

1850

Ari Karimäki

Äänekosken uimahallin sosiaaliset vaikutukset

Sosiaalisten vaikutusten arviointi aristoteelisen ilmiöiden
pelastamisen näkökulmasta

Esitys liikuntasuunnittelun ja -hallinnon lisensointityöksi

TIIVISTELMÄ

Ari Karimäki
Liikunnan sosiaalitieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Äänekosken uimahallista aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia. Arviointimenetelmäksi valittiin sosiaalisten vaikutusten arviointi -menetelmä (SVA) laaja-alaisen ja joustavan tarkasteluotteensa vuoksi. Sosiaalisia vaikutuksia eriteltiin päätöksenteon prosessin näkökulmasta, jolloin myös hankkeen valmistelun ja päätöksenteon poliittis-taloudelliset lähtökohdat otettiin huomioon. Tarkastelutapa vastaa suunnittelunäkemyksiä, jonka mukaan yhteiskunta moniarvoistuu. Suunnittelun ja siihen kytkeytyvän päätöksenteon kannalta tämä merkitsee varsinaisen objektiivisen tiedon lisäksi arvojen ja arvostusten mieltämistä tehtyihin valintoihin vaikuttavina tekijöinä.

Kerätty tutkimusaineisto koostui äänekoskelaisille tehdystä kyselystä, uimahallin kävijäkyselystä, haastatteluista, päätöksenteon dokumenteista, sanomalehtileikkeistä sekä erilaisista Äänekoskea kuvaavista taustatiedoista. Aineisto tiivistettiin kuvaamaan äänekoskelaisien suhtautumista uimahallihankkeeseen. Kuvauksen pohjalta sosiaaliset vaikutukset eriteltiin poliittis-taloudellisiin ja seudullisiin vaikutuksiin. Lisäksi eriteltiin uimahallin aiheuttamaa liikuntakäyttäytymisen muutosta ja käytön edellytyksiä. Uimahallin sosiaaliset vaikutukset esitettiin vaikutusten arvioinnin ideaalimallin mukaisesti erilaisten päätöksentekovaihtoehtojen pohjalta.

SVA -menetelmä on alun perin kehittynyt vaihtoehtona yhteismitalliseen vertailuun perustuvalla arvioinnilla. SVA:ssa eri vaikutuslajeja ja vaikutusten jakautumista kuvataan kullekin vaikutukselle ominaisessa muodossa eri ihmisryhmien näkökulmasta. Sosiaalisten vaikutusten jakautumista kartoitettiin tarkastelemalla uimahallin käyttöä alueellisesti ja sosiaalisesti. Vaikka yleinen uimahalli mielletään laajasti tasa-arvoiseksi liikuntalaitokseksi on sen vaikutusalue edelleen varsin rajallinen. Näin myös Äänekoskella, jossa uimahallin käyttö oli vilkasta verrattuna muihin samankokoisiin kaupunkeihin. Haja-asutusalueiden, "viheralueiden", asukkaiden käyttö oli kuitenkin jopa vähäisempää kuin muiden lähikuntien asukkaiden Äänekosken uimahallin käyttö.

Arviointia jäsennettiin tutkimuksessa aristoteelisen ilmiöiden pelastamisen näkökulmasta. Tämän pohjalta perinteisen hyvinvointitutkimuksen sisältämää laajaa hyvinvointikäsitystä sekä aiempia uimahallin käyttöselvityksiä sisällytettiin tarkasteluun. Korostaessaan aiempien näkemysten hyödyllisyyttä uuden mallin kehittämissä ilmiöiden pelastaminen lähentää yhteismitatonta vaikutusten arviointia muun arvioinnin suhteen.

Avainsanat: Sosiaalisten vaikutusten arviointi, erittelevä vertailu, hyvinvointi, aristoteelinen ilmiöiden pelastaminen.

ESIPUHE

Julkisen hallinnon arviointia on lisätty voimakkaasti tällä vuosikymmenellä toteutettujen hallinnollisten uudistusten myötä. Kuntien autonomian kasvaessa on keskushallinnossa syntynyt tarve arvioida tehtyjä uudistus- ja muutostoimenpiteitä. Myös liikunnan alueella on tapahtunut muutoksia, joiden seurauksena kuntien mahdollisuudet luoda edellytyksiä paikalliselle liikunnanharrastamiselle vaihtelevat kunnittain aiempaa enemmän. Valtionosuusveltysten poistumisen myötä valtion liikuntahallinto on menettänyt perustietoa kuntien liikuntatoimesta, mikä on entisestään lisännyt tarvetta arvioida paikallista liikuntaa.

Hallinnon näkökulmasta tarve arviointiin on ilmeinen, mutta ylhäältä käsin suoritettava arviointi voidaan myös kokea ulkokohtaiseksi. Arviointi sitoo resursseja ja voi jopa häiritä ja vaikeuttaa organisaation toimintaa. Arvioinnin kohteeksi joutunut voi vain ihmetellä ristiriitaisten tuntemusten vallitessa mitkä ovat arvioinnin seuraukset. Tämänkaltaiseen tilanteeseen ajaudutaan kun innostutaan arvioimaan kaikkea mahdollista, vaikkei tarkemmin ajatellen ehkä pitäisikään. Tätä ilmiötä suomalaisen arvioinnin pioneeri Pertti Ahonen kutsuu ”arviointiraivoksi”. Tämänkaltaisen arviointi ei kuitenkaan liene kovin kestävä ilmiö, ajan kuluessa raivo laantuu ja arvioinnin ala tarkentuu.

Henkilökohtainen suhteeni arviointiin alkoi hahmottua kesällä 1995 ollessani silloisessa Keski-Suomen lääninhallituksessa suorittamassa liikuntahallinnon harjoittelua. Harjoitteluun kuului pienimuotoinen läänin liikuntatoimen arviointi, jonka jälkeen liikuntatoimentarkastaja Antti Lehtinen ehdotti uuden arviointitehtävän suorittamista. Tarkoituksena oli arvioida yksittäisen liikuntahankkeen vaikutuksia mahdollisimman laaja-alaisesti. Projektin taustavoimiksi saatiin ylitarkastaja Seppo Paavola Opetusministeriöstä ja apulaisprofessori Kimmo Suomi Liikunnan sosiaalitieteiden laitokselta. Äänekosken kaupungin vapaa-aikatoimenjohtaja Markku Auvisen tultua projektiin löytyi myös arvioinnille sopiva kohde. Kohteeksi valittiin Äänekoskella tuolloin rakenteilla ollut uimahalli.

Alusta lähtien olen pyrkinyt välttämään Ahosen mainitsemaa ”arviointiraivoa” tarkastelemalla aihetta ensisijaisesti tutkijana. Kuvailevasti olen esittänyt mitä sosiaalisia vaikutuksia rakennetusta liikuntapaikasta aiheutuu. Yhtäläillä kuin arvioinnista, kyseessä on päätöksenteon mekanismien tarkastelemisesta kuvatus hankkeen puitteissa. Kuten sosiaalisen todellisuuden kuvaamisessa yleensä tässäkin liiallisen yksinkertaistamisen vaara on ilmeinen. Tämän vuoksi menetelmäksi valittiin sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA), jossa pyrkimys tieteelliseen tietoon sekä ymmärrys erilaisista arvoperäisistä intresseistä kohtaavat. SVA kuuluu ympäristölainsäädännön piiriin ja on osa lakisääteistä ympäristövaikutusten arviointi (YVA) –menettelyä.

Käytännölliset seikat ovat ohjanneet SVA:n kehittymistä. Menetelmää ovat soveltaneet sekä luonnontieteilijät että sosiaalitieteilijät. Sovellutusten taustalla on nähtävissä tieteellinen jakautuneisuus. Toisaalta laaja-alainen vaikutusten arviointi on jotakin mitä arviointi tuntuu juuri nyt kaipaavan. Ajankohtaisten sosiaali- ja ympäristökysymysten monitieteisyys, yhteiskunnallisen aktiivisuuden jakautuminen monille eri tahoille sekä yhteiskunnan moniarvoisuus alkavat valjeta yhä useammalle. Ulrich Beck on jo pitkään puhunut riskiyhteiskunnasta, jossa yhteiskunnan itsetutkiskelu ja sisäinen herkkyys lisääntyvät. Tällaisen yhteiskunnan yhtenä muutosvoimana on asiantuntijuuden ja suunnittelun muutos, joiden taustalla on pyrkimys lähestyä asukkaiden näkökantoja.

Sosiaalisten vaikutusten arviointiin kuuluu osallistuva suunnittelu, jota olen lähestynyt tarkastelemalla uimahallia asukasnäkökulmasta. Asukkaat viimekädessä osoittavat miten hyviä valintoja suunnittelijat ja päätöksentekijät tekevät. Äänekoskelle helmikuussa 1996 valmistunut uimahalli VesiVelho oli usean vuosikymmenen harkinnan tulos. Toisaalta uimahallia rakennettiin kuin "Iisakin kirkkoa": vaatimuksia omasta hallista esitettiin kauan ennen kuin varsinainen rakentamispäätös syntyi. Päätös syntyi pitkällisen poliittisen kädenväännön jälkeen, jossa yhtenä liikkeellepanevana voimana oli kansalais-addresssi uimahallin puolesta.

Asukkaiden tuntemukset, joiden taustalla olivat myös hankkeen odotettavissa olleet ei-toivotut vaikutukset, nousivat tarkastelussani esiin. Näitä ristiriitoja ei voida sivuuttaa pyrittäessä kokonaisvaltaiseen kuvaukseen äänekoskelaisten suhteesta uimahallihankkeeseensa. Vaikutusten arvioinnin kannalta tämä on mielestäni elintärkeää: erilaisten näkökulmien karaisemana ja koulimana liikuntapaikasta aiheutuneiden vaikutusten arviointia voidaan kehittää kohti kestäväää arviointia.

Äänekosken uimahallin myötä olen sukeltanut arvioinnin maailmaan, jossa lähestymistapoja ja näkökulmia on lukuisia. Tarkasteltuani arvioinnin kenttää kokonaisuutena olen huomannut, että arvioinnilla, joka ei ohjaudu yksinomaan tulos- ja tehokkuusajattelun mukaisesti on oma paikkansa. Alun perin vaihtoehtona syntynyttä menetelmää voidaan kuitenkin katsoa uudella tavalla. Kyseessä ei ole niinkään muusta arvioinnista erillinen lähestymistapa, joka kannustaa vastakkainasetteluihin, vaan pikemminkin näkemys, jossa on piirteitä myös muista menetelmistä. Tässä mielessä vaikutusten arviointi on sukua esimerkiksi päätöksentekokeskeiselle sekä osallistuvalle arvioinnille.

Kun korostetaan aiempien näkemysten hyödyllisyyttä uuden mallin kehittämisessä lähennetään yhteismitatonta vaikutusten arviointia muun arvioinnin ja aiemman hyvinvointitutkimuksen suhteen. Tämän mukaisesti olen pyrkinyt alusta alkaen kehittämään näkökulmaa, johon olen saanut innoituksen aristoteelisestä ilmiöiden pelastamisen menetelmästä. Nähdäkseni Aristoteleen ajattelusta löytyy runsaasti aineksia, joiden pohjalta voidaan lähestyä erilaisia yhteisöllisiä prosesseja, joissa pyritään luomaan yhteisymmärryksen perustu-

vaa kuntalaisten ”hyvää elämää”. Koen liikuntasuunnittelun laaja-alaisesti päätöksenteon valmisteluna, jolloin siihen liittyvän arvioinnin onnistumiseksi yhteisymmärryksen lisääminen suunnittelijoiden, viranhaltijoiden, päätöksentekijöiden ja asukkaiden välillä on ensiarvoisen tärkeitä.

Tutkimuksen raportointi etenee vaiheittain. Johdannoksi aiheeseen olen kuvannut yhteiskunnallisia muutoksia, jotka ovat johtaneet sen tiedostamiseen, että paikallisesti tehdyt päätökset ovat keskeisessä asemassa kuntalaisten hyvinvoinnin kannalta. Tähän ajatukseen liittyy valtiojohtoisen suunnittelun ja edelleen sen yhden osa-alueen, liikuntasuunnittelun, avautuminen asukkaita kohden. Asukkaiden tarpeisiin vastaaminen tapahtuu parhaiten paikallisessa ympäristössä, minkä mukaisesti esimerkiksi lähiliikuntapaikkojen rakentamisen ja ylläpitämisen merkitys tulee jatkossa korostumaan entisestään. Liikuntapaikkojen merkitystä tulisikin mielestäni arvioida paikalliseen liikuntasuunnitteluun kytkeytyvänä hankearviointina, jolloin arvioinnista saatavaa palautetietoa voitaisiin soveltaa ja käyttää välittömässä ympäristössään.

Vaikutusten arviointi eroaa vaikuttavuuden arvioinnista tavoitteiden asettelun suhteen (luku 2). Vaikutusten arviointi on usein perusselvitystä, joka hankkeen tai ohjelman tavoitteista riippumatta luo edellytyksiä kohdennetuille jatko-toimenpiteille, esimerkiksi päätöksenteolle. Tässä arviointitutkimuksessa sosiaalisten vaikutusten arvioinnin avulla pyritään valaisemaan liikuntapaikan merkittävyyttä. Vaikutusten arviointi on syntynyt tarpeesta tarkastella kuka hyötyy ja kuka häviää päätöksenteon seurauksena, minkä pohjalta pitkällä tähtäimellä pyritään ennakoimaan hankkeesta aiheutuvia vaikutuksia ja niiden jakautumista. Menetelmävalinnan taustalla on nähtävissä myös pyrkimys välttää arviointitietoon liittyneitä yleisiä ongelmia, joita ovat muun muassa liiallinen teknisyys ja kapea-alaisuus sekä heikko kytkeytyminen päätöksentekoprosessiin.

Luvussa 3 olen rakentanut viitekehystä tutkimuksen taustalle. Arvioinnin tiedollisen perspektiivin mukaisesti tarkoitukseni on ollut tuottaa sovellettavissa olevaa tietoa sekä ymmärrystä uimahallihankkeeseen liittyneistä prosesseista. SVA erittelevään vertailuun perustuvana on perinteisesti sisältänyt pragmatistisen painotuksen, joka varsinkin 1990-luvun alussa nähtiin muodostavan vastakohtan tieteelliseen realismiin nojaavalle tutkimukselle. Oma näkemykseni on lähempänä synteesiä, jossa pragmaattisesti tai kontekstuaalisesti katsottuna tieteellinen realismi on varsin hyvä perusta laaja-alaiselle vaikutusten arvioinnille.

Aristoteelisen ilmiöiden pelastamisen mielessä olen soveltanut hyvinvointia käsitteellisenä lähtökohtana resurssinäkökulmaa laajemmin, myös yhteisyyssuhteisiin ja itsensä toteuttamiseen liittyen. Kuitenkin hyvinvointi on aina sidoksissa aikaan ja paikkaan, jolloin se on viimekädessä tapauskohtaisesti uudelleen määrittämisen kohteena, minkä mukaisesti äänekoskelaisten näkemyksiä uimahallin ja hyvinvoinnin välisistä kytkennoistä on selvitetty myös

haastatteluin. Käsitteellisen hyödyntämisen lisäksi olen tieteenfilosofisen tarkastelun myötä kasvattanut omaa tietoisuuttani arvioinnin tekemisen mielekkäistä lähtökohdista.

Arviointiprosessin kuvaus luvussa 6 on muodostettu moninaisen aineiston pohjalta. Olen pyrkinyt tiiviiseen esitykseen, kuitenkin lukijalta se vaatinee kärsivällisyyttä. Päätän arviointiprosessin kuvauksen konkreettiseen esitykseen Äänekosken uimahallin sosiaalisista vaikutuksista. Vaikutusten arvioinnin ideaalimallin pohjalta nousevat esiin erilaisten päätöksentekovaihtoehtojen seuraukset: taloudellinen rasite, työllistävä vaikutus, äänekoskelaisten uimahallissakäynti, uinninopetus, erityisryhmien uimahallinkäyttö sekä seudullinen näkökulma ovat tarkastelun kohteena.

Viimeisessä luvussa tarkastelen sosiaalisten vaikutusten arvioinnin mahdollisuuksia liikuntasuunnittelun välineenä. Se missä määrin arviointia voidaan hyödyntää toisessa hankearvioinnissa, millainen oli arvioijan rooli prosessissa, sekä se, miten hankkeen jälkikäteisarviointista voitaisiin siirtyä ennakoivaan arviointiin ovat tarkastelun kohteena. Tämän pohjalta olen esittänyt, että laaja-alaista vaikutusten arviointia voitaisiin hyödyntää paikallistason lisäksi harkittaessa yksittäisen liikuntapaikan valtionavun myöntämistä. Kun tuen myöntäminen edellyttää yksityiskohtaista ja monipuolista selvitystä hankkeen odotettavista vaikutuksista voidaan tukea myöntää aiempaa selkeämmin paikallisiin perusteluihin nojautuen.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

1 JOHDANTO	9
1.1 Liikuntatoiminnan järjestämistä ohjaavat tahot.....	9
1.1.1 Paikallinen liikuntatoimi hyvinvointivaltion muutoksessa	13
1.2 Paikallistason liikuntatoiminnan arviointitarve	17
1.3 Arviointi liikuntasuunnittelun näkökulmasta	19
1.4 Vaikutusten arviointi soveltavana tutkimuksena	24
2 SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI	27
2.1 Sosiaalisten vaikutusten arviointi arvioinnin kentässä.....	28
2.2 Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin määritelmiä.....	31
2.2.1 Käsitteet ja konteksti	34
2.3 Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin sovellutuksia	39
3 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS	42
3.1 Tutkimuskohteen valinta.....	42
3.2 Sosiaalisten vaikutusten arviointi tiedonkeruun menetelmänä	45
3.3 Tutkimuksen käytännöllisyys.....	50
3.3.1 Ilmiöiden pelastaminen	53
3.3.2 Faktanäkökulma ja näytenäkökulma	55
3.4 Tutkimusparadigman muotoilu	57
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA –TUTKIMUSONGELMAT	61
5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO	62
5.1 Aineistonkeruu	65
5.2 Aineiston analyysi	66
5.2.1 Kvantitatiivinen aineisto	67
5.2.2 Kvalitatiivinen aineisto	68
5.2.3 Lähdekritiikkiä.....	72

6	ÄÄNEKOSKEN UIMAHALLIN SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI	76
6.1	Yleistarkastelua	76
6.1.1	Uimahallien käyttöselytykset vaikutusten arvioinnin näkökulmasta	77
6.2	Arviointiprosessi	80
6.2.1	Tausta-aineisto	80
6.2.1.1	Perustietoja Äänekoskesta	80
6.2.1.2	Väestötiedot ja aluekuvaus uimahallihankkeen kannalta	82
6.2.1.3	Uimahallihankkeen historiaa	83
6.2.1.4	Hankkeen eteneminen kaupungin suunnitelmissa	85
6.2.1.5	Päätöksenteko	89
6.2.1.6	Päätöksentekoon kytkeytyneet tahot	92
6.2.1.7	Asiantuntijahaastattelut	95
6.2.1.8	Argumentoinnin suhteellisuus	102
6.2.2	Vaikutusten tunnistaminen ja valitseminen	104
6.2.3	Eryytiedonkeruu	107
6.2.3.1	Kysely äänekoskelaisille	107
6.2.3.2	Vapaa-aikatoimen aineisto	110
6.2.3.3	Muu aineisto	113
6.2.3.4	Uimahallin kävijäkysely	114
6.2.3.5	Kävijöiden haastattelut	116
6.2.4	Sosiaalisten vaikutusten arviointi	119
6.3	Yhteenvedo	125
7	SVA LIKUNTARAKENTAMISEN VAIKUTUSTEN ARVIOINNISSA	129
7.1	Vaikutusten siirrettävyydestä	129
7.2	Arvioijan rooli liikuntapaikan vaikutusten arvioinnissa	131
7.3	Arviointiprosessin evaluaatio	132
7.4	Ennakoiva ote liikuntapaikan vaikutusten arvioinnissa	136
7.5	Pohdinta	138
7.5.1	Sosiaalisten vaikutusten arviointi osana palauteohjausta	138
7.5.2	Arvioinnin kehittämiskuntio ja yksilölliset tarpeet	140
7.5.3	Jatkonäkymiä	142
8	LÄHTEET	144

LIITTEET

1 JOHDANTO

1.1 Liikuntatoiminnan järjestämistä ohjaavat tahot

Kuluvan vuosikymmenen aikana on liikuntakulttuurissamme käyty keskustelua liikuntatoiminnan lähtökohdista ja tavoitteista sekä käytännön tasolla resurssien oikeudenmukaisesta jakamisesta. Liikuntatoimintaa ohjaavien periaatteiden määrittämistä on suoritettu sekä julkishallinnon että kansalaisjärjestöjen toimesta. Toiminnan pohjalta syntyneissä esityksissä on keskeistä ollut lähimenneisyyden tarkasteleminen, nykytilanteen määritteleminen ja tulevaan kurrottaminen. Tulevaisuuteen ulottuvien linjausten tarkoituksena on ollut myös eri tahojen tehtävien selkiyttäminen liikuntakulttuurin kokonaisuudessa

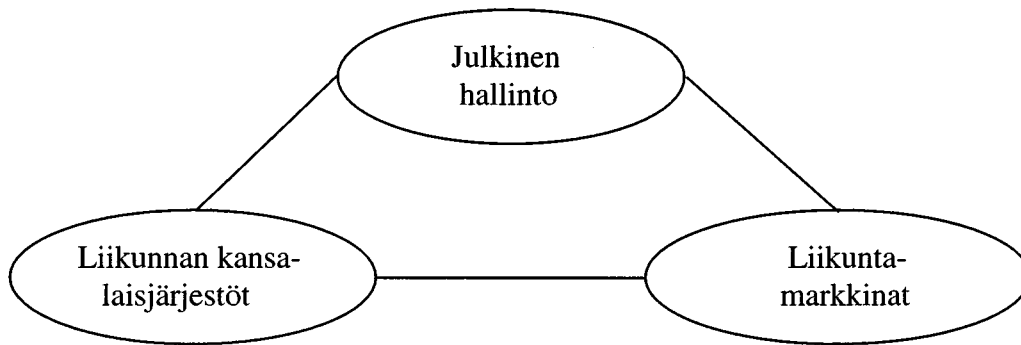
Julkishallinnon linjaukset edustavat yhteiskunnan "virallista" näkemystä, liikuntapolitiikkaa, kun taas kansalaisjärjestöjen keskuudessa käydyn arvokeskustelun tavoitteena on ollut liikuntakulttuurin suunnan määrittäminen. Laajasti tarkastellen liikuntakulttuuri pitää sisällään myös liikuntapolitiikan: liikuntakulttuurin sisällä tehdään liikuntapolitiikkaa. Liikuntakulttuuri ilmaisee sitä koko liikuntatoiminnan kirjoa, joka heijastaa ihmiselämän moninaisuutta, johon valtionhallinnosta tai keskusjärjestöstä käsin asetetut normit ja ohjeet eivät aina yllä. Kuten Itkonen (1996, 194) esittää, liikuntakulttuuri liittyy inhimilliseen toimintaan muun muassa erilaisina liikuntamuotoina ja -harrasteina, suorituspaikkoina ja välineinä. Liikuntakulttuuri on myös arvaamatonta ja ennustamatonta, kun taas liikuntapolitiikka on kiinteästi sidoksissa yleiseen poliittiseen ilmastoon.

Liikuntapoliittisessa keskustelussa on myös sivuttu kaupallista sektoria ja sen osuutta liikuntapalvelujen tuottajana. Liikuntamarkkinoiden merkitys suhteessa julkishallintoon ei ole ikuisesti muuttumaton, vaan se vaihtelee jonkin verran yhteiskunnassa esiintyvien poliittis-taloudellisten tekijöiden mukaisesti. Esi-

merkiksi tämän vuosikymmenen alun taloudellisen laman vaikutukset julkisten menojen leikkauksineen sekä hyvinvointivaltion muutos ovat nostaneet yksityiset tahot aiempaa korostetummin esille liikuntapalvelujen tuottajana.

Muutoksen yksiulotteisessa tarkastelussa on kuitenkin omat vaaransa, sillä markkinoiden ja liberalististen ajatusten edetessä liikunnan parissa on syytä ottaa huomioon myös julkisen tahon toimenpiteet kuntien aseman vahvistamiseksi lainsäädännön kehittämisen myötä. Kuntien itsehallinnollista asemaa on pyritty vahvistamaan muun muassa vuonna 1995 voimaan saatetussa uudessa kuntalaissa, minkä pohjalta kunnat voivat aiempaa itsenäisemmin päättää myös liikuntapalveluidensa järjestämisestä. Käytännössä painopiste markkinoiden ja julkisten palvelujen välillä voi vaihdella kuntakohtaisestikin.

Seuraavassa (kuvio 1.) on tarkasteltu liikuntatoimintaan keskeisesti vaikuttavien tahojen: julkisen sektorin, liikunnan kansalaisjärjestöjen sekä liikuntamarkkinoiden kytkeytymistä toisiinsa

KUVIO 1. Liikuntatoimintaan keskeisesti vaikuttavat tahot (vrt. Koski & Heikkala 1998, 45)

Julkisen hallinnon liikuntasektori koostuu opetusministeriöstä sekä läänin ja kuntien liikuntatoimesta. Näiden vastuu liikuntatoimen kehittämisestä on kirjattu uuteen liikuntalakiin:

“Yleisten edellytysten luominen liikunnalle on valtion ja kuntien tehtävä. Liikunnan järjestämisestä vastaavat pääasiassa liikuntajärjestöt. Ministeriö, jonka toimialaan kuuluu liikuntatoimi, vastaa liikuntatoimen yleisestä johdosta, kehittämisestä ja yhteensovittamisesta liikunnan yhteistyössä valtionhallinnossa. Alueellisella tasolla nämä tehtävät kuuluvat läänin liikuntatoimelle ja paikallistasolla kunnille.” (Liikuntalaki (1998) <http://www.kuntaliitto.fi/opetus/liiklaki.htm>)

Eri tahot pyrkivät viimekädessä edistämään yksittäisten kansalaisten mahdollisuuksia harrastaa liikuntaa. Yksi tapa vaikuttaa on ohjata rahoitusta toimintaa varten. Valtio jakoi vuonna 1997 468 miljoonaa markkaa liikuntaan. Suurimmat osuudet kohdistettiin liikuntajärjestöille, liikunnan koulutuskeskuksille, kunnille ja liikuntarakentamiseen (Liikuntatoimen tilastoja 1997). Kuntien osuus

korostuu kun huomioidaan, että liikuntapaikoista valtaosan ne kustantavat itse, valtionosuuden ollessa marginaalista luokkaa.

Liikunnan kansalaisjärjestöt vastaavat organisoituneesta kansalaistoiminnasta, johon kytkeytyy monenlaista liikuntatoimintaa. Omakohtaisen harrastamisen lisäksi ne ovat monelle väylä järjestötoimintaan hallinto- ja valmennustehtävien muodossa. Liikuntamarkkinoille lukeutuvat liikuntatarvikkeiden tuotanto yrityssektorilla ja yksityiset liikuntapalveluja tuottavat yritykset. Näille yksittäiset kuluttajat ja kotitaloudet ovat ensisijainen kohderyhmä.

Siirryttäessä yleiseltä tasolta eri tahojen toimintaa ohjaavien ajatus- ja arvokäytäntöiden tarkasteluun liikuntakulttuurimme näyttäytyy keskeisten ohjaavien tahojensa määrittämänä toimintakenttänä. Taustalla vaikuttavat toiminta-ajatus- ja painopistevalinnat kuvaavat toiminnan haluttua suuntaa.

Keskushallinnon taholta kohdistuvaa ohjausta voidaan lähestyä tarkastelemalla Liikuntakomitean mietintöä vuodelta 1990, jossa määritetään liikuntapolitiikan yleislinjoja 1990-luvulle. Erityisenä viestinä on kehoitus paikallistason liikuntapalvelujen kehittämiseksi ja tukemiseksi liikuntapalveluja tuottavien tahojen keskinäistä yhteistyötä tiivistämällä. Yhteistyötahoina mainitaan muun muassa kunnat, liikunta- ja urheiluseurat, työ- ja muut yhteisöt sekä yksityinen sektori. Mietinnössä vaalitaan myös hyvinvointivaltion keskeisiä arvoja, tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta. Arvot kytkeytyvät paikallisesti komitean toiminta-ajatuksen "hyvinvointia liikunnasta - liikuntaa kaikille" myötä. (Liikuntakomitean mietintö 1990, 6-7)

Paikallistason liikunnan edistäminen on myös liikuntajärjestöjen keskeisenä tavoitteena. Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n toimintastrategiassa vuodelta 1996 otetaan paikallisuus lähtökohdaksi. Paikallistason yhteistyön tavoitteena SLU:lla on inhimillinen ja tasa-arvoinen, liikkuva yhteisö. Paikallisuuden ja tasa-arvoisuuden ohella kiinnitetään huomiota myös liikunnan kokemuksellisuuteen: strategian mukaan "liikunta toimii yhtenä ehyen ja hyvän elämän rakennuspuuna". (Suomalaisen liikunnan yhteinen suunta 1996, 8).

Valtioneuvoston asettaman komitean sekä Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n tavoitteet esitetään normatiivisina linjauksina. Komitean mietintö on sellainen poliittisena ohjelmana, joka ulottuu vuosikymmenen loppuun saakka. Keskusjärjestön arvojen määrittelyn normatiivisuus ilmenee siinä, ettei jäsenjärjestöjä niinkään kannusteta jatkuvaan omakohtaiseen arvopohdintaan, vaan valitut arvot esitetään jäsenjärjestöjen työstämän strategian saavuttamina tuloksina, joihin SLU-yhteisön oletetaan yksiselitteisesti sitoutuvan.

Valtion ja keskusjärjestön toiminnan painopistealueet esiintyvät uudessa liikuntalaissa, sillä valtion toimesta liikuntalain uudistusta valmistellut työryhmä ehdottaa kunnan osalta seuraavaa:

”Kunnan tulee luoda edellytyksiä kuntalaisten liikunnalle kehittämällä paikallista ja alueellista yhteistyötä sekä terveyttä edistävää liikuntaa, tukemalla kansalaistoimintaa, tarjoamalla liikuntapaikkoja sekä järjestämällä liikuntaa ottaen huomioon myös erityisryhmät” (Liikuntalaki (1998) <http://www.kuntaliitto.fi/opetus/liiklaki.htm>)

Alueellisen yhteistyön myötä paikallisen liikunnan toivotaan verkostoituvan kansainvälisesti. Yhteys Euroopan unioniin on olemassa, sillä alueiden kehittämisestä annettuun lakiin perustuva seutukuntajako ulottuu myös unionin alueluokitusjärjestelmään (Seutukuntakatsaus 1996). Liikunnan poliittista asemaa unionissa on pyritty terävöittämään viime vuosina, toisaalta toimivaltaa urheilun suhteen sillä ei edelleenkään ole. Pyrkimyksistä osoituksena on Eurooppa-Neuvoston kokouksessa Amsterdamissa 1997 sopimusasiakirjaan hyväksytyt julistukset urheilusta, jossa todetaan muun muassa seuraavaa:

”Konferenssi korostaa urheilun yhteiskunnallista merkitystä, erityisesti sen merkitystä identiteetin luomisessa ja ihmisiä yhdistävänä tekijänä. Tämän vuoksi konferenssi kehottaa Euroopan unionin elimiä kuuntelemaan urheilujärjestöjä silloin, kun on kyse tärkeistä urheiluun vaikuttavista asioista.” (Declaration on Sport (1997). <http://europa.eu.int/search97cgi>)

Valtion ja liikunnan keskusjärjestön lisäksi kansallista liikuntapolitiikkaa suuntaavat myös muut tahot. Liikunnan yhteiskunnallisia vaikuttajia ovat esimerkiksi liikuntatutkijat, jotka tuottavat tietoa, jonka pohjalta liikuntatoimintaa ohjataan ja kehitetään. Opetusministeriön sekä Liikunnan ja kansanterveyden edistämissätiön toteuttama julkaisu ”Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu: tieteellinen katsaus” vuodelta 1994 on kehittämistarkoituksessa tehty kooste. Tietoa on kerätty liikunnan ja hyvinvoinnin yhteyksien selkiyttämiseksi sekä perusteluiksi liikunnan ja urheilun yhteiskunnallisen tuen tarpeeseen. Suomalaisen tutkijoiden näkemys liikunnan yhteiskunnallisesta merkityksestä pohjautuu kahdeksan teemaryhmän työskentelyyn. Liikunnan yhteyksiä terveyteen, kasvatukseen, kansalaistoimintaan, työhön, ympäristöön ja talouteen esitellään kutakin erikseen, kuten myös erityisryhmien liikuntaa sekä huippu-urheilua.

Julkaisun teemat vastaavat suomalaisen liikuntakulttuurin vakiintuneita osa-alueita, joiden yhteiskunnallista merkitystä on pyritty hahmottamaan tehtyjen tutkimusten valossa. Tuoreimpina osa-alueina on esitetty erityisryhmien liikunta sekä liikunnan ja ympäristön väliset yhteydet. Erityisryhmien liikunnan esiinnostaminen vastaa varsin hyvin liikuntakomitean perusajatusta ”liikuntaa kaikille”, kun taas ympäristökysymysten esiintyminen merkitsee pyrkimystä ulottaa nyky-yhteiskunnan lisääntyvä sisäinen herkkyys ja itsetutkiskelu myös liikuntatoiminnan pariin (vrt. Beck 1990, 77). Esimerkkinä tästä ovat olympiakisojen ympäristöohjelmat, joista ensimmäinen toteutettiin vuoden 1994 talvikisoissa Lillehammerissa (Olympics 94: A Showcase for Environmental Policy in Norway 1988-1994).

Kaikenkaikkiaan Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu -projekti on nähtävissä liikuntakulttuurin jäsennyksenä, mutta myös yhteiskunnallisessa ulottuvuudessaan pyrkimyksenä perustella liikunnan tarvitsemia resursseja. Projektin tarkoi-

tuksena on tuottaa tietoa, jonka avulla liikuntaa voidaan arvioida yhteiskunnallisena ilmiönä. Tästä näkökulmasta liikuntatutkijat perusteluineen ovat vaikuttamassa liikuntaan liittyvien resurssien kohdentumiseen ja sitä kautta liikuntakulttuurimme ohjaukseen.

Perustelua on pyritty sovittamaan myös paikallistason liikuntatoimintaan. Projektin jatkona Suomen kuntaliitto selvitti kyselyillä vuosina 1994 ja 1998 missä määrin perustelu oli edennyt Suomen kuntiin. Kyselyjen nojalla näyttää siltä, että projekti ei vielä ole saanut jalansijaa kuntatasolla, sillä materiaalia liikunnan merkityksestä omalle kunnalle tai kuntalaisille oli aiempaan vuonna 17 prosentilla ja jälkimmäisenä vuonna 11 prosentilla kyselyyn vastanneista kunnista. Yhteys päättäjiin todettiin myös ohueksi, sillä oman kunnan päättäjille perusteluita oli esittänyt joka kymmenes liikuntaviranhaltija, tuoreemmassa selvityksessä ainoastaan joka kahdeskymmenes. (Liikunnan kunta-kohtaiset perustelut 1995, 10; Perusteltua liikuntaa 1998, 25).

Kuntaliiton kyselyjen valossa näyttää siltä, että paikallistasolla ei ole riittävästi perusteltua tietoa liikunnan vaikutuksista. Tämä on kuitenkin varsin yksinkertaistava selitys ja samalla vastuun siirtämistä paikallisille, tietoa soveltaville tahoille. Näkökulman laajentamiseksi tiedontarvetta on syytä lähestyä kontekstuaalisemmin. Voidaan kysyä antavatko yleiset tieteelliset perustelut riittävästi rakennusaineita vastata paikallisista olosuhteista nousevaan tarpeeseen? On varsin kyseenalaista voidaanko yleisellä tasolla operoivaa perustietoa edes soveltaa tapauskohtaisesti. Oletuksen tueksi tarkastellaan seuraavassa aihetta lähemmin ja siten etsitään myös lähtökohtia kuntakohtaisille perusteluille.

1.1.1 Paikallinen liikuntatoimi hyvinvointivaltion muutoksessa

Eri tahojen liikuntaan kohdistamaa ohjausta sekä mainittuja perustelupyrkimyksiä voidaan tarkastella viimeaikaisten taloudellisten ja poliittisten muutosten valossa. Muutokset kiteytyvät hyvinvointivaltion tarkastelun kautta. Hyvinvointivaltio on järjestelmä, jossa sosiaaliturvan julkiset kustannukset ovat suuret ja valtio on ottanut vastuun kohtuullisen elintason ylläpitämisestä (Allardt 1988, 247). Myös eläkejärjestelyiden, terveydenhuollon ja koulutuksen turvaaminen tasapuolisesti kaikille on kuulunut hyvinvointivaltion ydintehtäviin. Taustalla olevan talouspoliittisen ajattelun mukaisesti tukitoimin tapahtuvan tuloerojen tasoittamisen tavoitteena on kulutuksen tasainen jakautuminen yhteiskunnassa, mikä on ollut keskeistä pohjoismaiden yhteiskuntakehityksessä (Kasvio 1995, 3).

Suomalainen hyvinvointivaltio muotoutui toisen maailmansodan jälkeisessä maamme jälleenrakentamisessa, mutta voimakas kasvukausi on alkanut 1960-luvun puolivälistä (Karisto, Takala & Haapola 1988, 177). Hyvinvointivaltion ylläpitäminen on kuitenkin osoittautunut vuosien varrella varsin kalliiksi ja erilaiset tukimuodot ovat monimutkaistaneet sen toimintaa. Jo 1970-luvulta alkaen on yhteiskunnallista keskustelua leimannut aika ajoin puhe

hyvinvointivaltion kriisistä (emt, 187-188; Kasvio 1995, 11). Tästä huolimatta vielä 1980-luvun lopulla Suomessa elettiin vahvan hyvinvointivaltion aikaa, koska sen tarjoamat palvelut koettiin laajasti tarpeellisiksi (Alasuutari 1997, 271).

1970- ja 1980-luvuilla valtiollisessa kehityksessä korostettiin kuntien roolia palvelujen tuottajana. Tavoitteena oli hyvinvointivaltio, joka takaisi hyvinvoinnin oikeudenmukaisen jakautumisen eri väestöryhmien kesken. Kuntien palvelutuotannosta tuli keskeinen osa yhteiskuntapolitiikkaa, jossa keskitetyn valtakunnallisen ja poliittisen ohjauksen merkitys korostui. (Allen 1995, 1)

Murrokseen suomalainen yhteiskunta ajautui 1990-luvun alussa yleismaailmallisen taloudellisen laman myötä (Kasvio 1995, 12). Lama tunkeutui elämän eri osa-alueille ja kohdistui erityisen voimakkaana hyvinvointivaltion toimintaan. Lehtosen (1996, 91-93) mukaan tuloerojen tasoittuminen pysähtyi ja suuren työttömyyden myötä kotitaloudet eriytyivät pienituloisiin työttömyystalouksiin ja tuloiltaan vakaisiin työllistettyihin talouksiin. Tämän seurauksena kulutus jakautui aiempaa epätasaisemmin, mikä myös lisäsi yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Toisaalta lama oli riittävän syvä heikentämään hyvinvointia kaikissa tulonsaajaryhmissä eikä mitään dramaattista repeämistä elinoloissa tapahtunut (Kautto & Heikkilä 1998, 313).

Hyvinvointivaltion muutosvaatimusten taustalla on taloudellisten tekijöiden lisäksi vähitellen vahvistunut arvostelu, minkä mukaisesti tasapuolisen hyvinvoinnin ylläpitäminen on varsin kallista. Tämä on kiteytynyt uusliberalistisissa näkemyksissä, joissa esitetään valtion tehtävien ja velvollisuuksien jakamista myös muiden yhteiskunnassa vaikuttavien tahojen, lähinnä kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden vastuulle. Kansalaisyhteiskunnalla viitataan tällöin kansalaisista itsestään lähtevään toimintaan, jota tapahtuu lähinnä erilaisten järjestöjen ja -yhdistysten puitteissa, esimerkiksi liikuntaseuroissa ja -järjestöissä. Tällainen yhteisö on ainakin jossain määrin vapaa valtion ohjauksesta ja se toimii ennemminkin markkinavoimien mukaisesti (Pulkkinen 1989, 111-133).

Kansalaisen ja julkisen tahon välisen suhteen muutosta on Arnkil (1991, 100-106) tarkastellut hyvinvointipalvelujen näkökulmasta. Hänen mukaansa hyvinvointivaltio tarjosi ihmisille palveluita "fordistisen massatuotannon" periaatteiden mukaisesti. Hän kuvaa valtiota hyvinvointipalveluja tuottavana koneena, jonka tuotanto on eri sektoreihin jakautunut. Yhdeksi ongelmaksi on muodostunut se, että markkinoiden edetessä ovat ihmiset omaksuneet eriytyneen kuluttamisen mallin, johon fordistinen massatuotanto ei enää yllä. Toisaalta myös valtion hyvinvointipalvelut erikoistuiivat, eivätkä ottaneet huomioon ihmistä, joka olisi tarvinnut sektorit ylittävää palvelua.

Perinteisten sektorien rajat ylittävä toiminta on nähty yhtenä keinona julkisten palveluiden joustavoittamisessa. Myös liikuntatoimessa liikunta tiedostetaan aiempaa selkeämmin myös koulutoimen, teknisen toimen, terveystoimen ja sosiaalitoimen asiana. Aktivoituneen yhteistyön taustasyiksi on esitetty henki-

löstöresurssien niukkuutta, palvelutason turvaamista sekä uusien toimintatapojen etsimistä (Kurikka 1995, 79-80). Liikuntatoimen yhteistyö teknisen toimen ja koulutoimen välillä on peräisin hyvinvointivaltion kasvun ajalta lähinnä liikuntapaikkojen rakentamisen ja kunnossapidon sekä erilaisten tapahtumien järjestämisen muodossa. Yhteisen toiminnan laajeneminen fysioterapian, kuntoutuksen ja sosiaalitoimen alueelle terveystoiminnan, työpaikkaliikunnan, sekä syrjäytyneiden ja työttömien liikunnan puitteissa merkitsee konkreettisesti uusien toimintatapojen etsimistä eri viranomaistahojen kesken.

Yleisestä hyvinvointivaltiota koskevasta arvostelusta huolimatta on empiirisesti esitetty (mm. Sihvo & Uusitalo 1994, 17-19; Laurinkari, Niemelä, Pusa & Kainulainen 1995, 9; Ervasti 1995, 15; Ervasti 1996, 48-51), että ihmiset pitävät julkisen tahon tarjoamia palveluita edelleen säilyttämisen arvoisina. Ihmiset eivät ole valmiita luopumaan hyvinvointivaltion rakentamasta turvaverkosta. Tämän pohjalta voidaan arvioida, että puheessa hyvinvointivaltion kriisistä ei siten olisikaan kyse niinkään hyvinvointivaltion legitimaation ja koetun hyvinvoinnin heikkenemisestä, vaan ennenkaikkea talouden ja rakenteiden kestättömyydestä (vrt. Kautto & Heikkilä 1998, 312). On toisaalta myös esitetty (Laurinkari, Niemelä, Pusa & Kainulainen 1995, 72) että halutessaan laajasti säilyttää olemassaolevan julkisen palveluverkoston kuntalaiset eivät ole välttämättä perillä palvelujärjestelmän kalleuden yhteydestä talouden ongelmiin ja veroasteeseen.

Taloudellisiin säästöihin jouduttaessa eivät kaikki kunnan hallintosektorit ole samassa asemassa. Julkisten palveluiden sisäisessä hierarkiassa kulttuuri ja vapaa-aikatoimi ovat ne palvelut, joista kuntalaiset ovat valmiita ensimmäisenä karsimaan taloudellisen laskusuhdanteen aikana (Sihvo & Uusitalo 1994, 19). Kuitenkin kulttuuripalveluista kirjasto sekä vapaa-ajanpalveluista kunnalliset sisä- ja ulkoliikuntapaikat ovat tutkimuksen mukaan laajasti ja säännöllisesti käytettyjä (Allen 1995, 79-80).

On ilmeistä, ettei kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluita koeta yleisesti ottaen yhtä tärkeiksi kuin terveydenhoitoa, koulutusta tai sosiaali- ja työttömyysturvaa, jotka ovat hyvinvointivaltion ydinpalveluja. Kuitenkin, kuten edellä todettiin, järjestettyä liikuntatoimintaa ei voida pelkistää yhden hallintokunnan toiminnaksi, jolloin paikallista liikuntapalveluiden järjestämistä on tarkasteltava laajemmasta, sektorit ylittävästä näkökulmasta.

Laman syödessä julkisia palveluja ja henkilöresursseja vaikutukset kohdistuivat vahvasti liikunta- ja vapaa-aikatoimeen. Erityisen voimakkaasti julkisia liikuntamenoja karsittiin valtakunnallisesti vuoden 1992 aikana (Ilmanen 1995, 311). Palkka- ja henkilöstömenojen, liikuntapaikkojen käyttökustannusten ja avustusten leikkaamisen ohella liikuntarakentaminen tyrehtyi lähes kokonaan. Esimerkiksi Keski-Suomen läänissä liikuntatoimen pääomamenojen väheneminen vuodesta 1990 vuoteen 1993 oli 93 prosenttia (Karimäki 1995, 8).

Taloudellisen tilanteen kääntynyt parempaan päin myös kunnissa on panostettu liikuntaan aiempaa vahvemmin. Vuoden 1996 tilinpäätöstietojen mukaan kuntien liikuntamenot kasvoivat ennätyskorkeiksi. Käyttötalousmenot, pääomamenot ja laskennallisen liikuntatoiminnan kokonaismenot olivat yhteensä 3,6 miljardia markkaa (Suomi 1997, 58-59). Uutena ongelmana on nähty kuitenkin eriarvoisuuden lisääntyminen, mihin viittaa kuntien viranhaltijoiden huoli kuntalaisten tasapuolisista mahdollisuuksista saada monipuolisia ja hyvinhoidettuja liikuntapalveluja (Kunta liikuttajana 1997, 35).

Lamaa edeltäneenä aikana kunnan liikuntatoimen johtoajatukseksi oli pyrkimys tuottaa liikuntapalveluja tasapuolisesti kaikille kuntalaisille. Parhaiten tämän nähtiin toteutuvan laajan ja monitahoisen julkisen sektorin kautta. Laman leikkausten myötä liikuntatoimessa voimistui tarve organisoida uudelleen paikallistason liikuntapalvelut. Yhtenä kunnan sisäisenä ratkaisuna on ollut turvautua aiempaa useammin järjestö- ja yksityisen sektorin palvelutuotantoon. On arvioitu (Kurikka 1995, 81), että suurimmissa kunnissa liikuntaan liittyvät järjestelyt ovat edenneet erilaisten yksityistämiskäytösten suuntaan ja pienemmissä kunnissa on painotettu ennemminkin yhteistyötä seurojen ja muun kansalaistoiminnan kanssa.

Kunnissa on järjestelyjen myötä pyritty palveluiden joustavoittamiseen, jolloin aiempaa tärkeämmiksi tekijöiksi ovat nousseet asiakasohjautuvuus ja palveluiden laatu. Markkinoille tyypilliset kriteerit on nähty osana uudenlaista julkisten palveluiden järjestämistä, minkä mahdollistamiseksi myös lainsäädännöllä on kunnille luovutettu aiempaa enemmän päätösvaltaa (vapaakuntakokeilu 1989-1995, valtiosuusuudistus 1993 ja uusi kuntalaki 1995). Onkin esitetty (Ryynänen 1997, 231), että kuntien tulisi pyrkiä irrottautumaan hyvinvointivaltion kunnille antamasta suorittajan roolista kohti itsenäisen päättäjän roolia.

Tämän mukaisesti merkittäväksi palveluiden lähtökohdaksi voidaan ottaa se, että tiedostetaan aiempaa selkeämmin ihmisten tarpeiden vaihtelu kunnittain, asuinalueittain ja viimekädessä yksilökohtaisesti. Paikallistason näkökulmasta palvelurakennetta tulisi joustavoittaa paikallisten olosuhteiden pohjalta. Kun kuntalaisten tarpeet pyritään ottamaan huomioon aiempaa henkilökohtaisemmin aiheuttaa se päätöksentekijöille ja virkamiehille enenevässä määrin paineita alhaalta, kuntalaisista päin, kun taas aiemmin paineet ylhäältä, hyvinvointivaltiosta päin, olivat hallitsevia.

Päättäjien yhteyttä kuntalaisiin on korostettu, sillä uudessa kuntalaissa (Heuru 1995, 113) eräänä tavoitteena on vahvistaa valtuuston asemaa painottamalla sen ensisijaisuutta kunnallisessa päätöksenteossa: valtuuston tulee tehdä tärkeimmät päätökset kunnassa. Valtuuston parlamentaarista luonnetta korostamalla yksittäiseltä päätöksentekijältä odotetaan myös aiempaa tiiviimpää yhteyttä kuntalaiseen, ei pelkästään kunnan johtamiseen osallistumista.

Nykyisessä tilanteessa paikallistason liikuntapalveluiden järjestämisestä päättävät ja toimintaa järjestävät tahot ovat avainasemassa. Lisääntyvä tietoisuus kuntalaisten moninaisista tarpeista ja toiveista kohtaa parlamentaarisen vastuun toiminnan järjestämisestä. Tutkimuksen kannalta tarkasteltuna tämän toiminnan järjestämisen perustaksi tarvitaan tietoa, jonka lähtökohdat ovat paikalliset, jolloin tietoa voidaan myös soveltaa välittömästi luonnollisessa ympäristössään.

1.2 Paikallisen liikunnan arviointitarve

Paikallistason liikuntatoiminnan kehittämisen pohjaksi on kuntatason olosuhteiden tarkasteleminen keskeistä. Viimeaikaiset muutokset ovat olleet varsin voimakkaita ja vaikuttaneet taloudellisten resurssien pienenemisen lisäksi liikuntatoiminnan hallinnoimisen järjestämiseen. Hallinnolliset muutokset kiteytyvät itsenäisten liikuntalautakuntien alasajoon, joka tapahtui muutamassa vuodessa 1990-luvun alkuvuosina (Ilmanen 1995, 320). Liikuntalautakunnat liitettiin pääasiassa osaksi suurempia hallintokokonaisuuksia, joiden koostumus vaihtelee kunnittain.

Taloudellisten ja hallinnollisten muutosten myötä myös paikallisen liikunnan tutkimisen tarve on ilmeinen. Muuttuneista olosuhteista kerättyä tietoa voidaan käyttää perustana laajemmalle kehitystyölle, jonka tavoitteena on liikunnan paikallisen merkityksen selkiyttäminen. Tätä paikkakuntaakohtaisesti vaihtelevaa kehitystyötä on pyritty seuraamaan myös keskitetysti, mistä esimerkkinä ovat aiemmin esitetyt Kuntaliiton suorittamat Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu -projektin kuntakyselyt.

Tarkasteltaessa lähemmin liikuntatutkimukseen sisällytettyä yhteiskunnallista tehtävää voidaan tutkimusta osaltaan synnyttävät tekijät jakaa kontekstuaalisiin ja immanentteihin tekijöihin (Tanninen 1990, 156-162). Kontekstuaaliset tekijät ovat tieteen ulkopuolisia, lähinnä yhteiskunnan taloudellisia ja poliittisia tekijöitä, jotka vaikuttavat olennaisesti tutkimuksen tekemiseen. Immanentit tekijät ovat tieteen sisäisiä vaikuttavia tekijöitä, jotka liittyvät yleensä tutkimuksen teoreettisiin ja menetelmällisiin ratkaisuihin. Näillä tarkoitetaan tutkimuksen taustalla vallitsevaa ontologista totuuskäsitystä ja toisaalta niitä keinoja ja menetelmiä, joilla sen mukaiseen näkemykseen päästään.

Tutkimuksen tekemiseen vaikuttavia taloudellisia tekijöitä ovat jo aiemmin esitetty hyvinvointivaltion kasvukausi, sitä seurannut taloudellinen lama ja uudelleen elpyminen. Poliittisesti tämä on merkinnyt siirtymää hyvinvointivaltioillisesta ajattelusta kohti markkinaperusteisempaa ajattelua. Käytännössä perinteisen verotuloihin, asiakasmaksuihin ja valtionosuuksiin pohjautuvan palvelutuotannon rinnalle on noussut markkinoiden mukaan ohjautuva tuotan-

tojärjestelmä, minkä ohessa julkishallinnossa on otettu käyttöön myös tulosjohtaminen ja -budjetointi (vrt. Vuorela 1990, 26; Allen 1998, 16).

Tieteen sisäsyntyisiä tekijöitä voidaan valaista eri tietentraditioiden kautta. Tutkittaessa ihmisten liikuntakäyttäytymistä ovat hallitsevina olleet empiiris-analyttinen ja toisaalta hermeneuttis-fenomenologinen lähestymistapa (esim. Telama, Vuolle & Laakso 1986, 21). Edellisessä kerätään tietoa liikuntakäyttäytymisestä ja pyritään kehittämään sitä selittäviä malleja, joita yleistetään koko väestöön. Tutkimusaineisto on usein määrällistä, numeraalisesti esitettyä, ja sitä käsitellään tilastollisesti analysoiden. Hermeneuttis-fenomenologinen ote perustuu laadullisten aineistojen keruuseen. Tutkimuksessa tarkastellaan ilmiötä ikään kuin sisältäpäin, ihmisten omiin liikunnallisiin kokemuksiin tukeutuen. Selittämisen sijasta pyritään usein ilmiön ymmärtämiseen.

Tarkasteltaessa tutkimusta sen ulkoisten ja sisäisten tekijöidensä kautta huomataan, että liikuntatutkimuksen tiedontarve ohjautuu tutkimuskohteensa, joka tässä on paikallistason liikuntatoiminta, mukaisesti. Paikallinen liikuntatoimi on julkisen sektorin leikkausten vuoksi joutunut tiedostamaan toimintaresurssiensa määrällisen rajallisuuden aiempaa selkeämmin ja sen myötä etsimään uusia toimivia vaihtoehtoja. Osin tästä seuranneen muutoksen myötä tutkimuskin on enevässä määrin kiinnostunut paikallisen liikuntatoiminnan yksityiskohdista, jotka avautuvat laadullisen tutkimuksen pohjalta.

Paikallista liikuntatoimintaa voidaan tarkastella sisältäpäin erilaisilla tapaus-tutkimusmenetelmillä. Pyrittäessä syventämään näkemystä yleiseltä tasolta voidaan tutkimusta tarkastella intensiivitutkimuksena. Sayerin (1992, 241-251) tutkimustapojen erittelyssä intensiivitutkimus kiteytyy yksittäisen ilmiön tarkkaan selvittämiseen ja muutoksen aiheuttavien syiden erittelyyn. Aikaansa seuraavassa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa intensiivitutkimus kytkeytyy kiinteästi yhteen ekstensiivitutkimuksen kanssa, jossa operoidaan yleisemmällä tasolla useampien tapausten joukossa pyrkien löytämään yleisiä toimintatapoja tai malleja. Sayer korostaa näiden tapojen toisiaan täydentäviä luonteita: intensiivitutkimus ei ole yleistettävissä, eikä ekstensiivitutkimuksella saavuteta yksityiskohtia esimerkiksi rakenteellisten tekijöiden vaikutuksesta yksittäisen ihmisen elämään.

Tarkasteltaessa kokonaisvaltaisesti paikallista liikuntaa ovat liikuntaa järjestävät tahot ja liikuntaa harrastavat ihmiset nähtävissä suhteessa toisiinsa: kuntalaiset harrastavat liikuntaa kunnan tai jonkun muun tahon järjestämien liikuntapalveluiden, esimerkiksi rakennettujen liikuntapaikkojen puitteissa. Tähän sisältyy myös omaehtoinen, organisoimaton liikunta, jota luonnonympäristön lisäksi kuntien ylläpitämällä teillä ja kevyen liikenteen väylillä harrastetaan.

Kun liikuntapalveluja tai -paikkoja resurssoidaan paikallisesti on ilmeistä, että uusi tilanne asettaa myös aiempaa enemmän vaatimuksia ohjaukselle ja palvelujen vaikutusten arvioinnille. Kun pyritään kohtelevaan kuntalaisia tasa-

arvoisesti ja asiakaslähtöisesti käytettävissä olevien resurssien puitteissa, on menettelytapojen ”hyvyyden” puntarointi jatkuvaa. Arviointia voidaan lähestyä soveltavana tutkimuksena, jossa korostetaan tutkimuksen välitöntä hyväksikäyttöä päätöksenteossa (Vuorela 1990, 7). Tällöin määrällisten ja laadullisten vaikutusten laaja-alainen tarkastelu muodostaa osan tehtyjen suunnitelmien ja päätösten tiedollista perustaa.

Kun paikallista liikunnanharjoittamista arvioidaan laaja-alaisesti toimintana ja edelleen hallinnon näkökulmasta toiminnanjärjestämisenä on siis ilmeistä, että sovellettavan tiedon tarpeeseen liittyy myös arviointitarve. Paikallinen intressi arvioida ja sen myötä edelleen perustella omaa toimintaansa on moniportainen. Suunnittelun, päätöksenteon, rakentamisen ja palvelujen järjestämisen oikeuttamiseksi perustelut ovat keskeisiä. Myös keskushallinnon intressi ilmenee samojen tekijöiden, mutta eri tasoisen työskentelyn kautta. Lähinnä ohjelmatasoinen, strateginen suunnittelu ja siihen liittyvä resurssienjako voi tukeutua paikallisesti tuotettuihin selvityksiin.

Arviointitutkimuksen ehtojen tarkastelua on yleisellä tasolla kuvannut Sinkkonen (1994, 21-24). Hän kiinnittää huomiota toiminnan makroympäristöön, missä julkisen tahon arviointi on riippuvaista poliittishallinnollisen ohjausjärjestelmän piirteistä ja siinä sovellettavista arviointitavoista. Tämän tutkimuksen suhteen esitetty havainto merkitsee katseen kohdistamista kunnalliseen kontekstiin, sillä paikallisen autonomian lisääntyessä suhteessa valtioon myös paikallisesti asettuva arviointitutkimus kuormittuu lisämerkityksillä.

Yleinen julkisen sektorin arviointitarve on yhteydessä laajempaan, lähinnä Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista alkaneeseen julkisen hallinnon uudistamiseen (”new public management”), jossa julkiselle sektorille on tulostavuuksiin myötä ilmentynyt lisääntyvä tarve arvioida toiminnan ja toimenpiteiden aiheuttamien uudistusten onnistuneisuutta (Chelimsky 1997, 6-7). Suomeen, kuten muihinkin pohjoismaihin, tämä arviointi on tullut verraten myöhään. Osin siksi, että hyvinvointivaltion voimakkaan kasvun aikana maassamme vallitsi vakaa taloudellinen kasvu ja poliittinen yksimielisyys keskeisistä valtion tehtävistä. Tällöin paine arvioida erilaisia ohjelmia ja uudistuksia oli myös vähäinen verrattuna nykyiseen, aiempaa monimuotoisempaan tilanteeseen. (vrt. Hansson 1997, 180)

1.3 Arviointi liikuntasuunnittelun näkökulmasta

Suunnitteluun kytkeytyvää arviointia on maamme hallinnossa suoritettu 1960-luvulta lähtien. Kokonaisvaltaisen, keskitetyn suunnittelun ja siihen nivoutuneen kustannuslaskennan välineiksi kehitettiin ensin operaatioanalyysiä ja kustannus-hyöty -analyysiä. Arvioinnin ja suunnittelun taustalla olevan ratio-

nalistisen ajattelun mukaisesti julkiset palvelut nähtiin teollisen tuotanto-prosessin kaltaisena tuotantolinjana tai koneena. Koneen tuotoksia voitiin näkemysten mukaan muunnella säätelemällä panoksia ja raaka-ainevirtoja. (Vuorela 1990, 27)

Sittemmin painopiste arvioinnissa on siirtynyt vaihtoehtoisten panostusten tarkastelusta kustannus-hyöty -suhteiden vertailuun ja edelleen tuotosten ja vaikutusten arviointiin. Arvionnin konteksti on laajentunut jatkuvasti eikä arvioinnin kohteena olevaa toimintaa enää tarkastella suljettuna systeeminä. Viimeisimmissä malleissa on kiinnitetty huomiota myös toiminnan ja sen kohteen väliseen vuorovaikutussuhteeseen, jolloin arvioidaan koko toiminnan perusteita ja ajanmukaisuutta.

Kustannus-hyöty analyysin ja tehokkuusarvioinnin perustana on rationalistinen suunnittelunäkemyks, joka on edelleenkin pohjavirtana monissa uusissa, vaihtoehtoina syntyneissä suuntauksissa (Linna 1996, 25-26; Kaskinen 1997, 5). Se tukeutuu Weberin (ks. Coser 1977, 217; Tuori 1988, 12-13) käsitykseen tavoiterationaalisesta toiminnasta, jossa keinot ovat tietoisesti ja järkevästi valittu asetetun tavoitteen saavuttamiseksi:

”Suunnittelu käsitteenä ja diskurssiobjektina on vahvasti sidoksissa rationaalisuuden käsitteeseen. Weberiläisittäin ymmärrettynä tavoiterationaalisuus tai tarkemmin määrittelemätön instrumentaalisuus inhimillisen toiminnan normina on ollut lähtökohtainen itsestäänselvyys suurimmassa osassa suunnittelukeskustelua. Suunnittelua ”luovassa” keskustelussa se on ollut tavoiteltavana normina, suunnittelukriittisessä keskustelussa tällaisen tavoitteen olemassaolo taas on esiintynyt kritiikin kohteena tai uhkana – joko epärealistisuutensa tai sitten ”epä-humaanisuutensa” takia. (Summa 1989, 188)

Summa viittaa suunnittelun paradoksiin, jossa tavoiteorientoitunut suunnittelu ei koskaan saavuta lopullisia päämääriänsä vaan aiheuttaa aina vain lisää suunnittelua. Tavoitteellisen suunnitteluna rationalistinen suunnittelu ei yleensä huomioi suunnittelua prosessina, vaan asiantuntijuuttaan korostaen suunnittelijat ovat vastuussa ylhäältä asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta. Suomessa rationalistinen suunnittelu perustui hyvinvointivaltion laajan asiantuntijakoneiston tekemiin suunnitelmiin. Jallinojan (1993, 33-36) mukaan hyvinvointivaltio toimi asiantuntijana, joka määritteli mikä on ”kansalaisen paras”. Tätä parasta sovellettiin tasa-arvon nimissä kaikkialle, jolloin päädyttiin toisaalta kunnallisten palveluiden yhdenmukaisuuteen ja standardointiin.

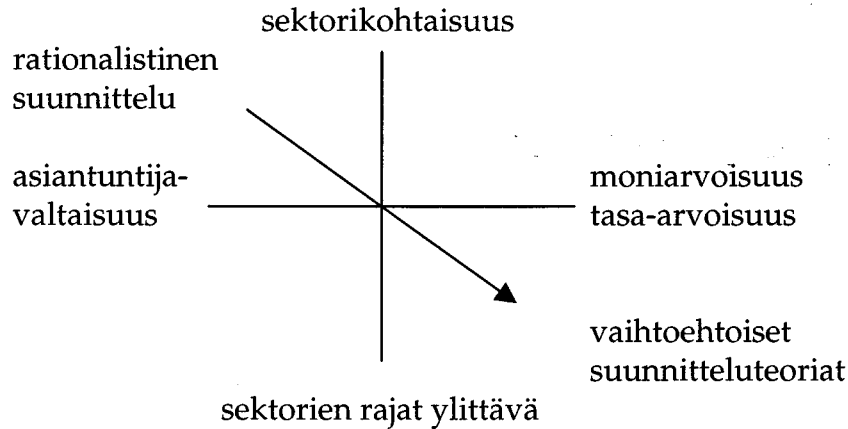
Valtiojohtoinen suunnittelu liittyy teknokraattiseen näkemykseen, jonka mukaan suunnittelijat tietävät mikä on oikea tapa kehittää asuinympäristöä. Heillä on teknistä asiantuntemusta ja poliittinen oikeutus käyttää sitä. Kritiikki keskitettyä suunnittelua kohtaan alkoi 1970-luvun lopulla, jolloin suunnittelujärjestelmien ja -käytäntöjen tehottomuus ohjauksivälineinä kävi ilmeiseksi (Summa 1989, 29). Alasuutari (1996, 246-247 & 271-272) kuvaa seurannutta muutosta siirtymänä suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen. 1980-luvun alkupuolelta alkaen on tämän mukaisesti hyvinvointivaltion palvelujen käyttäjiä ja asiakkaita alettu yleisesti kutsua ”kuluttajiksi”.

Valtiollinen ohjaus ilmeni myös yhteiskunnallisen suunnittelun erityisessä osaluueessa, liikuntasuunnittelussa, jossa väestönormien pohjalta pyrittiin esittämään tietyn ihmismäärän mukaiset, standardinomaiset liikuntapaikat. Perustaksi luotiin suunnitelu- ja rahoitusjärjestelmät kuntiin, lääneihin ja valtioon. (Suomi 1998, 11-12) Kritiikkiä keskitettyä liikuntasuunnittelua kohtaan alettiin kuitenkin esittää jo 1970 -luvulta lähtien, jolloin muun muassa Heinilä (1970, 12-17) esitti vaatimuksia siirtyä teknologisesta "urheilusuunnittelusta" ihmiskeskeiseen "liikuntasuunnitteluun".

Merkittävän teoreettisen latauksen keskitetyn suunnittelun kritiikkiin on tuonut yhteiskuntateoreetikko Jürgen Habermas. Hänen näkemyksensä toiminnan teoriasta pohjautuu weberiläisittäin rationaalisuuden käsitteeseen. Habermasin (1984, 10-11) mukaan kognitiivis-instrumentaalinen rationaalinen toiminta tähtää asetettujen päämäärien saavuttamiseen. Päämääräsuntautunut toiminta on rationaalista mikäli toimija täyttää ne ehdot, jotka ovat välttämättömiä maailmaan menestyksekkäästi puuttumiseksi. Tehokkuuteen pyrkivän rationaalisuuden vastapainoksi Habermas asettaa kommunikatiivisen rationaalisuuden. Kommunikatiivinen rationaalisuus vastaa yhteisymmärrykseen pyrkivää sosiaalista toimintaa, jossa osanottajat ylittävät omat henkilökohtaiset intressinsä.

Suunnittelun ajankohtaisena muutossuuntana on enenevä pyrkimys kommunikatiivista rationaalisuutta kohden (Sotarauta 1996, 289-291). Suunnittelun avautuessa yhteiskunnan muutoksen myötä kohti demokraattisempia käytäntöjä on mahdollisuus kehittää suunnittelijoiden ja kansalaisten keskinäistä vuoropuhelua, minkä katsotaan edistävän yhteisen hyvän saavuttamista myös siksi, että suunnittelijat tulevat aiempaa lähemmäksi suunnittelun kohteena olevaa yhteisöä. (Fainstein & Fainstein 1996, 266-270) Fischerin (1996, 502) mukaan vuoropuhelun tulisi kulminoitua siihen, että ymmärretään aiempaa paremmin teknisen diskurssin ja yleisen normatiivisen kielenkäytön välisiä suhteita. Toteutuessaan tämä merkitsee suunnittelun "kommunikatiivista" tai "argumentatiivista" käännettä.

Asiantuntemusta on pyritty ulottamaan lähemmäs kuntalaisia, mikä suunnittelun piirissä on merkinnyt sen lähtökohdan hyväksymistä, että asukkaat ovat itse omien tarpeittensa parhaita asiantuntijoita. Linnan (1996, 26) ja Kaskisen (1997, 5-12) mukaan kehitys kulkee asiantuntijavaltaisuudesta kohti avoimempaa ja moniarvoisempaa suunnittelua (kuviot 2.). Myös suunnittelun jakautumisesta erillisiin hallinnollisiin sektoreihin ollaan siirtymässä laajempaan, sektoreiden rajat ylittävään suunnittelunäkemykseen, jolla tavoitellaan koko yhteiskunnan etua. Hyvinvointivaltion jatkuvan kasvun ajan institutionalisointuneesta ja keskitetystä suunnittelusta ollaan täten asteittain siirtymässä kohti hajautetumpaa suunnittelua.

KUVIO 2. Suunnittelunäkemyksen muutos (Linna 1996, 26)

Kun suunnitteluprosessiin liittyen arvioidaan vaikutuksia kuntalaisten muuttuvien tarpeiden pohjalta on arvioinnilla voimakas kehitysfunktio. Tämä ei kuitenkaan tarkoita välttämättä palvelutuotannon ohjaussuhteiden muuttamista, vaan ennenkaikkea pyrkimystä rakentaa toimivaa palautejärjestelmää sekä lisätä julkisten palvelujärjestelmien avoimuutta (Lumijärvi 1994, 135). Kuitenkin vaikutusten arvioinnit tutkimuksina ovat toistaiseksi olleet ennemminkin yksittäisiä projekteja kuin jatkuvaluonteisia seurantakäytäntöjä. Vaikutusten arviointi on kytkeytynyt pikemminkin erilaisten ohjelmien ja hankkeiden kuin palveluyksiköiden päivittäisen toiminnan arvioinnin tarpeeseen. (Emt, 10)

Arvioitaessa paikallistason liikuntatoimintaa ongelmaksi muodostuu moniulotteisen inhimillisen toiminnan yksinkertaistaminen. Yleisemmin tarkastellen arviointi on kehittynyt juuri tämän tiedostamisen myötä. Pawson ja Tilley (1997, 4-29) tiivistävät arvioinnin monipolvisen kehityksen kolmeen eri suuntaukseen, jotka ovat kehittyneet täydentämään toisiaan pyrkimyksenä tarkastella yhä monimutkaisempaa sosiaalista todellisuutta (taulukko 1.).

TAULUKKO 1. Arvioinnin pääsuuntaukset (Pawson & Tilley 1997, 4-29)

Arviointisuuntaus	Tiedon perusteet	Kritiikki
Kokeellinen arviointi	Kausaaliselitys	Olosuhteiden sivuuttaminen
Pragmaattinen arviointi	Käytännöllisyys	Poliittisuus annettuna
Konstruktivistinen arviointi	Tiedon suhteellisuus	Subjekttiivinen tieto

Kokeellisella asetelmalla pyrittiin todellisten syy-seurausuhteiden osoittamiseen mittaamalla ja olosuhteita vakioimalla. Tiedon käyttäjän näkökulmaa ei niinkään koettu merkittäväksi. Lisääntyvä tietoisuus sosiaalisen todellisuuden kontekstuaalisuudesta johti sittemmin pragmaattisen mallin kehittämiseen. Mallin käyttäjät korostavat saavutetun tiedon hyödyllisyyttä päätöksentekijöille: tarkoituksena on auttaa heitä ratkomaan sosiaalisia ongelmia ja korjaamaan yhteiskunnallisia epäkohtia. Arviointimallin todellisuuskäsitys on kuitenkin sidoksissa vallalla olevaan politiikkaan, joten arviointia tehtiin usein kyseenalaistamatta annettuja poliittisia lähtökohtia. Pragmaattinen malli korostaa arviointiprosessia, kun taas kokeellisessa arvioinnissa keskitytään oikeaoppisen koeasetelman muodostamiseen.

1970 -luvulla yhteiskuntatieteissä etsittiin vaihtoehtoisia tutkimusentekotapoja. Myös arvioinnin lähtökohtana poliittinen vaihtui sosiaaliseen. Todellisuutta alettiin tarkastella ihmisten sille antamista jokapäiväisistä merkityksistä käsin. Relativistinen, suhteellinen tarkastelutapa edellytti kiinnittymistä jonkin toimijan tai ryhmän näkökulmaan. Arvioinnin katsottiin olevan pohjimmiltaan vuorovaikutusta, jossa tutkijan ja kohderyhmän välinen merkitysten vaihto oli olennaista. Tiedon etsinnässä oli kokeellisen menetelmän kausaaliselityksistä siirrytty pyrkimykseen ymmärtää ihmisten luomia merkityksiä.

Konstruktivistista arviointia voidaan kritisoida siitä, että se ei ota huomioon yhteiskunnan rakenteita ja institutionaalista koostumusta, jotka ainakin jossain määrin ovat riippumattomia yksittäisen ihmisen toiveista ja merkityksenmuodostuksista. Kun nykyaikaista arviointia tehdään rakenteiden ja toimijoiden yhteenkietoutumisen näkökulmasta korostuu synteetin merkitys: käytännössä arviointitutkimuksessa yhdistellään eri lähestymistapoja soveltuvin osin, jolloin kyseessä on pluralistinen arvioinnin lähestymistapa (ks. Pawson & Tilley 1997, 24; Vuorela 1997, 33; Sinkkonen 1994, 108-109).

Arviointitutkimukseen kytkeytyneitä yhteiskuntatieteellisiä tieteenteoreettisia vaikutteita on analysoitu Suomessa vasta viimeaikoina (ks. Mäntysaari 1999, 54-68). Yksittäisen arviointitutkimuksen kannalta analyysin merkitys on siinä, että tehtyjä menetelmävalintoja voidaan suhteuttaa, jolloin huomataan konkreettisesti, että yhtä ainoata oikeata tapaa tehdä arviointitutkimusta ei ole. Jokaisella menetelmällä on omat vahvuutensa ja heikkoutensa suhteessa sosiaalisen kentän tarkasteluun.

Liiallista yksinkertaistamista voidaan pyrkiä välttämään lähestymistapa-valinnan ohella myös arviointikohteen valinnalla. Kun arvioidaan paikallista liikuntatoimintaa ja sen järjestämistä valitaan yleisen, koko kunnallista liikuntatoimintaa koskevan arvioinnin sijasta esimerkiksi jokin liikuntapaikka, mihin kytkeytyvää toimintaa arvioidaan mahdollisimman monipuolisesti.

Hyvinvointivaltion kasvun aikana maahamme rakennettu laaja julkinen liikuntapaikkaverkosto ilmentää taustalla vaikuttavia ideologisia periaatteita. Hyvin-

vointivaltion keskeiset arvot, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus, ovat ohjanneet myös liikuntapaikkojen käyttöperiaatteita. Julkiset liikuntalaitokset ovat olleet pääosin ilmaisia käyttäjilleen tai niiden käytöstä on veloitettu nimellismaksu. Kuntalaisille julkiset liikuntapaikat ovat tarjonneet mahdollisuuden edulliseen liikunnan harrastamiseen. Yhteiskunnan kannalta tarkasteltuna liikuntapaikkojen katsottiin olevan tärkeitä kuntalaisten hyvinvoinnille ja siksi niitä tuli rakentaa ja ylläpitää julkisin varoin. Liikuntapaikkaverkoston yhteydestä ihmisten kokemaan hyvinvointiin on viitteitä selvityksessä (Laurinkari, Niemelä, Pusa & Kainulainen 1995, 67), jonka mukaan ihmiset ovat valmiita ylläpitämään kunnallisen liikuntapaikkajärjestelmän siitä aiheutuvista taloudellisista rasitteista huolimatta.

Liikuntapaikan yhteys paikallisen liikuntatoiminnan arviointiin avautuu laajentamalla näkökulmaa fyysisestä toiminnallisesta ja sosiaalisesta, jotka saavat sisältönsä liikuntapaikan käytön myötä. Liikuntasuunnittelun piirissä esiintyvän nykykäytännön mukaisesti arvioinnissa on tällöin tärkeitä tarkastella miten liikunnan fyysinen, toiminnallinen ja sosiaalinen ympäristö kietoutuvat yhteen (Suomi 1989, 17-18).

Liikuntasuunnittelussa vallitsevaa suuntausta voidaan hahmottaa suunnittelua koskevan asiantuntijuuden muutoksen kautta. Liikuntasuunnittelun käytännöissä tätä näkemystä edustavat muun muassa erilaiset yhteissuunnittelu- ja toimintatutkimusprojektit, joita Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaali-tieteiden laitoksella on 1980-luvun lopusta lähtien toteutettu. Näistä keskeisimmät ovat Jyväskylän kaupunginosan Huhtasuon yhteissuunnittelukokeilu (Suomi 1989 & 1998) sekä Kainuun mallimaakunta -projekti (Salmikangas 1994). Paikallisesti ja alueellisesti ankkuroituina projekteina niissä on kerätty tietoa kuntalaisten liikuntaan liittyvästä toiminnasta sekä paikallista että yleisempää suunnittelu- ja kehittämistarvetta silmälläpitäen.

Tämän tutkimuksen arviointitehtävä voidaan muotoilla liikuntapaikasta aiheutuvien vaikutusten arvioinniksi. Kun vielä huomioidaan asetettu vaatimus kuntalaisten tarpeiden huomioimisesta, niin voidaan tehtävänasettelu sijoittaa paikallisesti: kyseessä on liikuntapaikan vaikutusten arviointi alueen asukkaiden näkökulmasta. Tutkimuksellisesti tämä merkitsee sitä, että tutkiva ote on ulotettava järjestelmän ohella sosiaalisiin toimijoihin ja heidän tekemiinsä valintoihin

1.4 Vaikutusten arviointi soveltavana tutkimuksena

Hallinnon kehittämisen yhteydessä on viimeisten vuosikymmenien aikana sovellettu erilaisia arviointimenetelmiä. Näiden tutkimukselliset lähtökohdat ovat yleensä perustuneet tekniseen, mittausta korostavaan tutkimusotteeseen.

(Vuorela 1990, 9) Kuitenkin on havaittavissa, että arvioinnin konteksti ja ulottuvuudet ovat koko ajan laajentuneet. Suljetun systeemin, esimerkiksi panos-tuotos –mallin, tarkastelun jälkeen on edetty toiminnan ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen tiedostamiseen ja edelleen toiminnan sisäisen dynamiikan arviointiin.

Laajan vaikutusarvioinnin tehtävänasettelu aiheuttaa vaatimuksia arviointimenetelmälle: toisaalta kohteesta nousevia vaatimuksia, toisaalta arviointitutkimuksen teosta itsestään aiheutuvia vaatimuksia. Kun pyritään arvioimaan yksittäisestä liikuntapaikasta aiheutuvia vaikutuksia nämä vaatimukset kiteytyvät paikallisesti. Toisaalta tarvitaan riittävän vakiintunutta metodologiaa, jotta sitä voidaan soveltaa tärkeäksi koettujen periaatteiden pohjalta. Erityisen ja yleisen vaatimuksista menetelmän on siten oltava joustava ja tapauskohtaisesti sovellettavissa.

Arviointimenetelmää soveltavaa tutkimusta voidaan tarkastella soveltavana tutkimuksena. Niiniluodon (1985, 173-174) mukaan soveltavassa tutkimuksessa olisi kyettävä yhdistämään sekä episteemiset, tiedolliset, että käytännölliset näkökulmat. Kun sovellettaessa lähtökohtana ovat perustutkimuksen tulokset, joissa episteemiset tekijät ovat määrääviä, ei saatu tietoa yleensä täysimääräisenä sovellu ihmisten käytännöllisten tavoitteiden edistämiseen. Näin myös kun tarkastellaan tutkimustiedon soveltavuutta päätöksenteon pohjaksi. On ilmeistä, että tutkijoita ja päätöksentekijöitä ohjaavat erilaiset intressit tiedon suhteen.

Sinkkonen (1994, 32-36) tarkastelee perustutkimuksen ja tutkimuksellista menetelmää soveltavan arvioinnin eroja, mutta korostaa myös erottelun ongelmallisuutta: tutkimustavoilla on yhteisiä ominaisuuksia, jotka käytännössä menevät päällekkäin. Arvioinnin tarkoituksena on yleensä tuottaa välittömästi käyttöön soveltuvaa tietoa. Esimerkiksi suunnittelun ja päätöksenteon avustaminen, ihmisten ja organisaation sisäisen oppimisen tai uudistusten toteuttamisen edistäminen. Perustutkimuksella ei tällaista välittömän soveltamisen intressiä ole. Kuitenkin perustutkimus voi tuottaa pidemmällä aikavälillä käytännöllistä tietoa ja usein se onkin välttämätöntä, jotta arvioinnilla olisi käytössään käsitteitä, teorioita ja menetelmiä.

Tutkijan riippumattomuuden kannalta perustutkimuksella on usein etuna se, että tutkimusta suoritetaan arvioitavan järjestelmän ulkopuolelta. Toisaalta myös arviointitutkimusta suoritetaan yhä enemmän ulkopuolisten tahojen toimesta, jolloin ainakin periaatteessa riippumattomuus kohteesta on suuri. Ei myöskään ole itsestään selvää, että perustutkimuksen parissa työskentelevät tiedostavat omat kytkentänsä esimerkiksi rahoituslähteisiin, jolloin riippumattomuus voi olla näennäistä.

Vaikka arviointitutkimus on soveltavaa tutkimusta, ei tieteenteoreettisia lähtökohtia ole syytä sulkea pois tutkimuksen taustalta. Kuten Tanninen (1990, 35) tulkitsee, myös soveltavien tieteiden on pohdittava oman toimintansa arvo-

lähtökohtia ja tavoitteita, jotta usein niin implisiittiset tutkimusparadigmat selkiytyvät. Tutkimuksen taustaoletusten erittely on tarpeellista, koska sen myötä tutkijan itseymmärrys lisääntyy ja teoreettiset ja käytännölliset elementit asettuvat paikoilleen. Lumijärven (1994, 135) mukaan vaikutusten arvioinnin paradigmat valitaan tehdään alustavasti jo silloin, kun päätetään kenen kannalta ja millaisen aineiston pohjalta arviointia suoritetaan.

Sinkkonen (1994, 35-36) tarkastelee arvioijan suhdetta tietoon ja kriittiseen tarkasteluun, hankittavaan tietoon ja tiedon lähtökohtiin. Myös arvioijan omaksumalla tiedekäsityksellä on hänen mukaansa merkittävä osuus suoritettavan arviointitutkimuksen luonteeseen. Esimerkiksi suhtautuminen arvoihin voi johtaa tutkimuksen "arvovapauden" hyväksymiseen tai sen kiistämiseen reaali-maailmaa vastaamattomana.

Arviointitutkimuksen tieteellisten vaatimusten mukaisesti tämän tutkimuksen lähtökohtia on eritelty tarkemmin luvussa 3. osana tutkimusparadigman muotoilua. Pyrittäessä liikuntapaikan monipuoliseen arviointiin on sen fyysisen ulottuvuuden lisäksi olennaista huomioida toiminnallinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Tätä voidaan valottaa esimerkiksi tarkastelemalla vaikutusalueen ihmisiä ja viimekädessä liikuntapaikan käyttäjiä. Liikuntapaikan käyttö tai käyttämättömyys on myös arvokysymys. Alueen asukkaiden arvolähtökohtien havainnointi on osa arviointia, jolloin tutkija voi tiedostaa ne liikuntakäyttäytymiseen osaltaan vaikuttavina tekijöinä.

Liikuntapaikkojen käyttäjiä on toistaiseksi tutkittu vähän. Joidenkin käyttö-tutkimusten pohjalta on eritelty lähinnä käyttäjien motiiveja (esim. Väyrynen 1978 ja Piri 1991). Laajemmin liikuntapaikan käyttöä ovat tarkastelleet Vesanen, Paukkunen ja Olin (1983), jotka ovat käsitelleet uimahallia sosiaalisena palvelulaitoksena. Yksittäisen liikuntapaikan vaikutuksia on arvioitu kustannus-hyötyanalyysiä soveltaen (Rissanen, Pekurinen & Valtonen 1992). Laaja-alaisena vaikutusten arviointina liikuntapaikkoja on tarkasteltu ympäristön ja kestävä kehityksen näkökulmasta (Vihma 1992 ja Mäntylä 1995). Myös yksittäisen urheilutapahtuman ympäristö- ja sosiaalisia vaikutuksia on arvioitu (Salo ym. 1997).

Kahdessa ensimmäisessä selvitysluontoisessa tutkimuksessa tietoa on kerätty hyvinvointivaltion kehittämistarpeeseen. "Uimahalli sosiaalisena palvelulaitoksena" on akateemisen tiedonintressin myötä muotoutunut tutkimus, jossa tarkastellaan uimahallin käyttöä tarveteorian pohjalta. Varsinaisia vaikutusten arvionteja ovat neljä jälkimmäistä tutkimusta, joilla on selkeä kehitystehtävä. Keskeisenä tarkoituksena on ollut soveltaa arviointimenetelmiä samankaltaisten hankkeiden arviointeja silmälläpitäen.

2 SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

Erilaisten hankkeiden aiheuttamia muutoksia ja vaikutuksia on arvioitu Pohjois-Amerikassa 1970 -luvun alusta lähtien. Arvionnin taustalla on Yhdysvaltain kansallinen ympäristölaki (National Environmental Policy Act, NEPA), joka astui voimaan vuonna 1970. Lain mukaan erilaisista projekteista, hankkeista ja ohjelmista, joihin sisältyy kansallista maankäyttöä, verovaroja ja oikeudenkäyttöä on valmisteltava lausunto odotettavissa olevista ympäristövaikutuksista. Vaikutusten arviointi on ennakoivaa luonteeltaan ja sen tulee olla laaja-alainen koskien koko inhimillistä ympäristöä. Laissa on vaatimus sekä luonnontieteiden että sosiaalitieteiden integroimisesta sellaiseen päätöksentekoon, jolla on ympäristövaikutuksia. (Burdge 1998, 3; Freudenburg 1986, 453)

Yksittäisen ohjelman tai hankkeen monipuolisen tarkastelun mahdollistavista arviointimenetelmistä yleisesti tunnetuin on ympäristövaikutusten arviointi YVA (Environmental Impact Assessment, EIA). 1970 -luvun aikana Pohjois-Amerikassa rekisteröitiin yli 12.000 YVA-selvitystä, joista noin 1200 johti oikeuskäsittelyyn. Kuitenkin vuosikymmenen alun selvitykset eivät sisältäneet vielä sosiaalisia näkökulmia, vaan niissä keskityttiin ympäristövaikutusten erittelyyn luonnontieteistä käsin. (Freudenburg 1986, 454)

Ehkä kuuluisin YVA -selvityksistä on Alaskan halki aiotun öljyputken ympäristövaikutusten käsittely vuosina 1970-1973. Käsittelyssä nostettiin esiin vaikutukset maaperään ja eläinkantaan, mitkä sitten huomioitiin kun rakentaminen aloitettiin. Vaikutusten arvionnin puutteet ilmenivät kuitenkin pian, sillä öljyputken reitin varrella olevien asukkaiden elämään rakentaminen aiheutti merkittäviä muutoksia. Massiiviseen rakennushankkeeseen jouduttiin tuomaan tuhansittain rakentajia ulkopuolelta, jolloin perinteisen eskimokulttuurin ja "muukalaisten" elämäntyylien välille syntyi jännitteitä ja ristiriitoja. Termiä Sosiaalisten vaikutusten arviointi (Social Impact Assessment, SIA) käytettiin ensimmäisen kerran vuonna 1973 kuvaamaan öljyputken rakentamisesta aiheutuneita muutoksia alueen alkuperäiseen eskimokulttuuriin (Burdge 1998, 4).

Sosiaalisten vaikutusten arviointien määrä kasvoi 1970-luvun jälkipuoliskolla huomattavasti isojen rakentamisprojektien myötä ja arviointimenetelmä alkoi vakiintua (Freudenburg 1986, 457). Vuonna 1981 perustettiin kansainvälinen vaikutusten arvioinnin liitto (International Association for Impact Assessment, IAIA), jonka tehtävänä on edistää ympäristö- ja sosiaalisten vaikutusten arviointia eri puolilla maailmaa. Laaja-alaisen, myös sosiaalisen huomioon otettavan vaikutusarvioinnin etenemisessä seuraavia vaiheita olivat Maailman Pankin (1986) ja EEC:n (1989) sitoumukset ympäristövaikutusten arviointiin sekä YK:n julkaisema niin sanottu Brundtlandin komitean raportti (1987), jossa ympäristöuhat tuotiin suuren yleisön tietoisuuteen. (Burdge 1998, 5)

Euroopan Unionissa YVA perustuu direktiiviin vuodelta 1985 (85/337/ETY). Direktiivi koskee sellaisten julkisten ja yksityisten hankkeiden arviointia, joilla todennäköisesti on merkittäviä ympäristövaikutuksia. Vuonna 1997 annetussa direktiivissä (97/11/EY) täsmennettiin määritelmää kohti laajempaa ympäristövaikutuskäsitettä, joka mahdollistaa kokonaiskuvan muodostamisen erilaisista arvioitavista vaikutuksista. Määritelmä on muodoltaan väljä ja antaa jäsenmaille mahdollisuuden soveltaa erilaisia ympäristöllisiä, sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia lähtökohtia vaikutusten arvioinnissa.

Suomessa laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä saatettiin voimaan 1.9.1994. Lain tavoitteena on "edistää ympäristövaikutusten arviointia ja yhtenäistä huomioon ottamista suunnittelussa ja päätöksenteossa sekä samalla lisätä kansalaisten tiedonsaantia ja osallistumismahdollisuuksia" (Ympäristövaikutusten arviointi 1995, 17).

Ympäristövaikutuksella tarkoitetaan hankkeen tai toiminnan aiheuttamia välittömiä ja välillisiä vaikutuksia ympäröivään luontoon, yhdyskuntarakenteeseen sekä ihmisiin. YVA-laki sisältää sosiaalisten vaikutusten arvioinnin, jonka yleisenä tarkoituksena on arvioida hankkeen ihmisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaan kohdistuvia vaikutuksia. Sittenmin SVA on myös Suomessa eriytynyt omaksi kokonaisuudekseen, jossa tarkastellaan muutoksia ihmisten hyvinvoinnissa tai sen jakautumisessa (Juslen 1995, 5).

2.1 Sosiaalisten vaikutusten arviointi arvioinnin kentässä

Sosiaalisten vaikutusten arviointi on arviointia englanninkielisen sanan "assessment" tarkoittamassa merkityksessä. "Evaluation" -tyyppisestä arvioinnista, jota valtaosa arvioinnista on, sosiaalisten vaikutusten arviointi eroaa ainakin kolmessa suhteessa. Ensinnäkin, SVA tarkastelee yleensä yksittäisten hankkeiden seurauksia, kun taas "evaluation" -arvioinnissa keskitytään erilaisten ohjelmien vaikutusten arviointiin. Toiseksi, SVA:n myötä nousee esiin myös hankkeesta aiheutuneet ei-toivotut vaikutukset. Kolmanneksi, suunnittelun

kannalta SVA:ssa ennakoidaan tulevia vaikutuksia tarkoituksena minimoida ei-toivotut seuraukset. "Evaluation" -arviointia suoritetaan yleensä jälkikäteen, jolloin arvioinnin painopiste on menneen tarkastelussa (Freudenburg 1986, 452)

Arvioinnin moninaisuus, jota tarkasteltiin Johdanto -luvussa, korostuu edelleen kun huomioidaan "assessment" -arvioinnin eri ulottuvuudet. "Assessment" ei rajoitu pelkästään SVA -tyyppiseen hankearviointiin, vaan myös ohjelman tavoitteiden mukaisten vaikutusten arviointia voidaan kutsua "impact assessment" -arvioinniksi. Esimerkiksi kun pyritään vertailemaan kilpailevien ohjelmien vaikutuksia tavoitteiden suunnassa tai testataan uusia menetelmiä, joilla pyritään vähentämään tiettyjä yhteiskunnallisia ongelmia. Silloin kun vaikutuksia arvioidaan suhteessa ohjelmasta aiheutuneisiin kustannuksiin on aiheellista puhua "efficiency assessment" -arvioinnista, jossa käyttäytymisen tai olosuhteiden muutosta arvioidaan kustannus-hyöty -arvioinnin mukaisesti rahassa. (Rossi & Freeman 1993, 36-37)

Rossin ja Freemanin määrittelemän "impact assessment" -arvioinnin ja SVA -menetelmän edustaman vaikutusten arvioinnin eroavaisuudet kulminoituvat arvioinnin kohteeseen, mutta taustalla on lisäksi eroja menetelmällisissä ja teoreettisissa lähestymistavoissa. Ohjelman tavoitteiden suuntaista vaikutusten arviointia on perinteisesti lähestytty kokeellisella menetelmällä, jossa varsinaisen koeryhmän lisäksi käytetään vertailuryhmää, joka ei osallistu arvioitavaan ohjelmaan. (emt. 215-219) SVA -arvioinnissa taas keskeistä on kontekstuaalisuuden tiedostaminen. Kyseessä on tietyn alueen ihmisille aiheutuvat vaikutukset, joiden identifioimisen kautta pyritään ennakoimaan vastaavalaisten hankkeiden vaikutuksia.

Arvioinnin alkuperäinen englannin kielinen terminologia aiheuttaa usein sekaannusta. Vierasperäisiä termejä joudutaan kuitenkin joskus käyttämään, koska suomenkielinen termistö on varsin niukkaa (vrt. Sinkkonen 1994, 54-55). Eräs arviointia koskeva epäselvyys yleisellä tasolla puhuttaessa koskee arvioinnin vaikutuksia. Usein puhutaan arvioinnin vaikutuksista kun halutaan korostaa hankkeen erilaisia ja moninaisia seurauksia. Kun rajataan tarkastelu toimenpiteen tai ohjelman haluttuihin vaikutuksiin voidaan puhua ennemminkin vaikuttavuudesta (vrt. Koskela 1998, 26-27).

Sosiaalisten vaikutusten arviointi on ensin mainitun tyyppistä arviointia. Vaikutuksia pyritään arvioimaan kokonaisvaltaisesti ottaen huomioon mahdollisimman laajasti merkittävät, myös ei-toivotut vaikutukset. Kuten kansainvälinen vaikutusten arvioinnin yhdistys (International Association for Impact Assessment, IAIA) yleisluontoisesti määrittelee:

"Vaikutusten arviointi on tehdyn tai aiotun toimenpiteen seurausten tunnistamista." (IAIA (1998) Impact assessment. <http://iaia.ext.nodak.edu/IAIA>)

Vaikka arvioinnin menetelmällinen ja käsittellinen kenttä on sirpaleinen, on syytä kuitenkin huomata, että käytännössä erilaisiin arviointeihin liittyvät

termit, määritelmät ja menetelmät menevät usein limittäin. Näinollen arviointia ei tulisikaan suorittaa ainoastaan jonkin menetelmän mekaanisena sovelluksena, vaan tutkijan tulisi oppia käyttämään erilaisia menetelmiä ja lähestymistapoja arvionnin kannalta mahdollisimman hedelmällisesti.

Kokonaisvaltaisessa vaikutusten arvioinnissa pyritään kohdetta valaisemaan mahdollisimman laaja-alaisesti sopivien arviointimenetelmien avulla. Toisaalta tiedonkeruun tavoitteena on usein sen soveltuvuus päätöksentekoa varten, jolloin arvojen ja normien tiedostaminen nousevat koetellun tiedon ohella tarkastelun keskiöön (vrt. Niiniluoto 1985, 174). Käytännön sovellutuksina kehittyneitä arviointimenetelmiä voidaan eritellä päätöksenteon näkökulmasta yhdistelevän tai erittelevän vertailumenetelmän mukaisesti (Leskinen 1987, 9-22).

Yhdistelevässä vertailumenetelmässä (esim. kustannus-hyöty -analyysi) on olennaista, että erilaiset ja eri aikoina aiheutuvat eri ryhmiin ja yksilöihin kohdistuvat vaikutukset yhteismitallistetaan ja yhdistetään. Esimerkiksi rahan muodossa esitetyt vaikutukset ovat yhteismitallisia, jolloin konstruoitu tieto periaatteessa soveltuu täysimääräisenä vaihtoehtojen vertailuun perustuvaan päätöksentekoon.

Sosiaalisten vaikutusten arviointia voidaan tarkastella erittelevänä vertailumenetelmänä, jolloin keskeiseksi lähtökohdaksi nousee yhteiskunnan moniarvoisuuden tiedostaminen. Erittelevät vertailumenetelmät ovat osin syntyneet kriittikistä luonnontieteisiin pohjaavia yhdisteleviä vertailumenetelmiä kohtaan. Yhteiskunnallisia ongelmia ratkottaessa keskeistä on tällöin tuoda esiin erilaiset tavoitteet yhteiskunnallisen keskustelun ja päätöksenteon pohjaksi. Parhaimmillaan erittelevien menetelmien avulla luodaan yhteistä kieltä ja yhteistä tietopohjaa, jonka avulla eri osapuolet voivat sopia kompromisseista. Tutkimuksen kannalta erittelevässä arvioinnissa kuvataan erilaisia vaikutuksia kullekin vaikutukselle ominaisessa muodossa eri ihmisryhmien näkökulmasta ja eri ajankohtina, jolloin esitetyt päätelmät ovat ehdollisia (emt 9-22; Hahtola 1990, 232)

SVA:n ajankohtaisuus suunnittelun välineenä on jatkuvasti kasvanut. Toisaalta historiallisesti tarkasteltuna menetelmän kytkeytyminen suunnitteluun ei ole ollut ongelmatonta. Burdgen (1998, 6-8) mukaan ympäristö- ja sosiaalisten näkökulmien integroituminen suunnitteluprosessiin on osaksi hidastunut teknisen arviointiotteen ja kustannus-hyöty -analyysin ylivallan vuoksi. Toisaalta tarve arvioinnin monitieteisyyteen ja käytännöllisyyteen on sen myötä tiedostettu. Suomessa arvioinnin ongelmiksi on koettu arviointitiedon liiallinen teknisyyttä ja kapea-alaisuus sekä arviointitiedon heikko kytkeytyminen päätöksentekoprosessiin (Harrinvirta, Uusikylä & Virtanen 1998, 40).

Käytännössä suunnittelu ja siihen kytkeytynyt arviointi on monimuotoista. Kaskisen (1997, 12) mukaan suunnittelun kenttä on fragmentoitunut, koska yleistä paradigmaa ei ole ja eri menetelmiä käytetään ilman selkeätä koordi-

nointia. Tässä valossa monipuolista vaikutusten arviointia voidaan pitää myös yrityksenä yhdistää erilaisia arviointimenetelmiä. Kun tarkastellaan sosiaalisten vaikutusten arviointia suhteessa Vuorelan (1990, 66-67; 1997, 28-32) ja Sinkkosien (1994, 105) esittämiin arviointitutkimuksen lähestymistapoihin voidaan SVA sijoittaa sekä päätöksentekoperustaisen että osallistuvan arvioinnin kategorioihin riippuen mitä menetelmän osia korostetaan.

2.2 Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin määritelmiä

Kun SVA eriytyi 1970-luvulla omaksi arviointisuuntaukseen menetelmää kehitettiin pikemminkin käytännöllisten kuin teoreettisten intressien myötä. Erilaisten hankkeiden arvioinneista saadut kokemukset ovat olleet perustana menetelmän tarkentumiselle. Freudenburg (1986, 452-453, 464) kuvaa SVA:ia hybridiksi, koska jäljet johtavat sekä tieteellisiin että poliittisiin prosesseihin. Tämän pohjalta menetelmää voidaan lähestyä sekä tutkimuksen että osallistumisen näkökulmasta. Tutkimus ja poliittinen osallistuminen kohtaavat päätöksenteon yhteydessä ja SVA:n soveltajina ovat olleet yhtäläillä riippumattomat tutkijat kuin poliittisesti sitoutuneet tahot ja yrityskonsultit.

Arviointimenetelmää arvioijan näkökulmasta lähestyttäessä SVA:ssa tarkastellaan toimien tai hankkeen aiheuttamia merkittäviä muutoksia ihmisyydessä ja elinympäristössä sekä näiden muutosten vaikutuksia alueen ihmisiin. Tällöin arvioinnilla voidaan katsoa olevan kolme funktiota: 1) Arviointi päätöksentekijöitä palvelevana asiantuntijatyönä, 2) Arviointi kansalaisten osallistumisena suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä 3) Arviointi yhteiskunnallisena suunnittelunäkemyksenä. (Raivola, Jokinen ja Kamppinen 1993, 20)

Ensimmäinen ja toinen arvioinnin funktio vastaavat tutkimuksen ja osallistumisen näkökulmia. SVA:n kolmas funktio liittyy aiemmin esitettyyn yhteiskunnalliseen suunnittelunäkemyksen muutokseen. Kahden ensimmäisen funktion kesken arvioijan rooli eroaa merkittävästi. Toimiessaan asiantuntijana päätöksentekijöitä varten hän tekee tutkimustyötä, joka pohjautuu yhteiskuntatieteellisiin teorioihin. Pelkistetysti hänen tehtävänsä on tiedon tuottaminen käytännön tarpeisiin. Kun arvioinnissa korostetaan eri kansalaisryhmien osallistumista painottuu arvioijan tehtävänä lähinnä tiedottaminen, koordinaatio ja osallistujien motivointi. Käytännössä nämä roolit menevät usein limittäin, jolloin SVA:ssa on olennaiseksi noussut arvioijan kyky kuvata sosiaalisen ympäristön tilaa ja edelleen asukkaiden suhdetta suunniteltavaan hankkeeseen (emt, 20).

Arviointimenetelmän hybridimäisyys ja käytännön myötä jäsenyneet eri funktiot ilmenevät myös menetelmän määrittelyissä. Menetelmän käytännön soveltamisen kannalta onkin huomioitavaa, että vaikka erilaisten projekti-

sovellusten myötä SVA:a on kehitetty ja arviointimenetelmä on pääperiaatteiltaan vakiintunut, ei kuitenkaan ole olemassa täysin yksiselitteistä käsitystä siitä, mitä sosiaalisia vaikutuksia tulisi tarkastella. Pikemminkin arvioinnissa tulisi ottaa huomioon kunkin hankkeen ainutlaatuisuus, minkä pohjalta tarkasteltavat vaikutukset muotoutuvat (Juslen 1995, 26-27; Kaskinen 1997, 13)

SVA:n määrittelyissä sosiaalisia vaikutuksia ei siis ole eksplikoitu yksiselitteisesti. Esimerkiksi Freudenburg (1986, 452) määrittää menetelmän yleisluontoisesti:

”Yleensä sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa viitataan niihin moninaisiin vaikutuksiin, jotka jostain toimenpiteestä aiheutuvat laajoille ihmisryhmille”

Burdge ja Vanclay (1998, 265) määrittelevät SVA:n erityisesti ympäristölainsäädännön piiriin kuuluen ja tarkentavat toimenpiteen toisaalta ohjelmatason (“policy”) toimenpiteeksi tai yksittäiseksi projektiksi. He määrittävät sosiaaliset vaikutukset sisältämään varsin laajasti mistä tahansa julkisista tai yksityisistä toimenpiteistä ihmisille aiheutuvat sosiaaliset ja kulttuuriset seuraukset:

”...prosessi, jossa etukäteen arvioidaan niitä todennäköisiä sosiaalisia seurauksia, jotka aiheutuvat ohjelmatason toimenpiteistä tai projekteista, erityisesti kansallisessa tai alueellisessa toimintaympäristössä. Sosiaaliset vaikutukset sisältävät minkä tahansa julkisen tai yksityisen toimenpiteen kaikki sosiaaliset ja kulttuuriset seuraukset ihmisten elämäntapoihin, työhön, vapaa-aikaan, keskinäisiin suhteisiin, tarpeiden tyydytykseen ja yleiseen selviytymiseen yhteiskunnan jäsenenä”.

Tämän tutkimuksen kannalta SVA:n määrittelemistä keskeisemmäksi nousee menetelmän käytön hedelmällisyys tutkimustiedon jäsentämisessä käyttökelpoiseen muotoon. SVA:n tutkimukselliset juuret viittaavat sosiologian alkuvaiheisiin teollisen vallankumouksen sosiaalisten seurausten kartoittajana (Freudenburg 1986, 453; Juslen 1995, 91). Yhteiskunnallinen tutkimus on tässä mielessä alusta alkaen sisältänyt arvioivan näkökulman teknologian kehittymisen aiheuttamiin sosiaalisiin muutoksiin. Tämän mukaisesti myös arvioinnissa käytetyt menetelmät ovat sosiologiassa pitkään käytettyjä, mutta uutta ja näkökulmaa laajentavaa on, että SVA:ssa ne pyritään vakiinnuttamaan osaksi vaikutusten arviointiprosessia.

Myös Suomessa arviointimenetelmän kehittymiseen on vaikuttanut yhteiskuntatieteiden kehitys ja sen muuttuvat sisällöt poliittisten ja taloudellisten olosuhteiden peilaajana. Suomalaisen yhteiskunnan ja sen myötä tutkimus- ja suunnittelukäsitysten muuttuessa viimeisten vuosikymmenien aikana SVA on saanut vaikutteita muunmuassa sosiaali-indikaattori- sekä hyvinvointi- ja osallistumistutkimuksista. Tätä kehitystä tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa, jossa kuvataan SVA:n kehittymiseen liittyviä keskeisimpiä käsitteitä.

Vaikka tässä tutkimuksessa painotetaan SVA:n tutkimuksellista näkökulmaa, voidaan arvioitavaa hanketta lähestyä asukkaiden kannalta. Asukkaiden suhdetta hankkeeseen painottaa Sairinen (1992, 12), jonka mukaan SVA:n tarkoituksena on selvittää hankkeen vaikutukset yhteiskunnalliseen ympäristöön ja

toisaalta yhteiskunnallisen ympäristön vaikutukset hankkeeseen. Vaikutukset ilmenevät tällöin sosiaalisina ja rakenteellisina muutoksina yhteisöissä, eri ihmisryhmissä, elinolosuhteissa sekä yksityisten ihmisten toiminnoissa. Ihmisten toimintaa tarkasteltaessa muutokset voivat ilmetä esimerkiksi ihmisten elämäntapojen tai elämänlaadun muutoksina.

Arvioinnissa painotetaan alueen ihmisten elämän kokonaisvaltaista tarkastelua. Sosiaalisten vaikutusten arviointia ei näinollen ole syytä pitää pelkkänä tekniikkana vaan ennemminkin menetelmänä, joka kohdistuu myös suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseihin, näiden menettelytapojen kehittämiseen sekä tiedon keräämiseen ja käsittelemiseen päätöksenteon pohjaksi. Vaikutusten arviointi heijastuu näin koko suunnitteluprosessiin, jossa kokonaistarkastelu sekä yhteiskunnan moniarvoisuuden ja muuttumisen tiedostaminen ovat olennaisia piirteitä. (Paukkunen 1992, 45, 48)

Pyrittäessä laaja-alaiseen tarkasteluun on arviointiin sisällytettävä monenlaisia tekijöitä. Yhteisön eri ryhmien asenteiden, elämäntapojen ja arvojen tiedostaminen, suunnittelun ja päätöksenteon kontekstin kuvaaminen sekä vaikutusten ja odotettavissa olevien ei-toivottujen vaikutusten ennakoiminen ovat keskeisiä toimenpiteitä. Sosiaaliset vaikutukset välittyvät usein asenteina, arvoina, ristiriitoina sekä ihmisten ja eri tahojen toimintojen muutoksina.

Tiedostettaessa suunnittelun avautuminen asiantuntijakeskeisestä osallistumis- painotteisempaan suuntaan on erilaisten näkökulmien huomioonottaminen arvioinnissa aiempaa tärkeämpää. Juslenin (1995, 5-6) esittämässä SVA:n määritelmässä korostetaan eri näkökulmien ja arvolähtökohtien merkitystä. Sosiaalisella vaikutuksella tarkoitetaan tällöin ihmiseen, yhteisöön tai yhteiskuntaan kohdistuvaa vaikutusta, joka aiheuttaa muutoksia ihmisten hyvinvoinnissa tai hyvinvoinnin jakautumisessa. Muutos voi olla kehitystä parempaan tai huonompaan suuntaan riippuen siitä kenen näkökulmasta ja kenen arvoilla asiaa tarkastelee. Eri vaikutusten saamat merkitykset saattavat olla aivan erilaiset yksilötasolla kuin esimerkiksi yhteisön näkökulmasta.

SVA on kokonaisuudessaan varsin laaja prosessi, koska se vaatii arvioitavien vaikutusten käsittelyä monesta eri näkökohdasta käsin. Kuitenkin monipuolisella tarkastelulla on ansioita, joita Sairinen (1992, 12) kiteyttää suunnitteluun liittyvän ennakoimisen näkökulmasta. Ristiriitojen ja ei-toivottujen vaikutusten onnistunut käsittely luo pohjaa ennakoivalle hankesuunnittelulle, jolloin pitkällä tähtäimellä voidaan suunnittelun demokratiaa lisätä. Käytännössä tämä merkitsee aiempaa useampien tahojen näkemysten tiedostamista suunnitteluprosessissa.

2.2.1 Käsitteet ja konteksti

Hyvinvointivaikutusten arviointia on käytetty aiemmin rinnakkaisena terminä sosiaalisten vaikutusten arvioinnin kanssa (Paukkunen 1990 ja Sairinen 1992, 12). Juslenin esittämän SVA:n määritelmän mukaan tarkasteltavana ovat vaikutukset, jotka aiheuttavat muutoksia ihmisten hyvinvoinnissa tai hyvinvoinnin jakautumisessa.

Käsitteenä hyvinvointi on varsin monimuotoinen ja avoin. Käsitteen käyttöä empiirisesti orientoituneessa yhteiskuntatutkimuksessa tarkastellut Simpura (1996, 22) tähdentää, että käsitykset hyvinvoinnista muuttuvat jatkuvasti ja samanaikaisesti erilaisten prosessien kautta. Tieteen sisäisenä prosessina voidaan pitää hyvinvointitutkimuksen sisäistä kehitystä, johon yhteiskuntatieteen alati muuttuvat käsitykset vaikuttavat. Merkittävä tieteen ulkopuolinen prosessi sisältyy yhteiskuntapolitiikkaan, joka varsinkin kiteytyessään hyvinvointivaltion ohjausjärjestelmäksi normitti vahvasti myös hyvinvointitutkimusta omien käsitteidensä mukaisesti.

Hyvinvointitutkimuksen piirissä keskustelua on käyty erilaisten määrittelytapojen oikeutuksesta, minkä pohjalta on päädytty nojautumaan yleisimmin resurssi- tai tarvepohjaisiin hyvinvoinnin määritelmiin. Perinteinen empiirinen hyvinvointitutkimus kiteytyy pohjoismaisen elinolotutkimuksen resurssi-pohjaiseen hyvinvoinnin määritelmään, jossa olennaista on objektiivisten elinolojen kuten toimeentulon, koulutuksen ja terveydentilan väestöllisen jakautumisen selvittäminen. Näiden sosiaali-indikaattorien kartoittamisen lähtökohtana olivat hyvinvointivaltiollisen ajattelun mukaisesti ylhäältä käsin määritetyt resurssit. Subjektiiivisen, ihmisten kokeman hyvinvoinnin jakautumiseen ei perinteisessä hyvinvointitutkimuksessa juuri kiinnitetty huomiota. (Tanninen 1990; Simpura 1996, 15)

Perinteisen hyvinvointitutkimuksen piiriin luetaan myös Erik Allardtin pohjoismaista hyvinvointia koskeva vertaileva tutkimus vuodelta 1972. Tutkimus on teoreettisesti laaja-alainen verrattuna muihin tradition valtiollisiin selvityksiin. Allardtin tutkimuksen teoreettisen perustan pohjalta voidaan ymmärtää ajankohtaista suomalaista hyvinvointitutkimusta ja edelleen sosiaalisten vaikutusten arvioinnin sisällöllisiä lähtökohtia.

Allardt tarkastelee objektiivisten resurssien lisäksi ihmisten subjektiivisia tarpeita hyvinvoinnin tekijöinä. Hänen mukaansa erilaisia tarpeita tyydytetään kvalitatiivisesti eri tavalla; toisaalla on aineellisten ja toisaalla laadullisten tarpeiden tyydytys. Taulukossa 2. esitettynä aineelliset tarpeet ovat elintason, resursseihin (having) liittyviä tarpeita ja laadulliset yhteisyyssuhteisiin (loving) sekä itsensä toteuttamiseen (being) liittyviä tarpeita. Tarpeiden tyydytys etenee hierarkisesti aineellisten tarpeista elämänlaatuun liittyviin tarpeisiin. Länsimaisittain tarkasteltuna monilla ihmisillä on riittävän korkea elintaso, jolloin he voivat suunnata toimintansa kohti elämän laadullisia tekijöitä. Tämän mukaisesti he rakentavat suhteensa muihin ihmisiin ja edelleen yhteiskuntaan.

Kaikenkaikkiaan tarpeiden tyydyttäminen tähtää entistä suuremman hyvinvoinnin saavuttamiseen. Allardt luonnehtiikin tarpeita hyvinvoinnin osatekijöiksi minkä perusteella tarpeiden pohjalta tarkasteltavia vaikutuksia kutsutaan myös hyvinvointivaikutuksiksi.

TAULUKKO 2. Hyvinvoinnin osatekijät Allardt'n mukaan.

Elintaso (having)	Yhteisyyssuhteet (loving)	Itsensä toteuttamisen muodot (being)
-tulot	-paikallisyhteisyys	-arvonanto
-asumistaso	-perheyhteisyys	-korvaamattomuus
-työllisyys	-ystävyyssuhteet	-poliittiset resurssit
-koulutus		-mielenkiintoinen vapaa-
-terveys		ajan toiminta

Allardt'n ajattelua seuraten tarpeet eivät ole absoluuttisia, vaan sidoksissa historialliseen tilanteeseen, joka osaltaan vaikuttaa yksilön tarpeiden ja edelleen käyttäytymisen muodostumiseen. Hän itse toteaa, että tekijöiden luettelo on epätäydellinen. Myös sisällölliset ratkaisut voidaan tehdä toisin: esimerkiksi koulutuksen hän näkee ammattipätevyyden antajana kuuluvan elintasaan, kun taas sivistyksenä se kuuluu itsensä toteuttamisen muotoihin. Johtoajatukseksi Allardtilla näyttääkin olevan se, että analyysin kannalta sijoittelulla ei ole suurta merkitystä, vaan pääasia on että relevantit tekijät otetaan huomioon.

Tarveteoreettinen lähtökohta on laaja-alainen ja tarpeiden yhteys ihmisen käyttäytymiseen on ilmeinen, joskaan ei ongelmaton (ks. yksityiskohtainen analyysi Riihinen 1987). Tarve toiminnan lähtökohtana ilmenee yksilön kokemana tyytymättömyyden tilana, joka ohjaa käyttäytymistä suuntaan, jonka hän uskoo poistavan tyytymättömyyden tunteen. Empiiristä hyvinvointitutkimusta arvioinut Tanninen (1990, 104) kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että tarpeiden syntymekanismi on edelleen selvittämättä ja siten tarveteorioiden hyödyntäminen on varsin rajallista yhteiskuntatieteissä. Edelleen problemaattista on, että tarve käsitteenä ymmärretään eri tieteenaloilla, koulukunnissa ja poliittisissa ryhmittymissä eri tavoin (Doyal & Gough 1991, 1).

Monimuotoisuudestaan huolimatta hyvinvointi laajasti määriteltynä on keskeistä SVA:n sisältöä. Freudenburg (1986, 470) korostaa elämän laadullisten tekijöiden muodostavan yhden SVA:n avainmuuttujista, jota voidaan arvioida subjektiivisia ja objektiivisia tekijöitä yhdistämällä.

Tämän tutkimuksen kannalta relevanttia on tarkastella hyvinvointia SVA:iin sisältyvästä asukasnäkökulmasta, jolloin hyvinvointivaltion murroksen jälkei-

nen yksilöllisten tarpeiden tiedostamisen näkökulma nousee esiin. Tässä mielessä tutkimus lähestyy Stenvallin (1995, 50) näkemystä, jonka mukaan hyvinvointi ja edelleen tarpeet konstruoidaan aina uudelleen erilaisissa politiikan ja suunnittelun sisällöissä, eikä olennaista olekaan se kuinka tiettyjä tarpeita mitataan (ks. myös Lehtonen 1995, 287).

Hyvinvointi ja tarpeet ovat sitoutuneet kunnallispoliittiseen kontekstiin palveluiden uudelleenjärjestämisen prosesseissa. Ajankohtaisen pyrkimyksenä on järjestää palveluja myös kuntalaisten ehdoilla:

”Kunta on kansalaisten itsehallinnollinen orgaani *hyvän elämän* edistämiseksi ylläpitämällä paikallista infrastruktuuria ja järjestämällä palveluja. Kunnan vastuulla on etsiä parhaat tavat järjestää hyvinvointipalvelut. Tähän vastuuseen liittyy kunnallinen verotusoikeus ja valtionosuudet. Kunnallishallinnon legitimaationa on läheisyysperiaate: kunta kykenee valtiota paremmin tuntemaan väestön tilan ja tarpeet ja voi ”paikan päällä” organisoida palvelut asiakaskeskeisesti ja tehokkaasti.” (Hautamäki 1995, 17)

Idealistisen näkemyksen mukaisesti hyvinvoinnin ajankohtainen määrittäminen tapahtuu ensisijaisesti kuntatasolla. Toisin kuin perinteisessä hyvinvointitutkimuksessa, jossa pyrittiin valtiolähtöisiin tarkasteluihin. Hautamäen esittämä ”hyvä elämä” on aristoteelista alkuperää, ja sitä voidaankin pitää hyvinvoinnin käsitteen antiikkisena kantamuotona. Ajankohtaiseksi sen tekee muun muassa se, että Aristoteleen tieteellisen ja poliittisen tarkastelun kohteena olivat kreikkalaiset kaupunkivaltiot, jotka kooltaan vastasivat hyvinkin nykyisiä suomalaisia kuntia (Sihvola 1998, 36).

Aristoteelinen hyvä elämä on sidoksissa ympäröivään yhteisöön, ihmistä tarkastellaan yhteisön jäsenenä. Tämä ajattelutapa vallitsi aina myöhäiskeskiajalle asti, jolloin vastapainoksi alkoi hahmottua individualistinen näkemys, jossa lähtökohtana on muista erillinen yksilö. Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että hyvinvointivaltiollisen ajattelun juuret ovat aristoteelisessä hyvän elämän pohdiskelussa, mikä on innoittanut monia hyvinvointivaltion uudistajia tarkastelemaan Aristoteleen ajatuksia uudella tavalla. Näin osin siksi, että Aristoteles ei ollut niinkään ideologi, vaan tiedemies ja politiikan tutkija, jonka ajattelusta on aikojen kuluessa löytynyt rakennusaineiksia hyvinkin erityyppisten yhteiskuntateoreetikkojen ja –filosofien ajatteluun. (vrt. Kakkuri-Knuuttila 1997, 1-2; Sihvola 1998, 27)

Aristoteelista alkuperää olevaa hyvinvoinnin tarkastelua, jossa ihminen ja yhteisö on huomiotu vuorovaikutuksenomaisesti toisiinsa vaikuttavina tekijöinä on täydentänyt taloustieteilijä Amartya Sen. Hänen hyvinvoinnin tarkastelunsa korostaa ihmisen toimintamahdollisuuksia, jotka avautuvat yksilöllisten tekijöiden ja yhteisöllisten järjestelyjen yhteisvaikutuksesta. Toimintamahdollisuus on tällöin ehdollisempaa kuin toimintakykyisyys, jota tarkastelemalla rakenteelliset ehdot sivuutetaan. Hyvinvointiin liittyy yksilön valinnan vapauden ulottuvuus, jota ei voida täysin ymmärtää tarkastelematta myös muiden ihmisten valintoja, joista esimerkkinä ovat julkiset palvelut. Yksittäisen ihmisen toimintamahdollisuuksia tarkastelemalla kunnalliset palvelut

“heräävät eloon”, sillä palvelut sinänsä eivät ole arvokkaita, vaan se miten ihmiset voivat näitä käyttää. (Sen 1993, 33, 44; ks myös Cohen 1993, 20)

Kun tarkastellaan edelleen kuntalaisten hyvää elämää tai hyvinvointia palveluiden järjestämisen näkökannalta tulee kuntalaisten yksilöllistä hyvinvointia edistävien palvelujen suhde tarpeentyydytykseen arvioitavaksi. Knuutinen (1994, 50) ottaa yleiseksi lähtökohdaksi sen, että palvelun ja tarpeentyydytyksen välisen kausaalisuhteen tulisi olla välitön. Käytännössä tämän suhteen aukoton osoittaminen lienee mahdotonta. Toisaalta myös peruspalvelujen määrittäminen yksiselitteisesti on vaikeata, vaikka onkin viitteitä siitä, että peruspalvelut mielletään samansuuntaisesti sekä väestön että kunnallisten päättäjien ja työntekijöiden keskuudessa (Kainulainen & Niemelä 1996, 19).

Peruspalveluita empiirisesti tarkastellut Kainulainen (1994, 117-118) käsittelee palveluita kokonaisuuksina. Palvelukokonaisuuksista terveyspalvelut, sosiaalipalvelut ja pelastuspalvelut liittyvät ajatukseen peruspalveluista yksilöllisenä turvana. Yhteiskunnan toimivuudesta vastaavaan palvelukokonaisuuteen liittyvät tekniset palvelut, lasten päivähoitopalvelut ja koulupalvelut. Kuitenkin yleistävä, empiirinen tarkastelu on ongelmallista, koska käsitykset vaihtelevat kuntakohtaisesti. Olennaista onkin huomata, että peruspalveluiden, kuten niihin sitoutuneiden tarpeiden ja hyvinvoinnin, määrittämisen taustalla on poliittinen määrittelyprosessi (Niemelä 1994, 13-18). Tämä määrittely liittyy yhteiskunnan kehitysasteeseen ja aiheuttaa aina poliittisia jännitteitä ja erilaisia käsityksiä julkisen vallan roolista vastata ihmisen tarpeiden tyydytykseen.

Kainulaisen (1994, 117) mukaan peruspalveluiden teoreettinen ja empiirinen määrittäminen on vaikeaa. Käsitteen luonnetta ja sisältöä voidaan hahmotella ja kuvata, mutta eksplisiittinen erittely kadottaa jotakin sen sisällöstä ja käytännöistä. Jo se määrittääkö peruspalvelu perinteisesti kunnan omana tuotantona vai voiko kyseessä olla jonkun muun tahon tuottama palvelu aiheuttaa ongelmia yleisille määrittelypyrkimyksille. Myös aiemmin esitettyä hyvinvoinnin käsitettä voidaan pitää varsin moniuotoisena. Käsite avautuu eri toimijoille ja eri tilanteissa eri tavoin, minkä myötä sen jatkuva uudelleenmäärittäminen nousee sisällön ymmärtämisen keskiöön.

On ilmeistä, että monimerkityksellisiä käsitteitä ei voida palauttaa johonkin yhteen näennäisesti täsmälliseen laatikkoon tekemättä väkivaltaa monimuotoiselle todellisuudelle. Kuitenkin, vaikka käsitettä ei kyetä tyhjentämään kaikista sen merkityksistä, voidaan käsitteen eri merkitysten avulla päästä tutkimuksen sisältämässä ajatteluketjussa eteenpäin. Tällöin tutkimuksen kannalta paras mahdollinen määritelmä ei ole yksinkertainen ja ristiriidattomin, vaan sellainen joka kantaa mukanaan mahdollisimman monipuolisesti käsitteelle annettuja erilaisia, ristiriitaisiakin, merkityksiä (Sen 1993, 33-34; Ojanen 1998, 50-56, 145-147). Arvioinnin näkökulmasta tähän samaan viittaa myös Sinkkonen (1994, 24).

Arvioinnin suorittamisen näkökulmasta sekä objektiivisten että subjektiivisten tarpeiden tunnistaminen asettaa vaatimuksia arvioinnissa käytettäviä menetelmiä kohtaan, sillä tiedon objektiivisuus ja subjektiivisuus eivät ole kaikkien hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien osalta aina selkeästi eroteltavissa. Esimerkiksi Allardtin elintasoon sijoittama terveys on varsin monimerkityksellinen käsite ja myös sosiaalisesti tarkasteltuna terveys hahmottuu sen pohjalta millä tavoin käsite kulloinkin määritellään ja ymmärretään.

Terveyttä käsitteenä on lähestytty muun muassa kolmella eri tavalla, jotka ovat biolääketieteellinen, funktionaalinen sekä positiivinen (Nissinen, Kauhanen & Myllykangas 1994, 94-95). Biolääketieteellisesti määritelty terveys on yksiselitteisesti ja objektiivisesti erotettavissa sairaudesta, terveys on sairauksien puuttumista. Tämän voi todeta esimerkiksi lääkäri tutkittuaan potilaan vastaanotollaan. Funktionaalisen terveystähtäyksen mukaan sairauksien puuttuminen ei ole olennaista, vaan toimintakyvyn aleneminen viestii sairaudesta. Tämä voi ilmetä vaikkapa työstä poissaoloina. Positiivinen terveys ei ole ainoastaan sairauden puuttumista eikä toimintakyvyn vajavaisuutta, vaan täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Täydellisen hyvinvoinnin tila on nähtävä ennemminkin tavoiteltavana päämääränä tai arvona, jota kohden suuntaudutaan, kuin todellisena saavutettuna olotilana. Käytännössä aina voi pyrkiä kohti täydempää hyvinvoinnin tilaa.

Terveys -käsitteen erilaiset ulottuvuudet ovat yksi esimerkki käsitteellisestä moniulotteisuudesta. Sen avulla voidaan kuitenkin valaista Johdanto-luvussa esitettyä tutkimustehtävää, sillä terveyden positiivinen määritelmä vastaa kokonaisvaltaiselle vaikutusten arvioinnille ominaista lähestymistapaa. Pyrittäessä selvittämään yksilön terveydentilaa positiivisessa mielessä on usein käytetty menetelmä koetun terveydentilan kartoittaminen. Tällöin selvityksen pohjana ovat henkilön subjektiiviset käsitykset omasta terveydestään, joka määräytyy tällöin ennemminkin henkilökohtaisen kokemushistorian pohjalta.

SVA:n sisältämien käsitteiden monimuotoisuus on osaltaan vaikuttamassa siihen, että arvioiva tutkija joutuu pohtimaan ja perustelevaan avoimesti sen mitä vaikutuksia ja millä menetelmillä arviointiin sisällytetään. Empiiristä hyvinvointitutkimusta SVA:n näkökulmasta tarkastellut Paukkunen (1990, 31) on jäsentänyt ilmeisiä ongelmakohtia asettamalla vastakkain keskeisiä arvioinnin ja tutkimuksen lähtökohtia ja menetelmällisiä ratkaisuja. Hänen mukaansa hyvinvointia tarkasteltaessa voidaan eritellä yksilö- ja yhteisötasoiset vaikutukset yhtä lailla kuin subjektiivisesti koetut ja objektiivisesti mitatutkin. Tämän mukaisesti kohteena ovat sekä aineelliset että aineettomat tekijät, joita tarkastellaan määrällisesti ja laadullisesti. Edelleen arvioinnissa olisi huomioitava, korostetaanko hyvinvoinnin ja tarpeiden prosessinomaisuutta ja muuttumista vai käsitelläänkö hyvinvointia pysyvänä tilana.

Vaihtoehdot eivät aina ole toisiaan poissulkevia ja menetelmälliset sekä sisällölliset ratkaisut tehdään aina tapauskohtaisesti. Sosiaalisten vaikutusten arviointia voidaan tarkastella aineistonkeruun kehikkona, missä eri tiedon

lähteet ja menetelmälliset ratkaisut ohjautuvat tarkasteltavasta hankkeesta ja siitä arvioijalle kasvavasta ymmärryksestä käsin. Käytännössä lähdeaineisto koostuu pitkälti erilaisista dokumenteista ja haastatteluista, jolloin arvioijan tehtäväksi muodostuu tiedon systemaattinen kerääminen suunnittelua ja päätöksentekoa varten. Tämän mukaisesti arvioija toimii yhteiskuntatieteilijänä, joka havainnoinnin ohella pyrkii moninaisten lähdetietojen systemaattiseen hyödyntämiseen omassa tutkimustyössään.

2.3 Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin sovellutuksia

Kuten edellä todettiin, Yhdysvalloissa ja Kanadassa on sosiaalisia vaikutuksia arvioitu 1970 -luvulta alkaen, jolloin SVA alkoi eriytyä ympäristövaikutusten arvioinnista omaksi alueekseen. Edelläkävijämaissa arvioinnin ajankohtainen pyrkimys on ulottaa yksittäisen hankkeen sosiaalisten vaikutusten tarkastelu laajempaan kansalliseen kehukseen (Burdge & Vanclay 1998, 280-281). SVA:n kehittämisen käytännöllisenä tulevaisuuden haasteena nähdään sen mukaisesti strategisen tason ohjelmien ja suunnitelmien vaikutusten arviointi.

Arviointia on tehty Pohjois-Amerikassa niin pitkään, että tietyt ongelmat sen suorittamisessa ovat nousseet esiin. Burdge ja Vanclay tarkastelevat arviointitutkimuksen tekemiseen liittyvien yleisten teoreettisten, menetelmällisten ja strategisten valintojen vaikeuden lisäksi vallitsevaa mentaliteettiä, joka ei aina tunnista sosiaalista ja kulttuurista alkuperää olevia asiantiloja. Heidän mukaansa merkittävin noste SVA:lle syntyneekin ajan myötä sosiaalisten prosessien ja yhteiskunnan kulttuurisen ymmärtämisen edetessä.

SVA:n asema Euroopassa vaihtelee maittain. Esimerkiksi Alankomaissa, joissa YVA-käytäntö on varsin pitkälle kehittynyt, ei sosiaalisten vaikutusten arviointia aina ole koettu merkittävänä osana YVA -prosessia. Tähän vaikuttaa se, että kansalaisten osallistuminen ja sosiaalisten näkökulmien esiintuominen ovat jo perinteisesti olleet hyvin vahvaa Alankomaissa. Englannissa SVA:ia on toteutettu useiden YVA -hankkeiden osana, mutta tarkastelu on painottunut usein taloudellisiin vaikutuksiin sosiaalisten kustannuksella. (Juslen 1995, 19-21)

Suomessa SVA:ia on lakiin perustuen sovellettu varsinkin tie- ja vesistösuunnittelun yhteydessä (mm. Paukkunen 1990 ja 1991 sekä Peuhkuri 1995). Arviointi on liittynyt hankesuunnitteluun, jolloin SVA:n keskeisenä käytännöllisenä tavoitteena on ollut löytää vaihtoehtoisista reitin linjauksista alueen asukkaiden arkipäivän sujumiselle ja elinkeinon harjoittamiselle vähiten haittaa aiheuttava. Tähän pääsemiseksi on järjestetty laajapohjaisia kansalaisryhmien osallistumis- ja kuulemistilaisuuksia.

Alueen asukkaiden sekä erilaisten intressiryhmien mielipiteet ja näkökulmat ovat tietoaanesta, jonka taustalla vaikuttavat yhteisössä vallitsevat arvot. Näiden arvojen tiedostaminen on sovellutuksissa ollut arvioijan tärkeä tehtävä. Sen tiedostaminen kenen näkökulmasta asiaa kulloinkin tarkastellaan korostuu SVA:n käytännöissä. Eri näkökulmien erittelyn pohjalta on ollut mahdollista ymmärtää alueellisia ja yksilöllisiä eroja. Sosiaalisten vaikutusten arviointi tuottaa näinollen erityisesti isojen hankkeiden yhteydessä vääjäämättä tietoa hyötyjen ja haittojen epätasaisesta jakautumisesta eri alueilla asuvien ihmisryhmien kesken (Peuhkuri 1995, 55).

Lainsäädännön ulkopuolella SVA:ia on sovellettu muun muassa sosiaali-toimessa (Närhi 1996). Projektin tarkoituksena oli kehittää sosiaalisten vaikutusten arviointia sosiaalityön välineenä. Kokemukset arvioinnista olivat myönteisiä, tosin vakiintuneen tiedonkeruun käytännön puuttuminen rajoitti arvioinnin suorittamista koko laajuudessaan. Vaikka osallistumiseen perustuvaan arviointiin ei SVA:n yhteydessä aina kyetäkään on menetelmällä nähtävissä oma merkityksensä tiedonkeruun systematisoijana. Menetelmä rohkaisee aiempaa monipuolisempaan tiedonkeruuseen ja erilaisten näkökulmien tunnistamiseen, minkä pohjalta myös erilaisia viranhaltijoiden työhön liittyviä käytäntöjä voidaan kehittää.

Lähimpänä liikuntatoimintaa on sosiaalisten vaikutusten arviointia suoritettu Neste Rally Finlandin (entinen Jyväskylän Suurajot) ympäristövaikutusten arvioinnin (1996) yhteydessä. Sosiaalisina vaikutuksina tarkasteltiin eri ihmisryhmien kokemia rallista aiheutuneita hyötyjä ja haittoja. Suoranaisten vaikutusten lisäksi arviointiraportissa tarkastellaan ralliin liittyviä mielikuvia sekä ympäristökamppailun aineksia.

Erilaisia SVA -hankkeita analysoinut Juslen (1995, 25-28, 84-85) on eritellyt yleisesti menetelmästä saatuja kokemuksia. Hänen mukaansa arvioinnit ovat lähentäneet eri intressiryhmien näkemyksiä, mutta prosessi on toisaalta koettu raskaaksi ja asukkailla on ollut vaikeuksia pysyä ajan tasalla arvioinnin etenemisessä. SVA:n myötä on päätöksenteon perustaksi saatu aiempaa monipuolisempaa aineistoa, mutta aineiston vaikutukset päätöksentekoon ovat vielä jäsentymättä.

Kaikenkaikkiaan tilanne näyttää siltä, että menetelmän soveltaminen Suomessa on alkuvaiheessaan: jotakin hyvää on jo saavutettu, mutta enemmän on mitä ilmeisemmin lupa odottaa. Juslenin mukaan yksi este menetelmästä saatavan laajan hyödyn tiellä on työtapojen joustamattomuus. Tämä ilmenee siten, että vaikka kaikissa hankkeissa tavoitteeksi asetetaan yhteistyö eri sektoreiden välillä, tämä yhteistyö on käytännössä jäänyt vielä varsin pintapuoliseksi.

Jatkossa eräs keskeinen arviointimenetelmien kehittämisen haaste on niiden ulottaminen hankesuunnittelusta ohjelmatasoiseen suunnitteluun. Esimerkiksi strategista YVA:a ja sen myötä SVA:a on tehty Suomessa vain muutamia (Strategisen vaikutusarvioinnin kehittäminen 1996; Juslen 1997; Kauppinen

1997). Käytännössä strateginen vaikutusten arviointi ja hankearviointi tukevat ja täydentävät toisiaan. Ne sijoittuvat kuitenkin suunnittelun eri tasoille, jolloin niiden tarkastelutasot ja näkökulmat ovat luonnollisesti myös erilaisia. Strategisen tason vaikutusten arviointi voi sisältää hanketason arviointeja, jolloin sen avulla voidaan tarkastella hanketasolla kertautuvia vaikutuksia sekä ohjata hanketason arviointeja.

3 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS

3.1 Tutkimuskohteen valinta

Johdanto -luvussa tarkasteltiin paikallisen liikuntatoiminnan arviontarvetta ja kohdistettiin se edelleen liikuntapaikasta aiheutuvien vaikutusten arviointiin. Tutkimuskohteen valintaan liittyviä seikkoja voidaan edelleen eritellä yksityiskohtaisemmin, jolloin esiin nousevat muun muassa tutkimuksen tekemisen käytännölliset ulottuvuudet.

Yleisesti tarkasteltaessa liikuntapaikan merkittävyys kytkeytyy sen käyttöön. Voidaan ajatella, että mitä enemmän käyttäjiä ja mitä laajempia ihmisryhmiä käyttö koskee sitä merkittävämmästä liikuntapaikasta on kyse. Esimerkiksi määrällisesti arvioitaessa voidaan käyttökerrat suhteuttaa asukaslukuun, jolloin saadaan karkea arvio käytön laajuudesta. Monilla liikuntapaikoilla on kuitenkin merkitystä myös penkkiurheilun näkökulmasta, jolloin vaikutusten laajuutta arvioitaessa huomioidaan omakohtaisen liikuntakäyttäjätymisen lisäksi urheilutapahtumien seuraaminen paikanpäältä ja mediasta.

Kun arvioidaan kokonaisvaltaisesti sosiaalisia vaikutuksia on valmiin liikuntapaikan käyttö vain yksi ulottuvuus moninaisessa vaikutusten kentässä. Aikaperspektiiviä laajentamalla tarkastelu voidaan ulottaa välittömän käytön ohella hankkeen päätöksenteon, suunnittelun ja rakentamisen prosesseihin (vrt. Gramling & Freudenburg 1992). Edelleen laajassa vaikutusten arvioinnissa tulisi tarkastella myös pitkän aikavälin vaikutuksia alueen asukkaiden elämään.

Aikaulottuvuuden tarkasteleminen on nähty tärkeäksi, jotta voidaan ymmärtää vaikutusten usein kumuloituvaa luonnetta. Esimerkiksi hankesuunnittelun edetessä eri intressiryhmien kannanotot ovat osa kontekstia, jonka määrittäminen on edellytys varsinaisten vaikutusten ymmärtämiselle, mutta usein

myös vaikutus sinänsä, koska ilman hanketta ei asukkaiden mielipiteitä muokkavia kannanottoja olisi syntynyt lainkaan.

Vaikka SVA:ssa ei ole syytä tyytyä pelkästään saatavilla olevaan tietoon, vaan tutkijan on itse sitä aktiivisesti hankittava erilaisilla tiedonkeruun menetelmillä. Tutkimuksen etenemisen kannalta onkin parasta varmistaa etukäteen, että hankkeesta on saatavilla erilaisia dokumentteja. Virallisten asiakirjojen ohella lehtikirjoitukset ovat aineistoa, jolla voidaan täydentää hankkeesta muodostuvaa kuvaa yleisen mielipiteen kannalta. Paikallisesti tarkasteltuna: mitä isommasta ja laajempia ihmisryhmiä koskevasta hankkeesta on kysymys, sitä varmemmin siitä on olemassa kirjallisia dokumentteja ja sanomalehtikirjoituksia tarkastelun pohjaksi. Kaikenkaikkiaan kyseessä on hanke, joka jättää seurattavat jälkensä paikkakunnan ihmisten arkielämään, oli sitten kyseessä päätöksenteossa mukana ollut valtuutettu, suunnittelua ohjannut virkamies, rakennusvaiheen työmies tai kuntalainen, joka harrastaessaan luo merkitystä hankkeelle.

Kohteen paikallisen merkityksen ja saatavilla olevan tiedon näkökulmasta "sopiva arviointikohde" paikallistettiin vuonna 1995 Äänekoskelle, missä tuolloin rakennettiin uimahallia. Ilmeni, että hankkeella on moniulotteinen historia, joka on dokumentoitu eri tavoin suunnittelun ja päätöksenteon asiakirjoihin sekä paikallislehden palstoille. Hanke oli merkittävä puheenaihe Äänekoskella useaan otteeseen jo ennen kuin se sisällytettiin kaupungin suunnitteluohjelmiin. Sen myötä kehkeytyi myös paikallista kansalaistoimintaa, kun puolet kaupungin asukkaista allekirjoitti uimahalliadressin, jolla päätöksentekoa vauhditettiin.

Äänekosken uimahalli on esimerkki paikallisilla merkityksillä ladatusta hankkeesta, jossa ilmenee avoin kytkentä poliittiseen päätöksentekoon. Tällaisena se on myös sovelias kohde kokonaisvaltaiselle arviointitutkimukselle. Näin siitä huolimatta, että arviointia koskevassa Euroopan Unionin YVA-direktiivissä (97/11/EY) ei uimahallia yleensä pidetä hankkeena, josta aiheutuneista vaikutuksista tulisi tehdä ympäristövaikutusten arviointiselostus.

Uimahallin merkitystä tarkasteltaessa voidaan hahmottaa sen asemaa kuntalaisille suunnattuna palveluna. Julkisin varoin rakennettuna ja ylläpidettynä se mielletään kunnalliseksi peruspalveluksi (Knuutinen 1994, 83-85). Näyttää siltä, että kuntalaisten liikunnanharrastamisen tukemiseksi ja edistämiseksi uimahallin ylläpitäminen koetaan liikenneväylien ja liikuntapaikkojen kunnossapidon ohella kunnan perustehtäväksi. Näkemyksen historiallinen perusta on suomalaisen hyvinvointivaltion laajenemisen kaudelta: uimahalleja rakennettiin erityisesti 1970-luvulla (LIPAS), jolloin valmistui puolet maamme nykyisistä, noin kahdesta sadasta julkisesta uimahallista (vrt. Komiteamietintö 1990, 2).

Rakennetut altaat olivat pääasiassa rata-altaita, joissa kunto- ja kilpauinnin harrastamisen tarpeet oli ensisijaisesti otettu huomioon. Uimahallien rakentamista ja ylläpitoa voidaankin tarkastella hyvinvointivaltion projektina. Uimahalleilla katsottiin tuolloin, niiden aiheuttamista taloudellisista rasitteista huolimatta, olevan yhteiskunnallista merkitystä erinäisinä käytöstä aiheutuvina myönteisinä vaikutuksina. Näitä kaikkia ei katsottu voitavan saavuttaa korvavilla palveluilla:

“Koska uimahalli on vain eräs vapaa-ajan virkistys- ja liikuntapalvelu, sen tarjoamat palvelut ovat ainakin osittain korvattavissa muilla vastaavilla palveluilla. Uimahallien tarjoamien palveluiden kalleuden vuoksi ne voitaisiin ajatella korvattavan huokeammilla palveluilla kuten esim. pururatojen rakentamisella. Toimikunta katsoo, että uimahallien tarjoamat palvelut sisältävät kuitenkin sellaisia tärkeitä erityispiirteitä, joita ei ainakaan tällä hetkellä muilla virkistys- ja liikuntapalveluilla voida saavuttaa. Uimahalli on suurimman osan vuodesta parhaiten useimmille ihmisryhmille (lapsille, vanhuksille, nuorille, monille liikuntaesteisille yms.) sopivin virkistys- ja liikuntapalvelu.” (Uimahallitoimikunnan mietintö 1977, 17-18)

Tultaessa 1980-luvun jälkipuoliskolle huomattiin, että vanhenevat uimahallit alkoivat rapistua, eikä niiden varustelutaso enää vastannut käyttäjien kasvaneita tarpeita ja vaatimuksia. Uimahallirakentamisen painopiste siirrettiin tämän johdosta uudisrakentamisesta vanhojen hallien saneeraamiseen. Sekä saneerauksessa että uusien hallien rakentamisessa keskityttiin viihtyvyyden ja monikäyttöisyyden lisäämiseen. Kylpylämäiset elementit, kuten vesiliukumäet, porealtaat, vesihierontapisteet sekä erityisryhmille tarkoitettut altaat yleistyivät osana varustelua.

Muutosta voidaan tarkastella myös seuraavan Uimahallitoimikunnan kirjaimien näkökohtien myötä. Mietinnössä (1985, 7-8) perustellaan uimahallitoimintaa muun muassa sen positiivisilla terveydellisillä, fyysisillä, psyykkisillä ja hygieenisillä vaikutuksilla. Edelleen mainitaan uimataidon kehittäminen sekä joidenkin sairauksien ja vammautumisten kuntouttaminen.

Jälkimmäisessä mietinnössä uimahallin myönteiset vaikutukset tuodaan esiin monipuolisemmin kuin ensimmäisessä. Kehityskulku kohti toiminnan laajaa hahmottamista ilmenee myös toimikuntien koostumuksessa, sillä 1970-luvun toimikunta jakautui alueelliseksi ja tekniseksi jaostoksi, kun taas jälkimmäinen toimikunta koostui toiminnallisesta ja teknisestä jaostosta. Kiinnostus uimahallien käyttöä ja erinäisiä käyttäjäryhmiä kohtaan lisääntyi ilmeisen selvästi 1980-luvun puoliväliin tultaessa.

Vuonna 1988 opetusministeriö asetti erillisen uimahallien käyttötoimikunnan, jonka tehtävänä oli selvittää erityisryhmien uimahallinkäyttöä ja tehdä sitä koskevia toimenpide-ehdotuksia. Selvityksessä on tarkasteltu opetus-, sekä sosiaali- ja terveystieteiden yhteistyömahdollisuuksia uimahallitoiminnan ja -suunnittelun näkökulmasta. Edelleen on tarkasteltu yleisesti liikunnan ja kuntoutuksen tarpeiden yhdistämistä. Näkökulma on terveystieteiden painottuva:

“Liikunnan yhteiskunnallinen merkitys kasvaa voimakkaasti osana sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmää. Selvimmin ja voimakkaimmin nämä odotukset ja vaatimukset kohdistuvat liikuntalaitoksista uimahalleihin. Uimahallien merkitys koko kansan liikuntapaikkoina sekä terveys- ja erityisliikunnan keskeisenä edellytyksenä tulee ottaa huomioon valtion tukipolitiikassa.” (Erityisryhmät uimahalleissa 1990, 44)

Esitetyt vaikutukset ja perustelut eivät pohjautu tieteellisesti koeteltuun tietoon, vaan kyseessä ovat ennemminkin uimahallitoiminnan ja liikunta-alan asiantuntijoiden näkemykset. Toimikuntien tehtäväalueet ja esitykset heijastelevat oman aikansa tulkintaa uimahallitoiminnan kehityslinjoista, joilla on oma merkityksensä eksplisiittisesti esitettyinä. Yleisestä tieteen näkökulmasta katsottuna vaikutukset ja perustelut ovat asiantuntijoiden kokemusperäistä arkitietoa. Näinollen uimahallista aiheutuvien vaikutusten kartoittaminen tutkimuksen keinoin jäi vielä tekemättä.

3.2 Sosiaalisten vaikutusten arviointi tiedonkeruun menetelmänä

Tässä tutkimuksessa SVA -prosessia on sovellettu tiedonkeruuta ohjaavana kehikkona. Yleisemmin arvioinnin kannalta tarkasteltuna kyseessä on yhteen hankkeeseen kytkeytyvien erilaisten prosessien tarkastelu hankkeesta aiheutuneiden erilaisten vaikutusten ymmärtämiseksi. Arvioinnin kentässä voidaan tämän tyyppisen arviointitutkimuksen asemaa valottaa Chelimskyn (1997, 9-24) esittämän kolmijaon pohjalta, missä arviointi kiteytyy tarkoituksensa mukaisesti tiedontuotannon, tuloksellisuuden ja kehittämisen näkökulmiksi. Seuraavassa nämä eri perspektiivit on esitetty yksinkertaistettuna ja SVA:n kannalta tarkasteltuna.

Tiedollista perspektiiviä korostavan arvioinnin tarkoituksena on yksinkertaisesti tuottaa tietoa ja ymmärrystä erilaisista ohjelmista ja prosesseista. Tähän liittyy usein uusien menetelmien kehittäminen ja vanhojen menetelmien kriittinen tarkastelu. Erotuksena tästä voidaan “valmiilla” menetelmällä mitata toiminnasta aiheutuneita tuloksia tai arvioimaan suoritettujen toimenpiteiden tehokkuutta. Tällöin menetelmän kehittäminen ei ole arvioinnin varsinaisena tavoitteena. Edelleen kehittävässä arvioinnissa on pääasiallisesti kyse instituution tai organisaation toimintamahdollisuuksien lisäämisestä.

Arvioinnin tiedollisessa näkökulmassa arvioijan suhde kohteeseensa vaihtelee riippuen käytössä olevista tutkimusmenetelmistä. Esimerkiksi osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on mukana kohdejoukkonsa arkielämässä, kun taas perinteisillä kyselylomakkeilla operoidessaan hän pyrkii asettumaan ennemminkin ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. Tutkijalle ominainen kriittinen tarkastelu voi myös johtaa tilanteeseen, jossa arvioinnin kohde suhtautuu torjuvasti arvioijan saavuttamiin tuloksiin. Arvioinnin tuloksellisuusnäkökulmaa toteuttava arviointitutkija on asiakkaaseensa nähden etäinen mitatessaan toiminnan

tuloksia. Tämän itsenäisyys onkin edellytyksenä arvioinnin objektiiviselle suorittamiselle. Tilaajan voi olla vaikeata tässäkin tapauksessa hyväksyä arvioinnin tuloksia, mutta neuvottelemalla tilannetta voidaan usein laukaista. Erotuksena edellisistä kehittämistyötä tekevä arvioija on usein yhtenä kehittämissryhmän jäsenenä mukana organisaation toiminnassa. Arvioijan ”kriittisenä ystävänä” esittämiä näkemyksiä ei ole yleensä vaikeata hyväksyä, koska muut eivät koe hänen läsnäoloaan uhkaavaksi.

Jako kolmeen näkökulmaan valottaa osaltaan arviointitutkimuksen tekemisestä aiheutuvia jännitteitä. Toisaalta arvioinnin eri perspektiivit tarjoavat kontrastin tutkijan omille arviointiperiaatteille ja käytännöille. Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen on arvioinnin tiedollinen perspektiivi, mutta luonnollista on, että valitun näkökulman kannalta relevantit ratkaisut tiedonkeruussa ja prosessin läpiviemisessä voivat arvioinnin muiden, mittaamisen ja kehittämisen näkökulmien kannalta olla myös toisenlaisia.

Uimahallin vaikutusten arvioinnin kannalta tarkasteltuna arvioinnin tiedollisen perspektiivin valinta merkitsee pyrkimystä saavuttaa uutta tietoa uimahallin suunnittelun, päätöksenteon, rakentamisen ja käytön prosesseista, sekä näistä aiheutuneista sosiaalisista vaikutuksista. Edelleen tarkastelua voidaan ulottaa itse menetelmään: liikuntasuunnittelun tutkimuksen kannalta on relevanttia selvittää miten ja millä ehdoin uutta tietoa SVA:n avulla voidaan saavuttaa. Tutkimustyölle ominainen kriittinen näkökulma on SVA:ssa olennainen, sillä myös ei-toivotut vaikutukset voidaan nostaa sen myötä esille.

SVA:n tutkimukselliset juuret ovat yhteiskunnallisten muutosten sosiaalisten seurausten kartoittamisessa. Muutoksen tarkastelusta ovat peräisin SVA:n menetelmälliset ja käsitteelliset valmiudet arvioida eri ihmisryhmien keskenään ristiriitaisia näkemyksiä sekä hyvinvoinnin jakautumista ja eri ulottuvuuksia. Eritellessään vaikutuksia tutkija pyrkii osaltaan edistämään laajapohjaista keskustelua päätöksenteon perustaksi. Konfliktien hallintapyrkimysten taustalla on yhteiskunnan moniarvoisuuden tiedostaminen, jolloin yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua ei hyödytä esittää yhteiskunnallisiin ongelmiin. Pikemminkin useista ehdollisista ”totuuksista” pyritään neuvottelemalla löytämään parhaiten palveleva. (Leskinen 1987, 17-25; Sairinen 1992, 11-12)

Erittelevän vertailun taustalla on näkemys yhdistelevän vertailun liiallisesta yksinkertaistamisesta, jossa eri vaikutukset menettävät jotakin olennaista ominaisuuksistaan. Yhteismitallisen tiedon muodostamiseen ohjaa suunnittelun perustana oleva rationalistinen näkemys, jonka mukaisesti tavoitteelliseen toimintaan pyritään haittoja minimoimalla ja hyötyjä maksimoimalla. Toiminnan perusteluna tämä on totuttua, varsin järkevää ja johdonmukaista, mutta jättää usein tiedostamatta, millaisten erilaisten uskomusten ja arvostusten kannalta päätöksentekijät hyötyjä ja haittoja arvioivat. (vrt. Raivola, Jokinen & Kamppinen 1993, 26-27)

Yhteismitallisuuteen pyrkivän arviointitiedon vaihtoehdoksi ja täydentäjäksi kehitettyä erittelevää vertailua on alkuvaiheissaan osin vieroksuttu. Freudenburgin (1986, 470) mukaan päättäjät ja poliitikot odottivat arvioinnilta kaikenkattavaa vastausta rakentamispäätöksen puolesta tai vastaan. Asiasta ei oltu valmiita keskustelemaan, vaan arvioivalta asiantuntijalta odotettiin yksiselitteistä kantaa. Sitten SV:A on tietoisesti kehitetty erittelevän vertailun suuntaan arviointikohteensa, yhteiskunnan, moniselitteisyyden käydessä yhä ilmeisemmäksi.

Suomessa vaihtoehtoista, myös ympäristövaikutukset laajasti huomioivaa suunnittelun mallia on hahmottanut Leskinen (1987, 17-25, 153-156 & 1994, 105-131). Hänen teoretisointinsa luotaa empiiristä aineistoa, joka koostuu useista tielaitoksen YVA-selvityksistä. Hän esittää, että perinteiseen luonnontieteelliseen malliin pohjautuvan suunnittelun rinnalla tulisi suosia ihmistieteellistä suunnittelua. Hänen havaintojensa mukaan yksiselitteiseen "tieteelliseen totuuteen" tukeva luonnontieteellinen malli on osoittautunut atomistiseksi ja päätöksenteon kannalta turhan sektoroituneeksi ja byrokraattiseksi. Yksiselitteisen ja yleispätevän tavoittelun sijasta tulisikin ottaa huomioon toiminnan hyödyllisyys erilaisia käytännön suunnitelu- ja päätöksentekotilanteita ohjaavana tekijänä. Tällainen, pragmatistisesta filosofiasta kumpuava suunnittelu sisältää monitieteisyyttä ja moniarvoisuutta korostavan yhteiskuntanäkemyksen. Monitieteisyys ei siten olisi eri tieteenalojen valmiin tiedon yhdistämistä sellaisenaan, vaan vaatii tieteiden välistä yhteistyötä ja vuoropuhelua.

Leskisen pragmatistinen näkemys sisältää elinympäristöämme koskevan tiedon relativistisen, suhteellisen painotuksen. Eri ihmisryhmien kulttuuri-, tilanne- ja arvosidonnaiset näkemykset ovat tietoinesta, josta tutkija muokkaa kokonaisvaltaisen näkemyksensä. Kun tarkastellaan tulevaisuutta laajasta, myös elin- ja asuinympäristömme kehittymisen tiedostavasta näkökulmasta, ei avainasemassa olekaan enää se miten lähelle "totuutta" tutkija olosuhteiden kuvauksessa ja selittämisessä pääsee. Kehittämisen ja erilaisten ongelmien ratkaisemisen kannalta tärkeämmäksi asettuu koettujen ongelmien sekä arvo- ja moraalijärjestelmien suhde (Hahtola 1993, 39).

Tarkasteltaessa eri ihmisryhmien ehdollisia näkemyksiä on tiedonkeruun oltava varsin monipuolista ja paikallisia erityispiirteitä myötäilevää. Paikalliskontekstin hahmottaminen on perusta, johon varsinainen arviointiprosessi tukeutuu. Hankearviointi on tapauskohtaista, tosin useammasta hankkeesta kerättyjä kokemuksia hyödyntämällä voidaan tarkastelukulmaa pitkällä aikajänteellä kehittää ennakoivan vaikutusten arvioinnin suuntaisesti. Kun arviointi on laaja-alaista ulottuen suunnittelun ja päätöksenteon prosesseista aina valmiin laitoksen käyttöön asti, on toisiaan seuraavista vaiheista löydettävissä yksityiskohtia, jotka avaavat näkökulmia myös tulevien hankkeiden arviointeja varten.

Tiedonkeruuta suoritetaan SVA:ssa kerroksittain siten, että ensin kerätään hankkeen taustaksi paikalliskontekstia kuvaavaa aineistoa, jonka jälkeen vasta ryhdytään hankekohtaiseen tiedonkeruuseen. Näin luodaan edellytyksiä sille, että hankekohtainen tieto ja tutkijan käsitys siitä asettuu alusta alkaen luonnolliseen yhteyteensä. Tämän mukaisesti arviointitutkimusta voidaan kuvata prosessina, jossa tausta-aineistonkeruu on nähtävissä varsinaisen, syventävän aineistonkeruun kanssa erillisinä tapahtumina (taulukko 3.).

TAULUKKO 3. Tutkimuksen eteneminen

---

1. Tausta-aineiston kerääminen
  2. Vaikutusten tunnistaminen ja valitseminen
  3. Aineiston kerääminen (erityistiedonkeruu)
  4. Vaikutusten arviointi
  5. Vaikutusten esittäminen
-

SVA:n etenemisen malleja on esitetty useita (esim. Finsterbusch 1985, 200-201; Paukkunen 1992, 48-52; SVA-opas 1995, 15; Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment 1998, 106-113). Sosiaalisen todellisuuden luonteesta johtuen on kuitenkin ilmeistä, että yhtä ainoata oikeata tapaa arvioinnin suorittamiseksi ei voida esittää. Tässä tutkimuksessa sovelletaan Paukkusen (1992, 48-52) esittämää arvioinnin mallia. Malli on yksinkertainen ja muodostaa arviointikehikon, jonka sisällä erilaisia yksittäisiä menetelmällisiä ratkaisuja voidaan toteuttaa.

Asiantuntijoiden ja tutkijoiden keskuudessa on myös erilaisia näkemyksiä siitä, mitä sosiaalisia muuttujia arvioinnissa tulisi tarkastella. Yhdysvaltalaiset SVA-ammattilaiset pyrkivät edistämään konsensusta esittämällä vuonna 1994 kansainvälisen vaikutusten arvioinnin yhdistyksen (International Association for Impact Assessment, IAIA) konferenssissa yhteisen näkemyksen SVA-prosessista ja siihen sisällytettävistä muuttujista. Laajassa muuttujamatriisissa (Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment 1998, 104-105) on otettu huomioon erilaisia yhteisön rakenteisiin ja resursseihin, politiikkaan, väestöön, perheeseen ja yksilöihin vaikuttavia tekijöitä (liite 1.).

On kuitenkin merkillepantavaa, että asiantuntijat eivät tässäkään yritä esittää kattavaa muuttujaluetteloa, vaan heidän tarkoituksenaan on tukea mahdollisimman monipuolisen näkemyksen muodostamista arvioitavista vaikutuksista. Tämä taas merkitsee sitä, että arvioinnin standardoimispyrkimysten rinnalla elää näkemys, jonka mukaisesti moniulotteiset ja ainutkertaiset sosiaaliset muuttujat eivät ole riittävästi palautettavissa yleisiin muuttujaluetteloihin.

Tässä tutkimuksessa sovelletussa mallissa aineistonkeruu sekä vaikutusten tunnistaminen ja valitseminen on esitetty erillisinä ja itsenäisinä vaiheina. Käy-

tännössä niitä ei voida kuitenkaan luonnollisesti erottaa toisistaan. Tämä on merkinnyt sitä, että hankeaineiston keruuvaiheessa on vielä voitu nostaa tarkasteltavaksi uusia vaikutuksia. Kehikko on väljä, sillä se antaa tilaa tutkimuskohteelle ja siitä tutkijalle vähitellen kasvavasta käsityksestä käsin ohjautuvalle aineistonkeruulle. Hermeneuttisen kehän (Haaparanta & Niiniluoto 1986, 63-69) mukaisesti tutkimus on edennyt siten, että uudet empiiriset havainnot on sijoitettu tutkijan kasvavan teoreettisen ymmärryksen perustalle. Aineisto on siten toiminut myös tutkimuksen lähtökohtana, josta käsin tutkija on tehnyt tulkintoja (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 146).

Kerätyn aineiston moninaisuus vaatii systemaattista otetta, jotta eritasoiset aineistot saadaan hyödynnettyä tutkimuksessa mielekkäällä tavalla. Tutkimuksen käytännöissä elävästä pyrkimyksestä luovuuden ja tarkkuuden ihanteelliseen liittoon on Ehrnrooth (1990, 32) todennut seuraavaa:

”Hyvässä tutkijassa yhdistyvät herkkä intuitivisti ja tarkka analyttikko. Edellinen pääasiassa kysyy ja olettaa, jälkimmäinen vastaa ja testaa. Tutkijan on oltava samaan aikaan sekä holtiton ja sensitiivinen näkijä että kontrolloitu ja rationaalinen epäilijä. Tiedeyhteisön kuppikuntaistuessa saattavat puoliskot revetä erilleen, jolloin näkyviin jää vain harhaanjohtava vastakkainasettelu”. (Ehrnrooth 1990, 32)

Ehrnroothin viittaus tieteen eriytymiseen pelkistetään usein kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen aineiston keruuseen ja käsittelyyn liittyviin eroavaisuuksiin. Tämä yleinen vastakkainasettelu ei kuitenkaan estä laaja-alaista tutkimusotetta, jossa erityyppiset aineistot täydentävät toisiansa, sillä käytännössä tutkimuksen tarkoitus ja olosuhteet ohjaavat viimekädessä tutkimuksen tekemistä (Hammerley 1994, 50-52; arvioinnista Chelimsky 1997, 24-26).

Tutkimusta on voitava kuitenkin arvioida tieteellisen tiedon kriteerien nojalla. Tutkija joutuu näinollen perustelemaan tekemiänsä ratkaisuja. Tämän mahdollistamiseksi on tutkimusta tehtävä avoimesti ja tutkimuksen jäljet asetettava niin näkyviksi, että lukija voi niitä seurata (Ehrnrooth 1990, 40). Avoimuuden periaatteessa kiteytyy vaatimus kirjoitetun ymmärrettävyydestä ja toisaalta myös implisiittisesti vaatimus tutkimuksen tieteellisestä pätevyydestä, sillä tutkimusyhteisön tarkasteltavaksi asettuminen on olennainen osa tieteellistä kypsymistä.

Saavutetun uuden tiedon tieteellisyyttä voidaan koetella tunnettaessa tiedon kriteerit, joiden suhteen tehtyä tutkimusta sitten tarkastellaan. Empiiristen havaintojen asema tehdyssä tutkimuksessa on tämän suhteen yksi vedenjakaja. Tässä tutkimuksessa lähtökohtana on se, että tieteellisen tiedon kriteerit eivät välttämättä rajoitu havaintoihin, vaan myös muut tiedon lähteet perustellusti käytettyinä voivat toimia tiedon kriteereinä (vrt. Kakkuri-Knuutila 1996, 188). Oletus pohjautuu yhteiskuntatieteelle ominaiseen tutkimusotteeseen. Tässä tutkimuksessa otetta on hyödynnetty jäljempänä esiteltävän aristoteelisen ilmiöiden pelastamisen menetelmän avulla. Käytännössä tämä on merkinnyt moninaisiin lähteisiin nojautuvan tutkimuksen tekemistä.

3.3 Tutkimuksen käytännöllisyys

Konkreettisen tutkimusparadigman muodostamiseksi tarkastellaan seuraavassa tutkimusta osaltaan määrittäviä tieteenteoreettisia lähtökohtia ja valintoja. Tarkoituksena on asettaa tutkimuksen menetelmälliset lähtökohdat ja ontologiset oletukset suhteessa toisiinsa, joten saavutettua näkemystä tarkastellaan lopuksi SVA:n suhteen. Huomio kiinnittyy ensisijaisesti teoreettisten aineiden käytännöllisyyteen tutkimuksen teon kannalta. Yleisestä tieteensuhteesta edetään edelleen yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle ominaisiin yleisiin periaatteisiin. Näkökulma laajaan tieteensuhteeseen on harkinnanvarainen, pyrkimyksenä on tämän tutkimuksen kannalta hedelmällinen teoretisointi.

Tieteensuhteelle retkelle lähdetään Thomas Kuhnin vuonna 1962 ilmestyneen teoksen, *“The Structure of Scientific Revolutions”* myötä. Tällä teoksella on iästään huolimatta edelleen vaikutusta siihen miten historiallis-sosiaaliset tekijät on opittu tiedostamaan tutkimusta osaltaan ohjaavina tekijöinä. Kuhnin näkemys yksittäisen tieteensuhteen kehittymisestä ei etene suhteessa *“totuuteen”*, vaan tiedeyhteisön ongelmanratkaisun kykyyn. Hänen mukaansa kyseessä on omaksutun tieteensuhteen paradigman vaihtuminen tieteensuhteen kriisin kautta uudeksi paradigmaksi, jonka avulla voidaan ratkaista vanhan käsityksen ulottumattomissa olevia ongelmia (Kuhn 1970, 66-91). Paradigmojen yhteensopimattomuus on eräs Kuhnin johtopäätös: hänen mukaansa tietämys ei kasva kumulatiivisesti, vaan hyppäyksenomaisesti vanhan paradigman vaihtuessa uuteen.

Kuhn määrittää paradigman tieteensuhteen saavutukseksi, jotka sisältävät menetelmällisiä ohjeita ja ratkaisujen mallin yhteisön muille tutkijoille. Voidaankin sanoa paradigman olevan Kuhnille eräänlainen tutkimuksen tekemisen malli, joka tutkijayhteisössä on laajasti omaksuttu. Tätä *“normaalitieteellistä”*, kriisiä edeltävää vaihetta luonnehditaan tehokkaan tutkimusenteen vaiheeksi, mutta toisaalta myös dogmaattiseksi vaiheeksi. Normaalitieteensuhteen edustajalle todellisuus näyttää vain, jos se sopii paradigman ennalta määrittämään näkökulmaan.

Kuhnin näkemyksen pohjalta voidaankin kysyä, tiedostavatko tutkijat normaalitieteensuhteen vaiheessa tutkimusta tehdessään mihin ontologisiin ja menetelmällisiin lähtökohtiin he nojaavat näkemyksensä? Yksinkertaistaen: ovatko nämä tutkimusenteensuhteen sisäiset teoreettiset pelisäännöt otettu inhimillisestä toiminnasta riippumattomina, annettuina vai ymmärretäänkö niiden sisältämät inhimilliset kytkennät? Asiaa voidaan tarkastella edelleen kiinnittämällä huomiota tieteensuhteen teorian ja kokemusperäisten havaintojen väliseen suhteeseen.

Nämä kaksi tutkimuksen osiota, teoria ja havainnot, ovat ensinäkemältä erillisiä tutkimuksen tekemisen vaiheita. Teorian pohjalta luodaan hypoteesi, jota testataan havainnoimalla. Kuitenkin tieteensuhteessä on jo vuosikymmeniä sitten hylätty ajatus havaintojen ja teorian erillisyydestä (Hanson 1976, 192-203; Kakkuri-Knuutila 1996a, 179; Pihlström 1997, 21-23). Puhdas havainto sinällään

on mahdottomuus, sillä jo havaintojen esittäminen edellyttää käsitteellistä tulkintaa. Tämä niin sanottu havaintojen teoriasidonnaisuus on lähellä Kuhnin näkemystä, jonka mukaan normaalitieteen harjoittaja tarkastelee maailmaa tieteenhaaralle tyypillisten silmälasien läpi. Nämä silmälasit ovat teoriaa, joka Kuhnin mukaan ohjaa tutkijaa tekemään siihen sopivia havaintoja.

Kuhnin pohdinnat perustuivat luonnontieteellisen tutkimuksen tarkasteluun, mutta asiaa on pohdittu myös soveltavan yhteiskuntatutkimuksen kannalta. Tämä on koettu perustelluksi, varsinkin kun yhteiskuntatieteille on tyypillistä valittavien paradigmojen runsaus, minkä sinänsä jo tulisi ohjata tämän tyyppiin pohdiskeluihin ja edelleen itsestäänselvyyksien purkamiseen.

Hyvinvointitutkimuksen piirissä on tutkimuksen lähtökohtia eritellyt muun muassa Tanninen (1990, 165-168), jonka esittämä malli nojautuu ruotsalaiseen Törnebohmiin. Malli on peräisin tutkimuksesta, jossa hän tarkastelee pohjoismaista hyvinvointitutkimusta traditiona, jolla on yhteisenä piirteenä valtiojohtoisuus. Lähtökohtana on oletus soveltavan yhteiskuntatieteen kaksijakoisesta luonteesta, jonka mukaan toisaalta on kysymys konkreettisesta tietoa ja tutkimuskäytäntöjä tuottavasta projektityöskentelystä, toisaalta taas kysymys on projektityöskentelyn ehtojen pohtimisesta.

Yhteiskuntatutkimusta tekevän tutkijan itseymmärryksen kasvuun ja tutkimuksellisen maailmankuvan hahmottamiseen kannustavassa mallissa tutkimuksen ehtojen pohtiminen koostuu 1) yksittäisten tutkijoiden intresseistä eli siitä mitä he haluavat 2) tutkijoiden kompetenssista eli siitä mitä he osaavat 3) tutkijoiden maailmankuvasta, joka sisältää ontologiset peruselementit ja 4) heidän tiedekäsityksestään, joka taas sisältää tutkijan soveltamat menetelmät sekä tiedeihanteen. (Emt 167).

Tutkijan intressejä valottamalla voidaan tarkastella tutkijan sitoutumista yhteiskunnallisesti eri intressitahoihin. Kompetenssin kautta tutkija kytkeytyy tieteen tiedolliseen sisältöön ja edelleen tutkijayhteisöön. Tämän tutkimuksen kannalta konkretisoiden intressit ja kompetenssi kietoutuvat yhteen tutkimusyhteisön ollessa viimekädessä molempien keskeisenä tekijänä.

Tutkimustyön tekemisen kaksi jälkimmäistä ehtoa kytkeytyvät toisiinsa. Tutkijan tekemät lähtökohtaoletukset sisältävät hänen tarkastelukulmansa tieteelliseen tietoon. Tämän esittäminen antaa tutkimuksen lukijalle tai arvioijalle silmälasit, joita tutkija on käyttänyt tarkastellessaan ja pelkistäessään todellisuutta. Tämän hahmottamiseksi tarkastellaan seuraavassa lyhyesti kahta perinnettä: toisaalta kausaalista selittämistä painottavaa perinnettä ja toisaalta päämäärästään käsin ymmärtämistä korostavaa perinnettä. Yksinkertaistaen nämä voidaan nimetä positivismiksi ja hermeneutiikaksi. Positivismi tähdentää ihmistieteiden ja luonnontieteiden menetelmien ykseyttä, kun taas hermeneutiikassa on kyse moninaisten tarkoitusten tai merkitysten intentionaalisuuden ymmärtämisestä.

Von Wright (1970, 1-5) tulkitsee edellisen polveutuvan Galileista, jälkimmäisen Aristoteleesta. Kahtiajako on moniulotteisen tieteenfilosofisen kentän yksinkertaistamista, eikä Aristoteles myöskään ole "hermeneuttisen" tieteenfilosofian edustaja, vaan ennemminkin siihen sittemmin liittyneiden ajatusten varhainen muotoilija. Kuitenkin Aristoteles –kytkentä palvelee tämän tutkimuksen perusteiden hahmottamista: hänen ajatteluunsa palataan edempänä.

Positivismia seurannut uuspositivismi eli looginen empirismi ajautui vaikeuksiin muun muassa edellä esitettyjen kuhnilaisten näkemysten ja havaintojen teoriasidonnaisuuden huomaamisen myötä. Onkin ilmeistä, että positivistinen perinne on edennyt jälkipositivistiseen vaiheeseen, jossa perinteinen empiristinen tiedekäsitys, jossa havainnot ja teoria pidetään erillään, on korvattu muun muassa sofistikoituilla realistisilla ja konstruktivistisilla vaihtoehdoilla (Pihlström 1997, 12-25).

Kun tarkastellaan kahtiajakoa tämän tutkimuksen kannalta, on huomattavaa, että aiemmin (s.48) esitetysti SVA sisältää erittelevään vertailuun johtavana arviointina hermeneuttisen tieteenfilosofisen painotuksen. Hermeneuttista otetta painottavaa hankearviointia voidaan tarkastella kuitenkin myös toisesta näkökulmasta, jossa jälkipositivismin lukeutuva tieteellinen realismi voi tarjota aineksia ymmärtää sosiaalisten vaikutusten arviointia laajemmin.

Tieteellinen realismi on ensinäkemältä varsin vierasta hermeneutiikalle. Tarkemmin tarkasteltuna kyseessä ei ole kuitenkaan tieteellinen traditio yhtenäistä koulukuntaa muodostavassa mielessä, vaan ennemminkin kirjava kokoelma koulukuntia ja yksittäisiä tutkijoita. Sisällöllisesti tieteellinen realismi voidaan kuitenkin määritellä. Erään tällaisen yleisen määritelmän mukaan "tieteelliset teoriat ovat objektiivisen todellisuuden kuvauksia ja sellaisina parasta mitä voimme toivoa". (Mäki 1987, 74)

Määritelmän taustalla on näkemys, jossa totuus on ajatuksen tai lauseen ja tosiasian välinen vastaavuus. Määritelmä on osoittautunut kovin ongelmalliseksi, esimerkiksi siitä syystä, että tieteellisen teorian totuuden määrittämiseen tarvitaan lauseita, joiden kautta pyritään myös selittämään millainen todellisuus on. Käytännössä vertailua suoritetaan lauseiden välillä, eikä myöskään filosofisesti ajateltuna voida olettaa, että tiedämme varmasti mikä on totta. (ks. Haaparanta & Niiniluoto 1986, 19-20; Oksala 1989, 63-64; Alanen 1989, 54-55) Tästä huolimatta tieteellinen realisti sitoutuu tutkimuksen käytännöissä yleensä jonkin asteiseen todellisuuskäsitykseen. Voidaan myös ajatella tieteellisen realistin tavoin, että tieteellinen realismi on normi, jonka mukaan meidän tulisi rakentaa tosia kuvauksia maailmasta (Mäki 1987, 81).

Kun tarkastellaan tieteellisestä realismia suhteessa arkirealismiin havaitaan merkittävä kahtiajako. Kun tieteellisen realismin radikaalissa versiossa uskotaan siihen, että vain tieteellisten teorioiden objektit perimmäisinä ovat olemassa, niin minimiversion mukaan maailma on koostunut eri tasoista, jotka kaikki ovat todellisia. Jotkin tasot voivat olla tieteellisten teorioiden kohteena, kun taas

jotkin toiset arkisen havaintomaailman kohteina. Tasojen erillisyyttä voidaan pehmentää puhumalla tasojen konteksteista minimiversion mukaisesti siten, että kaikki olemisen tavat ovat kontekstuaalisesti riippuvaisia. Siis kaikki mikä on olemassa, on reaalista omassa erityisessä kontekstissaan. Tämän mukaisesti "terveen järjen" maailma on reaalin arkielämän kontekstissa, mutta teoreettisen tieteen kontekstissa se ainoastaan ilmentää ja heijastaa perustavampia realiteetteja. (emt, 80-84)

Kun tarkastellaan edellistä SVA:n ja tämän tutkimuksen kannalta, huomataan, että kontekstuaalisessa tieteellisessä realismissa on sijansa arkiajattelusta kumpuaville näkemyksille: myös vaikutusten arvioinnissa on pitkälti kyse alueen asukkaiden näkökulmien identifioimisesta arkikontekstissa ja edelleen sen tulkitsemisesta tieteellisessä kontekstissa. Oletettua todellisuuden kontekstuaalista luonnetta havainnollistaa Pihlström (1997, 14-15) pragmaattisen realismin näkökulmasta. Tällöin olennaiseksi nousee tieteen, tiedon ja todellisuuden käsitteiden tietynlainen avoimuus ja määrittelemättömyys ennen kuin ne moninaisissa inhimillisissä käytännöissä määritetään. Tämä tiedon käytännöllisen alkuperän hyväksyminen vie tutkijan jo varsin etäälle yksiselitteisestä tieteellisestä realismista.

Esimerkiksi hyvinvoinnin määritelmässä ei voida ripustautua yhteen ainoaan täsmälliseen "totuudelliseen" määritelmään, koska eri ihmiset tulkitsevat sitä eri aikoina niin kovin eri tavoin. Tämän johdosta onkin syytä valottaa myös kyseessä olevan tutkimustradition kehittymistä ja sen ohjausjärjestelmiä, jotta myös käsitteille ladatut poliittiset merkitykset tulevat näkyviin. Merkittävää on tällöin huomata kuinka myös käsitteemme muuttuvat inhimillisten käytäntöjemme muuttuessa. Pihlströmin mukaan tutkijan realismi on tieteen käytännön sisällä ja käytännöllisyys ilmenee siten, että todellisuuden ja tieteen suhde on hyvin monitahoinen, jolloin näihin liittyvät käsitteet ovat sidoksissa paikallisesti hankkeen kontekstissa. Tämän pohjalta myös vaikutusten arviointi etenee kohti menetelmällisiä valintojaan.

3.3.1 Ilmiöiden pelastaminen

Kun lähtökohdaksi hyväksytään se, että tutkijan teoreettiset näkemykset vaikuttavat siihen millaisia havaintoja hän tekee, ollaan eri tiellä empiristisen tieto-opin kanssa, koska sen mukaisesti tieteelliset päätelmät ovat havaintojen oikeuttamia. Empirismissä havainto on siten tieteellisen tiedon ainoa tunnus-tettu kriteeri ja havaintoja käsitellään teorioista vapaina. Tieteellisen realismin kannalta on havaintojen teoriasidonnaisuutta tarkastellut Kakkuri-Knuuttila (1996a, 179-190), jonka tulkinta pohjautuu aristoteelisiin metodiratkaisuihin.

Aristoteles on noussut uudella tavalla ajankohtaiseksi ennenkaikkeaa hänen poliittiseen filosofiaansa kytkeytyvän hyvän elämän pohdinnan myötä. Myös hänen menetelmällisiä ratkaisujansa voidaan tarkastella nykytutkimuksen

kannalta. Aristoteleelle ilmiöt tutkimuksen lähtökohtana ja tiedon kriteerinä eivät tarkoita vain havaintoja, vaan myös moninaisia muita tiedon lähteitä. Tämä perustuu havaintojen teoriasidonnaisuuden hyväksymiseen, sillä siten myös havainnot voivat olla tiedon lähde ja kriteeri, koska ne eivät enää ole ainoa tiedon lähde ja kriteeri. Tämän mukaisesti tutkija voi teorian oikeuttamisessa nojautua havaintojen lisäksi myös aikaisempiin tutkimustuloksiin, arkikäsitteisiin ja asiantuntijoiden näkemyksiin, kunhan vain osoittaa näiden lähteiden rajoitukset. (emt, 180, 184)

Metodissa on yksinkertaistetusti kyse siitä, että tutkija tarkastelee tutkimuskohteensa näkemyksiä ja pyrkii konstruoimaan niitä tieteellisessä mielessä. Arkitieto on aristoteelisesti tieteen lähteenä, sillä erityisesti nyky-yhteiskuntatieteissä pyritään käytännössä refleктоimaan juuri arkitietoa toisin kuin empiristisessä tieto-opissa, jossa tiede herkästi kritisoi arkiajattelua ja keskittyy vain sen puutteiden korjaamiseen. Aristoteleen mukaan ihmiset yleensä tietävät suhteellisen luotettavasti paljon erilaisia asioita, jolloin pitkällä tähtäimellä olennaisemmaksi kuin tiedon varmistaminen, muodostuukin syiden ymmärtäminen ja selitysten etsiminen (Sihvola 1994, 95) Ihmisten yleinen tietämys on Aristoteleelle tiedon lähtökohtana, jota sitten vertaillaan asiantuntijoiden (filosofien) näkemysten suhteen ristiriitoja ratkoen.

”Ja tässä, kuten muissakin tapauksissa, on ensiksi todettava, miten asiat näyttävät olevan, ja keskusteltuamme vaikeuksista meidän on osoitettava kaikkien näitä asioita koskevien näkemysten paikkansapitävyys, tai jos se ei ole mahdollista, ainakin useimpien ja tärkeimpien. Sillä jos vaikeudet ratkaistaan ja käsitykset jäävät voimaan, olemme osoittaneet riittävästi.” (Nikomakhoksen etiikka VII 1, 1145b2-7)

Aristoteelisesti ajatellen esimerkiksi haastateltavan näkemykset ovat arkitietoa, joka kuitenkin pitää sisällään teoreettisia elementtejä, joita yhteiskuntatutkija etsii. Tieteellisen realismin piiriin tämä kytkeytyy aiemmin esitetyn minimivaatimuksen mukaisesti, jonka mukaan arkitieto ja tieteellinen tieto ovat kontekstuaalisesti reaalisia eri tasoilla. Aristoteleen metodi tunnetaan nimellä ilmiöiden pelastaminen ja sillä on selkeitä yhtymäkohtia moninasiin tiedon lähteisiin tukeutuvan yhteiskuntatutkijan käsitykseen tieteellisen tiedon saavuttamisesta.

Aristoteelinen ilmiöiden pelastaminen merkitsee myös yritystä jäsentää aikaisempien näkemysten keskinäiset suhteet ja yhteydet uuteen, muodostettavaan teoriaan (Kakkuri-Knuutila 1996b, 49). Toisin kuin Kuhn, jonka mukaan paradigmot muuttuvat ennemminkin yhteensopimattomiksi, Aristoteles ajatteli, että vanhan lähestymistavan järkevä ydin voitiin sisällyttää uuteen näkemykseen. Hänen lähestymistapaansa luonnehtii se, että tärkeä osa omien teoreettisten käsitteiden oikeuttamisesta muodostuu vanhojen ja uusien käsitteiden suhteen esittelemisestä (Kakkuri-Knuutila 1996a, 187) Tällöin tieto käsitteellisistä muutoksista ymmärretään osana normaalia tiedettä, eikä Kuhnin tavoin tieteen kriisiytymisenä.

Kun tarkastellaan ilmiöiden pelastamistamisen näkökulmasta tätä tutkimusta, voidaan käsitteellisiä ratkaisuja suhteuttaa aiemmin esitettyyn (s.34) Allardtin hyvinvointitutkimukseen. Hänen operationalisointiratkaisujaan on kritisoitu (ks. Tanninen 1990, 106), sillä ne eivät ota huomioon ihmisen omia valintoja hyvinvointinsa suhteen. Allardtin mukaan hyvinvointi on objektivoidavissa, mikä tutkimusasetelmassa ilmenee hyvinvoinnin osatekijöiden määrittämisenä. Haastateltavat eivät näin itse määritä käsitteen sisältöä. Tähän kritiikki pohjautuu, sillä hyvinvoinnin käsitteellinen avoimuus ilmenee kun huomataan eri ihmisten antavan sille toisistaan poikkeavia merkityksiä.

Esitetty kritiikki on varsin oikeutettua mutta ei edellytä Allardtin teoreettisen perustan hylkäämistä kokonaan. Hyvinvoinnin jaottelu elintasoon (having), yhteisyyssuhteisiin (loving) ja itsensä toteuttamiseen (being) on varsin käyttökelpoinen lähtökohta konkretisoitaessa uimahallin käytöstä aiheutuvia sosiaalisia vaikutuksia. Aiempiin käyttöselvityksiin nojautuen voidaan olettaa, että sosiaalinen ajanviete on yksi merkittävä syy uimahalliin tulemiselle. Toisaalta voidaan olettaa, että uimahallissa käynnillä on merkitystä myös itsensä toteuttamisen kannalta (esim. erityisryhmät). Tässä mielessä hyvinvointi tarjoaa käsitteellisen lähtökohdan haastatteluille. Käsitteen avoimuus ilmenee pikemminkin siinä, miten haastateltavat näitä hyvinvoinnin ulottuvuuksia tarkastelevat.

Valittaessa ilmiöiden pelastamisen näkökulma tutkimuksen läpileikkaavaksi periaatteeksi sosiaalisten vaikutusten arviointi näyttäytyy yhteydessään sitä edeltäneeseen hyvinvointitutkimukseen. SVA:a voidaan tässä mielessä tarkastella hyvinvointitutkimuksen täydentäjänä ja jatkajana, uusin painotuksin tosin. Olennaista on huomata, että menetelmän joustavuus sallii sen käytön soveltajansa tieteellisestä maailmakuvasta riippumatta.

3.3.2 Faktanäkökulma ja näytenäkökulma

Kun tarkastellaan ilmiöitä tutkimusaineiston tasolla voidaan erilaisia yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekemisen tapoja hahmottaa Alasuutarin (1994, 80-86) erotteleman fakta- ja näytenäkökulman avulla. Hänen mukaansa fakthanäkökulmasta on kyse esimerkiksi silloin kun toiminnan tasolla ollaan kiinnostuneita siitä mitä on tapahtunut tai toisaalta on mielekästä pohtia annetun informaation todenmukaisuutta. Esimerkiksi haastattelun tai sanomalehtikirjoituksen kohdalla tämä merkitsee sen tarkastelua onko kyseessä totuudenmukainen informaatio, vai onko taustalla ehkä pyrkimys antaa liioiteltu tai suorastaan valheellinen kuva asioiden tilasta. Näytenäkökulmasta on kyse silloin kun tutkijaa kiinnostaa se mitä asioita ja millä tavoin haastatteluissa ja mielipidekirjoituksissa käsitellään, ei niinkään se puhutaanko niissä totta. Esimerkiksi lehtikirjoituksia teksteinä kulttuurisesti jäsennettäessä kirjoitustapa kertoo jo jotain tarkasteltavasta yhteisöstä.

Jaottelu tarjoaa kontrastin tämän tutkimuksen aineistonkäsittelyyn. Varsinkin kun arvioinnissa on kysymys niin sanotuista ehdollisista totuuksista, mikä tutkimuksellisesti merkitsee sen huolellista selvittämistä kuka milloinkin puhuu ja edelleen sen eksplikointia minkä yhteisöllisen aseman suhteen hänen puhettansa tulkitaan. Kun nämä lähtökohdat on riittävän tarkasti otettu huomioon, voidaan fakthanäkökulmasta liioitteluna ja kerrotun värittämisestä näyttävästi tarkastella näkökulmana, jonka tarkoituksiperät ovat inhimillisen moninaiset.

Kakkuri-Knuutila (1996a, 189) tulkitsee edellämainittua jaottelua tieteellisen yleistämisen kannalta ja havaitsee merkittävän eron toisaalta fenomenologisesti virittäytyneen ja toisaalta realistisesti suuntautuneeseen tutkimukseen. Fakthanäkökulma viittaa hänen mukaansa realistiseen tutkimusotteeseen, jossa pyritään ilmaisemaan jotakin reaali maailmasta. Tämän suuntaisesti hän pyrkii tekemään aineistostaan ainakin jossain määrin myös yleistyksiä. Näytenäkökulma korostaa fenomenologian mukaisesti aineiston ainutkertaisuutta ja perustuu sen yksityiskohtaiseen jäsentämiseen.

Tämän tutkimuksen osalta fakthanäkökulman mukainen yleistyksiin pyrkiminen näyttää olevan ristiriidassa SVA:n painottaman hankekohtaisuuden kanssa. Kuitenkin yhden tapauksen riittävän tiheän kuvaamisen myötä voidaan ajatella sen olevan siirrettävissä myös toiseen tapaukseen. Tällöin yleistettävyyttä syntyy lukijan toimesta, eikä sen perusteena ole suinkaan käsitelty aineisto sinällään, vaan tutkijan siitä tekemät tulkinnat. (ks. Eskola & Suoranta 1998, 65-68) Tämä on hyvä pitää mielessä, sillä varsinaisen vaikutusten erittelyn lisäksi tämän tutkimuksen tarkoituksena on liikuntapaikan vaikutusten arvioinnin evaluoiva tarkastelu tulevia arviointeja silmälläpitäen

Tätä kehittäjä hanke -SVA palvelee, koska sen myötä voidaan saavuttaa aiempaa yksityiskohtaisempaa tietoa liikuntapaikan sosiaalisista vaikutuksista. Käytännössä realismista kumpuavaa otetta voidaan soveltaa myös ilmiöiden pelastamisen mielessä, sillä aiemmat uimahallien käyttöselvitykset muodostavat taustan Äänekosken uimahallin käytön tarkastelulle, jolloin äänekoskelaiten käytön erityispiirteet näyttävät myös osana yleisempää uimahallien käyttöä.

Systemaattinen ja tarkka tutkimusote on yleensä yhdistetty luonnontieteiden tutkimuskäytäntöön: havainnot pyritään esittämään matemaattisen tarkasti, jottei epäselvyyksiä synny. Monipuolisten lähteiden käyttäminen tiedon kriteereinä ei kuitenkaan estä systemaattisuuden ihanteen toteutumista myös yhteiskuntatieteissä, eikä ainoastaan tutkijan ominaisuutena, vaan myös arkitiedossa piilevänä voimana.

Tätä Kakkuri-Knuutila (Emt, 181) perustelee perinteisestä surveytutkimuksesta tekemänsä huomion avulla. Tilastollisiin menetelmiin pohjautuvassa lomake-tutkimuksessa saatuja tuloksia käsitellään usein positivistisen tieteenihanteen mukaisesti tutkijan tekeminä havaintoina. Kuitenkin laatiessaan kysymyksiä

tutkija nojaa usein tutkimustiedon lisäksi omaan ja asiantuntijoiden, esimerkiksi muiden tutkijoiden, arkitietoon. Tällöin kyselyn onnistuneisuus riippuu olennaisesti siitä, missä määrin tutkijan ja tutkimuskohteiden merkitysmaailmat kohtaavat. Merkitysmaailmojen kohtaaminen onkin keskeinen seikka kyselyn onnistumisen kannalta, koska tällöin voidaan olettaa, että kyselyn kohteena olevat ihmiset ovat motivoituneita vastaamaan mielestään relevantteihin kysymyksiin.

3.4 Tutkimusparadigman muotoilu

Tämän tutkimuksen lähtökohta on metodinen. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin soveltamisen lisäksi on kyseessä menetelmän soveltuvuuden tarkastelusta yksittäisestä liikuntapaikasta aiheutuvien vaikutusten erittelyyn. Nojautumista tieteenfilosofiseen pohdiskeluun voidaan käyttää työkaluna kun pohditaan metodinormiin sitoutumista. Kun valittu menetelmä kertoo miten pitää menetellä, voidaan tämän menetelmän sitoumuksia tarkastella pohtimalla millaiseen käsitykseen todellisuudesta ja tiedosta pitää sitoutua, jos hyväksyy kyseisen menetelmän pätevänä. (Töttö 1982, 1-5)

SVA:ssa on erittelevänä vertailumenetelmänä pragmatistinen tieteenfilosofinen painotus. Tämän mukaisesti tutkimustieto rakentuu erilaisten käytännöllisten suunnittelu- ja päätöksentekotilanteiden pohjalta. Toiminnan hyödyllisyyteen nojaaminen korostaa yhteiskunnan moniarvoisuutta: yksiselitteisen "totuuden" tavoittelun sijasta tutkimuksessa otetaan huomioon elinympäristöämme koskevan tiedon suhteellisuus. Eri ihmisryhmien erilaisia pyrkimyksiä heijastelevat näkemykset ovat tietoaikasta, josta tutkija muokkaa näkemyksensä. Tutkijan tehtävänä on päätöstilanteen monipuolinen ja havainnollinen valaiseminen. SVA:n mukainen hankearviointi on tapauskohtaista, ainutkertaista tietoa, joka asettuu ymmärrettäväksi paikallisessa kontekstissa.

Hankearvioinnin sisällölliseksi määrittämiseksi huomioidaan kansainvälisen käytännön mukaisesti yhteisön rakenteisiin, resursseihin, politiikkaan ja viimekädessä asukkaisiin hankkeen myötä vaikuttaneita tekijöitä. Näitä tarkastellaan Gramlingin ja Freudenbergin (1992) esittämän laajan aikaulottuvuuden puitteissa. Vaikutusten tarkastelu jo ennen varsinaista rakentamista on ollut käytännössä mahdollista jälkikäteen suunnittelu- ja päätöksentekodokumenttien sekä lehtikirjoitusten pohjalta.

Suomessa hankearviointi on pitkälti kiteytynyt hyvinvoinnissa aiheutuneiden muutosten tarkasteluksi. Tämä nostaa esiin hyvinvoinnin käsitteellisen tarkastelun. Hyvinvoinnin määritelmällisen avoimuuden ja historiallisuuden pohjana on tässä Allardtin tutkimus, jossa hyvinvointi käsitetään laajasti ihmisten määrällisten ja laadullisten tarpeiden tyydyttämisen pohjalta. Sittemmin laajaa,

tarpeille pohjautuvaa näkemystä hyvinvoinnista on käytetty teoreettisena perustana hyvinvointivaikutusten arvioinnille, mitä voidaan tässä mielessä pitää sosiaalisten vaikutusten arvioinnin edeltäjänä.

Tutkimusketjua on hyödynnetty aristoteelisessa ilmiöiden pelastamisen mielessä. Tämä merkitsee sitä, että osa aiemmasta tiedosta säilyy uuden osana vähintään korjatussa muodossa. Tämän mukaisesti tutkimuksessa on hyödynnetty Allardtia käsitteellisesti. Yhteiskuntatasoisen hyvinvoinnin muutoksen tarkastelusta on kuitenkin tämän tutkimuksen puitteissa edetty kunnalliseen toimintaympäristöön ja edelleen palveluiden järjestämiseen suhteessa kuntalaisten tarpeisiin: vaikutuksia tarkastellaan paikallisesti myös eri ihmisryhmien kannalta.

Vuosikymmenen alun yleismaailmallisen taloudellisen laman katkaistua hyvinvointivaltion laajenemisen kauden on kunnissa noussut esiin asukkaiden tarpeiden uudelleenmäärittelyn tarve. Tätä valaistaan tutkimuksessa ottamalla avuksi Amartya Senin toimintamahdollisuuksien käsite. Allardtilaista tarpeiden ja edelleen hyvinvoinnin käsittämistä täydennetään dynaamisemmalla näkökulmalla, jossa kunnan tarjoamat palvelut nähdään ihmisten tarpeiden tyydyttämisen ja hyvinvoinnin kannalta. Esimerkiksi uimahallin kannalta kyseeseen tulee sen tarkastelu millaisia käyttömahdollisuuksia erilaisilla ihmisryhmillä on. Senin ajatuksena on se, että ihmisen omien materialististen edellytysten tarkastelun lisäksi kiinnitetään huomiota palvelun näkökulmasta siihen miten palvelu on eri ihmisryhmien saavutettavissa. Yksinkertaistaen voidaan sanoa Senin kytkevän yhteen kuntalaisen tarpeet ja palvelujen järjestäjän näkökulman.

Kuntalaisten yksilöllisesti vaihtelevien tarpeiden tunnustaminen palveluiden järjestämisen merkittäväksi lähtökohdaksi kohdistaa suunnittelulle erityisiä odotuksia. Suunnittelun saralla on asiantuntijakeskeisestä standardisoinnista pyritty etenemään kohti asukaskeskeisempää suunnittelua, josta yhtenä esimerkkinä on SVA:n kaltaisten erittelevien arviointimenetelmien käyttöön ottaminen. Kun vaikutuksia tarkastellaan erittelevästä näkökulmasta ei niitä enää esitetä ainoastaan laskennallisesti määriteltävässä muodossa, vaan kaikilla vaikutuksilla on oma erityinen muotonsa.

Kun tarkastellaan taloudellisia vaikutuksia yhtenä muiden joukossa, voidaan hyvinvointivaltiotakin tarkastella uudessa valossa. Hyvinvointivaltion perusrivistä (Rahkonen 1995, 13) on pidetty näkemystä siitä, että järjestelmä osoittautui rajalliseksi kohtaamaan ihmisten rajattomat vaatimukset. Tämän pelkistäminen ajatteluksi, jossa taloudelliset kannattavuuden lait ovat palveluiden järjestämisen perusehtoina on moninaisen todellisuuden yksinkertaistamista ja sellaisenaan ajattelun pysäyttämistä hyvinvointivaltio-liberalismi -ideologiseen muuriin.

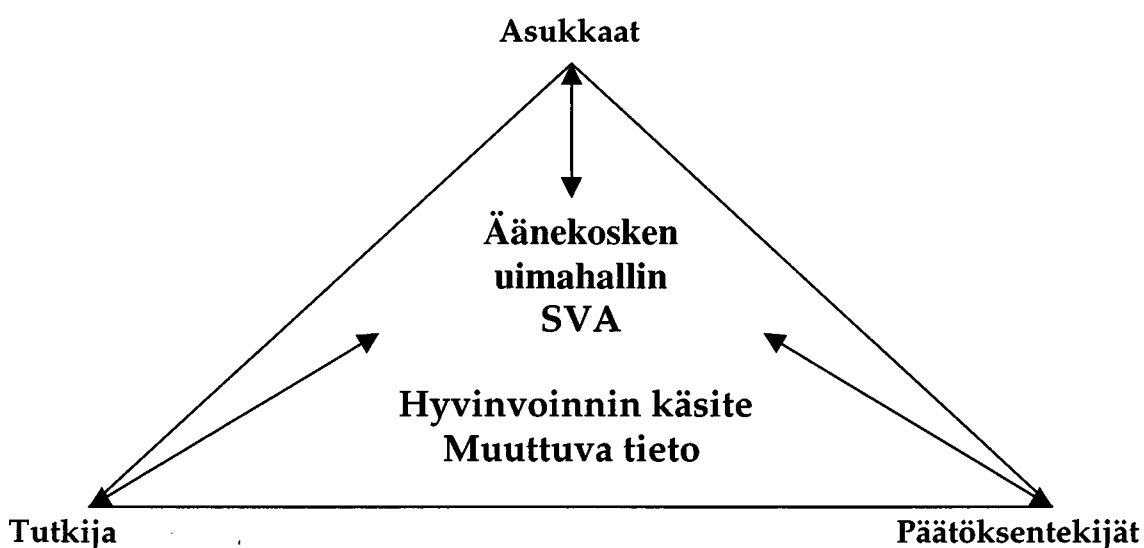
Näkemyksiä voidaan konkretisoida tarkastelemalla hyvinvoinnin antiikkista esikuvaa, aristoteelista hyvän elämän pohdiskelua. Aristoteelelle hyvä elämä

kiteytyy ajatukseen yksittäisestä hyveestä keskivälinä. Tällöin ihmisten tarpeet eivät olekaan tosiasiaassa rajattomat, sillä yksittäisen ihmisen näkökulmasta liika on aina liikaa ja liian vähän on liian vähän. (Kakkuri-Knuuttila 1997, 19-20; Turunen 1997, 3-4) Kun tämä huomataan, on ilmeistä, että yksinomaan taloudelliseen tehokkuuteen ja kasvuun nojaava ajattelu ei perustu niinkään ihmisen vaan markkinatalouden tarpeille.

Tarpeiden tarkastelu eri ihmisryhmien näkökulmasta ja SVA:n sisältyvä näkemys erilaisten vaikutustyyppien yhteismitattomuudesta johtaa päätöksenteoilanteessa siihen ettei yksiselitteisesti parasta vaihtoehtoa voida laskennallisesti osoittaa, vaan vaihtoehtojen hyvyyteen vaikuttaa näkökulma, joita on mahdollista eritellä useita. Paremmuudesta voidaan esittää tekninen normi, joka on muotoa. "jos näkökulmasi on a, niin sinun kannattaa valita vaihtoehto x" (Leskinen 1987, 12; vrt. Niiniluoto 1985, 176-179).

Tekniset normit ovat soveltavien tieteiden tutkimustuloksina lauseita, joiden ehto-osassa esiintyy arvokäsitteitä ja johtopäätöksessä normatiivisia käsitteitä. Päätelmiä voidaan esittää teknisten normien sijasta yleisiä kausaalisuhteita ilmaisevina lauseina, jolloin niillä on totuusarvonsa. Tässä tutkimuksessa asiaa on tarkasteltu yhteiskuntatieteen kannalta, jolloin olennaiseksi jää huomata onko kyseessä yleistys, vai eikö jonkin kiinnostavan ilmiön ymmärtäminen riitä (Kakkuri-Knuuttila 1992, 10-11). Toisaalta ymmärtäminen ja selittäminen eivät ole toisilleen vastakkaisia, vaan yhden tapauksen ymmärtäminen voi koostua monista toisiaan tukevista selityksistä. Selittämisen ja ymmärtämisen toisiaan täydentäviä luonteita hyödynnetään myöhemmin uimahallin rakentamispäätöstä edeltäneitä vaiheita tarkasteltaessa.

Seuraavassa kuviossa on esitetty tutkimuksen paradigma tiivistetysti

KUVIO 3. Tutkimuksen paradigma

Tutkijan omaksumien tutkimuksen tekemistä ohjaavien taustaoletusten pohjalta on hyvinvointi käsitteenä kytketty käytännöllisesti alati muuttuvaan tietoon. Tieto on kontekstuaalista ja tässä tutkimuksessa äänekoskelaisessa toimintaympäristössä ymmärrettävissä. Tutkijan saavuttamaa tietoa määrittää osaltaan myös asukasnäkökulmaa, joka voi luonnollisesti sisältää hyvinkin moninaisia näkemyksiä. Sosiaalisten vaikutusten arviointi on menetelmä, jonka avulla muuttuvaa tietoa pyritään tavoittamaan myös päätöksenteon kannalta. Käytännössä Äänekosken uimahallin sosiaalisia vaikutuksia eriteltäessä yhteydet käsitteellisen tiedon, asukasnäkökulman ja päätöksenteon välillä kiteytyvät äänekoskelaisten suhteessa uimahalliinsa. On huomattava, että tieto yksinään ei riitä, tarvitaan myös tiedon käsittelyä kommunikaatioprosessissa, jonka myötä tietämys vaikutuksista saadaan etenemään päätöksentekoprosessista toiseen.

4 Tutkimustehtävä ja -ongelmat

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää mitä erilaisia sosiaalisia vaikutuksia rakennetusta liikuntapaikasta on aiheutunut. Arviointimenetelmäksi valittiin sosiaalisten vaikutusten arviointi -menetelmä laaja-alaisuutensa vuoksi. Tavoitteena oli eritellä erilaisia sosiaalisia vaikutuksia aikavälillä, joka ulottui suunnittelu- ja päätöksentekovaiheesta rakentamisen kautta valmiin liikuntapaikan käyttöön. Kohteeksi valittiin Äänekoskella rakenteilla ollut uimahalli, koska hankkeella oli varsin moniulotteinen historia ja siihen oli kytkeytynyt paikallisesti merkittäviä poliittisia latauksia.

Tutkimuksen toisena tarkoituksena oli tarkastella valitun menetelmän soveltuvuutta liikuntapaikan vaikutusten arviointiin. Tämän pohjalta tarkastelukulmaa rakennettiin myös uimahallien käyttöselvityksiin suhteuttaen, jolloin voitiin selvittää mitä uusia ulottuvuuksia menetelmällä saavutetaan. Toiseen tutkimusongelmaa liittyy SVA-menetelmän tarkastelu liikuntarakentamisen ja -suunnittelun kannalta. Tarkastelun teemoja ei ankkuroitu etukäteen, sillä arvioinnin prosessiluontoisuudesta johtuen oletettiin, että jatkokehittelyn kannalta olennaiset teemat nousevat prosessin edetessä esiin.

Tutkimusongelmat konkretisoitiin seuraavasti:

1. Mitä sosiaalisia vaikutuksia uimahallista on aiheutunut äänekoskelaisille?
2. Miten tehtyä vaikutusten erittelyä voidaan hyödyntää yksittäisen liikuntapaikan sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa?

5 Tutkimusmenetelmät ja -aineisto

Tutkimuksen kuvaavassa vaiheessa kartoitettiin erilaisia esiinnoitteita sosiaalisia vaikutuksia. Vaikutuksia tunnistettiin SVA -menetelmästä kirjallisuuden perusteella saadun tietämyksen pohjalta. Tätä yleisluontoista näkemystä sosiaalisista vaikutuksista täydennettiin uimahalliin kytkeytyvien hyvinvointitekijöiden suuntaisesti tehtyjen empiiristen haastattelujen pohjalta. Uimahallin ollessa rakenteilla haastateltiin asiantuntijoita, joilla oletettiin olevan aiheesta erilaisia näkemyksiä. Käytön yhteydessä koetun hyvinvoinnin havainnollistamiseksi haastateltiin uimahallin valmistuttua vielä yksittäisiä käyttäjiä.

Jotta Äänekosken uimahallinkäyttöä kyettiin konkretisoimaan osana yleisempää uimahallien käyttöä tehtiin kävijöille kysely, jonka myötä saatiin suuntaa antavaa kvantitatiivista aineistoa uimahallin käyttäjistä Äänekoskella. Myös äänekoskelaisille tehtiin erikseen kysely, jonka pohjalta tarkasteltiin määrällisesti käytön laajuutta. Nämä määrälliset aineistot täydensivät Äänekosken väestökuvauksen, päätöksenteon dokumenttien ja haastatteluiden pohjalta muotoutunutta kuvaa äänekoskelaisen yhteisön ja sen asukkaiden suhtautumisesta uimahalliinsa. Tätä kuvaa täydennettiin edelleen uimahallihankkeeseen liittyneiden sanomalehtikirjoitusten pohjalta.

Aineistoa kerättiin varsin monesta lähteestä, jolloin arvioinnin yleisenä tavoitteena oli erilaisten hanketta koskevien näkökulmien muodostamista. Jokaisella näkökulmalla on arvioinnin kannalta omat hyvät ja huonot puolensa, mutta yhdessä ne voivat tarjota melko kattavan kuvan tarkasteltavasta kohteesta ja sen vaikutusmekanismeista. Näkökulmien päällekkäisyys ei SVA:ssa ole mikään ylipääsemätön ongelma, pikemminkin päinvastoin se auttaa tutkijaa huomaamaan miten eriytyneiltä vaikuttavat näkemykset ja tahot kytkeytyvät lopulta toisiinsa hankkeen kontekstissa.

Hankkeeseen kohdistuvien näkökulmien runsaus edellyttää tutkijalta subjektiivisten tekijöiden tiedostamista. Yhteisössä vallitsevien arvolähtökohtien tunnistaminen on yksi osa onnistunutta vaikutusten arviointitutkimusta.

Uimahallihankkeen kohdalla asukkaiden jakautuminen hankkeen puolustajiin ja vastustajiin on kytköksissä aiheeseen liittyvään päätöksentekoon ja selittää myös eri ihmisryhmien suhtautumista vastavalmistuneeseen uimahalliin. Jakautumista voidaan tarkastella erittelevän vertailun avulla, missä keskenään ristiriitaiset näkemykset muodostavat realistisen kokonaisnäkemys äänekoskelaisten suhteesta uimahalliinsa.

Arviointi prosessin kuvauksessa ja keskeisten sosiaalisten vaikutusten esittämisessä on pyritty yksinkertaiseen ja ymmärrettävään ilmaisuun. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa eivät myöskään menetelmälliset ratkaisut ole kovin monimutkaisia, sillä keskeistä on tasapainoinen ja systemaattinen tiedonkeruu, jonka pohjalta sosiaalisia vaikutuksia voidaan yleistajuisesti eritellä.

Aiemmin esitetyn mukaisesti sosiaalisia vaikutuksia ei voida yksiselitteisesti määrittellä. Aina on olemassa erilaisia käsityksiä siitä, mitkä sosiaaliset vaikutukset otetaan tarkastelun kohteeksi. Kun tarkastellaan uimahallin sosiaalisia vaikutuksia on esimerkiksi suhde terveysvaikutuksiin varsin läheinen. Perinteisesti terveyden huomioon ottaminen on kuulunut suunnittelussa luonnontieteiden piiriin, mutta YVA:n kehittymisen myötä myös terveyden sosiaali- ja käyttäytymistieteellinen näkökulma on muodostunut osaksi arviointia. Äänekoskella terveysvaikutukset otettiin huomioon yleisellä tasolla uimahallin käyttäjien motiivierittelyn avulla, sillä aiempien uimahallin käyttöselvitysten nojalla oli ilmeistä, että kävijät kokevat terveyden ylläpitämisen keskeiseksi uimahallin käytön motiiviksi.

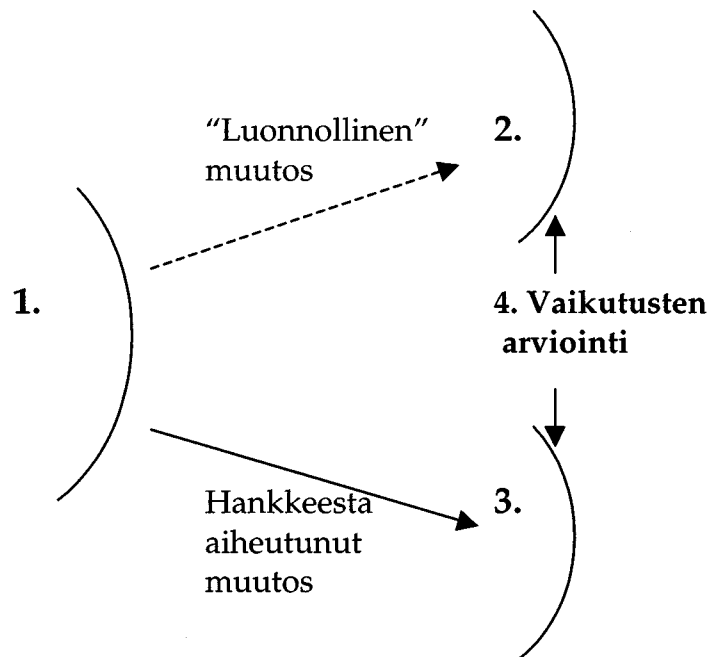
Kun vaikutuksia arvioidaan, voidaan erilaisiin tilastoihin turvautua myös vaikutusten laajuutta määritettäessä (esim. sairastavuus- ja sairastuvuustilastot). Käytännössä tämä on ongelmallista, koska tällöin hankearviointia voidaan suorittaa vasta viiveellä. Pitkän aikavälin vaikutusten määrittely tilastojen pohjalta on hankalaa myös hankkeen ja vaikutusten kausaalisuhteiden monimutkaisuuden vuoksi. Arvioinnin viivästyminen ei luonnollisestikaan oikeuta tilastojen täydelliseen hylkäämiseen, vaan erilaisia tilastoja on syytä seurata vaikutusten arvioinnin näkökulmasta myös pitkällä aikavälillä.

Kausaalisuhteiden yksityiskohtainen selvittäminen ja tarkasteltavien vaikutusten väliintulevien muuttujien eliminoiminen matemaattisen tarkasti eivät kuulu sosiaalisten vaikutusten arvioinnin käytäntöihin. Kuitenkin pyrkimys hankkeen kokonaistarkasteluun johtaa arvioinnin kehittämiseen "ideaalimallin" suuntaan. Seuraavassa on esitetty sosiaalisten vaikutusten arviointiprosessi ihannetapauksessa (vrt. Paukkunen 1990, 116):

1. Sosiaalisten tekijöiden kuvaus vaikutusalueella olevassa yhteisössä ennen hanketta.
2. Sosiaalisten tekijöiden määrittäminen vaikutusalueella olevassa yhteisössä myöhemmin ilman hanketta.
3. Sosiaalisten tekijöiden määrittäminen vaikutusalueella olevassa yhteisössä myöhemmin hankkeen kanssa.
4. Hankkeesta johtuvien kohdealueen ihmisille hyödyllisten ja haitallisten vaikutusten kartoittaminen ja tarkempi arviointi.

Hankearvioinnin perustana on tutkijan muodostama kuva yhteisön sosiaalisesta rakenteesta. Tähän kuvaan ei tutkijan ole kuitenkaan syytä lukkiutua, vaan suhtautua siihen ennemminkin muutoksen lähtökohtana. Tasot eivät ole myöskään erillisiä, sillä vaikutusten arvioinnin edetessä hankkeesta aiheutuneet muutokset ohjaavat tarkastelemaan alkutilannetta aina uudestaan. Äänekoskella uimahallihankkeeseen kytkeytyneet poliittiset lataukset rikkoivat osaltaan totuttua puolue- ja valtajakaumaa, jolloin sosiaalisen muutoksen havainnoimiseksi oli tarkasteltava lähtötilannetta uudestaan poliittisesta näkökulmasta.

Hankkeesta aiheutuneiden muutosten ja ilman hanketta tapahtuvien muutosten vertailu ei luonnollisesti voi toteutua, koska vaihtoehdot ovat toisensa poissulkevia. Ideaalimalli perustuukin käytännössä erilaisten ennusteiden käyttämiseen todellisen muutoksen vertailupohjaksi. "Luonnollisen muutoksen" ja hankkeesta aiheutuneen muutoksen suhdetta on kuvattu seuraavassa kuviossa.

KUVIO 4. Vaikutusten arvioinnin ideaalimalli

Ideaalimallia voidaan tarkastella arviointitutkimuksen kannalta vaikutusten erittelyn mallina. Myös sosiaalisten vaikutusten pelkistettyä kuvaamista voidaan harjoittaa SVA:n sovellutusten ja menetelmällisten ratkaisujen kehittämisen myötä. Vaikka arviointi suuntautuu ideaalimallia kohden ei vaikutusten arviointi ole mekaanista mittaamista, vaan pikemminkin inhimillisen elämän moninaisuuden eräs tulkitsemisen väline. Tutkimuksessa osallisena olevat äänekoskelaisilla on jossain määrin tematisoituneita näkemyksiä suhteestaan uimahalliin. Näinollen tutkijan käytössä on useista lähteistä teorianaalkuja, minkä mukaisesti juuri hänellä on olemassa edellytykset muodostaa kokonaisvaltainen näkemys Äänekosken uimahallin sosiaalisista vaikutuksista.

5.1 Aineistonkeruu

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa syksyllä 1995 kerättiin tausta-aineisto. Kerätty aineisto jaoteltiin kahteen eri pääluokkaan. Yhtäältä yleisempään, paikallista elinympäristöä kuvaavaan kontekstiaineistoon ja toisaalta hanketta käsittelevään aineistoon. Kontekstiaineiston pohjalta oli mahdollista Äänekosken ja edelleen Äänekosken maantieteellinen ja väestöllinen kuvaus, kaupungin taloudellisen tilanteen tarkastelu sekä alueella vaikuttavien keskeisten instituutioiden erittely. Hankeaineistoon luokiteltu materiaali koostuu pääosin uimahallihankkeen suunnitteluun ja päätöksentekoon liittyvistä vapaa-aikalautakunnan sekä kaupungin valtuuston ja hallituksen dokumenteista. Näiden pohjalta on tarkasteltu hankkeen etenemistä kaupunginhallinnossa.

Tausta-aineistoon kuuluu myös lehtileikekokoelma uimahallihankkeeseen liittyvistä kirjoituksista paikallisessa Sisä-Suomen lehdessä sekä maakunnallisessa Keskisuomalaisessa. Lehtileikkeitä on tutkimuksessa käytetty hankeaineistona, sillä lehtiaineistoa määrittää artikkeleissa esiintyvät viittaukset uimahallihankkeeseen. Lehtileikkeiden pohjalta on hahmotettu hanketta koskevaa julkista keskustelua, minkä myötä on ollut mahdollista yhä uudelleen myös täydentää virallisten dokumenttien myötä syntyneitä kuvia hankkeesta ja sen etenemisestä paikallishallinnossa. Tämän mukaisesti lehtileikkeitä on voitu käsitellä myös syventävänä aineistona.

Kerättyyn tausta-aineistoon lukeutuvat edelleen asiantuntijahaastattelut, jotka suoritettiin syksyllä 1995. Asiantuntijoiksi tässä tutkimuksessa kutsutaan henkilöitä, joiden katsottiin edustavan uimahallia toiminnassaan mahdollisesti hyödyntäviä äänekoskelaisia tahoja. Esimerkiksi kaupungin eri hallintokuntien ja suurimpien työpaikkojen edustajien katsottiin olevan potentiaalisten uimahallin käyttäjien informantteja tutkimuksen suuntaan. Haastatteluita suoritettiin useille tahoille, jotta erilaisia näkökulmia uimahallihankkeeseen ja uimahallinkäytölle saatiin listattua jo tutkimuksen alkuvaiheessa.

Tutkimusprosessin seuraavassa vaiheessa, vaikutusten tunnistamisessa ja valitsemisessa, hyödynnettiin asiantuntijahaastatteluiden lisäksi aiempia uimahallin käyttöselvityksiä. Erityisesti tarkasteltiin kävijöiden motiiveja, uimahallien vaikutusalueita sekä kävijöiden sosiaalista taustaa. Käyttöselvityksien hyödyntämistä tämän tutkimuksen suunnassa sekä asiantuntijahaastatteluissa esiintulleita seikkoja on esitetty tarkemmin luvussa 6.1.1.

Seuraavan aineistonkeruun vaiheen, erityistiedonkeruun, yhteydessä kerätty materiaali sijoittuu hankeaineistoon. Syksyllä 1996 tehdyssä uimahallin kävijäkyselyssä kerättiin tietoa aiempien kävijäkyselyiden mallin mukaisesti sekä tiedusteltiin lisäksi aiempaa uimahallin käyttöä ja muita liikuntaharrastuksia. Kävijäkyselyn avulla muodostunutta kuvaa Äänekosken uimahallin käytöstä laajennettiin kaupunkilaisille talvella 1997 tehdyllä kyselyllä. Kyselyssä tiedusteltiin äänekoskelaisten suhdetta valmiiseen uimahalliin muun muassa selvittämällä vastaajien uimahallinkäyttöä, perusteluita käyttämättömyydelle sekä uimahallin yleistä merkitystä äänekoskelaisille. Kävijäkyselyn yhtenä konkreettisenä tarkoituksena oli selvittää kuinka moni äänekoskelainen käyttää uimahallia, toisaalta kyselyn avulla suhteutettiin uimahallin käyttäjät osaksi paikallista väestöä.

Uimahallin käyttäjien kokemuksia selvitettiin keväällä 1997 tehtyjen haastattelujen perusteella. Haastatteluissa lähestyttiin uimahallin merkitystä ja vaikutusta eri käyttäjäryhmien kannalta. Yksittäisissä koululaisen, työttömän, työikäisen, eläkeläisen ja liikuntavammaisen haastatteluissa tarkasteltiin aihetta haastateltavan omakohtaisiin kokemuksiin nojautuen.

Erityistiedonkeruulla saatiin myös aineistoa kaupungin vapaa-aikatoimen piiristä. Uimahallin kävijäerittely kassaan koodattujen, maksettujen pääsylippujen mukaisesti täydensi kävijäkyselyn perusteella muodostettua kuvaa uimahallinkäyttäjistä. Suntaa-antavana aineistona otettiin huomioon vapaa-aikatoimen laskutuserittelyn pohjalta paikallisille tahoille myydyt sarjaliput. Muuta aineistoa olivat uimahallin rakennustyömaan pöytäkirjasta kerätty tieto uimahallin rakennustyömaan vahvuuksista sekä viereisten kaupunkien Suolahden ja Saarijärven uimahallien käyttötilastot, jotka saatiin suoraan uimahalleilta sekä LIPAS -tietojärjestelmästä. Edellisen aineiston pohjalta kuvattiin uimahallin työllistävyttä ja jälkimmäisen perusteella Äänekosken uimahallin seudullista vaikutusta.

5.2 Aineiston analyysi

Kerätty tutkimusaineisto on moninainen, eikä esimerkiksi kyselyjä, päätöksenteon dokumentteja ja sanomalehden mielipidekirjoituksia voida käsitellä yhteismitallisina lähteinä, vaan kunkin lähdeyyppin rajoituksia ja ehtoja on tarkasteltava erikseen. Kvantitatiivista ja kvalitatiivista aineistoa on käytetty toisiaan täydentävinä, mikä ilmenee konkreettisesti erilaisten sosiaalisten vaikutusten

esittämisessä erillisinä. Arvioinnin metodologiassa tämä vastaa määrällisen arvioinnin täydentämistä laadullisella arvioinnilla.

Erittelevään vertailuun pohjaavana arviointimenetelmänä SVA pyrkii hyödyntämään yhteismitattomuutta: menetelmää on kehitetty joustavaksi nimenomaan monipuolisen tiedonkeruun vaatimuksesta. Myös pyrittäessä realistiseen kuvaukseen voidaan erilaisten aineistojen katsoa täydentävän toisiaan. Analogia tutkimusotteen ja ihmiselämän moninaisuuden välillä on tässä ilmeinen.

5.2.1 Kvantitatiivinen aineisto

Äänekoskea ja sen väestöä kuvaavat yleiset tilastotiedot saatiin pääasiassa Tilastokeskuksen julkaisuista, mutta myös Äänekosken kaupungin toimintakertomuksia käytettiin tässä apuna. ”Kovan datan” pohjalta muodostettiin ensimmäinen näkemys äänekoskelaisesta yhteisöstä. Tilastotiedot sellaisenaan on hyödynnetty tutkimuksen ja edelleen äänekoskelaisen kontekstin taustaksi. Tässä mielessä taustatiedot muodostivat perustan varsinaiselle vaikutusten erittelylle.

Uimahallien käyttöselvitykset eivät muodosta varsinaista tutkimustraditiota sen vahvassa mielessä, mutta niiden pohjalta kyettiin luomaan esiymmärrystä käytöstä aiheutuneiden vaikutusten tarkastelemiseksi. Uimahallin kävijäkysely tehtiin aiempien uimahallien kävijäkyselyjen pohjalta, jotta Äänekosken uimahallin käytön erityispiirteitä saatiin eriteltyä osana yleisempää uimahallien käyttöä. Vertailua on tehty harkinnanvaraisesti keskittyen vain useimmissa kävijäselvityksissä esitettyyn tietoon. Vaikutusten erittelyn kannalta tärkeätä oli erityisesti käyttäjäkunnan alueellisen jakautumisen ja sosiaalisen taustan selvittäminen suorilla jakaumilla. Tämän datan pohjalta voitiin arvioida käytön jakautumista ja edelleen uimahallista saavutetun hyödyn kohdentumista alueellisesti ja eri ihmisryhmien kesken. Kysely äänekoskelaisille avasi näkökulman myös siihen väestöön, joka ei uimahallia käytä lainkaan. Esimerkiksi käyttämättömyyden syitä tarkasteltiin suorilla jakaumilla edellä mainitusta käytön alueellisen jakautumisen näkökulmasta.

Määrälliseen aineistoon lukeutuu myös uimahallin oma kävijätilasto, jonka pohjalta eriteltiin lasten, opiskelijoiden, eläkeläisten ja työttömien uimahallin käyttöä. Edelleen kvantitatiivisena aineistona käsiteltiin vapaa-aikatoimen laskutuserittelyn pohjalta paikallisille tahoille myytyjä sarjalippuja, joiden pohjalta täydennettiin kuvaa uimahallin käyttäjätahoista. Laskutuserittelyä on tehty kuukausittain ja näistä yhteenvedoista laskettiin eri tahoille myydyt liput. Uimahallin rakentamista kvantifioitiin uimahallin rakennustyömaan pöytäkirjan pohjalta. Kokonaisvahvuuden saamiseksi eriteltiin pääurakoitsijan ja sivu-urakoitsijoiden vahvuudet, joista laskettiin keskiarvot kuukautta kohden. Suolahden ja Saarijärven uimahallien käyttöä kuvattiin tilastotiedoilla, jotka saatiin uimahalleilta sekä LIPAS -tietojärjestelmässä.

5.2.2 Kvalitatiivinen aineisto

Päätöksenteon dokumentit ja sanomalehtiaineisto

Äänekosken kaupungin vapaa-aikalautakunnan, valtuuston ja hallituksen uimahallihankkeeseen liittyneet dokumentit muodostavat perustan hankkeen etenemisen historialliselle tarkastelulle. Aineisto kerättiin kaupunginarkistosta. Vapaa-aikalautakunnan, entisen urheilu- ja ulkoilulautakunnan, pöytäkirjoista on valittu tarkasteltavaksi ne, joissa uimahallihanketta käsitellään. Maininta uimahallista on ensimmäisen kerran pöytäkirjassa vuodelta 1973. Kaupunginvaltuuston pöytäkirjoja on aineistossa vuodesta 1986 alkaen, jolloin valtuusto kirjasi kuntasuunnitelman tavoiteosaan uimahallin ensimmäisen kerran merkittävänä rakennushankkeena. Kaupunginhallituksen pöytäkirjat ovat päätöksentekoon johtaneen valmistelun ja sitä seuranneen valitusprosessin ajalta vuosilta 1994-1995.

Faktanäkökulman mukaisesti on kerätyn aineiston pohjalta kuvattu suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseja, jotka johtivat rakentamispäätökseen 7.3.1994. Näin seurattiin hankkeen etenemistä liikuntasuunnitelmasta kaupungin kehittämissuunnitelmaan sekä edelleen kuntasuunnitelman toteuttamisosaan vuosina 1988-1990. Vuosilta 1990-1994, jolloin hankkeen toteuttamisajankohdasta käytiin vilkasta keskustelua julkisuudessa, on päätöksentekodokumenttien pohjalta muodostettu faktuaalinen tapahtumaketju, joka on kuvattu tekstissä. Tämä prosessi alkoi valtuuston päättäessä uimahallihankkeen toteuttamisen aikataulusta ja päättyi varsinaiseen päätöksentekoon sekä valitukseen päätöksestä Keski-Suomen lääninhallitukselle.

Tapahtumaketjua on täydennetty uimahallihanketta koskevilla sanomalehtikirjoituksilla, jotka ovat peräisin Keski-suomalaisesta, Sisä-Suomen lehdestä, Sisäsuomalaisesta, Ääneseudusta ja Kanavanseudusta. Seudullisen Sisä-Suomen lehden ja maakunnallisen Keski-suomalaisen uimahallihanketta koskevat uutisoinnit, kolumnit ja yleisönosastokirjoitukset on kerätty aineistoon vuosilta 1990-1994, jolloin hanke eteni kaupungin suunnitelmissa.

Lehtikirjoituksia (yht. 199 kirjoitusta) on käytetty päätöksenteon kuvausta täydentävänä aineistona tapahtumien kulun erittelemiseksi (vrt. Suhonen 1994, 72-76; Alasuutari 1996, 25-36). Kyseessä ei ole julkisen keskustelun analyysi, mikä jo lehtiaineiston määrän vuoksi edellyttäisi erillisen tutkimuksen tekemistä. Kuitenkin virallisten asiakirjojen pohjalta muodostettua kuvausta lehtiaineistolla täydentäen on tavoitettu lisää ulottuvuutta tapahtumien kulun kuvaamiseen. Tutkimuskokonaisuutta ajatellen ideana on ollut Alasuutaria (1996, 15, 19) soveltaen kiinnittää rakennepainotteinen, tilastoihin ja päätöksenteon dokumentteihin tukeutunut tausta-aineisto hankkeeseen liittyneiden keskeisten toimijatahojen näkökulmiin. Äänekosken uimahallihanketta systeemisen kokonaisuuden pohjalta kuvattaessa nämä keskeiset aineistosta esiinnousseet tahot on kytketty hankkeeseen arviointiprosessin kuvauksen

yhteydessä, mikä vastaa SVA:n mukaista kuvausta eri ihmisryhmien suhtautumisesta hankkeeseen.

Sanomalehtiaineisto jaettiin analyysia varten uutisointeihin (79 kpl), kolumneihin (24 kpl) sekä yleisönosaston kirjoituksiin (92 kpl). Lisäksi lehtiaineistossa on neljä haastattelua koskien uimahallihanketta. Uutisointeja on tarkasteltu tapahtumien kulun esityksinä faktanäkökulmasta. Faktuaalisuuden varmistamiseksi on uutisointien pohjalta muodostunutta näkemystä hankkeen vaiheista verrattu päätöksentekoaasiakirjojen pohjalta muodostettuun tapahtumaketjuun. Itse tapahtumaketjuun ei ole lisätty uusia vaiheita lehtikirjoitusten nojalla, mutta yksittäisten tapahtumien ymmärtämiseksi on ketjua rikastettu. Näin on myös hankkeen keskeisiä vaiheita saatu tarkennettua yhtenäisen kuvauksen muodostamiseksi.

Päätöksentekodokumenttien ja uutisointien pohjalta rakentunutta kuvaa on havainnollistettu poimimalla tekstin yhteyteen lainauksia. Lainaukset valittiin kuvaamaan hankkeen etenemisen käännteitä mahdollisimman kattavasti. Kaikista hankkeen etenemisen käännteistä ei ollut sopivia lainauksia saatavilla, mutta varsinainen teksti sisältää kuitenkin nämä vaiheet. Faktuaalisen esityksen varmistamiseksi on lainattu sekä paikallislehden että maakunnallisen lehden uutisointia. Kun uutisointiin on liittynyt tietyn tahon näkemyksen esilletuonti, on taho valittu siten, että sillä on myös kokonaisuuden kannalta enemmän paikallista merkitystä kuin sattumanvaraisesti valitulla taholla. Näin esimerkiksi, kun asukkaiden allekirjoittama uimahalliaddressi otettiin huomioon kaupungin johdon taholta.

Hankkeen keskeisiin vaiheisiin liittyy tiivis lehtikirjoittelu. Uutisoinnin lisäksi kolumnit ja yleisönosastokirjoitukset jäsentävät tätä. Sisä-Suomen lehdessä ilmestyi vuosien 1990-1994 aikana 21 kolumnia ja 85 yleisönosastokirjoitusta, joissa uimahallihanketta käsiteltiin. Kirjoitukset ajoittuvat hankkeen kannalta keskeisiin vaiheisiin. Tällaisia normaalia vilkkaamman kirjoittelun laukaisseita käännteitä olivat uimahalliaddressin luovuttaminen vuonna 1990, valtuuston päätös aikaistaa uimahallia vuonna 1992 sekä kannanotot uimahallihankeen puolesta ja vastaan aivan päätöksenteon alla alkuvuodesta 1994.

Vilkkaan keskustelun ja uusien käännteiden välillä oli hankkeen suhteen hiljaisempaa. Kuitenkin näinä väliaikoina pohjustettiin hanketta seuraavia vaiheita varten, jolloin näiden vaiheiden esittäminen tekstissä on perusteltua kokonaisuuden ymmärtämiseksi. Tällaisia vaiheita olivat muihin uimahalleihin tutustuminen sekä osaltaan myös palveluselvityksen teettäminen ulkopuolisella konsultilla. Näistä vaiheista on myös valittu lainaukset tekstin yhteyteen. Lisäksi on lainattu yhtä haastattelua, jonka pohjalta hankkeen varhaishistoriaa on jäsennetty. Haastattelu on tutkimustekstin yhteydessä kohdennettu ja arvioitu erikseen faktanäkökulman suhteen.

Kun hankkeen etenemistä tarkastellaan kiinnittyy huomio prosessiin ladattuihin poliittisiin merkityksiin. Uutisointejakaan ei voida tarkastella täysin objektiivisina kuvauksina, vaan on huomioitava se mistä näkökulmasta jutun kirjoittaja asioita tarkastelee. Tämän selvittäminen ei aina ole selkeätä, mutta haastatteluista sisältävässä uutisoinnissa tämä on mahdollista, kun haastateltavan asema yhteisössä on tutkijalle selkiytynyt tutkimuksen edetessä. Tämän mukaisesti haastatteluista sisältävässä tekstissä selvitetään aina erikseen kuka puhuu ja mistä näkökulmasta hänen puhettaan on tulkittu.

Kolumnit ja yleisönosastonkirjoitukset sen sijaan sisältävät tietoisien subjektiivisia näkemyksiä ja niitä on käsitelty tutkimuksen kannalta näytteinä eri näkökulmista. Ne on analyysivaiheessa karkeasti jaoteltu kannanottoihin uimahallin puolesta tai vastaan sekä toisaalta neutraaleihin näkemyksiin, jossa ei tällaista kantaa ole määriteltävissä. Epäselvät tapaukset on luokiteltu neutraaleihin näkemyksiin. Avoimen subjektiivisia näkemyksiä on hyödynnetty pääasiassa määrällisesti, jotta hankkeen puolesta-vastaan –painotukset selkisivät. Kahta kolumnia on lainattu täydentävän näkökulman muodostamiseksi kaupunginvaltuutettujen vetoomukseen, mikä kokonaiskuvan hahmottamiseksi katsottiin aiheelliseksi. Yhtään yleisönosastokirjoitusta ei ole lainattu tekstin yhteydessä.

Haastattelut

Asiantuntijahaastatteluista suunniteltaessa kartoitettiin paikallisia tahoja, joilla oletettiin olevan erilaisia näkökulmia uimahallin ja äänekoskelaisten hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Haastatteluissa pyrittiin kuulemaan giddensiläisittäin (1995, 128-129) eri instituutioihin sidottua asiantuntemusta, joka ei enää ole niinkään maallikoilta tradition voimalla varjeltua ”kaavallista totuutta”, vaan pikemminkin lisääntyvään refleksiivisyyteen perustuvaa. Tutkimuksen suuntaisesti konkretisoiden lähellä kuntalaisia olevat eri alojen asiantuntijat voivat tuoda esiin relevantteja näkökulmia asukkaiden hyvinvointiin liittyen.

Muun muassa Wynne (1996, 50) on kritisoinut Giddensin asiantuntijamaallikko –suhdetta. Hänen mukaansa maallikoiden osoittama luottamus asiantuntijoita kohtaan on ollut pikemminkin olosuhteiden sanelema pakko, pikemminkin riippuvuus- kuin luottamussuhde. Maallikot reflektoivat asiantuntijätietoa jatkuvasti omilla ehdoillaan. Tutkimu haastateltiin myös uimahallin käyttäjiä, jotta heidän omakohtaiset näkemyksensä uimahallia kohtaan saatiin sellaisenaan esille. Myös julkisessa keskustelussa esiintyneet näkökulmat sekä edelleen kyselyt uimahallin käyttäjille ja kaupunkilaisille edustavat tässä tutkimuksessa asukkaiden omakohtaisia näkemyksiä.

Asiantuntijoita valittiin haastateltavaksi eri hallintokunnista, koululaitoksista, urheiluseuroista ja työyhteisöistä. Haastatteluiden tarkoituksena oli myös tarkentaa tausta-aineiston pohjalta muodostunutta kuvaa uimahallihankkeesta ja siihen liittyneistä paikallisista kytkennöistä, minkä pohjalta voitiin sitten

tehdä alustavaa sosiaalisten vaikutusten tunnistamista ja valitsemista. Nauhoitettujen haastatteluiden lisäksi käytiin myös keskustelut kaupungin toimesta hankesuunnittelusta vastuussa olleen teknisen toimen rakennusinsinööriin, paikallisen pääurakoitsijan, kaupungin taloussihteerin sekä kaupunginsihteerin kanssa. Näiden keskustelujen myötä testattiin tutkijalle hankkeen etenemisestä muodostunutta käsitystä ja saatiin lisäinformaatiota uimahallin suunnittelusta, rakentamisesta ja hankkeen kustannuksista.

Asiantuntijahaastatteluissa tarkasteltiin uimahallia ja kaupunkilaisten hyvinvointia myös institutionaalisesta näkökulmasta. Näin saatiin esimerkiksi eri hallintokuntien näkökulmia hanketta kohtaan esiin. Omakohtaisen ja yleisemmän näkemyksen täydellistä eristämistä toisistaan ei luonnollisestikaan voitu tehdä, mutta toisaalta kolmea haastateltavaa lukuunottamatta yhteisölliset roolit olivat selkeitä, eivätkä uimahallihankkeen kannalta päällekkäisiä. Kahden haastateltavan tulkittiin edustavan kuntalaisia luottamusmiehenä sekä urheilijoita urheiluseuran johtotehtävissä. Yksi haastateltu edusti kuntalaisia valtuutettuna ja työyhteisöä työsuojeluvalluutettuna. Näissä tapauksissa haastateltavia pyydettiin tarkastelemaan aihetta erikseen molemmista näkökulmista.

Haastatteluita varten tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat tematisoitiin kolmen tason mukaisesti: 1) uimahalli ja äänekoskelaisten hyvinvointi 2) uimahalli ja haastateltavan edustaman ihmisryhmän hyvinvointi sekä 3) muut mahdolliset näkökulmat ja ajatukset koskien tuolloin rakenteilla ollutta uimahallia. Käytännön haastattelutilanteissa näihin teemoihin edettiin tutkijan ja tutkimuksen tarkoituksen esittelyn jälkeen. Tutkimuksen tarkoitus käytiin lyhyesti läpi laajaan hyvinvointikäsitteeseen perustuen. Myös haastateltavan taustaa hahmotettiin valikoiduilla kysymyksillä, jotta hänen asemansa paikallisyhteisössä saatiin selville. (liite 6.).

Eri tarkastelutasot menevät päällekkäin ja limittäin, eikä käytännössä keskustelun edetessä ollut mahdollista erotella eri tasoja jyrkkärajaisesti. Tarveperustainen hyvinvointi valittiin teemoittelun käsitteelliseksi apuvälineeksi, jonka puitteissa keskustelua ankkuroitiin ja suunnattiin. Kun eri ihmisillä on toisistaan poikkeavia käsityksiä siitä mitä hyvinvointi ja tarpeet tarkkaan ottaen ovat, niin haastateltavien annettiin myös lopuksi vapaasti tuoda esille omia näkemyksiään äänekoskelaisten suhtautumisesta omaan uimahalliinsa. Haastatteluiden yhteydessä tehdyt muistiinpanot keskustelun keskeisimmistä kohdista toimivat tukevinä merkintöinä haastatteluja kuunneltaessa ja purettaessa.

Nauhoitetut haastattelut kuunneltiin lävitse kokonaisuudessaan kolmeen kertaan. Näin siksi, että haastattelun vaiheet palautuivat mieleen ja aineisto alkoi käydä tutuksi. Tämän jälkeen kustakin haastattelusta löytyneet esitetyihin teemoihin kytkeytyneet näkökulmat purettiin paperille. Purettaessa aineistoa teemoittelu tarjosi käyttökelpoisen luokitteluperustan tutkimuksen kannalta olennaisen erottamiseksi raakatekstistä (vrt. Eskola & Suoranta 1998, 152). Näin

voitiin ryhmitellä kunkin haastateltavan esittämät hyvinvointiin liittyneet näkökulmat yleisesti äänekoskelaisia koskien tai sitten rajatummin tiettyyn ihmisryhmään liittyen. Kolmatta teemaa käytettiin täydentävänä luokkana, jonka myötä varsinaisessa tutkimustekstissä nostettiin esiin näkökulmia, joita ei kahden ensimmäisen teeman myötä vielä oltu esitetty.

Haastatteltavien esittämiin näkemyksiä on lopuksi tarkasteltu sen suhteen, miten erilaisessa asemassa olevien ihmisten argumentoinnit poikkeavat toisistaan. Retoriikkaan liittyvällä argumentoinnilla tarkoitetaan puhetta, jonka haastateltava on valinnut tuodakseen esiin näkemyksensä haastateltavalle. Argumentointi on persoonallista kommunikointia, jossa puhujan ja kuulijan välinen suhde on koko ajan läsnä. Suhdetta ei voida tällöin tarkastella pelkästään intellektuaalisesti, vaan on huomioitava myös sen sosiaaliset ja psykologiset ulottuvuudet (Summa 1989, 92-95).

Haastattelusuhteen psykologisten vivahteiden erittelyä ei tässä tutkimuksessa eritelty, mutta edellisen pohjalta on paikallaan tarkastella lähemmin sitä, miten eri yhteisöllisissä asemassa olevat ennakoivat asukkaiden ja uimahallin välistä suhdetta. Tätä tarkasteltiin aluksi arvioinnin käsitteellisen ytimen, laadullisen ja määrällisen hyvinvoinnin puitteissa. Hyvinvoinnin eri vivahteiden täsmällinen erottaminen haastattelujen yhteydessä ei toki aina ollut mahdollista. Aiemmin esitetystä eri ihmisillä on tästä monimuotoisesta käsitteestä omat tulkintansa, mitkä eivät aina eksplisiittisesti jäsenyneet haastattelun yhteydessä. Kuitenkin joitain esimerkkejä tästä erottelusta voitiin esittää.

Perttilän ja Lehdon (1997, 121-133) esimerkkiin nojaten on tarkasteltu muun muassa luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden erilaisia perusteluita. Kaikenkaikkiaan asiantuntijahaastatteluissa esiintyneet kaikki keskeiset näkökulmat on eksplikoitu tutkimustekstissä. Kaikista näkökulmista ei kuitenkaan löydetty sopivia lainauksia, joten luettavuuden varmistamiseksi kattavaan lainaukseen ei ryhdytty.

Uimahallin käyttäjiä haastateltiin keväällä 1997, kun Äänekosken uimahalli oli ollut käytössä vuoden ajan. Haastattelujen analysoinnissa noudatettiin pitkälle samoja periaatteita kuin asiantuntijahaastatteluissakin. Teemoittelussa keskityttiin omakohtaisiin kokemuksiin hyvinvoinnista (liite 6). Laajempiin ihmisryhmiin ja yleensä äänekoskelaisiin ulottuneesta tarkastelusta on tutkimustekstissä esitetty maininnat vain jos ne sisälsivät uusia, aiemmin mainitsemattomia näkökulmia hyvinvointiin ja uimahalliin.

5.2.3 Lähdekritiikkiä

Haastatteluaineiston analyysissä oli lähtökohtana aineiston sisältämä arkitieto. Vaikka arkitiedon luova voima on tutkimuksen lähtökohtana tunnustettu, jää tutkijan tehtäväksi tämän lähtökohtatason ylittäminen mielekkään teoretisoinnin avulla. Analyysin tuotoksena ei ole niinkään arkitiedon eksplisiittinen esittäminen, vaan tutkijan tehtävänä on luoda uutta tulkintaa tutkimuskohteen

ensimmäisen asteen tulkinnasta (Eskola & Suoranta 1998, 149). Haastattelut ovat näinollen jo kertaalleen tulkittua aineistoa, jota tutkija tulkitsee uudelleen teoreettisen ajattelun avulla.

Kun tarkastellaan havaintojen teoriasidonnaisuuden periaatteen mukaisesti kerättyä tutkimusaineistoa, voidaan kiteyttää sen sisältävän arkitietoa, jossa piilevää teoretisoivaa otetta tutkija pyrkii kirkastamaan. Aineiston ollessa myös osin teoretisoinnin lähtökohtana sen merkitys tutkimusta ohjaavana tekijänä on keskeinen. Analyysin edetessä tutkijan tietämys hankkeesta lisääntyy ja seuraavat operaatiot nojaavat tähän saavutettuun tietämykseen. Näin kerätty aineisto ohjaa tutkimusta ja määrittää sitä analyysitasoa, jolla tutkija jatkossa operoi. Siten esimerkiksi päätöksenteon dokumenttien ja lehtileikkeiden pohjalta muodostunut esiyymmärrys äänekoskelaisten suhteesta omaan uimahalliinsa toimi perustana tutkimuksen seuraaville vaiheille.

Päätöksenteon dokumentit ja sanomalehtikirjoitukset kuvaavat hankkeen polveilevaa valmistelua ja kasvanutta mielenkiintoa hanketta kohtaan. Muun aineiston merkitys on siinä, että se muodostaa kontekstin hankkeen paikalliselle tarkastelulle sekä muodostaa kytkennän uimahallin ja asukkaiden hyvinvoinnin väliselle tarkastelulle. Monipuolinen tutkimusaineisto on edesauttanut tutkijaa ymmärtämään äänekoskelaisten merkitysmaailmaa, jolloin myös uimahallihankkeen osuutta siinä on ollut luontevaa tarkastella. Käytännössä hanketta kohtaan paikallisesti osoitettu mielenkiinto on vaikuttanut tiedonkeruuseen siten, että myös haastatteluihin ja kyselyihin oli saatavissa riittävästi erilaisia mielipiteitä ja näkemyksiä.

Moninaisten aineistojen ja menetelmien käyttöä tarkasteltaessa puhutaan triangulaatiosta (ks. Eskola & Suoranta 1998, 69-75). Tässä tutkimuksessa on nojaututtu aineisto- ja menetelmätriangulaatioon, jotta kuvaus äänekoskelaisten uimahallista saataisiin mahdollisimman kattavaksi. Kun eri aineisto- ja menetelmätyypit ovat sinänsä riittämättömiä moniulotteiseen tarkasteluun on triangulaatio varsin perusteltua. Tieteenfilosofisesti perustelu nojaa yhteensopivuusteisiin (emt., 72), minkä mukaisesti ratkaisut ovat ohjautuneet käytännöllisesti, kunnallisesta uimahallihankkeesta saatavilla ollutta tietoa myös aiempien käyttöselvitysten mukaisesti täydentäen.

Triangulaation käyttö on myös mahdollinen hajanaisuuden lähde. Tämän johdosta aineiston tiivistäminen ja olennaisen esiin nostaminen ovat analyysin edetessä tutkijan tärkeitä tehtäviä. Aineistosta esiinnoitettujen tekijöiden kuvaaminen ei yksin riitä, tarvitaan tulkintaa, jossa painotetaan ja suhteutetaan tekijät perustellusti. Tutkijan omaksumien teoreettisten ajattelutapojen auki- kirjoittaminen on yksi tapa tiivistää moninaista tutkimusaineistoa. Teoreettisten näkökulmien, tässä laaja-alaisen hyvinvointinäkökulman mukana kuljetaminen läpi prosessin luo pohjan aineiston systematisoinnille ja edelleen sille, että olennainen aines säilyy tiivistämisen prosessissa.

Tutkimusaineisto ei havaintojen teoriasidonnaisuuden johdosta ole pelkästään tutkijan systematisoinnin kohteena, vaan myös systematisoinnin apuvälineenä. Tutkija ei voikaan kiinnittyä omaan teoriaansa niin, että se estää häntä näkemästä myös aineistosta esiinnousevia johtolankoja. Kun erilaisia teoria-pitoisia johtolankoja on tutkijalla kerättyä riittävästi tutkittavan aiheen ympäriltä, on juuri hänellä edellytykset muodostaa näkemys aiheesta. Tähän liittyy myös aineiston kylläntyminen, joka tarkoittaa sitä, että uudet vaiheet aineistonkeruussa eivät tuo enää esiin uutta informaatiota (Eskola & Suoranta 1998, 62-64). Tämä ilmeni tutkimushaastatteluiden kohdalla, sillä viimeisten haastatteluiden myötä ei enää täysin uusia näkökulmia aiheeseen saatu.

Kun tutkimusaineisto on peräisin eri lähteistä, on lähdekritiikin suorittamiseen erityisiä velvoitteita. Alasuutari (1994, 86-94) havainnollistaa lähdekritiikin suorittamista jaotteleamalla sen toisaalta mekanistisen ja toisaalta humanistisen metodin mukaisesti. Mekanistisen metodin ideana on pyrkiä välttämään mittaamisen reaktiivisuutta muun muassa siten, että haastatelluille annetaan vain rajallisesti tietoa tutkimuksen tarkoituksesta. Näin siksi, ettei tietoisuus haastatteluiden tarkoituksesta pääsisi vaikuttamaan haastateltavien näkemyksiin. Humanistisessa metodissa pyritään luomaan läheinen ja luottamuksellinen suhde haastateltaviin, jolloin heiltä voidaan myös odottaa rehellisyyttä haastattelijaa kohtaan.

Arviointia varten suoritetuissa haastatteluissa on noudatettu jälkimmäistä tapaa. Laajan hyvinvointikäsitteiden puitteissa tarkoituksena oli saada haastateltavat yksinkertaisesti pohtimaan uimahallin merkitystä itselleen ja edelleen äänekoskelaisille. Näkemykset sisälsivät haastateltavien omaa pohdintaa, mutta myös yleisempiä näkemyksiä uimahallin merkityksestä äänekoskelaisille. Kun usean haastateltavan puheessa toistuivat samat näkökulmat, on perusteltua pitää saatua tietoa suhteellisen luotettavana. Näkökulmat asettuivat aineiston analyysin edetessä suhteessa laajempaan, useasta muusta lähteestä peräisin olevaan tietoon. Myös tutkijan oma, lähinnä kirjallisuuden pohjalta noussut esiyymmärrys uimahallin mahdollisista sosiaalisista vaikutuksista ohjasi osaltaan tiedon suhteuttamista.

Selkeämmin kokemusperäistä, subjektiivista aineistoa on saatu uimahallin käyttäjien haastatteluissa, joissa kartoitettiin haastateltavien omakohtaisia näkemyksiä ja mielipiteitä uimahallinkäytöstä. Luonnollisestikaan ei voida välttää sitä, että intersubjektivisuutta on myös yksittäisten ihmisten mielipiteissä. Ensimmäiset haastattelut, asiantuntijahaastattelut, sisältävät tässä mielessä enemmän tietoisia, yleisluontoisempia näkemyksiä.

Määrällisen aineiston edustavuutta on tarkasteltu erikseen aineiston analyysin yhteydessä jäljempänä. Vapaa-aikatoimen aineistosta uimahallin kassaan koodattuja eri kävijäryhmiä tarkasteltiin kolmen käyttövuoden (1996-1998) ajalta. Näin havaittiin, että kävijöiden kokonaismäärän hieman laskiessa eri ryhmien osuudet kuitenkin säilyivät vakioina. Vapaa-aikatoimen laskutuserittelyn kautta kartoitettiin paikallisille tahoille säännöllisesti myytyjä lippu-

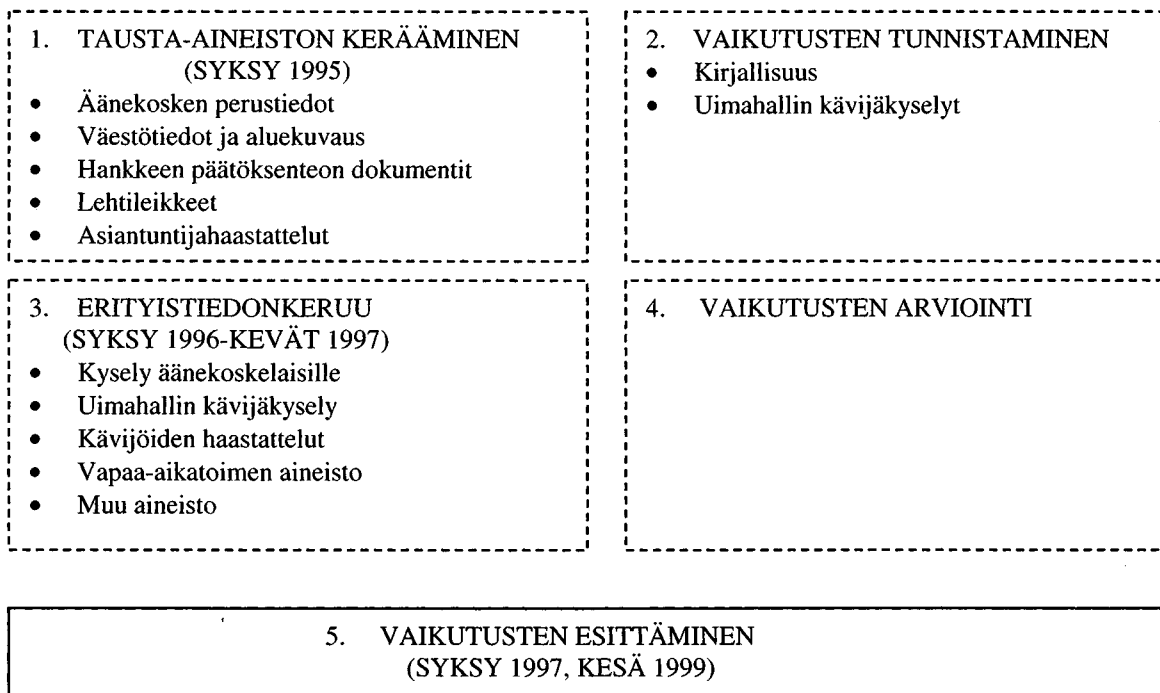
vihkoja. Kartoituksen pohjalta tehdyt arviot käytöstä ovat suuntaa antavia ja muistettava on myös se, että ne ovat ensimmäisen, vilkkaimman, käyttövuoden ajalta.

Tarkasteltaessa tutkimusta Sayerin (1992, 241-251) määrittämän intensiivitutkimuksen puitteissa on uimahallin ja kaupunkilaisten suhteessa esiintyvien yksityiskohtien ja kausaalisuhteiden moninaisuuden tarkastelu keskeistä. Tämän tarkastelun oikeuttamiseksi on tutkija osallistunut varsinaisten haastatteluiden ohella erinäisiin juttutuokioihin ja palavereihin sekä kahteen tiedotustilaisuuteen Äänekoskella. Tutkijankammion ja kentän välille muodostuvaa kuilua on pyritty kuromaan myös monipuolisella aineistonkeruulla. Kyseessä ei ole ollut varsinainen osallistuva tutkimus, vaan ennemminkin menetelmän sovellutus, jossa SVA:n sovellutusintressi, vaikutuksiin kohdistuva tiedonintressi ja sosiaalisten vaikutusten arviointimenetelmän kehittämistäntressi asettuvat yhteyksiinsä.

6 ÄÄNEKOSKEN UIMAHALLIN SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI

6.1 Yleistarkastelua

Seuraavassa kuviossa on esitetty Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten arvioinnin eri vaiheet. Esitys alkaa tausta-aineiston keräämisestä, vaikka lähtökohtana oli SVA-kirjallisuuteen ja uimahallien käyttöselvityksiin tutustuminen. Tämän ymmärryksen pohjalta tausta-aineiston keruuta aloitettiin.

KUVIO 5. Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten arviointiprosessi.

Vaikutusten arviointia on tehty käytännössä koko prosessin ajan. Kerättyä aineistoa on suhteutettu aiempaan tietämykseen ja merkittäviä vaikutuksia on valittu tarkasteltavaksi. Vaikutuksia esitettiin ensimmäisen kerran raportissa (Karimäki 1997), jossa kuvattiin alustavasti erilaisia vaikutuksia ja käsiteltiin SVA:ia tiedonkeruun kehikkona. Tämän jälkeen varsinainen prosessi päättyi, mutta siitä kertyneiden kokemusten pariin on palattu arviointitutkimuksen aukikirjoittamisen puitteissa.

6.1.1 Uimahallien käyttötutkimukset vaikutusten arvioinnin näkökulmasta

Sosiaalisten vaikutusten arviointiin sisältyvän paikallisten erityispiirteiden kuvaamisen kannalta ovat aiemmat tutkimukset hyödyllisiä peilauskohteita. Käyttöselvitykset ohjaavat myös tarkastelemaan uimahallissakäyntiin liittyviä tarpeita. Laajan hyvinvointinäkökulman mukaisesti otetaan huomioon myös sosiaaliset suhteet. Lisäksi voidaan olettaa, että uimahallilla on merkitystä itsensä toteuttamisen tarpeen tyydyttämisessä: ihmisellä on tarve saada osakseen arvontoa sekä tarve harrastaa ja osallistua vapaa-ajan toimintaan. SVA:n kannalta myös uimahallissa käynnin taustatekijöiden erittelemine on tarkoituksenmukaista: esimerkiksi uimahalliin saapumisetäisyydet ja -tavat ohjaavat väestön sijaintitietojen ja liikenneyhteyksien tarkastelua. Tarkastellut käyttöselvitykset on esitetty liitteessä 2. Kansallisen tarkastelun suhteuttamiseksi on tutkimuksessa tarkasteltu myös uimahallien käyttöä Iso-Britanniassa.

Käyttöselvitysten tekijät edustavat eri tahoja, eivätkä ne tässä mielessä muodosta kovin yhtenäistä perinnettä. Lähimpänä akateemista tutkimusta, joka pohjautuu teoreettiseen asetelmaan, on "Uimahalli sosiaalisena palvelulaitoksena" (Vesänen, Paukkunen & Olin 1983). Tutkimuksessa on pyritty tarkastelemaan yhtä uimahallia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti lähestymällä käyttöä yhteisön tarpeista käsin. Tällöin yleistä uimahallia voidaan pitää hyvinvointivaltion tarjoamana kollektiivihyödykkeenä, jonka merkitys on siinä, että se pyrkii tyydyttämään tasapuolisesti kuntalaisten tarpeita. Uimahallin käyttö on yhteistä ja siitä aiheutuvat kustannukset jakautuvat koko yhteisön maksettavaksi. Tähän sisältyy myös ajatus, että uimahallitoiminta on tappiollista, koska pääsymaksutuloilla ei kyetä kattamaan toiminnasta aiheutuvia käyttö- ja kunnossapitokustannuksia.

Tarveteoreettisista lähtökohdistaan tutkimus lähestyy hyvinvointitutkimusta pyrkimättä kuitenkaan erittelemään uimahallin ja kuntalaisten välistä kytköstä. Empiirinen aineisto rajoittaa näkökulman uimahallin käyttäjiin, mutta otetta on laajennettu suorittamalla uimahallin toiminnan arviointia taloudellisuuden, tehokkuuden ja sosiaalisen kannattavuuden pohjalta. Kollektiivihyödykkeen käyttöä eritellään selvittämällä uimahallissa kävijöiden motiiveja eli syitä uimahallissa käynnille. Motiivien erittely pohjaa käsitykseen motivaatiosta (vrt. Kuusisen 1995, 192). Hyvinvoinnin ja asukkaiden tarpeiden näkökulmasta kyseessä on sen pohtiminen, mitkä seikat tuottavat ihmisille hyvinvointia.

On esitetty (Leontjev 1977, 81-82), että tarpeet ovat varsin samansisältöisiä motiivien kanssa. Tarve voi toimia toiminnan välttämättömänä edellytyksenä ja yksilön toimintaa suuntaavana konkreettisena tekijänä kun se suuntautuu kohteeseen, joka sopii tarpeen tyydytykseen. Näin ollen tarve tulee toiminnan tosiasialliseksi motiiviksi. Tästä käyttäytymistä suuntaavasta, toiminnallisesta näkökulmasta tarpeet ja motiivit ovat varsin samansisältöisiä eikä niitä liikunta-käyttäytymistä empiirisesti tutkittaessa aina ole eroteltu toisistaan (ks. Silvennoinen 1987, 10-11).

Kun tarkastellaan motiiveja ihmisen toimintaa aiheuttavina ja ohjaavina mentaalisisinä rakenteina niitä voidaan tulkita toiminnan kausaalisisinä tekijöinä. Kausaaliset mekanismit ovat latentteja tekijöitä, jotka aktivoituvat tietyissä olosuhteissa (ks. Moilanen 1997, 6). Esimerkiksi uimahallissakäyntiin johtavia motiiveja voidaan tarkastella pyrittäessä selittämään uimahallin käyttöä. Näin onkin tehty aiemmissa uimahallien käyttöselvityksissä

Käyttöselvitysten nojalla on arvioitavissa, että keskeisimmät uimahallissa käynnin syyt liittyvät ihmisten virkistäytymiseen, kuntoiluun ja terveyden ylläpitämiseen (Väyrynen 1977, 54; Vesänen, Paukkunen ja Olin 1983, 79; Piri 1991, 21). Virkistäytymisen ja kuntoilun keskinäinen painotus näyttää muuttuvan uimahallien palveluvarustuksen kehittymisen myötä. "Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimuksen" (1993, 15) mukaan virkistäytyminen oli merkittävin syy käyntiin uusissa uimahalleissa, kun taas vanhemmissa, peruskorjaamattomissa halleissa kuntoilu koettiin edelleen merkittävimmäksi motiiviksi.

Vertailua voidaan suorittaa Iso-Britannian suhteen, jossa virkistysuimahalleja (leisure pool) on rakennettu rannan perinteisten uimahallien (conventional pool) kanssa jo 1970-luvulta lähtien. Kävijöiden ensisijaiset motiivit vaihtelevat huvittelun ja toisaalta terveyden ja toimintakyvyn ylläpitämisen välillä varustuksesta riippuen (Standeven 1992, 34, 37). Perheen ja ystävien seurassa tulevien osuus näyttää kasvavan perinteisten rata-aitaiden peruskorjausten ja uudenaikaisten virkistysuimahallien rakentamisen myötä.

Suomessa miehet ja naiset käyttävät yhtäläillä uimahallia. Kävijöitä on kaikista ikäryhmistä, kuitenkin siten, että nuoret aikuiset muodostavat suurimman yksittäisen ryhmän. Kävijät edustavat yhteiskunnan eri sosiaalisia kerrostumia ja monia ammattialoja (Vesänen, Paukkunen & Olin 1983, 72-73). Verrattaessa käyttäjäryhmien osuuksia koko Suomen väestöön havaitaan, että opiskelijat ja eläkeläiset ovat erityisen ahkeria uimahallissa kävijöitä (Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimus 1993, 14). Kun vielä huomioidaan vauvauintimahdollisuudet sekä lasten ja erityisryhmien enenevä huomioiminen peruskorjausten yhteydessä, on perusteltua kutsua yleistä uimahallia "kaiken kansan" liikuntalaitokseksi, joka palvelee kuntalaista tämän koko elämänkaaren ajan.

Iso-Britanniassa naisten osuus uimahallin käyttäjistä on kasvanut 1980-luvulta lähtien ja nyt se vastaa noin 55 % kaikista käynneistä. Iäkkäiden käytön osuus on selkeästi vähäisempi kuin vastaavan ikäisten Suomessa. Myöskään sosiaa-

lisen kerrostuman alimmat ryhmät eivät käytä uimahallia siinä määrin kuin kerrostuman keskellä ja yläpäässä olevat. (Standeven 1992, 36) Sosiaaliryhmien epätasaista jakautumista ei voida kuitenkaan selittää pääsymaksujen suuruudella, sillä Iso-Britanniassa pääsymaksultaan edullisemmat rata-altaat houkuttelevat alempia sosiaaliryhmiä suhteessa vähemmän kuin kalliimmat virkistysuimahallit.

Kaikenkaikkiaan näyttää siltä, että ainakin Iso-Britannian suhteen näkemys suomalaisesta uimahallista sukupuolen, iän ja sosiaalisen aseman suhteen tasa-arvoisena liikuntapalveluna korostuu. Alueellisen tasa-arvon näkökulmasta uimahallin vaikutusalue on Suomessa suhteellisen pieni (Vesänen ym. 1983, 90; Pirin 1991, 13). Kuitenkin voidaan olettaa, että uimahallitoimintojen monipuolistuessa yksittäisiä kävijäryhmiä tulee uimahalliin myös entistä kauempaa. Uudenaikainen virkistysuimahalli kerää käyttäjiä laajemmalta alueelta kuin perinteinen rata-allas (Standeven 1992, 37). Myös kävijäkunnassa on eroavaisuuksia, sillä virkistysuimahallin kävijäkunta ei koostu perinteisten rata-altaiden tapaan pienehköstä aktiivisten kuntouimareiden ryhmästä (Kenvyn & Johnson 1993, 85). Edelleen ikärakenne on erilainen, sillä virkistysuimahallissa käyvät ovat pääosin nuoria alle 20 -vuotiaita (Gratton 1990, 44).

Tarkasteltaessa empiirisiä havaintoja palveluiden järjestämisen näkökulmasta on kyseessä markkinoiden jakautuminen: osa kävijöistä haluaa harrastaa perinteistä kuntouintia, kun taas osa haluaa ensisijaisesti virkistäytyä uusissa tai saneeratuissa uimahalleissa. Jakautuminen etenee lisääntyvän saneerauksen ja virkistysuimahallien rakentamisen myötä. Vaikka suurin osa maamme yleisistä uimahalleista on perinteisiä rata-altaita, monipuoliseen virkistyskäyttöön tarkoitettujen hallien osuus kasvaa jatkuvasti. Tämä on asettanut uusia haasteita myös kunnalliselle uimahallitoiminnalle, sillä uusien hallien toiminnan kehittämisessä on myös taloudelliset näkökulmat koettu merkittäviksi: käyttöastetta on pyritty optimoimaan limittämällä erilaisten ryhmien käyttö parhaalla mahdollisella tavalla, jolloin käyttäjien näkökulma on tullut uudella tavalla tärkeäksi.

Kaikenkaikkiaan tilanne uimahallien käytön suhteen Suomessa on samankaltainen kuin Iso-Britanniassa, jossa uintimarkkinoiden jakautumista voidaan tarkastella yhtenä vaiheena hyvinvointivaltion tarjoamien liikuntapalveluiden kehityskulussa (vrt. Henry 1993, 24-25). Muutos on kuitenkin ollut osin hallitsematon: kehitystä ohjaavan strategian puuttumisen johdosta joillakin alueilla uimahalleja on riittävästi, kun taas toiset alueet ovat jääneet ilman kokonaan (Standeven 1992, 34) Kansallisesti tarkasteltuna kävijöiden jakautumista voidaan pitää haasteena uimahallien suunnittelulle: mihin ja minkätyyppisiä uimahalleja tulisi rakentaa? Tämän pohtiminen edellyttää aiempaa yksityiskohtaisempaa tietoa myös käyttäjien ja asukkaiden näkökulmasta.

6.2 Arviointiprosessi

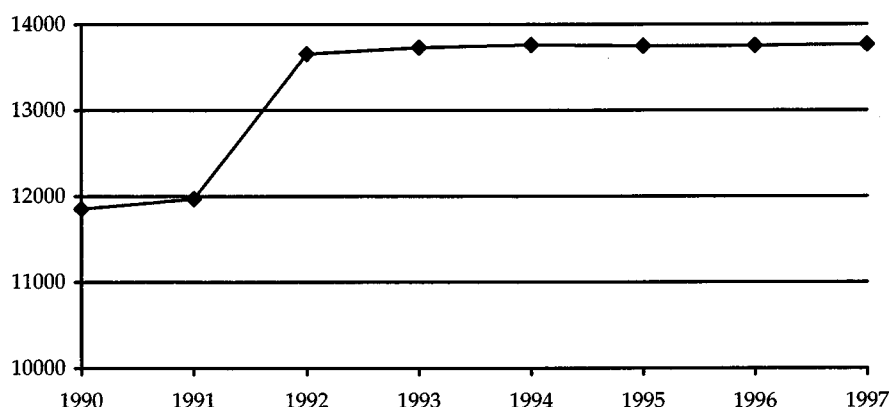
Suomessa uimahallia käyttävät ihmiset melko tasaisesti kaikista ikäryhmistä ja sosiaalisista kerrostumista. Tämän mukaisesti uimahallin käytöstä aiheutuvien vaikutusten laaja-alainen tarkastelu on perusteltu ja sen selvittäminen, miten laajan kävijäkunnan uimahalli Äänekoskella tavoittaa, muodostuu yhdeksi arvioinnin tehtäväksi. Kävijämäärän tulevaisuudessa vakiintuessa voidaan arviointia jatkaa käytöstä aiheutuvien vaikutusten kohdalla nykyistä tarkemmin.

Seuraavassa on esitetty Äänekoskella suoritettu vaikutusten arviointiprosessi jaksoteltuna erilaisten aineistojen mukaisiin kokonaisuuksiin. Mekaanisen esittämisen lomaan on sijoitettu reflektiivistä pohdintaa, näin siksi, että aineistoa voitaisiin tarkastella laajemmassa yhteydessään Äänekosken uimahallihankkeen puitteissa. Aineistonkeruun eri vaiheet esitetään kronologisessa järjestyksessä. Kokonaiskuvan hahmottamiseksi on lopuksi esitetty yhteenveto vaikutuksista.

6.2.1 Tausta-aineisto

6.2.1.1 Perustietoja Äänekoskesta

Äänekosken kauppala on perustettu vuonna 1932, kaupunkioikeudet se sai vuonna 1973. Äänekoski on kasvanut alueliitosten myötä: vuonna 1969 siihen liitettiin Äänekosken maalaiskunta ja vuonna 1993 Konginkankaan kunta. Väestömäärä on lisääntynyt vähitellen viime vuosikymmeninä, tosin Konginkankaan liittyminen aiheutti merkittävän väestölisäyksen (kuvio 5.). Sitten väestömäärä on vakiintunut ja vuonna 1997 asukaslukuksi kirjattiin 13 770. (Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 1991, 1993-1998)

KUVIO 6. Äänekosken väestökehitys 1990-1997.

Äänekosken ikä- ja elinkeinorakennetta, sekä työllisyys- ja taloustilannetta tarkasteltaessa vertailukohteena on käytetty entistä Keski-Suomen lääniä. Näin siksi, että tiedot on kerätty loppuvuodesta 1995 vanhan läänijaon aikaan. Liitteessä 3. on perustiedot esitetty Keski-Suomen lääninhallituksen kunta- ja elinkeino-osaston kokoamien tietojen pohjalta.

Äänekosken elinkeinorakenteessa on jalostuksen työllisten osuus merkittävä. Jalostuksen parissa työskentelee 41% äänekoskelaisista, kun läänin tasolla vastaava osuus on 28 %. Äänekoski on varsin perinteinen tehdaspaikkakunta, jonka suurin yksittäinen työllistäjä on metsäteollisuus. Metsäteollisuuden piirissä oli vuonna 1995 noin 1200 työpaikkaa. Toiseksi keskeiseksi työnantajaksi on 1990-luvun myötä noussut elektroniikkateollisuus, jonka parissa oli vuonna 1995 noin 600 työpaikkaa.

Vaikka työpaikkojen suhteen Äänekoski on omavarainen, työttömyys on koettanut asukkaita viime vuosina. Työttömyysaste on ollut 1990-luvulla yli läänin ja maan keskitasoa. Tosin vuodesta 1994 alkaen tilanne on kohentunut johtuen lähinnä nopeasti kasvavasta elektroniikkateollisuudesta. Äänekoskelaisen teollisuuden kilpailukykyisyys on vaikuttanut myös kaupungin taloudelliseen tilanteeseen, sillä se on ollut tilastojen valossa Keski-Suomen vakaimpia. Myös veroäyrin hinta on läänin pienimpiä.

Äänekosken kehittymisen ja tulevaisuuden kannalta huomioitavaa on sen seutukunnallisesti keskeinen asema. Ääneseudun talous- ja työssäkäyntialue käsittää Äänekosken lisäksi Konneveden ja Sumiaisten kunnat sekä Suolahden kaupungin. Seutukunnan asukkaista yli puolet (n. 56 %) asuu Äänekoskella. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan Äänekosken asukasmäärä kasvaa edelleen 2000-luvulla, vaikka Ääneseudun kokonaisväkimäärän ennustetaan hieman vähenevän.

Ääneseudun taloudellinen tilanne bruttokansantuotteena tarkasteltuna on koko maan keskiarvoa parempi. Kuitenkin vakavaraisuus asukasta kohden on merkittävästi alhaisempi kuin seutukunnissa keskimäärin. Seutu näyttäytyy suurteollisuutensa ansiosta vauraana, mutta lähemmin tarkasteltuna seudulla on omat ongelmansa. Työttömyysaste on seudulla valtakunnallisesti vertailtuna melko korkea (22%) ja pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä työnhakijoista (34%) on Suomen oloissa suuri. (Seutukuntakatsaus 1996, 65,78,80, 122)

Työttömyys on koettu myös Ääneseudun päättäjien taholla merkittäväksi ongelmaksi. Vuoden 1994 aikana työstetyssä aluekehitysohjelmassa painopistealueiksi valittiin elektroniikkateollisuuden ja puunjalostuksen kehittämishankkeet, teollisuutta palvelevan yritystoiminnan kehittäminen, matkailun kehittäminen ja maaseudun elinvoimaisuuden parantaminen. Äänekosken kaupungin kehittämisstrategiassa kiinnitettiin lisäksi huomiota alhaiseen pienyritysten osuuteen ja kaupungin heikkoon tunnettavuuteen Suomessa.

Äänekosken poliittiset voimasuhteet heijastelevat teollisuuspaikkakunnan vasemmistijohtoisuutta. Kaupunginvaltuuston 1993-1996 35 valtuustopaikkaa jakautuivat 22-13 vasemmiston eduksi. Sosiaalidemokraateilla oli 13 paikkaa ja vasemmistoliittolaisilla 9 paikkaa. Keskustalla oli valtuustossa 7 edustajaa, Kokoomuksella 5 ja Kristillisellä liitolla 1 valtuutettu. Kaupunginhallituksen 9 paikkaa jakautuivat vastaavasti suhteessa 6-3 vasemmiston hyväksi. (Äänekosken kunnalliskertomus 1994, 5) Valtakunnan tasolla tarkasteltuna vasemmistoliiton kannatus Ääneseudulla oli vuoden 1996 Europarlamentti- sekä kunnallisvaaleissa selkeästi keskimääräistä vahvempaa (Seutukuntakatsaus 1996, 137).

Äänekosken sijaintia keskellä Suomea voidaan tarkastella myös valtakunnan sisäisten liikenneyhteyksien kannalta. Keskeisin liikenneväylä on valtatie E 75 (ent. E 4), joka halkoo Äänekosken alueen pohjois-eteläsuunnassa. Lähin lentoasema sijaitsee Tikkakoskella, jonne on matkaa Äänekosken keskustasta 25 kilometriä. Vesiliikenteen kannalta keskeistä on sijainti Keitele-Päijänteen kanavareitin alueella. Tavarajunaliikennettä kulkee kaupungin kautta, mutta henkilöliikenne lakkautettiin Äänekosken ja Jyväskylän välillä vuonna 1987. (Äänekosken kunnalliskertomus 1994, 4)

6.2.1.2 Väestötiedot ja aluekuvaus uimahallihankkeen kannalta

Äänekosken naapurikaupungeista sekä Suolahdessa että Saarijärvellä on uimahalli. Suolahden hallin etäisyys Äänekosken keskustasta on 8 kilometriä ja Saarijärven hallin etäisyys noin 30 kilometriä. Äänekoskelaiset ovat käyttäneet sekä Suolahden että Saarijärven hallia ennen oman hallin valmistumista. Äänekoskelaiden vapaa-ajan käytön ohella vapaa-aikatoimi järjesti hengityselinsairaiden sekä eläkeläisten ja veteraanien vesivoimistelua Suolahdessa viikottain. Äänekosken läntisten kylien, Hietaman ja Parantalan koululaiset ovat käyttäneet jonkin verran Saarijärven uimahallia, koska etäisyys Suolahteen olisi heille ollut pidempi kuin Saarijärvelle. (liite 4.)

Opetusministeriön asettamissa komiteoissa (Uimahallitoimikunnan mietintö 1977, 110; Uimahallien käyttötoimikunnan mietintö 1990, 20) on uimahallien vaikutusalueet määritetty. Vaikutusalueen on katsottu ulottuvan siihen mihin seuraavan uimahallin vaikutusalue alkaa. Uimahalliverkoston tihentyessä on vaikutusaluekin pienentynyt 60 kilometristä 20 kilometriin. Kun tarkastellaan Äänekosken uimahallitilannetta opetusministeriön normiston pohjalta huomataan, että Äänekosken kaupungin alue sijaitsee pohjoisen Konginkankaan ja Kalaniemen alueita lukuunottamatta Suolahden ja Saarijärven uimahallien muodostamalla vaikutusalueella.

Uimahallin paikallisen sijoittamisen kannalta ensisijaiseksi tekijäksi on mainittu hallin saavutettavuus. Saavutettavuuteen voidaan vaikuttaa kahdella tavalla: 1) halli voidaan sijoittaa mahdollisimman lähelle paikan väestöllistä painopistettä tai 2) halli sijoitetaan hyvien kulkuyhteyksien varrelle. Paras tulos saavutetaan luonnollisesti silloin kun molemmat edellytykset toteutuvat. Erityi-

sesti uimahallien sijoittamisessa tulisi pitää huoli siitä, että uimahalliin on hyvät kevyen ja julkisen liikenteen yhteydet. Uimahallin käyttöä edesauttaa myös se, että koulut ja liikuntapalvelut sekä keskustapalvelut ovat mahdollisimman lähellä. (Uimahallitoimikunta II:n mietintö 1985, 23)

Äänekosken uimahallin saavutettavuuden kannalta huomioitavaa on se, että uimahalli sijoittuu keskelle keskustaajamaa, johon Äänekosken väestö on 70 prosenttisesti sijoittunut. Käytännössä tämä merkitsee noin 10 000 asukkaan sijaintia 3 kilometrin etäisyydellä uimahallista, sillä keskustaajama kokonaisuudessaan sijoittuu tämän vyöhykkeen sisäpuolella. Liitteessä 5 on havainnollistettu Äänekosken suurimpien oppilaitosten, Koulukeskuksen, Hiskinmäen, ammattioppilaitoksen sekä kauppaoppilaitoksen etäisyydet uimahallista piirretyn yhden kilometrin vyöhykkeen suhteen. Näiden oppilaitosten oppilaiden osuus kaikista Äänekosken koululaisista ja opiskelijoista on 86 %. Saavutettavuuden kannalta edullisimmassa asemassa ovat Koulukeskuksen noin 1000 oppilasta, sillä uimahalli sijaitsee aivan koulun vieressä.

Yleiskuvan keskustaajaman tieväylästä voi muodostaa liitteen 5 kartan pohjalta. Uimahallista luoteeseen katkoviivalla merkitty tie valmistui vuoden 1996 aikana. Se palvelee kevyen- ja moottoroidun liikenteen väylänä lähinnä liikuntapuiston ja uimahallin sekä kauppaoppilaitoksen ja uimahallin välillä. Yleisesti ottaen etäisyydet keskustaajamassa ovat vähäiset, eikä siirtyminen paikasta toiseen eri kulkuvälineillä ole ongelmallista.

Keskustaajaman ohella Äänekoskella on myös varsin vireitä sivukyliä, "viheralueita", joissa asuu 30 prosenttia äänekoskelaisista. Kyläkuntien sijainnit näkyvät kartasta, joka on liitteenä 4. Pisimmät etäisyydet uimahalliin muodostuvat pohjoisen Kalaniemestä (n. 35 km) sekä Konginkankaalta (n. 25 km). Kalaniemen alueella on noin 350 asukasta, Konginkankaalla noin 1270 asukasta. Yhteensä nämä muodostavat 40 % Äänekosken sivukylien väestöstä.

Sivukylien liikenneyhteyden rungon Äänekosken keskustaan muodostaa valtatie E 75. Länsiosan kylien, Parantalan, Hietaman ja Honkolan kautta kulkee valtatie 13 Saarijärveltä Äänekoskelle. Eteläisen Koiviston kylän lävitse kulkee kantatie 69 välillä Suolahti-valtatie E 75. Majalan sijainti Keitelelen pohjukan itäpuolella luo kylän asukkaille luonnollisemman kulkuyhteyden Suolahden keskustaan, jossa kylän lapset käyvät ala-astetta.

6.2.1.3 Uimahallihankkeen historiaa

Äänekosken uimahallin ensimmäiset konkreettiset suunnitelmat laadittiin vuonna 1974 Koulukeskuksen suunnittelukilpailun yhteydessä. Kaupunki julisti kilpailun, jonka tarkoituksena oli saada luonnokset koulukeskuksen koulujen lisätiloista, liikunta- ja uimahallista sekä näiden sijoittumisesta Koulunmäen alueelle. Uimahalli oli tarkoitus rakentaa toisessa vaiheessa, koulujen tilat ja liikuntahalli olivat ensisijaiset rakentamiskohteet. Suunnittelukilpailun toteutta-

miseksi kaupunki muodosti palkintolautakunnan, jonka kirjaamassa "Äänekosken koulukeskuksen kilpailuohjelmassa" on myös yksityiskohtainen esitys uimahallin tilaohjelmaksi.

Kilpailun arvostelukriteereissä todettiin, että liikuntahallin suunnitelmat olivat etusijalla uimahalliin nähden. Kuitenkin tärkeänä pidettiin helppoa vaiheittain rakentamisen mahdollisuutta, uimahalli nähtiin jo tuolloin osana Koulunmäen rakentamiskokonaisuutta. Kilpailun voittaneessa ehdotuksessa sekä liikunta- että uimahalli sijoitettiin koulukeskuksen viereen tämän koillispuolelle, johon ne sitten myöhemmin rakennettiin. (Arkkitehtuurikilpailuja 4/74)

Koulukeskuksen lisätilat rakennettiin vuosina 1975-1978. Alueen asemakaavaan oli tehty tarvittavat muutokset ja rakentaminen perustui 20.2.1973 vahvistettuun kaavaan. Koulutilojen jälkeen ryhdyttiin rakentamaan Liikuntataloa, jota varten tehdyt kaavamuutokset vahvistettiin 4.10.1978. Liikuntatalo valmistui vuonna 1981. Uimahallia saatiin odotella yli vuosikymmen, sillä sen rakennustyöt aloitettiin marraskuussa 1994.

Uimahallihanke vastasi kaavamerkinnältään, kerrosluvultaan ja rakennusoikeudeltaan voimassa olevaa asemakaavaa. Kuitenkin asemakaavan mukainen rakennusala osoittautui ahtaaksi, eikä suunniteltu pysäköintialuekaan vastannut sen rajauksia, joten asemajaavan rajan ylityksistä anottiin poikkeuslupaa. Kaupunginhallitus myönsi poikkeusluvan kokouksessaan 13.6.1994. Halli sijoitettiin alkuperäisen, vuoden 1974 ehdotuksen mukaisesti Koulunmäelle koulukeskuksen viereen, kuitenkin siten, että suunnitelman mukaisesta sijoittelusta poikettiin liittämällä uimahalli liikuntatalon yhteyteen. Näin liikunta- ja uintitilat muodostavat kokonaisuuden, jossa sisäänkäynti- ja kahviotilat ovat yhteiset.

Vaikka uimahalliin liittyviä konkreettisia suunnitelmia on tehty 1970-luvulta alkaen, on uimahallin rakentaminen ollut yleisen keskustelun kohteena Äänekoskella jo 1960-luvulta lähtien. Kaupungin pitkäaikainen rakennusinsinööri muistelee Sisäsuomalainen -lehdessä 5.2.1990 seuraavasti:

"Kun uimahalleja 1960-luvulla alettiin rakentaa muuallekin kuin suurimpiin kaupunkeihin, tuli asia yleisen keskustelun aiheeksi myös Äänekoskella...Suolahdesta alkoi kantautua tietoja, että suunnitteilla olleen Telakkakadun koulun yhteyteen rakennettaisiin myös uimahalli. Nyt Äänekosken päättävät luottamusmiehetkin havahtuivat, koska oli selvää, että veikkausvoittovaroista jaettavaa valtionapua oli saatavissa vain yhdelle uimahallille Äänekosken seutukunnalla...Äänekoskella katsottiin - varsin luonnollisesti - että jo kannattavuussyistä seutukunnan ainoa uimahalli pitäisi rakentaa Äänekoskelle, jossa asukasmäärä on lähes kaksinkertainen, ja täälläkin se tuottaisi huomattavasti tappiota. Pikaisen ratkaisun saamiseksi kutsuttiin Ravintola Koskenhoviin koolle läänin urheilulautakunnan toimesta neuvottelutilaisuus, jossa olivat läsnä Äänekosken ja Suolahden edustajat. Kokouksen puheenjohtajana oli [maaherra], joka voimakkaasti puolsi yhden kunnollisen uimahallin rakentamista ottaen huomioon asutuksen painopisteen. Suolahden edustajat katsoivat, että heidän hankkeensa on jo pitkälle valmisteltu ja kustannuksiltaan niin edullinen, että uimahalli tulee olemaan lähes itse kannattava. Seuraavana vuonna koulun ja uimahallin rakennustyöt alkoivatkin ja halli avattiin v. 1970."

Rakennusinsinöörin muistelmat käyvät varauksella johdatuksesta uimahallihankkeen alkuvaiheisiin. Huomattavaa on esiinnouseva kilpailuasetelma suhteessa naapurikaupunki Suolahteen. Tämän kokeminen on äänekoskelaisille varsin ilmeistä, mikä nousi esiin useasti myös uimahallihankkeen päätöksen yhteydessä. Asetelmaan kuuluu hienoinen "kotiinpäin vetäminen", joka haastattelussa ilmenee äänekoskelaiden päättäjien realistisuuden ja naapurikaupungin päättäjien epärealistisuuden korostamisena. Epätarkkuuksien karsiminen haastattelusta ei julkisiin asiakirjoihin vertaamalla ole mahdollista uimahallihankkeen varhais historian kohdalla, koska mitään virallisia päätöksiä ei tuolloin vielä hankkeesta tehty. Tapahtumia läheltä seuranneena kaupungin insinööri on kuitenkin mitä ilmeisemmin relevantti lähde valaisemaan uimahallihankkeen syntyhistoriaa äänekoskelaisesta näkökulmasta.

Hänen mukaansa Suolahden hyväksi päättynyt kädenvääntö uimahallista ei kuitenkaan tyydyttänyt äänekoskelaisia:

"Äänekoskella asian saama lopputulos jäi tietenkin kaivelemaan. Metsäliiton Teollisuus Oy:n tahollakin löytyi nyt innostusta asiaan, ja vuonna 1971 tehtaiden 75-vuotisjuhlien yhteydessä yhtiö päätti lahjoittaa 250.000 markkaa käytettäväksi Äänekosken uimahallin rakentamiseen. Kun T 1-tyyppin hallit (25 m:n radat) tähän aikaan maksoivat muualla noin 2 miljoonaa markkaa, olisi avustuksen merkitys ollut huomattava. Yhtiön lahjoituksen merkitystä vähensi kuitenkin se seikka, että valtionavustusta hankkeelle ei olisi nyt saatu ollenkaan. Kun Suolahden halli sitä paitsi oli myös äänekoskelaiden käytettävissä, haudattiin kaupunginhallinnossa uimahallihankkeet vähin äänin." (Sisäsuomalainen 5.2.1990)

Hiljaiseloa uimahallihankkeen suhteen jatkui 1980-luvulle saakka. Kaupungin liikuntarakentaminen keskittyi 1970- ja 1980-lukujen taitteessa Liikuntahallin valmisteluun ja rakentamiseen. Liikuntahallin valmistuttua 1981 ei uimahallia pidetty vielä kovin kiireellisenä hankkeena. Liikuntalautakunnan pöytäkirjoissa vuosilta 1981 ja 1982 uimahalli mainitaan tulevaisuuden rakentamiskohteena, mutta ei sisällytettynä kuntasuunnitelman toteuttamisosaan vuosille 1982-86.

6.2.1.4 Hankkeen eteneminen kaupungin suunnitelmissa

Vuonna 1986 asetettiin Äänekoskella erityinen kaupunkisuunnittelutoimikunta kirjaamaan eri lautakuntien merkittäviä rakennushankkeita. Asiakirjasta on löydettävissä kulttuuri- ja vapaa-aikatoiminnan kohdalla maininta Liikuntatalon yhteyteen rakennettavasta uimahallista. Kuitenkin yhtäläillä mainitaan muunmuassa Kotakennään-Tärttävuoren vapaa-aikapuisto sekä kulttuuritilat, eikä tavoitteellisissa asiakirjassa ole hankkeita aikataulutettu. Seuraavan kerran uimahalli nousi esiin yleisluontoisesti vuoden 1988 liikuntasuunnitelmassa, joka kohdistui vuosille 1989-1993. Olemassaolevat liikuntapaikat olivat kuitenkin edelleen etusijalla, kuten suunnitelman johdannossa todettiin:

"Liikuntasuunnitelman tavoitteena oli kaikkien kaupunkilaisten liikuntamahdollisuuksien parantaminen. Liikuntarakentaminen keskittyy suurelta osin liikuntapaikkojen kunnostukseen sekä ulkoliikuntapaikkojen parantamiseen luonnonolosuhteet huomioon ottaen. Näiden lisäksi Äänekoskelle pyritään saamaan uimahallin rakentamissuunnitelma 1990-luvun alussa."

Keväällä 1989 kaupunginvaltuusto kirjasi "Kehittämissuunnitelman valtuustokaudelle 1989-1992", jonka liitteenä esitettiin yleisluontoiset arviot siitä, minä vuosina suurimmat investoinnit oli mahdollista toteuttaa. Arviossa uimahallille oli merkitty investointirahaa vuodesta 1991 alkaen. Tästä kuitenkin poikettiin heti saman vuoden syksyllä kun kaupunginvaltuusto hallituksen esityksestä hyväksyi Kuntasuunnitelman toteuttamisosan tarkistuksen vuosille 1990-1994. Tässä uimahallihankkeelle oli esitetty rahoitusta vasta vuodesta 1994 alkaen, kun taas kulttuuritiloille oli varattu rahaa vuodesta 1992 lähtien.

Äänekosken kaupungin suunnitelmissa uimahallihanketta siirrettiin hieman myöhäisemmäksi, mutta julkisessa keskustelussa uimahalli nousi uudelleen puheenaiheeksi jo seuraavan vuoden Tammikuussa. Äänekosken kaupungin vammaisneuvosto päätti tuolloin toteuttaa nimikeräyksen uimahallihankkeen vauhdittamiseksi. Passiivisesti toteutetussa keräyksessä 5710 kaupunkilaista kirjoitti nimensä addressiin, joka luovutettiin kaupungin päättäjille 9.4.1990.

Luovutustilaisuus sai paikallisesti runsaasti julkisuutta, sillä sanomalehdet Keski-suomalainen, Sisä-Suomen Lehti sekä Sisäsuomalainen uutisoivat tapahtuman. Itse tilaisuudessa olivat addressia vastaanottamassa kaupunginjohtaja, liikuntatoimenjohtaja sekä kaksi liikuntalautakunnan jäsentä. Silloinen kaupunginjohtaja arvioi addressin merkitystä Sisä-Suomen lehden mukaan seuraavasti:

"Kaupunginjohtaja totesi, että näin monen allekirjoittamaa vetoomusta ei voi sivuuttaa olankohautuksella. Suolahdessa on uimahalli, mutta se taitaa olla väärällä puolella kaupunkia, jotta äänekoskelaiset voisivat ottaa sen omakseen...[Kaupungin johtajan] mielestä Äänekoskelle tarvitaan sekä kulttuuritila että uimahalli, eikä näitä hankkeita saa missään tapauksessa kilpailuttaa keskenään. Hankkeet eivät ole vastakkaisia. Molemmat ovat tarpeellisia ja molemmat myös tehdään...Rakennetaan ensin kulttuuritilat alta pois ja samalla aloitetaan välittömästi uimahallin suunnittelu. Suunnittelu vie aikaa kaksi, kolme vuotta, joten rakentamaan voidaan päästä jopa 1993 tai 1994."

Kun Äänekosken oman uimahallihankkeen etenemisen esteenä oli tähän asti ollut Suolahden olemassaoleva uimahalli, niin nyt "viralliselta taholta" arveltiin tämän olevan riittämätön äänekoskelaisille. Samalla kaupunginjohtaja sitoutui päättäjien edellisenä syksynä tekemään päätökseen kulttuuritilojen ja uimahallin keskinäisestä toteuttamisjärjestyksestä.

Sisä-Suomen lehdessä uimahallihankkeen käsittelyä jatkettiin tämän jälkeen kolumneissa ja yleisönosastolla. Näissä eniten käsitelty aihe oli uimahallihankkeen ja kulttuuritilojen keskinäinen järjestys. Pääasiassa kirjoittajat asettuivat tukemaan uimahallin rakentamista ensin, mutta myös kompromissiratkaisuja esitettiin. Edelleen uimahallihankkeen suhteen ilmeni myös epäileviä kannanottoja, joissa ei tukeuduttu yksiselitteisesti kansalaismielipiteeseen, vaan asetettiin addressin kirjoittajien tietämys kaupungin taloudellisesta tilanteesta kyseenalaiseksi.

Kaikenkaikkiaan hankkeen välittömän toteuttamisen esteeksi osoittautui kaupungin talous, joka yleisen laman myötä oli merkittävästi heikentynyt. Talou-

dellisen niukkuuden käytännöllinen seuraus oli kahden hankkeen, uimahallin ja kulttuuritalon vastakkainasettelun syveneminen. Taloudellisten realiteettien tiedostaminen ilmenee muunmuassa kaupunginvaltuuston 28.5.1990 hyväksymissä vuoden 1991 talousarvion laadintaohjeissa. Niissä mainitaan kaupungin vakavaraisuuden laskeneen vuoden 1989 tilinpäätöksessä ensimmäistä kertaa yli kymmeneen vuoteen negatiiviseksi. Joulukuussa 1990 kokoontunut valtuusto jatkoi talousnäkymien erittelyä kuntasuunnitelmassaan vuosille 1991-1995:

”Kuntasuunnitelman vuosien 1991-1995 toteuttamissuunnitelmaa on laadittu ajankohtana, jolloin toisaalta kunnallistalouden näkymät ovat yleisesti voimakkaasti tiukkenemassa ja toisaalta tuleviin vuosiin liittyy lukuisia epävarmuustekijöitä: erityisesti yleisen talous- ja työllisyyspoliittiseen kehitykseen sekä kunnallisverotuksen tuoton kehitykseen. Käyttötalouden osalta on suunnitelmaan kirjattu vain tärkeimmät kehittämishankkeet. Suunnitelmakauden aikana ei valmistu oleellisia käyttötalouden menoja lisääviä rakennus- tai muita hankkeita. Sen sijaan suunnitelmakauden lopussa ja sen päätyttyä näitä toteutuu useita: kulttuuritilat, uimahalli ja terveystalouden laajennus.”

Kuntasuunnitelman liitteestä selviää, että kulttuuritilojen suunnittelurahoitus on ajoitettu vuodelle 1991 ja uimahallin vuodelle 1993. Tästä toteuttamisjärjestyksestä keskusteltiin valtuuston kokouksessa vilkkaasti, mitä myös paikallislehti uutisoi 12.12.1990 näyttävästi otsikolla: ”Uiminen ja henkinen kulttuuri vastakkain”. Itse kokouksessa tehty esitys uimahallin rakentamisesta ennen kulttuuritiloja kaatui äänestyksessä äänin 25-9.

Valtuustoäänestyksen jälkeen vuonna 1991 mielipidekirjoittelu uimahallihankkeesta paikallislehdessä laantui. Kuitenkin päättäjien taholla uimahallihanke oli edelleen vireillä, mistä osoituksena uutisoitiin tutustumiskäynti Kinnulan pienoisuimahalliin:

”Yhtenä vaihtoehtona on nostettu esiin ns. pienoisuimahallin rakentaminen. Muutaman miljoonan budjetilla voitaisiin rakentaa väliaikainen halli, joka palvelisi siihen saakka, kunnes rahat riittävät isomman tekemiseen ja jolla ei viivästyttäisi kulttuuritilojen rakentamisaikataulua. Äänekoskelta kävi nelihenkinen ryhmä tutustumassa Kinnulassa toteutettuun pienoishalliin ja tuliaisina oli vahvistunut ajatus siitä, että malli ei välttämättä palvele Äänekosken tarpeita, vaikka se toteutettaisiin puoltakin suurempana.” (Ääneseutu 28.10.1991)

Kaupungin taloudellinen tilanne koettiin edelleen hankkeen toteuttamisen kannalta ongelmalliseksi, mutta tutustumiskäynti selkiytti tilannetta siinä määrin ettei väliaikaisratkaisuakaan koettu hyväksi. Tyytymättömyys asiantilaa kohtaan purkautui seuraavan vuoden alussa: kaupunginvaltuutettujen enemmistö toimitti kaupunginhallitukselle kirjelmän, jossa vaadittiin uimahallin rakentamista ennen kulttuuritaloa. Tapaus uutisoitiin sekä Keski-suomalaisessa että Sisä-Suomen lehdessä:

””Uimahallipuolueeseen” kuuluu jo enemmistö Äänekosken valtuutetuista. Kaupunginhallitukselle aiotaan jättää 19 valtuutetun kirjelmä, jossa vaaditaan, että kaupunkiin pitää tehdä uimahalli ennen kulttuuritaloa. Valtuustoon kuuluu 35 jäsentä.” (Keski-suomalainen 15.1.1992)

“Yli puolet Äänekosken kaupunginvaltuuston jäsenistä haluaa rakentaa kaupunkiin uimahallin ennen kulttuuritiloja. Mielenilmaus jätettiin kaupungin ja kaupunginhallituksen tietoon eilen. Yhdeksäntoista varsinaisen valtuutetun ja kolmen varavaltuutetun allekirjoittamassa kannanotossa kaupungin kuntasuunnitelma halutaan uuteen tarkasteluun. Huomio on kiinnitetty suunnitelman toteuttamisosaan, jossa kulttuuritilat ovat kiilanneet uimahallihankkeen edelle.” (Sisä-Suomen Lehti 16.1.1992)

Vastauksena valtuutettujen vaatimukseen hallitus asetti suunnittelutyöryhmän selvittämään uimahallin rakentamiseen liittyviä perustekijöitä. Työryhmä luovutti raporttinsa kaupunginhallitukselle kesällä 1992. Raportissa suositeltiin uimahallin sijoittamista liikuntatalon yhteyteen tilojen yhteiskäytön perusteella. Lisäksi raportissa esitettiin huonetilaohjelma sekä alustavat arviot rakennus- ja käyttökustannuksista.

Vetoomuksensa mukaisesti kaupunginvaltuusto päätti 1.4.1992 muuttaa virkamiestyönä valmistellussa kuntasuunnitelmassa 1993-1997 esitettyä rakentamisjärjestystä: uudeksi kiireellisyysjärjestykseksi kirjattiin äänestyksen jälkeen 3 miljoonaa markkaa uimahallille 1994 ja 2 miljoonaa markkaa kulttuuritiloille 1996. Valtuuston päätös ei uimahalliasianssa noudattanut myöskään hallituksen esitystä. Ilmeinen erimielisyys uimahallihankkeen suhteen hallintoelinten välillä konkretisoitui toukokuussa 1992. Tuolloin kaupunginhallitus päätti esittää kuntasuunnitelmaan 3 miljoonaa markkaa uimahallille vasta vuodelle 1996. Kuntasuunnitelmasta päätettäessä kaupunginvaltuusto piti kantansa, sillä 1.6.1992 se kirjasi kuntasuunnitelmaan kuten keväällä oli päättänytkin: 3 miljoonaa markkaa uimahallille 1994 ja 2 miljoonaa markkaa kulttuuritiloille 1996.

Vuosien 1990-1992 aikana sanomalehdissä ja valtuustosalissa käyty keskustelu uimahallihankkeesta oli varsin kiihkeätä ja arvoperustaista. Keskustelua luonnehtii vastakkainasettelu uimahallin ja kulttuuritilojen rakentamisen välillä. Taloudellisten näkymien ollessa huonot, asetelma kiristyi entisestään: kilpailu vähistä investointimarkoista johti kärkeviin kannanottoihin oman asian puolesta. Vuonna 1992 yleisönosastolla ja kolumneissa uimahalli vai kulttuuritalo -aihe oli määrällisesti yhtä paljon esillä kuin kunnallisvaaleihin liittyvät kirjoitukset. Edes tuolloin ajankohtaiseksi nousut kuntaliitoshanke Suolahden kanssa ei aiheuttanut yhtä paljon kirjoittelua kuin uimahallihanke.

Vuonna 1993 yleisönosastokirjoittelu Sisä-Suomen lehdessä uimahallihankkeen puitteissa oli edellisvuotta vähäisempää. Uimahallihanke oli ainoastaan neljässä kirjoituksessa esillä. Kuntaliitossuunnitelmiin liittyen vuonna 1993 uimahallia koskevana uutisena lehtien sivuilla oli Keski-Suomen Liiton teettämä yhdyskuntarakenneselvitys, jossa puollettiin Äänekosken ja Suolahden voimavarojen yhdistämistä. Sanomalehti Keskisuomalainen uutisoi aiheesta 27.1.1993:

“Selvityksessä ehdotetaan mm. seudun suurten palveluinvestointien (uima- ja liikuntahallit, kulttuuri-keskukset) sijoittamista Suolahden puolelle Paatelaan keiteleen kanavan välittömään läheisyyteen.”

Sisä-Suomen Lehti tyrmää ehdotuksen pääkirjoituksessaan 31.1.1993, tosin ei äänekoskelaisten omaan uimahallihankkeeseen vedoten, vaan siihen, että Keski-Suomen Liitto ja sen konsultti ovat käytännössä ehdottaneet kolmannen taajaman rakentamista Äänekosken ja Suolahden välille. Perusteluina hylkäämiselle mainitaan muun muassa seuraavaa:

“Äänekoskella on liikuntatalo ja mallikas urheilupuisto, Suolahdessa on yhteisesti saneerattava uimahalli ja maakunnallisestikin arvostettu kulttuurisali. Jäähalli on järkevintä sijoittaa Suolahteen koulukeskuksen ja uimahallin kupeelle ja jalkapallohalli Äänekoskelle esimerkiksi Palomäelle.”

Sisä-Suomen Lehden päätoimittaja ottaa kantaa uimahallihankkeeseen ehdottamalla osallistumista Suolahden hallin saneeraukseen. Näkökulma oli varsin ajankohtainen, sillä Suolahti oli tehnyt Ääneseudun muille kunnille ehdotuksen Suolahden uimahallin saneeraamisesta seudun asukkaiden yhteiseksi uimahalliksi. Seutuajattelu oli noussut esiin Suomen valmistautuessa Euroopan Unionin jäsenyyteen ja yhteisen uimahallin katsottiin yleisesti edistävän myös suunniteltua kuntainliitosta ja voimavarojen yhdistämistä, mihin ohjasi myös taloudellisten olojen niukkuus toimintaa rajoittavana tekijänä.

6.2.1.5 Päätöksenteko

Loppuvuosi 1993 oli hiljaista aikaa uimahallihankkeen suhteen julkisen keskustelun puitteissa. Elokuun jälkeen ei yleisönosastolla otettu kantaa uimahallin puolesta tai vastaan. Seuraavan vuoden helmikuussa hanke kuitenkin nousi hiljaiselon jälkeen sanomalehtien uutisointeihin, kun paineet rakentamista kohtaan purkautuivat:

Äänekosken kaupunki aloittaa uimahallin rakentamisen erittäin todennäköisesti jo ensi syksynä...Uimahalli sisältyy hallituksen listaamiin työllisyyttä edistäviin kohteisiin. Uimahalli työllistää rakentamisvaiheessa suoraan noin 25 henkilöä ja välillisesti lisäksi 20-24 henkeä... Kaupunginhallituksen mukaan laman voittaminen edellyttää huomattavien rakennus- ja muiden hankkeiden käynnistämistä työtilaisuuksien ja tulevaisuudenuskon luomiseksi.” (Keski-suomalainen 1.2.1994)

“Virkamiestyöryhmä sorvasi uimahallin rakentamisesta esityksen kaupunginhallitukselle viikossa. Työn aikana vain poliittisten ryhmien johtajat tiesivät hankkeen ottamisesta esille. Pyrimme rauhalliseen keskusteluun jo 30 vuotta puhuttaneesta uimahallista....[Kaupunginjohtajan] mukaan laman voittaminen edellyttää, että talouden tiukkuudesta huolimatta käynnistetään huomattavia työtä ja tulevaisuuden uskoa luovia rakennushankkeita....On myös otettava huomioon tärkeysjärjestys. Jos Äänekosken on tehtävä valinta Hiskinmäen koulun kunnostamisen ja uimahallin välillä, ovat koulutilat tärkeämmät...” (Sisä-Suomen Lehti 3.2.1994)

Kaupungin johtavat virka- ja luottamusmiehet olivat valmistelleet hanketta kaupungin talouden kehittymisen ehdoilla. Nyt heidän mukaansa näytti siltä, että rakentamiseen oli taloudellisia mahdollisuuksia. Kaupunginhallituksen ja kaupunginjohtajan julkisuudessa esille nostamaa kantaa on perusteltu edelleen kaupunginhallituksen kokousasiakirjassa 21.2.1994:

“Vuoden 1994 talousarviota laadittiin varsin tiukkojen talousnäkymien vallitessa ja uimahallin rakentamisen aloittamisen mahdollisuuksia ei näyttänyt olevan. Rakennusalan työttömyyden jatkuminen ja kaupungin osin myös positiiviset kehitysmahdollisuudet ovat antaneet aihetta pohtia mahdollisuutta aloittaa vielä vuoden 1994 aikana jokin huomattava rakennuskohde.”

Parantuneiden talousnäkymien myötä ja laman taittumisen vauhdittamiseksi kaavailtua hanketta valmisteltiin samantien päätöksentekoa varten. Päätöksenteon pohjaksi valmisteltiin kolme erilaista vaihtoehtoa: 1) liikuntatalon yhteyteen rakennetaan uimahalli, 2) osallistutaan Suolahden uimahallin peruskorjaus- ja laajennushankkeen kustannuksiin tai 3) todetaan, että uimahallihanke ei anna aihetta toimenpiteisiin ja että asia on loppuunkäsitelty.

Ääneseudun yhteiseen uimahalliin panostaminen oli vartenotettava vaihtoehto Äänekosken oman uimahallin rakentamiselle. Valtuutetut, jotka puolsivat yhteistä hanketta, perustelivat sitä säästöillä (oma halli n. 16 Mmk, peruskorjauksen osuus n. 5-6 Mmk) sekä seudullisen yhteistyön lisääntymisenä, minkä merkitys tulevaisuuden ja Ääneseudun kehittymisen kannalta koettiin varsin tärkeäksi. Seutuajattelun näkökulmasta Suolahden kohdalla kyseessä oli kaksi vaihtoehtoa: yksin peruskorjaamaan tai yhdessä laajentamaan ajanmukaiseksi virkistysuimahalliksi.

Valmistauduttaessa päätöksentekoon yksittäisten valtuutettujen kyvykkyys tehdä hyvä päätös Äänekosken kannalta nousi julkisen keskustelun kohteeksi. Uimahalliasiansa oli rikottu puoluerajoja, joten päätöksenteko oli aiempaa ennakoimattomampaa. Uimahallin kannalta myönteisen päätöksen vaihtoehtona oli tulevaisuuteen tähtäävä yhteistyö Suolahden kanssa, eikä sivukylien edustajien kannalta katsottuna matka Suolahteen ollut kovin paljoa pidempi kuin Äänekosken keskustaankaan. Päätöstä kohtaan oli ladattu suuri merkitys-arvo, olihan sitä “valmisteltu” jo 30 vuotta. Siis miten ennakoida paras mahdollinen vaihtoehto?

Äänekoskelaiset päättäjät olivat nyt avainasemassa, eikä päätöksenteko ollut helppoa hankkeeseen kytkeytyneiden erilaisten merkitysten raskauttamana. Yksittäisen päättäjän kokemia ristipaineita voidaan valaista esimerkinomaisesti Sisä-Suomen Lehdessä 20.2.1994 julkaistun haastattelun puitteissa:

“Jos Äänekoski haluaa oman uimahallin, nyt on oikea aika sen rakentamiseen...Toisaalta, onko meillä varaa siihen, tarvitaanko todella uimahallia? Aiheuttavatko sen käyttökulut muun palvelurakenteen supistamista, näin ei saa käydä...minulla henkilökohtaisesti on kuitenkin sellainen käsitys, että todellisia vaihtoehtoja on tällä hetkellä kaksi. Joko Äänekoskelle rakennetaan oma uimahalli tai sitten ei tehdä mitään. Raja kaupunkien välillä on olemassa ja se tuntuu vähän joka asiassa. [Kaupunginvaltuutettu] uskoo, että keskustelu Äänekosken omasta uimahallista ei lopu, jos nyt laajennetaan yhdessä Suolahden uimahallia. Keskustelu alkaa taas uudelleen, onhan sitä kestänyt 30 vuotta.”

Samana päivänä lehdessä julkaistiin 10 yleisönosastokirjoitusta koskien hanketta. Kaikissa kirjoituksissa otettiin kantaa uimahallin puolesta. Kirjoittelu yleisönosastolle kiihtyi uudestaan maaliskuun alussa juuri ennen valtuuston kokousta, jossa hankkeesta oli tarkoitus päättää. Tällöin myös hankkeen vastus-

tajat olivat äänessä: 7 kirjoituksessa puollettiin, 9 kirjoituksessa hanketta suoranaisesti vastustettiin, ehdotettiin yhteistyötä Suolahden kanssa tai esitettiin hankkeen siirtämistä myöhäisemmäksi pääasiassa taloudellisiin tekijöihin vedoten. Kaupungin talouden epävarmuus oli hankkeen toteuttamatta jättämisen kannalla olleiden pääargumenttina, kun taas hanketta puoltaneet perustelivat kantaansa lähinnä uimahalliadressin mukaisella kansalaismielipiteellä.

Hankkeesta päätettiin Äänekosken kaupunginhallituksen kokouksessa 7.3.1994. Kokouksessa ehdotettiin, ettei uimahallia rakenneta ulkoisten epävarmuus-tekijöiden ja valtion rahoituksen puuttumisen vuoksi. Äänestyksen (5-4) jälkeen kaupunginhallitus päätti kuitenkin esittää kaupunginvaltuustolle, että uimahalli rakennetaan liikuntatalon yhteyteen vuonna 1992 laaditun raportin pohjalta. Hallituksen kokousta seuranneessa valtuuston kokouksessa ehdotettiin myös, ettei uimahallia rakennettaisi Äänekoskelle. Asiasta äänestettiin ja äänin 21-13 (1 tyhjä) hyväksyttiin kaupunginhallituksen ehdotus rakentaa uimahalli Äänekoskelle.

Valtuuston kokouksen liitteenä olevassa muistiossa on eritelty kaupungin mahdollisuuksia aloittaa huomattava talonrakennushanke vuoden 1994 aikana. Muistiossa todetaan muun muassa laman olevan taittumassa, mutta rakentamisen olevan teettäjälle vielä edullista. Uimahallihanketta verrataan suuruudeltaan Hiskinmäen koulun saneeraushankkeeseen, mutta edelleen todetaan, ettei valtionavun saamiseksi koulua ole vielä sisällytetty valtion suunnitelmiin. Muistiossa huomautetaan lopuksi, että rakentamishankkeita voidaan rahoittaa edelliseltä vuodelta säästöön jääneillä siirtomäärärahoilla.

Lisäksi muistiossa eritellään uimahallihanketta puoltavia ja vastustavia näkökohtia sekä pyritään tarkastelemaan rakentamisvaihtoehtoja äänekoskelaisten kannalta. Näkökulmat painottuvat taloudellisten ja seudullisten tulevaisuuden näkymien suuntaisesti. Muistiossa eriteltyjä näkökohtia tarkastellaan lähemmin kappaleessa 7.4.

Rakentamispäätöksestä uutisoitiin Keskisuomalaisessa ja Sisä-Suomen lehdessä. Paikallislehden yleisönosastolla kommentoitiin rakentamispäätöstä kevään, kesän ja syksyn 1994 aikana yhteensä 23 kirjoituksessa. Tyytymättömyyttä tehtyä päätöstä kohtaan ilmaistiin 11 kirjoituksessa. Perusteena olivat lähinnä taloudelliset tekijät sekä muiden palveluiden ja työllisyyden hoidon jääminen uimahallin varjoon. Uimahallin rakentamista puolustettiin 7 kirjoituksessa ja näin uimahallihanketta puoltaneet yleisönosastikirjoitukset jäivät ensimmäistä kertaa määrällisesti vähemmistöön. Myös kaupungin päätöksenteon käytäntöjä pohdittiin uimahallihankkeen käsittelyssä saatujen kokemusten kautta, kuten kaupunginkamreeri tulkitsee sanomalehti Keskisuomalaisen haastattelussa 20.3.1994:

“Äänekoskella ryhmäkuri on tänä talvena murtunut sekä kaupunginjohtajavaalissa että uimahallikysymyksessä. Vastaavaa ei ole koettu vuosikymmeniin. [Kaupunginkamreeri] arvelee, että tulevaisuudessa valtuuston päätösten ennakoitavuus vaikeutuu, kun valtuutetut vastaavat toimistaan yhä enemmän ainoastaan äänestäjilleen.”

Uimahallikeskustelu ei siis päättynyt rakentamispäätökseen, vaan keskustelua jatkettiin vielä jälkikäteen. Kolme valtuutettua valitti päätöksestä Keski-Suomen lääninoikeudelle 12.4.1994. Valitus kohdistui lähinnä päätöksentekomenettelyyn ja sen perustana olevan tiedon välittämiseen. Perusteena oli, ettei uimahalli-investointia oltu esitetty eukäteen budjetissa tai lisätalousarviossa. Myös kiireinen aikataulu ihmetytti valtuutettuja, sillä heidän mielestään vasta valtuuston kokouksen yhteydessä ilmeni, ettei uimahallihankkeeseen tarvita luotonottoa lainkaan. Valitus hylättiin sittemmin lääninoikeudessa huhtikuussa 1995. Lääninoikeus katsoi, ettei uimahalliasian käsittelyssä ollut ilmennyt lainvastaista menettelyä.

6.2.1.6 Päätöksentekoon kytkeytyneet tahot

Äänekoskella uimahalliasiaa puitiin julkisesti vuosien 1990 ja 1994 välillä. Kansalaisadressista alkanut mielipiteiden ilmaisu paikallislehden sivuilla oli vilkkaimmillaan helmi-maaliskuussa 1994, juuri päätöksenteon alla. Addressin ja rakentamispäätöksen väliin sijoittuu vuoden 1992 kaupunginvaltuutettujen vetoisuus, jonka mukaisesti uimahallin kannattajat olivat ensimmäistä kertaa enemmistönä kaupunginvaltuustossa.

Hankkeen käsittelyä lehdistössä on leimannut osin vastakkainasettelu, josta esimerkkinä Sisä-Suomen Lehden otsikointi 12.12.1990: “Uiminen ja henkinen kulttuuri vastakkain”, sekä Kanavan seudun uutisointi 3.2.1994: “Uimahalli tai koulun remontti vaihtoehtoina.” Sanomalehtiotsikoiden välittämässä informaatiossa kuitenkin jokin merkittävä näkökulma voi jäädä huomiotta. Näin esimerkiksi uimahallin ja Hiskinmäen koulun saneerauksen vastakkainasettelussa, jonka suhteen saadaan lisävalaistusta Sisä-Suomen Lehestä 13.2.1994:

“...samanaikaisesti puhutaan myös Hiskinmäen koulun saneerauksesta. Vastakkain näitä hankkeita ei kuitenkaan voida laittaa. Hiskinmäen koulun saneeraukseen saamme huomattavasti valtion rahaa, niinpä teemme työn sitten, kun rahat tulevat. Toiveissa on aloittaa saneeraus 95-96, [tekninen johtaja] kertoo.”

Kaupungin tekninen johtaja painottaa hankkeiden erivaiheisuutta. Uimahallihankkeessa ei valtiolta ollut odotettavissa kovin merkittävää avustusta, kun taas koulun peruskorjaukseen oli saatavissa huomattava osuus tarvittavasta kokonaisrahoituksesta. Myös aiemmin todetusti päätöksenteon liitteenä olevasta muistiosta ilmenee, ettei Hiskinmäen koulun saneerausta oltu vielä sisällytetty valtion suunnitelmiin vuonna 1994, jolloin mahdollisuus jonkin rakennushankkeen aloittamiseen Äänekoskella ilmaantui.

Viranomaisnäkemyksiä tarkasteltaessa on merkille pantavaa virkamiesten kytkeytyminen päätöksenteon valmisteluun. Hallituksen listalle tulevat esitykset tehdään virkamiesvalmisteluina. Tämä luo heille vaikutusmahdollisuuksia päätöksenteon suhteen, mutta myös velvollisuuksia asioiden tasapuoliseksi esittämiseksi. Voidaankin sanoa, että luottamusmiehet ovat aina jossain määrin sidottuja virkamiesvalmisteluissa tehtyihin linjauksiin. Toisaalta virkamiehillä on myös virkansa puolesta parhaat mahdollisuudet valaista käsiteltäviä aiheita monipuolisesti.

Äänekosken uimahallihanketta on tarkasteltu virkamiesesitysten lisäksi kansalaismielipiteen muodostuksen kautta. Kansalaismielipiteen vaikutusta uimahallin rakentamispäätökseen ei voida sivuuttaa, sillä uimahalliadressin luovuttamisen myötä alkoi nelivuotinen prosessi, joka päättyi rakentamispäätökseen. Prosessissa julkinen keskustelu, jota tässä tutkimuksessa edustavat lähinnä kannanotot uimahallihankkeeseen paikallislehden yleisönosastolla, oli paikallisesti varsin huomattavaa. Paineita rakentamista kohtaan aiheutti myös taloudellisen tilanteen muuttuminen suopeampaan suuntaan. Nousukauden optimismiin aikaan suunnitelmissa oli runsaasti hankkeita, jotka sitten laman myötä jätettiin toteuttamatta.

Kun lama sittemmin taittui syntynyt taloudellinen pelivara mahdollisti jonkin julkisen rakentamishankkeen aloittamisen. Tämän pelivaran syntyessä tilanteessa, jossa uimahallin puolestapuhujat olivat osoittaneet aktiivisuutensa, rakentamispaineet kanavoituivat juuri uimahallia kohtaan. Uimahalliaddressi, sitä heijastellut kaupunginvaltuutettujen vetoisuus sekä taloudellisen tilanteen suotuisat kehitysodotukset olivat omalle uimahallille myönteisen päätöksenteon edellytyksiä. Tapahtumaketjun saadessa päätöksensä täytettiin sosiaalinen tilaus, joka Äänekoskella oli syntynyt usean vuosikymmenen aikana oman uimahallin rakentamista kohtaan.

Päätöksentekoprosessin taustalta on nähtävissä myös muita paikallisen kunnalliselämän tahoja, joiden merkitystä uimahallihankkeen etenemiselle voidaan arvioida kerätyn aineiston perusteella. Seuraavassa on tarkasteltu lyhyesti kaupungin eri toimielinten lisäksi Äänekosken asukkaiden, Metsä-Serlan tehtaan johdon sekä Suolahden kaupungin edustajien roolia hankkeen etenemisessä.

Liikuntalautakunnan toimintamahdollisuudet hankkeen puitteissa olivat varsin sidottuja asukkaiden ja valtuutettujen tekemiin aloitteisiin. Lautakunnan rooli olikin lähinnä hankkeen esilläpitäminen Kuntasuunnitelmassa. Esimerkiksi toteuttamisosassa 1990-1994 lautakunta esitti uimahallille rahoitusta vuodesta 1991 alkaen mutta valtuusto hyväksyi esityksen, jossa rahoitus oli merkitty vasta vuodesta 1994 eteenpäin. Käytännöllinen esimerkki siitä, että lautakunnan esityksiä ei sellaisenaan huomioitu, on kaupunginhallituksen suhtautuminen liikuntalautakunnan asettamaan uimahallin suunnittelutyöryhmään.

Liikuntalautakunnan ehdottamista kuudesta jäsenestä kaupunginhallitus nimesi kolme, valiten muut jäsenet lautakunnan esityksen ulkopuolelta.

Myös kaupunginvaltuustossa esiintyi hankkeen käsittelyn aikana vuosina 1990-1994 näkemyksiä siitä, että kaupungissa päätettiin hankkeesta valtuuston ohitse. Vastavetona tälle kaupunginvaltuutetut jättivät kaupunginjohdolle vetoomuksen uimahallihankkeen puolesta tammikuussa 1992. Kaupunginvaltuuston "uimahallipuolue" oli enemmistöperustalla toimiva ryhmittymä, joka katsoi asiakseen uimahalliaddressissa ilmaistun kansalaismielipiteen toteuttamisen. Valtuutettujen esitystä voidaan tarkastella kuitenkin myös tuolloin ajankohtaisten kunnallisvaalien näkökulmasta. Esimerkkinä tästä on kaksi kolumnia, joissa valtuutettujen vetoomusta tulkitaan varsin kriittisesti:

"En vastusta uimahallin rakentamista, päinvastoin kannatan sitä. Mutta miksi asia nostetaan esille vaalien alla täysin tietoisena rakentamispäätöksen aikataulutuksesta, samalla nostaen vastakkainasettelua kulttuuri-ihmisten kanssa." (Sisä-Suomen Lehti 18.2.1992)

"Eikö ihmisillä ala "kellot kilistä" kun suurin osa rivivaltuutettuja askartelee uimahallin kimpussa..." (Sisä-Suomen Lehti 20.2.1992)

Oli kunnanvaltuutettujen vetoamus "vaalipopulismia" tai ei, hankkeen varsinaisena alullepanijana ja kansalaisaddressin kerääjänä toimi Äänekosken kaupungin vammaisneuvosto. Neuvosto on vammaispalvelulain nojalla asetettu vapaaehtoinen toimielin, joka pyrkii toimimaan vammaisten aseman parantamiseksi ja heidän vaikutusmahdollisuuksiensa lisäämiseksi. Yhteistyö- ja asiantuntijaelimenä sillä ei ole päätösvaltaa. Opetusministeriön asettaman Uimahallien käyttötoimikunnan (1990, 24) mukaisesti "vammaisneuvostot voivat tehdä ehdotuksia uimahallipalveluiden parantamiseksi kunnassa tai lähikunnassa." Äänekoskella neuvosto otti selkeästi aktiivisemmän roolin toimiessaan uimahallin rakentamisen vauhdittajana ja kansalaismielipiteen keräämisen organisoijana.

Äänekosken kaupunkilaiset, joiden mielipidettä uimahalliaddressin pohjalta tulkittiin, eivät luonnollisestikaan olleet yksimielisesti uimahallin rakentamisen kannalla. Hankkeen moninaisen historian aikana kaupunkilaisille oli kuitenkin mitä ilmeisemmin muodostunut aiheesta omakohtainen näkemys, joten edellytykset mielipiteen ilmaisulle olivat olemassa. Asukkaiden kannalta hanke muotoutui ongelmallisemmaksi seuraavina vuosina taloudellisen laman sekä seutuajattelun vahvistumisen myötä. Moni koki järkeväksi yhteistyön Suolahden kanssa, tosin mielessä oli myös se, ettei naapurikaupungin uimahalli kuitenkaan täysin tulisi korvaamaan omaa hallia. Näin varsinkin keskustan asukkaiden parissa, koska luonnollinen sijoituspaikka tulisi olemaan liikuntahallin yhteydessä. Kauempana Äänekoskella, esimerkiksi Konginkankaan alueella asuvien näkökulmasta tilanne oli toinen: etäisyys omaan uimahalliin ei tulisi muodostumaan merkittävästi lyhyemmäksi kuin etäisyys Suolahden halliin.

Keskenään ristiriitaiset näkemykset uimahallin tarpeellisudesta juuri tuossa poliittisessa ja taloudellisessa tilanteessa alkuvuonna 1994 kirvoitti uimahallihankkeen puolestapuhujia esittämään näyttävästi kantansa julkisessa keskustelussa. Aivan päätöksenteon alla helmi-maaliskuussa julkaistuista hanketta käsitelleestä 34 yleisönosastonkirjoituksesta 21 on luokiteltavissa selkeiksi kannanotoiksi oman uimahallin rakentamiseksi. Tästä tiedotettiin myös maakunnallisesti, sillä sanomalehti Keskisuomalainen päätti uutisensa 22.2.1994 seuraavasti:

“...Äänekosken oma uimahallisuunnitelma ja toisaalta naapurikaupungin esitys Suolahden uimahallin uudistamisesta yhteisvoimin ovat herättäneet vilkkaan keskustelun Äänekoskella. Ahkerimmin paikallislehden yleisönosastoon ovat kirjoittaneet omaa hallia ajavat äänekoskelaiset.”

Oma osuutensa Äänekosken uimahallin vaiheissa on myös paikallisella paperitehtaan johdolla, joka tarjoutui vuonna 1971 lahjoittamaan 250.000 markkaa Äänekoskelle rakennettavaan uimahalliin. Näin siksi, että uimahallin koettiin palvelevan tehtaan työntekijöitä ja heidän perheenjäseniään. Rakentamisaikoiden tuolloin tyrehtyttyä Suolahden ehtiessä edelle, kaupunki tiedusteli vuonna 1976 voitaisiinko uimahallia varten varatut rahat käyttää Hiskinmäen palloilusalin katsomotilojen rakentamiseen. Vastaus oli kielteinen, sillä tehtaan taholla oli varauduttu nimenomaan uimahallin tukemiseen. Kun rakentamispäätös uimahallista tehtiin tuli yhtiön aika lunastaa lupauksensa minkä se tekikin ja se luovutti 250.000 markkaa Äänekosken kaupungille tarkoitusta varten vuonna 1995.

Suolahden kaupungin näkökulmasta Äänekosken päätös omasta uimahallista tehtiin hankalana ajankohtana. Kuntainliitos- ja seutuajattelua oli vahvistettu yhteisillä hankkeilla (mm. palo- ja energialaitokset), eikä Äänekosken oma uimahalli tätä ajattelua tukenut. Vaihtoehtona Suolahden uimahallin peruskorjaamiselle olisi ollut laajentaminen ja nykyaikaistaminen yhteisrahoituksella. Nyt suolahtelaisittain oli odotettavissa, että ainakin omassa uimahallissa käyneet äänekoskelaiset tulisivat siirtymään naapurikaupungin uuteen halliin.

6.2.1.7 Asiantuntijahaastattelut

Asiantuntijahaastatteluiden myötä täydennettiin tausta-aineiston pohjalta muodostettua näkemystä uimahallihankkeesta ja konkretisoitiin siihen liittyneitä paikallisia kytkentöjä. Haastatteluiden pohjalta oli myös mahdollista alustavasti tunnistaa erilaisia sosiaalisia vaikutuksia eri tahojen näkökulmien kokoamisen myötä. Haastateltaviksi valittiin eri tahojen edustajia, joilla oletettiin olevan jossain määrin toisiaan täydentäviä näkemyksiä ja näkökulmia uimahallin merkityksestä kuntalaisten hyvinvoinnin suhteen.

Haastateltujen edustamat tahot ovat keskeisessä asemassa äänekoskelaisten vapaa-ajan, erityisesti liikunnanharrastamisen ehtojen luomisessa (taulukko 4.). Monipuolisen näkemyksen varmistamiseksi mukaan valittiin myös terveys- ja

sosiaalitoimen edustajat. Edelleen paikallisen suurteollisuuden työntekijät koettiin potentiaalisiksi uimahallin käyttäjiksi. Uimahallin poliittisia kytkentöjä tarkasteltiin haastatteleamalla uimahallihankkeeseen eri tavoin suhtautuneita valtuutettuja kokonaisvaikutelman saamiseksi. Näin myös siksi, että joitakin tausta-aineistosta esiintulleita päätöksentekoon liittyviä asioita voitiin verrata päätöksentekijöiden haastattelussa esiintuomiin näkemyksiin. Varsinaisten haastattelujen lisäksi keskusteltiin hankkeesta teknisen toimen rakennus-insinöörin, rakennusurakoitsijan, kaupunginkamreerin, kaupunginsihteerin sekä koulutoimenjohtajan kanssa. Näiden keskustelujen myötä koeteltiin hankkeen etenemisestä muodostunutta käsitystä ja saatiin lisäinformaatiota uimahallin suunnittelusta, rakentamisesta ja hankkeen kustannuksista.

TAULUKKO 4. Haastattelut asiantuntijatahoille.

Asiantuntijataho

Kaupungin vapaa-aikatoimenjohtaja
 Kaupungin erityisliikunnanohjaaja
 Kaupungin sosiaalihoitaja
 Terveyskeskuksen ylilääkäri
 Terveyskeskuksen Fysioterapiaoaston hoitaja
 Koulukeskuksen kouluterveydenhoitaja
 Yläasteen ja lukion liikunnanopettaja
 Kauppaoppilaitoksen liikunnan opettaja
 Sivukylän koulujen liikunnan yhdysopettaja
 Työsuojeluvaltuutettu, Metsä-Serla Oy
 Työsuojeluvaltuutettu, Nokia Cellular Systems Oy
 Äänekosken Huiman puheenjohtaja
 Äänekosken Urheilijoiden puheenjohtaja
 Kaupunginvaltuutettu
 Kaupunginvaltuutettu

Haastattelut suoritettiin arvioinnin alkuvaiheessa. Näin siksi, että monia erilaisia näkökulmia ja mahdollisia vaikutuksia saatiin listattua tutkimuksen aikaisessa vaiheessa myöhempää työstämistä ja rajaamista silmälläpitäen. Haastatteluajankohtana uimahalli oli rakenteilla, joten erilaisia hyvinvointivaikutuksia koskevia näkemyksiä käsiteltiin ennakoivasta näkökulmasta. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnissa pyritään ennakoivaan tarkasteluotteeseen, minkä mukaisesti tehdyt haastattelut antoivat informaatiota myös siitä, millaisiksi paikallisia asukkaita lähellä olevat tahot arvioivat uimahallin mahdolliset sosiaaliset vaikutukset.

Sosiaaliset vaikutukset ankkuroitiin käsitteellisesti haastatteluja varten asukkaiden hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden tarkasteluksi kuten aineiston analyysin yhteydessä on esitetty. Tarkasteltaessa yleisellä tasolla asukkaiden ja

hyvinvoinnin välisiä kytkentöjä esiin nousivat konkreettiset käyttäjiin kohdistuvat vaikutukset ja toisaalta abstraktimmat vaikutukset "kaupungin kannalta". Haastateltavien näkemykset uimahallin merkityksestä äänekoskelaisten hyvinvoinnin kannalta olivat varsin laaja-alaisia ja yleisluontoisia. Tämän mukaisesti uimahallissakäynnin katsottiin sisältävän ihmisen kokonaisvaltaista fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia tukevia elementtejä:

"Jo sinänsä se liikunnan ilo ja virkistävä vaikutus uimisella, saunomisella ja rentoutumisella. Fyysisesti ja psyykkisesti samanaikaisesti kun ihminen on kokonaisuus se on sinänsä merkittävä kokemus. Se katkaisee työpaineen tai paineen työttömyydestä tai kaikista arkielämän huolista. Sehän on suomalaisille tämmöinen hyvin rentouttavaa. Jos siihen vielä yhdistää miellyttävää yhdessäoloa, niin se on vallan mainiota."

"Uimahalli kai pääsääntöisesti tyydyttää liikunnan tarvetta, mutta siinä ohessa tulee tämmöistä sosiaalista kanssakäymistä, tapaa toisia ja voi kartoittaa taitojaan uimisessa. Se on fyysisesti ja psyykkisesti vaikuttavaa."

Kokonaisvaltaiselle virkistäytymiselle ja yhdessäololle Äänekosken uusi uimahalli tarjoaa sopivat fyysiset puitteet. Perinteisen rata-altaan lisäksi hallissa on poreallas, vesihierontapisteitä, liukumäki ja lasten kahluuallas. Uudenaikaisen virkistysuimahallin mukaisesti käyttöä ei ole rajattu pienen uimarijoukon tarpeisiin:

"Itse kun olen ollut tätä uimahallia, sen rakentamista valmistelemassa ja päätöksiä ja esityksiä tekemässä, niin jos ykkönen on tällainen kuntouttava vaikutus ja virkistys...niin se on kaukana näitten takana tämä urheilu. Jos sitten tänne uintiseura syntyy niin antaa syntyä, mutta ei se ole läheskään tärkein syy miksi uimahalli on tänne tullut."

Uimahallinkäyttö nähtiin myös perinteisemmästä kuntoliikunnan näkökulmasta merkittävänä uutena mahdollisuutena löytää itselle sopiva liikuntamuoto:

"Tärkein on käyttäjäryhmä, joka ei ole vielä löytänyt omaa liikuntamuotoaan...Ei se varmaan kovin iso ryhmä ole, mutta jos se on satojakin henkilöitä, jotka kiinnittyvät siihen toimintaan, aamu-uintiin, vesivoimisteluun ja löytää oman liikkumisensa silloin..."

Tarkastellessaan uimahallia kaupungin kannalta haastateltavat painottivat sen merkitystä asukasviihtyvyyden, kaupungin imagon sekä palvelutason nousemisen kannalta. Asukkaiden viihtyvyyttä pohdittiin muun muassa äänekoskelaisten perheiden sekä äänekoskelle muuttamisen kannalta:

"...jos on huono keli, niin sulla on vaihtoehto, että mennään uimaan. Se ei siten aina ole se vaihtoehto, että lähdetään Jyväskylään korttikauppaan ja sinne uimaan. Jotkut perheet menee lauantaina Peurunkaan tai Jyväskylään...Ehkä siinä on tämmöinen perheiden viihtyvyystekijä että täällä paikkakunnalla on kiva olla, että täällä on jotain tekemistä."

"Jälkeenpäin kun ajattelee niin ehkä oli tälle kaupungille ihan hyvä, riippuen tietysti siitä mitä nämä vuodet tuovat tullessaan...Sitten jos valtiolta ei saada siihen avustusta, niin kyllä siinä menee muutama vuosi pussin nyörejä kiristellen, mutta kyllä mun mielestä kun katsotaan kaiken kaikkiaan niin kyllä se on ihan positiivinen ruiske tälle paikkakunnalle. Kaupungin imagon kannalta, semmoisten ihmisten näkökannalta, jotka ovat tähän kaupunkiin tulossa niin kyllä mä uskon että se vaikuttaa asumispaikan valintaan."

Haastatteluissa siirryttiin tämän jälkeen ennakoimaan uimahallin merkitystä haastateltavan edustamalle ihmisryhmälle. Tarkastelussa edettiin konkreettiselle tasolle tiedustelemalla myös mitä käytännön toimenpiteitä uimahallin hyödyntäminen edellytti. Tämä mukaisesti haastateltavat toivat esiin koululaisten, erityisryhmien ja työikäisten näkökulmia. Myös ikääntyneiden ja eritavoin syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten mahdollisia yhteyksiä uimahalliin tarkasteltiin. Sivukylien edustaja täydensi omalla näkökulmallaan kokonaiskuvaa Äänekosken uimahallista paikallisten asukkaiden kannalta.

Yhdeksi keskeiseksi perusteeksi uimahallin rakentamiselle nähtiin uimataidon edistäminen. Äänekosken kouluissa on yhdeksi tavoitteeksi asetettukin koululaisten uimataidon kehittäminen. Opettajien mielestä ympärivuotisen uintimahdollisuuden puute omalla paikkakunnalla on ollut esteenä tehokkaalle uimaopetukselle. Toisaalta oman hallin hyödyntäminen uimataidon kannalta merkittävästi lisää myös koulutoimen kustannuksia käyntikertojen kasvaessa.

"Tottakai opettaja näkee uinnin opettamisen ja uimaan oppimisen tärkeänä, mutta eihän se tietenkään ainoa funktio tässä uimahallissa ole, vaan se vapaa-ajan käyttö on oppilaiden kanssa ja yleensä ihmisille tärkeätä. Koulun näkökulmasta esille nousi uimaanoppiminen, koska tuntuu että uinti on ollut Äänekosken koululiikunnassa heikoimpia osa-alueita tähän asti, sen hoitaminen on ollut vaikeata. Nyt kun oma halli tulee se ehkä tulee terävöittämään tätä toimintaa."

"Kyllä jos me päästään käyttämään sitä sillä tavalla kuin on suunniteltu, niin tottakai sillä on meille merkitystä. Niin virkistysmielessä kuin ihan käytännössä, että saataisiin uimataitoa. Sitä käyttömäärää on suunniteltu sillä tavalla, että sillä olisi jotain merkitystä uimataidon kannalta. Ja tietysti aina kun me päästään lähtemään täältä johonkin, niin se on upeata lapsille, se virkistyspuoli on siinä tärkeä."

Uimaopetusta järjestävälle taholle, vapaa-aikatoimelle, uimahalli merkitsee mahdollisuutta lisätä moninkertaisesti uimakoulujen määrää. Se vaatii myös käytännön järjestelyjä ja yhteisneuvotteluja koulutoimen kanssa, sillä Äänekoskella on yksinomaan ala-asteen koululaisia noin tuhat.

"Koko meidän uimakoulujärjestelmä menee uusiin puihin. Me ollaan kyllä pohdittu uinninopettajan kanssa, että me tullaan tarjoamaan viheralueille kesällä vielä rantauimakouluja mutta varmasti 80%:sti tullaan keskittämään halliin. Onhan se selvää, että se taso on ihan erilainen. Kun on hienot kelit, niin kyllä ne lapset oppii vielä edelleen tuolla rannoillakin. Meillä oli parisataa oppilasta tuolla uimakouluissa, joista 150-160 oppi uimaan. Se on iso ryhmä pyöräyttää käyntiin koko koulujen uimaopetus, miten se nivotaan hallin käyttöön. Sekin on sitä istuntoa opettajien kanssa."

Erityisryhmien, iäkkäiden, pitkäaikaissairaiden ja vammaisten kohdalla uimahallissakäyntiin liittyy mitä ilmeisemmin erinäisiä laadullisia hyvinvoinnin lisäämisen mahdollisuuksia. Varsinkin vammaisille ja pyörätuolipotilaille vesi on elementti, joka mahdollistaa itsensä toteuttamisen kokemuksia. Erityisryhmien uimahallin käyttömahdollisuudet ovat Äänekoskella verraten hyvät, jo yksin sen vuoksi, että erityisliikuntaa on Äänekoskella systemaattisesti järjestetty erityisliikunnanohjaajan viran perustamisesta vuodesta 1988 lähtien. Myös uimahallin keskeinen sijainti parantaa viereisen erityiskoulun, lähellä sijaitsevien vammaisten toimintakeskuksen sekä yksityisen hoitokodin käyttömahdol-

lisuuksia. Erityisryhmien ohjauksen kannalta oma halli on siis tervetullut lisä-resurssi. Toisaalta toiminta oli aktiivista ennen omaa uimahalliakin, sillä äänekoskelaiset kävivät säännöllisesti viikottain vesivoimistelussa Suolahden uimahallissa.

"Onhan se selvää, että vesi on parhaimpia elementtejä näille ryhmille, joita mä käsittelen [erityisryhmät]. Siellä voi jokainen ihminen olla aidosti oma itsensä. Ei ole väliä sillä onko pulska tai laiha, ei tarvitse välttämättä osata edes uida, vettä voidaan käyttää terapeuttisessa merkityksessä. Jos ajatellaan esimerkiksi erityiskoulua ja sen harjaantumislukkaa; vesi on tempuradan lisäksi ylivoimaisesti paras keino saada nämä lapset onnelliseksi...Tämä meidän klassinen perusliikuntamme jota opetetaan on kuitenkin niin mekaanista, että voi olla että tällainen lapsi saa vain yhden onnistumisen elämyksen koko tunnin aikana. Vedessä tulee monia sellaisia; se voi olla veden räiskimistä tai pallon heittoa, vedessä voi kaatua eikä se satu lainkaan. Se on ainoita elementtejä missä nämä lapset rentoutuvat."

"Kun sä itse liikut ja liikut niin kuin itse haluat...jos jotenkin voisi verrata kokemuksena ja itsehallinnan kokemuksena, niin voisi verrata sitä heidän vedessäolokokemustaan meidän äärimmäiseen erilaiseen kokemukseen, sanotaan vaikka joku laskuvarjohyppy tai syvänmerensukellus. Täysin uusi elementti, josta ei aikaisemmin ole ollut ollenkaan kokemusta. Me ei voida ymmärtää sitä kuinka uutta se on kun me käytetään joka päivä jalkoja..."

"Me käytiin Suolahdessa kaksi kertaa viikossa, linja-autolla kuljettiin ja oltiin siellä. Keskimäärin kävi vesijumpalla ainakin 40 ihmistä. Kai se on joku merkki, että ihmiset tykkää siitä. Mä odotan sitä kovasti, jos aikataulut antaa myöten ja hallin rytmi mahdollistaa niin toki mä haluan tällaisia eriytettyjä vesiliikuntamuotoja mahdollisimman paljon, että päästäisiin noista massaryhmistä pois ja voisin ottaa tasoryhmiä...Tommonen 20 ihmisen ryhmä on ihan eri asia käsitellä kuin 40-50 ihmisen ryhmä, se on myös apuvälinekysymys."

Äänekosken suurimmat työnantajat ovat tarjonneet työntekijöilleen ilmaisia tai alennettuja uimalippuja lähinnä Peurungan ja Suolahden uimahalleihin. Oman hallin valmistuessa on ilmeistä, että jatkossa subventoituja lippuja tullaan tarjoamaan enimmäkseen omaan uimahalliin. Uimahallissakäynti koettiin yleisesti ottaen työn kannalta tärkeäksi, mitä perusteltiin myös omakohtaisilla kokemuksilla:

"Mulla itselläni ainakin tällaisia kokemuksia on, olin muutama vuosi sitten kun meillä oli yksi ryhmä tällaisessa ASLA-kuntoutuksessa. Siellä yhtenä osana oli uimahallikäyttö ja vesijumppat ja muut...mä sain tietenkin sieltä sen innostuksen ja olen kokenut, että siitä on apua."

Ikääntyneiden ja eläkeläisten kohdalla nostettiin erityisesti esille sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuudet. Uimahalli nähtiin heidän kohdallaan yhtenä uutena mielekkääseen toimintaan kannustavana kokoontumispaikkana keskustajaamassa. Samoin perinteisen perheyhteisyyden eheyttämisen kannalta uimahallia tarkasteltiin mahdollisuutena:

"Aika mitä nyt eletään...perheissä näyttää siltä, että ahdistus lisääntyy ja vanhempien kasvatuksellinen ote ja perheen sisäinen tasapaino järkkyy. Olisiko tässä yksi väylä, jossa uimahalli monipuolisine kokoontumisineen toisi piristystä ja uutta otetta hoitaa niitä tehtäviä, joita perheenjäsenillä on keskenään. Työttömiä ajatelleen epävarmuuden tilassa oleminen... uimahalli voi olla paikka, jossa saadaan uutta otetta ihan samoin kuin monissa muissakin kulttuuri ja vapaa-ajan mahdollisuuksissa."

Äänekosken kahdelle suurimmalle urheiluseuralle uimahalli on myös odotettu lisäresurssi, sillä seurojen jäsenten oletettiin käyttävän uimahallia harjoittellessaan sen yhteydessä olevassa liikuntatalossa. Uimaseuran perustamisesta esitettiin kahdenlaisia näkemyksiä: joko perustetaan toiseen seuraan oma uintijaosto tai sitten yksi seudullinen erikoisseura, joka palvelisi myös Suolahden uimareita. Asia oli haastatteluja tehtäessä avoinna, sillä toiminnan vetäjän puute oli Äänekoskella ilmeinen.

Eräs uimahallihankkeen päätöksentekoa keskeisesti jäsentänyt näkökulma liittyi sivukylien mahdollisuuksiin käyttää Äänekosken keskustaan sijoitettavaa uimahallia. Sivukylillä oltiin varsin laajasti sitä mieltä, että he jäävät paitsioon uuden uimahallin käytön suhteen. Tämä näkemys nousi esiin myös haastatteluiden yhteydessä.

”Tässä on yksi pointti tämä paikallisyhteisyys. Onko tämä uimahalli nyt sitten jatkossa...tuleeko siitä jatkossa enemmän yhdistävä tekijä ajatellen näitä viheralueita keskustan suhteen, vai aiheuttaako tämä vielä enemmän eriarvoisuutta. Äänekoskella on havaittavissa tiettyjen liikuntapalvelujen osalta, että me olemme viheralueella paitsiossa joistakin asioista.”

Asiantuntijahaastatteluiden toisena tarkoituksena oli täydentää tausta-aineiston pohjalta muotoutunutta kokonaiskuvaa Äänekosken uimahallihankkeesta. Tämän mukaisesti haastatteluissa pyrittiin saamaan esille mahdollisimman monia erilaisia näkökulmia myöhempää työstämistä varten.

Päätöksenteon yhteydessä esiin tullut kytkentä naapurikaupungin uimahalliin toistui usean haastattelun näkemyksessä. Matka Suolahden halliin koettiin hankalaksi julkisia kulkuneuvoja käyttämällä, myös omalla autolla kylmällä talvisäällä:

”Etäisyyksistä sanotaan, että Suolahden uimahalli on niin lähellä, mutta jos uimassakäynti perustuu siihen, miten bussi menee sinä päivänä, että sun on oltava pysäkillä siihen aikaan ja lähdettävä sinne ja tulla pois kun se bussi tulee pois...Vaikka moni täälläkin sanoi, että olisi tullut paljon halvemmaksi vaikka taksilla ajatuttaa, niin musta se on jeesustelua. Kuinka moni tässä olisi ilmoittautunut taksitoimistoon, että olen nyt lähdössä uimahallille, pankaa lasku Äänekosken kaupungille, olen niitä veronmaksajia.”

”Kyllä ainakin semmoinen tuntuma on, ettei ihmiset viitsi talvella helposti lähteä sinne. Sä ajat talvella kylmällä ilmalla sinne ja tulet sieltä melkein suoraan altaasta tai saunasta kylmään autoon ja jäät sinne värjötteleämään. Ajat sen kymmenen kilometriä ja lämmität autoa. Se on jonkinlainen kynnyks saati sitten lähteä kulkemaan yleisillä kulkuneuvoilla sitä pitkää matkaa. Kyllä se sijainti vaikka se ei ole kuin kymmenen kilometrin päässä, niin pikkupaikkakunnalla ei ole totuttu siihen liikkumiseen ehkä niin paljon kuin esimerkiksi jyvässeudulla.”

Haastateltavan perusteluita voidaan tarkastella myös uimahallin rakentamista jälkikäteen puolustavana argumentointina. Edellisenä vuonna hanke oli jakanut äänekoskelaiset oman uimahallihankkeen puoltajiin ja vastustajiin. Haastateltaessa ihmisiä vuotta myöhemmin, mielipiteet olivat tasoittuneet, mistä esimerkki seuraavassa. Toisaalta menetetty mahdollisuus yhteistyöhön naapurikaupungin kanssa askarrutti edelleen joitakin haastateltuja:

“Silloin kun oltiin rakentamassa tätä uimahallia, niin minähän valtuustossa olin vastustavalla puolella, mutta tottakai ihan johtuen niistä taloudellisista resursseista mitä kaupunginkamreeri oli silloin meille antanut ja antanut julki ja valtion kovat säästöpäätökset oli päällä. Mä laskin, että kun ei hyvänä aikanakaan oltu rakennettu tätä, niin miksi tuotiin yhtäkkiä niinsanottuna huonona aikana. Nyt kun rakennuspäätökset on tehty, on tehty demokraattinen päätös ja se on kaikkien hyväksyminen ja sen jälkeen mä sanon, että tämä on kaupungin imagon kannalta ihan hyvä juttu, koska Äänekoski on tällä hetkellä pohjoisen Keski-Suomen keskuspaikka. [teollisuus] ja muut ovat laajentamassa, niin uimahalli on yksi palvelu, joka antaa positiivisen leiman myös ulkoapäin katsottuna.”

“Yksityishenkilönä olen vähän sitä mieltä, että olisiko se välttämätön ollut, vai olisiko voitu enemmän satsata yhdessä Suolahden remonttiin ja katsoa miten siinä nämä työmäärät lisääntyvät. Olisiko voitu yhteiskuljetuksilla tai jollain yhteistyöllä sitä hyödyntää enemmän, mutta toisaalta en mä kauhean jyrkkä sen mielipiteen kanssa ole, mä ihan mielenkiinnolla odotan miten näille käy kun nämä on näin lähekkäin.”

Kun päätökseen oli sopeuduttu, tuli aika pohtia käytännön järjestelyjä ja sitä miten omaa hallia voitaisiin parhaiten hyödyntää. Tähän liittyi pääsymaksujen suuruuden puntarointi, sillä liikuntalautakunta ei ollut tuolloin vielä päättänyt sitä. Lipun hinta koettiin merkittäväksi ennenkaikkea lasten ja nuorten kannalta, sillä heidän kauttaan oli mahdollisuus vaikuttaa tulevien äänekoskelaisien liikuntatottumuksiin.

“Maksuissa pitää olla hyvin tarkka. 12 markkaa ei ole paljoa, mutta 12 markkaa muutaman kerran viikossa tuollaiselle 11 -vuotiaalle leviksiä kuluttavalle on paljon, että siinä tulee panostaa, että se saadaan alaspäin, ennenkaikkea lasten kohdalla. Jos ne saa lapsena siitä hyvän harrastuksen tai ne huomaa ne edut mitä se liikunta tuo niille.”

“Sen verran voisi sanoa opettajan näkökulmaa, että ahneeksi ei kannata käydä. Lippujen hinta pitäisi pitää kohtuullisena. Ja mä olen ehdottomasti sitä mieltä, että ala-asteella ne pitäisi totuttaa ja opettaa käyttämään sitä, jotta ne aikuisena osaa käyttää sitä. Ne tottumukset pitäisi lähteä sieltä...jos opiskelijat ja koululaiset Äänekoskella ei tule käyttämään sitä mä en usko, että se tuleva aikuisväestökään käyttää sitä.”

Uimahallin nähtiin yleisesti edullisena, myös lapsille ja nuorille sopivana liikunta- ja vapaa-ajanviettopaikkana. Yleisen uimahallin käyttökustannuksia subventoimalla kunta pitää pääsymaksuja riittävän alhaisena. Haastatteluissa päällimmäisenä ilmenikin tietynlainen toiveikkuus uutta uimahallia kohtaan: sitä pidettiin monintavoin uutena mahdollisuutena. Konkreettisesti tämä tuli esiin muun muassa terveystoimen kohdalla:

“Meillä on terveyskeskuksessa oma allas...Se on korotettu allas, johon on ensin noustava lattiatasosta ja sen jälkeen laskeuduttava jotta päästään veteen. Syvyys on 150 cm ja tämä aiheuttaa esimerkiksi pienikokoisille naisille, joita paljon altaassa on käynyt, hankaluuksia...olemme tottuneet käyttämään sitä, eikä se ole ollut sillä tavalla ongelma...me olemme pyrkineet käyttämään sitä allasta mahdollisimman paljon, mutta huonon puhdistusjärjestelmän takia sen käyttöastetta ei ole voitu lisätä...Se meni käyttökieltoon [1994] järjestelmän ylikuormituksen vuoksi. Teknisen puolen asiantuntija kävi arvioimassa puhdistusjärjestelmän uusimisen hinnaksi 180 000 mk...Lähtökohta on siis se, että oma terapia-altaamme on kuivillaan...Kaupunkiin on tulossa isommilla ylläpitokustannuksilla ja paremmilla fyysisillä edellytyksillä oleva tila, joten miksi pitäisimme kahdessa paikassa allasta yllä isoilla käyttökustannuksilla?”

6.2.1.8 Argumentoinnin suhteellisuus

Asiantuntijahaastatteluuissa ennakoituja kytkeitä uimahallin ja asukkaiden hyvinvoinnin välillä voidaan tarkastella myös näytteinä erilaisista argumentoinneista. Perttilän ja Lehdon (1997, 129-130) tekemien havaintojen mukaan viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden argumentoinneissa on eroja kun perustellaan kunnallisia hankkeita päätöksenteon yhteydessä. Viranhaltija perustelee useimmiten näkemystään suppeasti vedoten esimerkiksi erilaisiin ohjearvoihin tai tilastoihin, kun taas luottamushenkilö, jonka "oikeus puhua" on peräisin kuntalaisilta, käyttää luontevammin laaja-alaista perustelua viittaamalla kuntalaisten hyvinvointiin. Tämän oletuksen mukaisesti voidaan tarkastella myös Äänekoskella tehtyjä haastatteluja. Ensin kaksi lainausta liikunnan ja terveyden ammattilaisten puheesta:

"Joillakin on tarve uida kovaa ja tehokkaasti, mutta joillekin käynti kuluu enemmänkin porealtaassa rentoutuessa. Vesi on kuitenkin erilainen rentouttava elementti kuin se tavallinen fyysinen ympäristö, jossa opiskelijat [kauppaoppilaitos] istuvat pulpetissa opiskelemaan. Se on aivan eri tilanne ja tila kuin joku koulun normaali tunti...hyvinvoinnin kannalta terveysvaikutuksetkin ovat tietysti tärkeitä mutta se, että on mahdollisuus saada mielihyvää ja elämyksiä on kuitenkin se olennaisin."

"Liikunnalla on terveyttä edistävä vaikutus; mä tarkkailen ylipainoisia lapsia. Olen ollut huolissani myös alkavan murrosikäisen sosiaalisesta puolesta, siitä mitä se on liikunnasta saanut. Viidesluokkalainen, jos sillä ei ole minkäänlaista harrastusta...voi se olla jokin muu kuin liikunnallinen harrastus, mutta liikunnassa tulee se sosiaalinen puoli aika voimakkaana kyllä."

Määrällisten ja laadullisten hyvinvointitekijöiden erottaminen näyttää olevan haastatteluiden perusteella kuuluvan luontevaan "ammattikieleen". Alan asiantuntijat tarkastelevat tilannetta tuntemansa ihmisryhmän kannalta, jolloin eväät erilaisten vaikutusten erittelyyn ovat olemassa. Päätöksentekijän puhe on tässä mielessä erilaista. Siinä esitetään asioita laajemmasta perspektiivistä, monien erilaisten ihmisryhmien kannalta:

"Ei se ole sama, että torstai-iltana kello 17 Tourusen linja-auto lähtee liikuntatalon pysäkiltä tai tekee reitin verrattuna siihen, että lapsi pääsee polkupyörällä itse suoraan uimahallille. Tai eläkeläiset keskustasta pääsevät omin jaloin kävelemään. Varsinkin talvipakkasella, että odotellaan sitä linja-autoa tukka märkänä ja Suolahden uimahallin kapasiteettikin on sitä luokkaa... Nyt kun se on tuossa liikuntatalon yhteydessä se palvelee tuota peruskoulua ja koulunmäen yläastetta, se palvelee myöskin näitä viheralueiden nuoria, jotka odottaa linja-autoa, että ne pääsevät kotiin. Ne voi kuluttaa aikansa mieluummin siellä kuin pizzariassa tai tuolla kartsalla torin nurkalla. Ne voivat mennä liikuntatalon puolelle tai käydä uimahallin puolella ja vanhemmat hakevat sieltä. Tai sitten vanhemmat voivat käyttää siellä aikansa kun odottavat nuoria harrastuksista ja ovat viheralueelta ja heillä on sitä luppoaikaa..."

Viranhaltijoiden ja kunnallispolitiikon argumentoinnin eroavaisuudet konkretisoivat asiantuntijuuden suhteellisuutta. Viranhaltija on asiantuntija vastatesaan tietyistä tehtävistä tietyn ihmisryhmän suhteen ja päättäjä on asiantuntija yleisemmästä näkökulmasta. Luottamushenkilöiden tehtävä "suurten linjojen vetäjänä" ja edustuksellisen demokratian edistäjänä johtaa edellä esitettyyn näkemyksen muodostamiseen monesta eri näkökulmasta, jopa monen eri

ihmisryhmän suhteen. Tätä toimintatapaa voidaan luonnollisesti myös kritisoida "populistisena", kuten uimahallihankkeen etenemisen yhteydessä tapahtui (s. 94).

Taipumus suurten linjojen hahmottamiseen ilmenee vielä selkeämmin omaa uimahallihanketta vastustaneen päättäjän puheessa. Uimahallihankkeen suhteuttaminen ympäröivään taloudelliseen ja sosiaaliseen tilanteeseen on keskeinen argumentoinnin perusta.

"Hyvinvointipalvelujen lisäämisen aika ei olisi ollut vielä...Esimerkiksi vammaisille ja kuntouttaville tärkeän hallin merkitys lisää sosiaalimenoja lisääntyneen käytön myötä. Tarvitaan myös maksavia käyttäjiä. Uimahalli ei Äänekoskella nouse aktiiviväestön kohtauspaikaksi, koska se palvelee vain pientä ydinaluetta eikä kuntaliitoksen etäisiä alueita."

Uimahallipäätöksen kohdalla on ilmeistä, että oma asuinpaikka on vaikuttanut päätöksentekemiseen. Keskustajaajamaan sijoittunutta uimahallia tarkasteltiin "viheralueilla" yleensäkin epäilevämmiin, samalla kuitenkin toiveita esittäen. Seuraavassa esimerkissä nämä toiveet on kohdistettu kaupungin suuntaisesti.

"Täällä on keskustassa liikuntahalli, jota me ei voida käyttää kuin lähtemällä perheittäin tai sitten siellä on kerran viikossa viheralueilla järjestetty vuoro. Jatkossa, jos ajattelee esimerkiksi vanhusväestöä, niin miten heidän liikkumisensa tänne [keskustaan]. Olisiko kaupungin taholta järjestettävissä joku kuljetus kerran viikossa tai jotakin siihen tyyliin. Kuitenkin siellä on aika paljon vanhoja ihmisiä, enkä usko, että kaikki pääsevät lastensa tai tuttaviansa kyydissä."

Uutta uimahallia kohtaan esitettyä toiveikkuutta voidaan jäsentää arkirealismin pohjalta. Usein uimahallipäätöstä selittävään argumentointiin oli haettu lisää pontta vetoamalla tapahtuneeseen. Tämän myötä annettiin vaikutelma, että haluttiin katsoa tulevaisuuteen uudelta pohjalta, vailla päätöksentekoa edeltäneen vaiheen ristiriitoja ja näkemyseroja.

"Kun meillä tällainen palvelu nyt on Äänekoskelle saatu, niin sitä käytetään ja hyödynnetään."

"Päätökset on tehty, turha niitä on enää spekuloida. Nyt on aika katsoa miten uimahallia voidaan hyödyntää mahdollisimman hyvin."

"Että kun nyt demokraattinen päätös on tehty, niin pulinat pois."

Uimahallin positiivisia vaikutuksia äänekoskelaisten hyvinvoinnille eivät haastateltavat asettaneet kyseenalaiseksi. Yleisesti katsottiin että uimahalli on käyttäjiensä hyvinvointia lisäävä palvelu. Kuitenkin käytännössä lähinnä taloudelliset tekijät nähtiin rajoituksina kunnallisten palveluiden lisäämiseen, minkä myötä hankkeeseen investoiduille rahoille haluttiin mahdollisimman suuri hyöty. Eräs haastateltavista totesikin, että "Olisi mielenkiintoista tietää voidaanko samalla taloudellisella panostuksella tuottaa jollain muulla tavoin enemmän hyvinvointia?"

Äänekoskella tehdyt havainnot viittaavat siihen, että esimerkiksi oletut terveysvaikutukset eivät painaneet lopullisessa rakentamispäätöksessä yleisten talou-

dellisten argumenttien tavoin. Aiemmin esitetysti päätöksenteon tarkastelun pohjalta on ilmeistä, että uimahallin rakentamisen kannalta ensisijaisen tärkeätä oli taloudellisten näkymien kirkastuminen laman taistuttua, minkä rinnalla uimahallin oletetut edulliset terveysvaikutukset koettiin toisarvoisiksi, varsinkin kun konkreettisia "tuloksia" vaikutuksista ei ollut esittää. Tätä näkemystä voidaan tarkastella seuraavan esimerkin kautta:

"Tässä on pikkuinen ristiriita kun meidän lautakunta [vapaa-aika] tekee kauaskantoisia "terveydellisiä hoitotoimenpiteitä" tässä ja lautakunta joutuu kantamaan taloudellista vastuuta, koska uimahalli näyttää miinusta väijäämättä vapaa-aikakalautakunnan budjetissa. Nämä säästöt tulevat osin tuolla terveyspuolella ja sosiaalipuolella, että siellä ne sitten pystyy kirjamaan säästöjä että ei tarvi ihmisten käyttää heidän palvelujaan niin paljoa. Me joudutaan maksamaan mutta siellä tulee sitten se markka säästöä...Varmaan tässä jäädään rahallisesti plussan puolelle jos sieltä kertyneet säästöt pystyttäisiin jotenkin osoittamaan vapaa-aikapuolelle ja liikuntapuolelle."

Argumentoinnista nousee esiin perinteinen tapa tarkastella hallintokuntia sektoreittain. Kuitenkin hanke koetaan myös taloudellisesti merkittäväksi, vaikka hyödyt jäävät osin oman hallintokunnan ulkopuolelle. Implisiittisesti argumentaatio ilmentää edellä esitettyä taloudellisen perustelun hegemoniaa, mihin puheessa viitataan korostamalla taloudellisen vastuun kantamista. Myös edellä esitetystä luottamushenkilöiden ja viranomaisten erilaisista näkökulmista käsin voidaan puhetta tarkastella luottamushenkilön esittämänä näkemyksenä, jossa huoli toiminnasta aiheutuneista taloudellisista vaikutuksista on ensisijainen. Vastapainona tälle ajattelulle voidaan tarkastella viranhaltijan pohdiskelua, jonka mukaan yhteismitallinen, rahan perustuva vertailu on osin riittämätöntä liikuntapalveluiden erityisluonteen johdosta:

"Vaikeahan sen merkitystä on mitata, jos joku uimataidoton hukkuu tai jos se ei hukkuisi. Sitä on vaikeata rahalla mitata. Sama on näissä kansanterveystyön vaikutuksissa: jos joku vanhempi ihminen pystyy toimimaan kotona ettei tarvitse olla laitoksessa ja toimintakyky pysyy yllä. Se on isoja markkoja. Näitä meidän palveluja ei voida mitata rahassa suoranaisesti kuin jonkun teknisen palvelun, jossa selvitetään että näin paljon tehtiin tietä."

6.2.2 Vaikutusten tunnistaminen ja valitseminen

Vaikutusten onnistuneen arvioinnin perustana on se, että hankkeen kannalta olennaisimmat vaikutukset saadaan tarkastelun kohteeksi. Tämä ei ole täysin yksiselitteistä ja arvioinnin suorittaja joutuukin tekemään rajanvetoa useasta näkökulmasta. Varsin käyttökelpoisia apuvälineitä vaikutusten tunnistamisessa ovat erilaiset muisti- ja tarkistuslistat, joihin on koottu mahdollisimman monia erilaisia vaikutustekijöitä. Niiden käytön yhteydessä voidaan myös suorittaa rajauksia siitä mitä vaikutuksia otetaan tarkastelun kohteeksi.

Tarkistuslistoja on alan julkaisuissa (mm. Paukkunen 1992, 50; SVA-opas 1995, 30-31; Interorganizational Committee on Guidelines and Principles for Social Impact Assessment 1998, 104-105). Niissä on eritelty erilaisia näkökulmia vaikutuksiin esimerkiksi vaikutusalan ja -tyypin mukaisesti, sekä konkreettisesti esitetty erilaisia vaikutuksia. Näitä ovat muun muassa vaikutukset yhteisön

rakenteeseen, resursseihin, politiikkaan, elämänlaatuun, elämäntapaan sekä elinolosuhteisiin. Näkökulmat ja vaikutukset menevät osin päällekkäin, mutta sitä ei voi välttää pyrittäessä kokonaisvaltaiseen arviointiin.

Äänekosken uimahallin sosiaalisia vaikutuksia eriteltäessä tarkistuslistat toimivat apuna siinä vaiheessa kun vaikutukset oli jo alustavasti tausta-aineiston perusteella valittu. Näiden myötä voitiin suunnata näkemystä äänekoskelaisten uimahallista kohti sosiaalisten vaikutusten arviointinäkökulmaa. Käytännössä kuitenkin keskeistä oli hankkeeseen liittyvän vaikutuserittelyn tekeminen. Varsin havainnolliseksi osoittautui vaikutusten jaottelu vaikutuskohteen mukaisesti. Tarkastelu etenee tällöin makrotasolta mikrotasolle, kaikkien äänekoskelaisten muodostamasta yhteisöstä yksittäiseen äänekoskelaiseen.

Seuraavassa tarkastellaan Äänekosken uimahallista aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia 1) koko yhteisöä koskevana 2) eri ihmisryhmiä ja organisaatioita koskevana sekä 3) uimahallin käyttäjiä koskevana vaikutuksina. Käyttäjiä koskevien vaikutusten erittelyn ohella tuodaan esiin käytöstä aiheutuvien vaikutusten edellytysten arviointia, jolloin uimahallipalvelua lähestytään myös palvelun järjestämisen näkökulmasta. Tämän mukaisesti uimahallissa käynnin yksilölliset mentaalit kausaalitekijät, joita tässä ovat tarpeet ja motiivit, eivät yksin riitä, vaan palvelun ja sen käyttäjien väliseen vuorovaikutussuhteeseen kuuluu sen tarkastelu millaisissa ulkoisissa olosuhteissa nämä yksilölliset kausaalitekijät voivat realisoitua

Koko yhteisöä koskevia vaikutuksia voidaan lähestyä poliittis-taloudellisesta perspektiivistä. Poliittisesti uimahallihankkeeseen kytkeytyi paikallisesti huomattava kansalaismielipiteen ilmaisu, jonka yhtenä seurauksena ilmeni myös muutos totutussa vallankäytön järjestyksessä. Talouden näkökulman esiintuominen on perusteltua, koska sen puitteissa äänekoskelaiset pitkälti jäsensivät omaa suhtautumistaan hankkeeseen. Kaupungin subventoidessa uimahallissakäyntejä rasitus jakautuu veronmaksajille. Vaikutusten arvioinnissa esitettävää asukasnäkökulmaa voidaan tällöin tarkastella veroäyriin kohdistuvana korotuspaineena. Myös julkista keskustelua heijastelevissa lehtikirjoituksissa viitattiin useasti uimahallin rakentamisen ja ylläpidon aiheuttavan ylimääräistä verorasitusta.

Rakennuttajatahon yksi keskeinen perustelu oli hankkeen työllistävä vaikutus. Korkean työttömyyden Äänekoskella odotettiin rakennusalan työttömyyden väliaikaisesti kohentuvan, toisaalta uimahalliin syntyisi myös joitakin uusia työpaikkoja. Kaikenkaikkiaan hankkeeseen kohdistettiin paikallisesti erinäisiä odotuksia työllisyystilanteen kohentamisen suhteen.

Uimahallin käyttöönoton myötä voidaan sosiaalisena vaikutuksena tarkastella liikuntakäyttäytymisen muutosta. Kävijämäärien perusteella voitiin karkeasti arvioida käytön laajuutta, mutta varsinaista muutosta kuvattiin kävijäkyselyn avulla. Arviot siitä kuinka moni on aloittanut säännöllisen uimahallissakäynnin

nimenomaan Äänekosken uuden hallin myötä ovat suuntaa-antavia. Samoin voitiin tiedustella uusia, säännöllisen liikunnanharrastuksen aloittaneiden määrää.

Uimahalli rakennettiin seudulle, jossa on ennestään varsin kattava uimahalliverkosto. Tämän vuoksi pyrittiin arvioimaan myös uuden uimahallin käyttöönoton vaikutuksia alueen muiden uimahallien kävijämääriin. Kyseessä ovat yhteisövaikutuksia laajemmat seudulliset vaikutukset, joita seutuistumisen myötä voidaan pitää myös relevantteina vaikutuksina. Näkökulman laajentaminen Ääneseutuun on tarkoituksenmukaista myös siksi, että Äänekosken uimahalli on uudenaikainen kylpylämäinen halli, jonka kävijämäärät ovat suurempia kuin alueen muiden, perinteisten uimahallien.

Luonnollisesti voidaan ajatella, että kaikki uimahallista aiheutuvat vaikutukset koskevat, ainakin välillisesti, koko yhteisöä. Kuitenkin jo arvioinnin suorittamisen sekä vaikutusten esittämisen selkeyden vuoksi on mahdollista ryhmitellä vaikutukset sopiviin kokonaisuuksiin. *Vaikutukset paikallisille tahoille* tarkoittavat tässä hankkeen suunnitteluun, rakentamiseen ja valmiin uimahallin käyttöön osallistuville tahoille aiheutuvia vaikutuksia. Tällaisia tahoja ovat muunmuassa kaupungin tekninen toimi, terveystoimi, sosiaalityö, vapaa-aikatoimi sekä koulutoimi. Myös paikalliset työantajat sekä viheralueiden kylät kuuluvat tähän vaikutusryhmään.

Vaikutuksia uimahallinkäyttäjille tarkasteltiin määrällisen ja toisaalta laadullisen hyvinvoinnin sisältämästä tarpeiden tyydytyksen näkökulmasta. Määrällisistä tarpeista terveyttä, kuntoilua, työkykyä, virkistäytymistä, puhtautta ja uimataidon merkitystä arvioitiin kyselylomakkeilla sekä haastatteluilla. Laadullisista tarpeista hahmotettiin yhteisyyssuhteita sekä itsensä toteuttamisen tarvetta haastatteluiden pohjalta.

Uimahallin käytöstä aiheutuneiden vaikutusten kytkemiseksi palveluun tarkastellaan vaikutusten edellytyksiä (vrt. Vuorela 1992, 6-7; Kainulainen & Niemelä 1996, 44-46). Sovellettuna uimahallin vaikutusten arviointiin kyseeseen tulevat lähinnä uimahallipalveluiden 1) riittävyys 2) kohdentuminen ja 3) saavutettavuus, joita kutakin voitiin arvioida erikseen. Kerättyjen aineistojen pohjalta oli ilmeistä ettei uimahallin positiivisia vaikutuksia asetettu kyseenalaiseksi, jolloin kysymys vaikutusten laadusta ja määrästä nousi esiin. Käytöstä aiheutuneiden vaikutusten edellytykset ovat tarpeellisia myös rakenteellisten ehtojen tunnistaminen kannalta. Palvelujen riittävyttä arvioitiin kartoittamalla tarjottavat uimahallipalvelut sekä palveluja käyttävät ryhmät. Käyttäjärühmät määriteltiin käyttövuorolistojen sekä kävijäkyselyn perusteella.

Uimahallipalvelujen saavutettavuutta voitiin arvioida osin tausta-aineiston perusteella. Hallin sijaintia asukaskeskittymiin nähden sekä moottoriliikenteen ja kevyen liikenteen reitistön hahmottamista uimahallin sijainnin kannalta on tehty tausta-aineiston esittämisen yhteydessä (s.83). Kävijäkyselyn pohjalta selvitettiin miltä alueelta käyttäjät tulevat sekä kulkuväline, jolla halliin saavut-

tiin. Edelleen aukioloajat ja pääsymaksut ovat merkittäviä saavutettavuuteen vaikuttavia tekijöitä, joita tiedusteltiin sekä kävijäkyselyn että kaupunkilaisille suunnatun kyselyn yhteydessä. Yhteenvedo tarkasteltavista vaikutuksista on liitteenä 7.

6.2.3 Erityistiedonkeruu

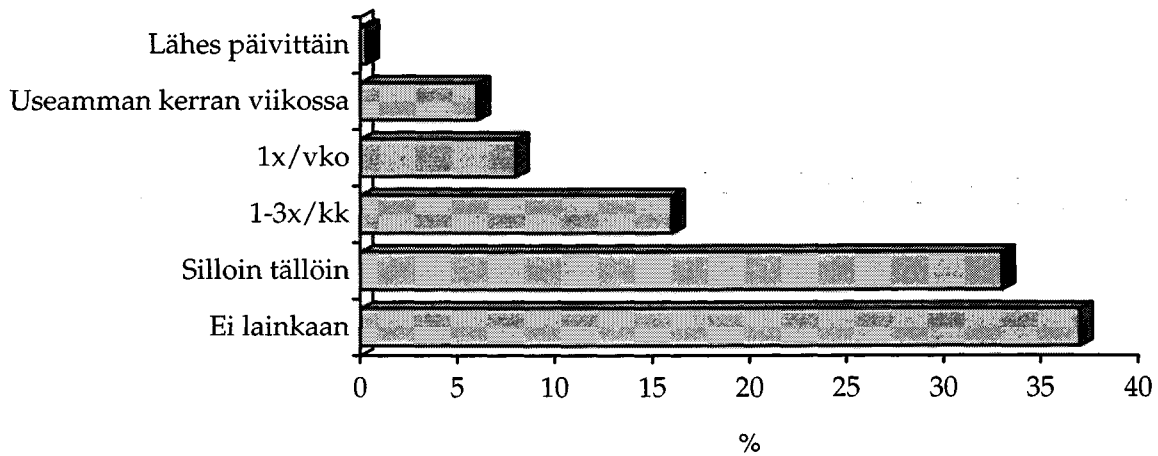
6.2.3.1 Kysely äänekoskelaisille

Äänekoskelaisten uimahallin käyttöä ja suhtautumista uuteen halliin tiedusteltiin tammikuussa 1997. Kysely (liite 8.) toteutettiin postikyselyinä, jonka otokseksi valittiin 500 äänekoskelaista taloutta. Äänekoskella on yhteensä 6069 taloutta eli kysely lähetettiin noin kahdeksalle prosentille äänekoskelaisista talouksista. Otos suoritettiin Väestörekisterikeskuksessa väestötietojärjestelmän pohjalta sukupuolen, ikäjakauman ja asuinpaikan mukaisesti. Otokseen valittujen 18-80 -vuotiaiden äänekoskelaisten asuinpaikan määrittelyssä noudatettiin Tilastokeskuksen osa-aluejakoa, jonka pohjalta vastaajat kiintiöitiin suhteellisesti edustamaan Äänekosken eri osa-alueita. Tiedusteltaessa vastaajan oman uimahallinkäytön lisäksi muiden saman talouden jäsenten käyttöä, voitiin kyselyn perusteella arvioida äänekoskelaisten uimahallin käyttöä 850 äänekoskelaisen muodostamassa joukossa. Kyselylomakkeista saatiin 350 takaisin yhden karhukierroksen jälkeen. Palautusprosentiksi muodostui näinollen 70.

TAULUKKO 5. Kaupunkilaiskyselyn perusjoukko, otos, näyte ja palautusprosentti

Perusjoukko	Otos	Näyte	Palautus%
6069	500	350	70

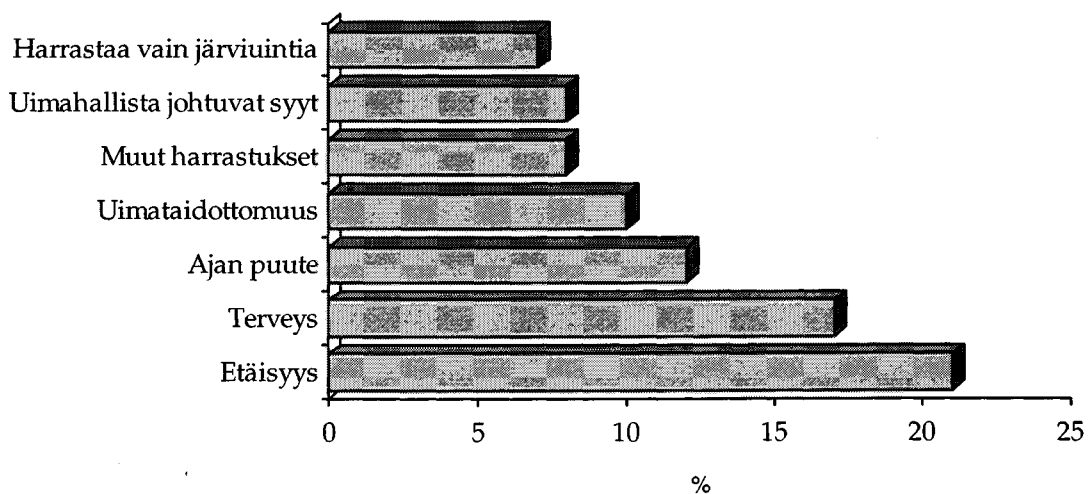
Tarkasteltaessa näytettä sukupuolen mukaisesti, huomataan että siinä on hieman enemmän miehiä kuin naisia (liite 9). Ikäryhmittäin edustavuus poikkeaa nuorimman ja vanhimman kohdalla. Näytteessä on tältä osin yliedustusta iäkkäämpien ja vajausta nuorimman ikäryhmän kohdalla. Sivukyläläiset ovat varsin hyvin hyvin näytteessä, sillä yli kolmen kilometrin päässä uimahallista asuneiden osuus näytteessä oli 34%. Kyselyn perusteella kartoitettiin missä määrin kaupunkilaiset käyttävät uutta uimahalliaan. Seuraavassa (kuvio 7.) on esitetty äänekoskelaisten uimahallin käyttöä.

KUVIO 7. Äänekosken uimahallin käytön useus (N=350)

Yli kolmannes vastanneista ilmoitti ettei käytä lainkaan uimahallia. Kun verrataan säännöllisesti, vähintään kerran viikossa käyttävien osuutta (14 %) vertailuarvoon (12 %), joka muodostuu 850 äänekoskelaisen joukosta, voidaan arvioida säännöllisesti uimahallia käyttävien äänekoskelaisten osuudeksi noin 12-14%. Näyttää siltä, että Äänekosken uimahallia käytti ensimmäisenä käyttövuonna varsin merkittävä osan kaupungin asukkaista (vrt. Vesanen ym. 1983). Käytännössä tämä tarkoittaa noin 1700-1900 kaupunkilaista. Jos huomioidaan kyselyyn vastaamattomat uimahallia käyttämättömiksi on säännöllisten uimahallissa käyneiden osuus 10 prosenttia (n. 1400 äänekoskelaista), mikä on edelleenkin vertailussa varsin huomattava määrä.

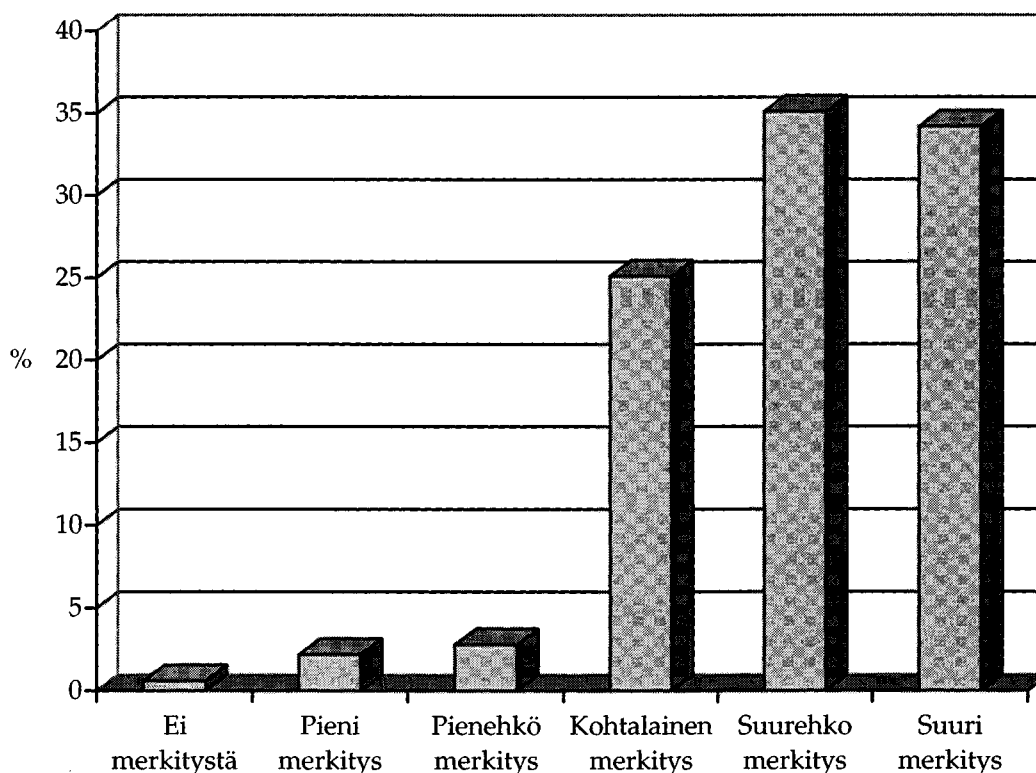
Vaikka merkittävä osa kaupunkilaisista ilmoitti käyttävänsä uimahallia on luonnollista, etteivät kaikkien kaupunkilaisten mahdollisuudet uimahallin käyttöön ole samanlaiset. Seuraavassa on esitetty perusteluita, syitä sille miksei henkilökohtaisesti käytä uimahallia (kuvio 8.).

KUVIO 8. Uimahallin käyttämättömyyden syyt (N=122)

Merkittävimmät syyt käyttämättömyydelle olivat liian pitkä matka uimahallille sekä heikoksi koettu terveys. Aiemmin todetusti etäisyys uimahallilta sivukylille muodostuu suurimmillaan pohjoisen Kalaniemestä 35 kilometrin mittaiseksi. Etäisyyden syyksi ilmoittaneista 90 prosenttia oli yli 50-vuotiaita, joten näyttää siltä, että iäkkäät sivukylien asukkaat ovat yksittäinen ryhmä, joka ei juuri käytä uimahallia. Terveydelliset syyt olivat toinen iäkkäiden merkittävä este. Oma terveys koettiin niin huonoksi ettei lyhyt etäisyyskään uimahallille aina mahdollistanut uimahallinkäyttöä. Uimahallista johtuvista syistä yleisin oli se, että halli koettiin liian pieneksi ja ahtaaksi, mikä vastausten perusteella korostui varsinkin hiihtolomaviikon kävijäruuhkan aikana.

Uimahallin vaikutuksia arvioitaessa on ilmeistä, että kaupunkilaiset kokevat sillä olevan myös omakohtaisesta käytöstä saatujen kokemusten ulkopuolelle ulottuvaa merkitystä yleensäkin äänekoskelaisten kannalta. Kysyttäessä hallin merkitystä äänekoskelaisille, lähes kaikki vastaajat (94 %) arvioivat merkityksen vähintään kohtalaiseksi (kuvio 9.). Ne vastaajat, jotka eivät itse käyttäneet uimahallia lainkaan perustelivat uimahallin merkitystä äänekoskelaisille lähinnä neljällä tavalla: 1) Uimahallin läheisyydessä asuu paljon ihmisiä 2) Äänekosken imago ja palvelutaso nousevat 3) Tuttavat tai sukulaiset käyttävät uimahallia 4) Uimahallissa käy paljon ihmisiä.

KUVIO 9. Uimahallin merkitys äänekoskelaisille (n=319).

Jo aiemmin on todettu, että valtaosa (70 %) Äänekosken väestöstä keskittyy tiiviisti rakennettuun keskustaajamaan. Tämä luo vastausten perusteella myös kaupunkilaisten mielestä merkittävän perusteen uimahallin rakentamiseksi keskustaan, alueen väestölliseen painopisteeseen. Uuden uimahallin merkitys kaupungin imagon ja palvelutason kannalta nousi useaan otteeseen esiin myös asiantuntijahaastatteluissa. Tuttavien tai sukulaisten uimahallinkäyttö on uusi näkökulma vaikutusten arviointiin. Omakohtaisen käytön lisäksi on uimahallin merkitystä perusteltu sillä, että itselle läheinen ihminen sitä käyttää. Yleinen huomio vilkkaasta käytöstä perustuu vastaajien omiin havaintoihin, paikallislehden uutisointeihin tai ystävien kertomaan.

6.2.3.2 Vapaa-aikatoimen aineisto

Vapaa-aikatoimen aineistoon sisältyvät uimahallin kävijätilastot vuosilta 1996, 1997 ja 1998. Tilastot perustuvat uimahallin kassaan pääsymaksun yhteydessä koodattuihin tietoihin. Uimahallin taloudellista tulosta määritettiin Äänekosken kaupungin vuosien 1996 ja 1997 tilinpäätösten pohjalta. Edelleen kävijätahot määriteltiin käyttövuorolistojen ja vapaa-aikatoimen laskutustietojen perusteella.

Ensimmäisenä toimintavuotena (1996) uimahallissa kirjattiin 106 827 käyntikertaa. Suhteutettuna Äänekosken väkilukuun uimahallipalveluja käytettiin asukasta kohden 7,8 kertaa. Toisena käyttövuotena määrä laski jonkin verran, kävijöitä vuonna 1997 rekisteröitiin 88 938, mikä merkitsee 6,5 käyntikertaa asukasta kohden. Edelleen vuonna 1998 käyntikertoja oli 5,8 äänekoskelaista kohden. Kävijämäärä on alkuinnostuksen tasaantumisesta huolimatta edelleen varsin korkea, sillä yleensä 10 000 - 20 000 asukkaan taajamissa uimahallipalveluja käytetään 3-5 kertaa asukasta kohden (LIPAS).

Korkeasta kävijämäärästä huolimatta uimahallin taloudellinen tulos on tappiollinen. Seuraavassa tarkastellaan julkisen subventoinnin suuruutta, joka riippuu pääsylipputulosten lisäksi henkilöstö- ja ylläpitokustannuksista. Äänekosken kaupungin tilinpäätöksen perusteella uimahallin tulot, jotka koostuvat lähes yksinomaan pääsymaksuista, olivat vuonna 1996 1,12 miljoonaa ja vuonna 1997 0,86 miljoonaa markkaa (taulukko 6). Vuosikustannuksiksi on laskettu toiminta- ja huoneistomenot sekä rakennuskustannuksista (yht. 16,3 milj.) aiheutuneet poistot. Käyttöomaisuuden korkoja ei vuodelta 1997 tilinpäätöksessä kirjattu lainkaan uimahallin osalle, joten niitä ei ole huomioitu lainkaan. Näin lasketun vuosi-kustannuksiksi muodostui vuonna 1996 noin 2,6 miljoonaa markkaa ja vuonna 1997 2,1 miljoonaa markkaa. Erotus aiheutuu ensimmäisen vuoden suuremmista poistoista, mitä kävijämäärä ei kyennyt kompensoimaan. Tämän mukaisesti uimahallin vuoden 1996 taloudelliseksi tulokseksi muodostui -1,47 miljoonaa ja vuoden 1997 -1,25 miljoonaa markkaa. Julkisen rahoituksen tarve ensimmäisenä käyttövuonna oli siten noin 16 markkaa uimahallissakäyntiä kohden. Seuraavana vuonna tämä oli noin 14 markkaa.

TAULUKKO 6. Äänekosken uimahallin taloudellinen tulos vuosina 1996-97

	Tulot yhteensä (milj.mk)	Vuosikustannukset (milj.mk)	Taloudellinentulos (milj.mk)	Tal.tulos/käynti (mk)
1996	1.12	2.59	-1.47	15,6
1997	0.86	2.11	-1.25	14,1

Äänekosken uimahallin vuotuinen subventio on samansuuruinen aiempaan tutkimukseen (Vesanen ym. 1983, 104) verrattuna. Kaupunkilaisten näkökulmaa voidaan lähestyä myös verokertymän kautta. Kun tiedetään, että yksi äyripenni tuottaa Äänekosken kaupungille noin kahdeksan miljoonaa markkaa (1996/7,85 milj.mk; 1997/8,1milj.mk), saadaan uimahallin osuudeksi veroäyrikertymästä noin 1/5 äyripenniä.

Uimahallin tuloihin voidaan vaikuttaa nostamalla käyttöastetta maksavien asiakkaiden määrän lisäämiseksi. Käyttöaste määräytyy muun muassa hallin aukioloajan pohjalta. Äänekosken uimahalli oli avoinna yleisölle ensimmäisenä toimintavuonna 63,5 tuntia viikossa. Tämä on hieman enemmän kuin Pirin (1991, 25) yhdeksän erikokoista hallia käsittäneen selvityksen mukainen keskimääräinen aukioloaika (58,2 h).

Käyttöastetta on Äänekoskella pyritty kohottamaan myös sijoittamalla vapaa-aikatoimen ja sosiaalitoimen järjestämiä vesivoimisteluryhmiä varsinaisen aukioloajan ulkopuolelle. Liitteessä 10 on esitetty säännöllisesti viikoittain uimahallia käyttäneet ryhmät. Suurimmat ryhmät ovat vapaa-aikatoimen järjestämät vesivoimisteluryhmät, joista kolme on kohdennettu erityisryhmille, lähinnä eläkeläisille ja pitkäaikaissairaille, sekä yksi työikäisille. Erityisliikunnanohjaajan arvion mukaan näihin ryhmiin osallistuu viikottain keskimäärin noin 135 voimistelijaa, mikä tekee vuositasolla arvioiden noin 7000 käyntiä ensimmäisen toimintavuoden aikana.

Myös koululaisryhmät käyttivät uimahallia säännöllisesti. Äänekosken kaupunki avusti omien koululaistensa käyntejä siten, että kouluille käyntikerrasta jäi maksettavaksi kuusi markkaa. Vapaa-aikatoimen laskutuserittelyn pohjalta arvioiden koululaiskäyntejä kertyi ensimmäisen toimintavuoden aikana noin 5000. Kun huomioidaan lähiseudun (Karstula, Konnevesi, Laukaa, Uurainen, Vehniä ja Viitasaari) koululaiset, nousee koululaiskäyntien yhteismäärä 6000:n. Esikoululaisten uimakouluun osallistui 90 oppilasta kukin keskimäärin kuusi kertaa. Kaupunki tuki uimakoulussakäyntejä samoin kuin muitakin koululaiskäyntejä, maksettavaksi jäi kuusi markkaa kävijää kohden. Ala-asteen oppilaiden kohdalla opetusta järjestettiin keskimäärin kaksi kertaa luokkaa kohden, jolloin toisen kerran kustansi koulu, toisen kerran oppilaan vanhemmat.

Paikalliset työnantajat osallistuivat uuden uimahallin käytön tukemiseen kustantamalla osittain tai kokonaan työntekijöidensä uimahallissakäyntejä. Ensimmäisen käyttövuoden aikana lippuja myytiin 38 yritykselle yhteensä 11 000 kappaletta. Työnantajista 33 oli äänekoskelaisia, muut lähiseudulta. Eräs Äänekosken erityispiirre on vahva ammattiyhdistystoiminta. Tämä näkyi myös uimahallin käytössä siten, että 20 eri ammattiosastoa kustansi osittain tai kokonaan noin 8000 uimahallissakäyntiä. Työnantajien ja ammattiosastojen yhteenlaskettu osuus ensimmäisen vuoden käytöstä on siten 18 prosenttia. Tähän verrattuna muiden yhdistysten käyttö oli varsin pientä, sillä urheiluseurojen ja muiden järjestöjen osuus laskutuksen perusteella oli noin 1000 käyntiä.

Liitteen 10 alataulukossa on esitetty uimahallin käyttö edellä esitetysti tahoittain eriteltynä. Huomattavaa on, että suurin kävijäryhmä on niin sanottu tavalinen, erikseen luokittelematon halliyleisö, joka muodostaa noin kaksi kolmasosaa kaikista kävijöistä (vrt. Vesänen ym. 1983, 65-66).

Kun eritellään käyttöä uimahallin kassaan koodattujen pääsymaksujen perusteella voidaan tarkastella lasten (alle 16-vuotiaat), opiskelijoiden, eläkeläisten ja työttömien osuuksia käytöstä. Seuraavassa taulukossa nämä on suhteutettu Tilastokeskuksen tilastojen perusteella Äänekosken väestön mukaisesti (Kuntakirja 1995, 138; Väestörakenne 1996, 140).

TAULUKKO 7. Lasten, opiskelijoiden, eläkeläisten ja työttömien osuus Äänekosken uimahallin käytöstä

Väestöryhmä	Uimahallinkäyttö	Osuus väestössä
Lapset	39%	21%
Opiskelijat	5%	8%
Eläkeläiset	18%	22%
Työttömät	4%	24%

Taulukkoon ei ole sijoitettu aikuisia, invalideja, varusmiehiä ja hydrobicissa käynneitä. Näin siksi, että aikuiset eivät esiinny vertailupohjana olevissa tilastoissa samalla tavalla määriteltynä kuin kassan koodausryhmittelyssä, jossa "aikuinen" ei sisällä esimerkiksi eläkeläisiä, opiskelijoita, työttömiä ja muita aikuisikäisiä. Invalidien, varusmiesten ja hydrobicin esittämättä jättäminen perustuu olennaisen esittämiseen, sillä näiden yhteenlaskettu osuus jää alle yhden prosentin käytöstä. Vertailun perusteella on ilmeistä, että lapset ovat väestöön suhteutettuna hyvin edustettuina uimahallin käytössä. Merkillepantavaa on myös työttömien vähäinen osuus.

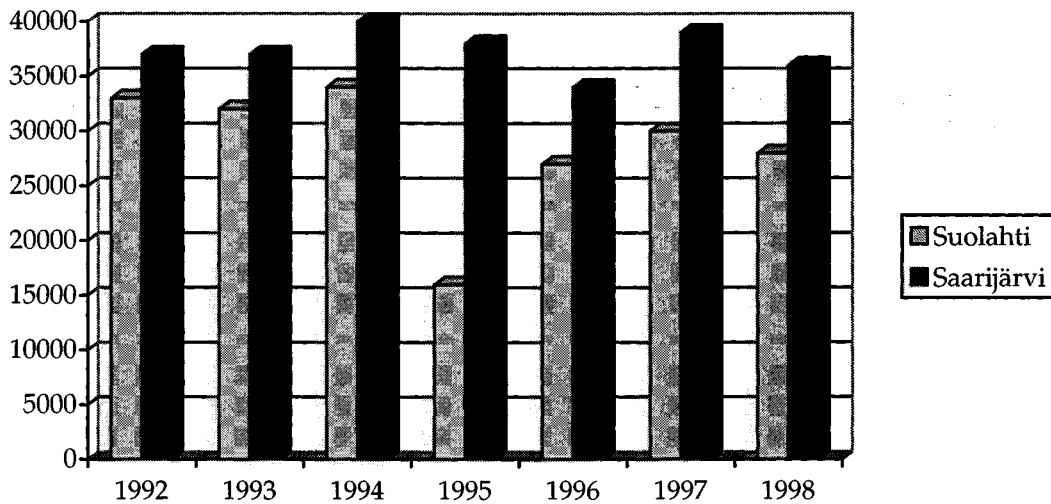
6.2.3.3 Muu aineisto

Uimahallin työllistävyyttä koskeva aineisto kerättiin teknisen toimen tilastoista ja uimahallin rakennustyömaan pöytäkirjasta. Seudullisen vaikutuksen määrittämiseksi kerättiin tiedot Suolahden ja Saarijärven uimahallien kävijämääristä. Tiedot kerättiin LIPAS -tietokannasta ja Suolahden sekä Saarijärven uimahallin omista tilastoista, joita voitiin verrata toisiinsa luotettavuuden parantamiseksi

Uimahallin hankesuunnittelu tehtiin kaupungin sisäisenä virkamiestyönä. Luonnossuunnitteluvaiheeseen, mikä ajoittui huhtikuusta lokakuuhun 1994 osallistuivat valitun arkkitehdin lisäksi kustannuslaskija, rakennesuunnittelija sekä LVI-, allaslaite-, sähkö- ja rakennusautomaatiosuunnittelijat. Kaupungin edustajana suunnitteluvaiheesta vastasi kaupungin teknisen toimen rakennus-insinööri. Varsinaisen rakentamisvaiheen aikana työmaan keskivahvuus oli 31 henkilöä (liite 11). Näistä paikallisen pääurakoitsijan (työnjohto, rakennusmiehet ja alihankkijat) osuus oli noin 2/3 ja sivu-urakoitsijoiden (allaslaitteet, automatiikka, LVI- ja sähkötyöt) noin 1/3. Pääurakoitsijan alihankkijoista noin puolet oli ulkopaikkakuntalaisia, muutoin työllistettiin paikallisia rakentajia. Sivu-urakoinnissa (allaslaite ja automatiikka) jouduttiin turvautumaan Äänekosken ulkopuolisiin tahoihin.

Uimahallin henkilökunta rekrytoitiin kaupungin työntekijöiden uudelleen sijoittelulla, joten uusia työntekijöitä ei uimahallin valmistumisen myötä otettu kaupungin palvelukseen. Kaikenkaikkiaan liikuntatalo-uimahallilla työskentelee vakituisesti kolme hoitajaa, kaksi kassanhoitajaa, kaksi uinninvalvojaa, uinninvalvoja/uimaopettaja, neljä siistijää sekä hieroja. Kassanhoitajat ja uinninvalvojat sekä uimaopettaja ovat uusia työnimikkeitä, joita ei ollut liikuntatalon yhteydessä.

Seudullisen vaikutuksen havainnollistamiseksi tarkasteltiin läheisten Suolahden ja Saarijärven uimahallien kävijämääriä. Tarkoituksena oli selvittää missä määrin Äänekosken uusi uimahalli vaikuttaa näihin. Seuraavassa kuviossa on esitetty uimahallien kävijämääriä ajalta ennen ja jälkeen Äänekosken uimahallin toiminnan aloittamisen (helmikuu 1996).

KUVIO 10. Suolahden ja Saarijärven uimahallien käyttö 1992-1998

Äänekosken uimahallia lähempänä (8 km) olevassa Suolahden uimahallissa ovat kävijämäärät vähentyneet naapurikaupungin uuden uimahallin käyttöönoton myötä. Vuoden 1995 alhainen kävijämäärä johtuu saneerauksesta, jonka aikana Suolahden uimahalli oli suljettuna seitsemän kuukautta. Kävijämäärän asettuminen saneerauksesta huolimatta aiempaa alhaisemmalle tasolle korostaa muutosta. Kolmen vuoden keskiarvoja vertailtaessa erotus on merkitsee noin 15 prosentin pudotusta kävijämäärässä. Saarijärven uimahallin kohdalla ei yhtä selkeää muutosta ole havaittavissa. Halli on kauempana (30 km) Äänekosken uimahallista kuin Suolahden halli, eivätkä äänekoskelaiset käyttäneet sitä yhtä usein kuin Suolahden hallia. Vuoden 1996 aikana, jolloin Äänekosken uimahalli otettiin käyttöön, oli vähennystä edelliseen vuoteen noin 4000 kävijää, mutta seuraavana vuonna kävijämäärä kohosi aiemmalle tasolle.

6.2.3.4 Uimahallin kävijäkysely

Uimahallin kävijäkysely tehtiin kolmen päivän aikana: tiistaina 5.11., perjantaina 8.11. sekä lauantaina 9.11.1996. Kyselylomake (liite 12.) jaettiin kaikille uimahalliin saapuneille yli 12 -vuotiaille. Lomake jaettiin pääsymaksun suorittamisen yhteydessä tutkijan (tiistai ja perjantai) ja vapaa-aikatoimen kanslistin (lauantai) toimesta. Erillisellä jakelulla varmistettiin, että mahdollisimman moni tulijoista vastaa kyselyyn. Kolmen päivän aikana saatiin vastaus 583 hallinkäyttäjältä, mikä merkitsee kassan kävijätilaston perusteella, että yli 12-vuotiaat vastasivat kyselyyn 92 %:sti (taulukko 8). Luvussa on huomioitu kävijät, jotka kyselyn ajankohtana kävivät useammin kuin kerran. He vastasivat kyselyyn luonnollisesti ainoastaan ensimmäisen käyntinsä yhteydessä.

TAULUKKO 8. Uimahallin kävijäkyselyn perusjoukko, otos, näyte ja palautusprosentti

Perusjoukko	Otos	Näyte	Palautus%
970	636	583	92

Kävijäkyselyyn vastaneet jaoteltiin ikäryhmittäin aiempien käyttöselvitysten esimerkin mukaisesti. Liitteessä 13 esitetty jako on tehty tasavälisesti kymmenen vuoden välein. Vertailukohtana on Pirin (1991, 9-10) yhdeksän eri tyyppisen hallin kävijät ikäryhmittäin. Vertailussa huomataan, että Äänekoskella nuoret aikuiset eivät käytä uimahallia samassa määrin kuin Pirin selvityksessä, jossa he olivat suurimpana ryhmänä. He ovat myös eniten aliedustettuina Äänekosken väkilukuun nähden, kun taas heitä edeltänyt ikäryhmä on eniten yliedustettuna. Eri ikäryhmien käyttöä on valotettu lähemmin ristiintaulukoimalla ikäryhmät uimahallin käytön useuden ja uimahalliintulokumppanin suhteen.

Kun tarkastellaan ikäryhmiä käytön suhteen huomataan, että vaikka nuorin ryhmä on suhteessa Äänekosken kokonaisväestöön suurimpana ryhmänä, on heidän käyntinsä yksilötasolla tarkasteltuna varsin epäsäännöllistä. Keski-ikässä käyttö näyttää muuttuvan säännöllisemmäksi ja edelleen kun tarkastellaan 60-vuotta täyttäneitä, havaitaan heidän olevan tässä mielessä hallin säännöllisimpiä käyttäjiä. Heidän osaltaan merkittävää lienee se, että keskustaajamassa asuu runsaasti iäkkäitä, jotka ovat kävelymatkan päässä uimahallista. Myös aamu-uuintimahdollisuus kahdesti viikossa nostaa kaikenkaikkiaan säännöllisesti käyvien vanhusten määrää, sillä aamu-uimarit ovat enimmäkseen iäkkäitä.

Uimahallissa kävijöiden harrastuskumppanit näyttävät vaihtuvan iän myötä. Nuorimmat tulevat uimahalliin useimmiten ystävien kanssa, myös 20–29 -vuotiaat pääsääntöisesti. 30–39 -vuotiaat tulevat useimmiten oman perheen kanssa uimahallille, kun taas 40 vuotta täyttäneet tulevat varsin usein yksin tai ystävien kanssa halliin. Tästä iäkkäämmät tulevat pääsääntöisesti yksin uimahalliin.

Kyselyyn vastasivat yhtäläillä miehet (48 %) kuin naisetkin (52 %). Erottelevana tekijänä sukupuolten välillä oli uimahalliintulokumppani. Miehet tulivat uimahalliin pääasiassa yksin tai perheen kanssa, kun taas naiset tulivat pääasiassa ystävien tai perheen kanssa. Kaikenkaikkiaan yksin uimahalliin tulleiden osuus oli 28 prosenttia, mikä on aiempiin selvityksiin verrattuna 10 prosenttia vähemmän (Vesänen ym. 1983, 96; Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimus 1993)

Tarkasteltaessa käyttäjien asuinpaikkoja, huomattiin, että yhdeksän prosenttia kävijöistä ilmoitti asuinpaikakseen jonkin Äänekosken sivukylän (taulukko 9).

Äänekosken kokonaisväestössä sivukyläläisten osuus on kuitenkin 30 prosenttia. Muualta kuin Äänekoskelta tulleiden osuus oli 18 prosenttia vastaajista. Valtaosa vastaajista (74 %) asui odotetusti keskustaajaman alueella.

TAULUKKO 9. Uimahallin käyttäjät alueittain

Alue	Osuus
Keskusta	74 %
Muut kunnat	18 %
Sivukylät	9 %
Yht.	100 %

Toinen väestöryhmä, joka näyttää olevan eriarvoisessa asemassa uimahallin käytön suhteen ovat vähiten koulutetut, kansa-, perus- tai keskikoulun varaan jääneet äänekoskelaiset. Tämä ilmeni kaupunkilaisille tehdyn kyselyn perusteella. Heidän osuutensa säännöllisistä uimahallin käyttäjistä oli ainoastaan 42 prosenttia kun se pidemmälle koulutettujen kohdalla oli 58 prosenttia.

Käyttäjien motiiveja tarkasteltaessa ovat virkistäytyminen, terveyden ylläpitäminen ja kunnan kohentaminen keskeisimpiä uimahallissa käynnin syitä. Tämä vastaa aiempien käyttöselvitysten pohjalta muououtunutta kuvaa uimahallin käytöstä. Kuitenkin tarkasteltaessa ikäryhmittäin Äänekosken uimahallin käyttöä huomataan, että nuorimman ryhmän kohdalla ajan viettäminen koetaan jo yhtä tärkeäksi motiiviksi kuin edellä mainitut (liite 14).

Kävijäkyselyssä tiedusteltiin myös säännöllisiltä (60 % vastanneista) käyttäjiltä, ovatko he aloittaneet uimahallissakäyntinsä Äänekosken uimahallin valmistumisen myötä vai ovatko he käyttäneet säännöllisesti aiemmin jotain muuta uimahallia. Valtaosa näistä (63 %) ilmoitti aloittaneensa säännöllisen käytön nimenomaan Äänekosken uimahallin valmistumisen myötä. Muualta siirtyneiksi käyttäjiksi ilmoittautui 33 prosenttia, säännöllisesti edelleen jotain muuta (Suolahti) uimahallia ilmoitti käyttävänsä 4 prosenttia säännöllisistä Äänekosken uimahallin käyttäjistä. Määrällisesti tarkasteltuna uuden uimahallin myötä säännöllisen uimahallissakäynnin aloittaneita oli 206 yhteensä 583 vastanneesta, mikä merkitsee 35 prosenttia. Kun tiedusteltiin kaikilta kävijöiltä harrastavatko nämä jotain muuta liikuntamuotoa säännöllisesti, 23 prosenttia ilmoitti, että eivät harrasta mitään muuta säännöllistä liikuntaa.

6.2.3.5 Kävijöiden haastattelut

Uimahallin kävijöiden haastatteluja tarkasteltaessa varsinainen puhe ei vielä sinällään selitä käyttäytymistä juurikaan, vaan vasta riittävän kontekstitunte-

muksen myötä puhe asettuu oikeisiin yhteyksiinsä. Tässä tutkimuksessa kävijöiden haastattelut tehtiin viimeisenä tiedonkeruun operaatioona, jotta tutkimuksen edetessä syntyneen ymmärryksen myötä käyttöön liittyvät näkemykset asettuivat luonnolliseen yhteyteensä. Nämä haastattelut ovat eräänlaisena ”jäävuoren näkyvänä huippuna” uimahallin vaikutuksia ja merkityksiä empiirisen aineiston pohjalta tarkasteltaessa.

Käytön kannalta tarkasteltaviksi intressiryhmiksi määriteltiin työttömät, koululaiset, eläkeläiset, työikäiset, liikuntavammaiset sekä sivukylieni asukkaat. Kustakin intressiryhmästä valittiin yksi säännöllinen uimahallin käyttäjä haastateltavaksi. Arvioinnin edetessä esitettiin näkemyksiä, joiden mukaan uimahallissa käynti voisi tarjota työttömille mahdollisuuden mielekkääseen toimintaan. Tätä näkemystä vahvasti osaltaan myös kävijäkysely, jonka mukaan työttömät kävijät olivat varsin säännöllisiä kävijöitä, vaikka heidän määrällinen osuutensa käyttäjistä oli äänekoskelaisittain pieni. Vastaavasti haastateltiin työssäkäyvää, työstä äskettäin eläkkeelle siirtynyttä sekä liikuntavammaista äänekoskelaista.

Liikuntavammaiset valittiin intressiryhmäksi, koska heillä oletettiin olevan uimahallissakäyntiä kohtaan varsin kokonaisvaltaisia odotuksia. ”Viheralueiden” asukkaat ovat myös ilmeinen intressiryhmä uimahallipalvelujen saatavuuden näkökulmasta, varsinkin kun heidän osuutensa uimahallin käytöstä osoittautui vähäiseksi. Koululaisen (15 v.) haastattelun myötä lähestyttiin suuren käyttäjäryhmän näkemystä uimahallin käytöstä.

Tutkimuksen alkuvaiheissa tehdystä asiantuntijahaastatteluista keväällä 1997 tehdyt haastattelut eroavat olennaisesti (liite 6). Tarkoituksena oli kartoittaa ennenkaikkea kävijöiden kokemuksia uimahallitoiminnan alkuvaiheissa. Haastatteluissa käsiteltiin uimahallin merkitystä ja vaikutuksia yksilöllisestä näkökulmasta. Seuraavassa on esitetty esimerkinomaisesti keskeisiä huomioita kävijöiden kokemuksista. Havainnot on upotettu tutkimustekstiin siten, että aiemmin, esimerkiksi asiantuntijahaastatteluissa esiin tulleet seikat on esitetty vain jos niistä on löytynyt uusia, aiemmin mainitsemattomia näkökulmia.

Uimahallissa käyneet työttömät ovat varsin säännöllisiä kävijöitä, mikä on luonnollista, koska heillä on vapaa-aikaa käytettävissään työssäkäyviä enemmän. Toisaalta liiallinen vapaa-aika on yhteydessä passivoitumiseen, minkä dramaattisena seurauksena voi olla syrjäytyminen.

”Musta on ihana tulla tänne ja mieti kun olet työttömänä, niin päivät on tylsiä. Kotona on tietysti tekemistä mutta ei viitsi tehdä. On ihanaa kun saa tehdä jotain muuta, on tietysti lenkillä käynti, mutta tämä on toisenlaista. Täällä on vesihieronnat ja kaikki, se rentouttaa... Aamu-uinnista saa päivään mielekkyyttä, sitten jaksaa kotonakin tehdä ja kiinnostaa vähän joku muukin asia. Jos sä oot päivän kotona viikosta toiseen, niin sitten sua ei enää huvita.”

Haastatellun työttömän arkeen uimahallissakäynti toi kaivattua piristystä ja vaihtelua. Hän koki säännöllisen käynnin itselleen tärkeäksi. Työttömänä hän

kuitenkin koki uimahallin pääsymaksut potentiaalisen esteenä uimahallin käytölle:

”työssäkäyvät tulee töiden jälkeen ja ne ajattelee, että työttömällä on aikaa käydä. Kuitenkin meillä se on aika paljon rahasta kiinni, joten meidän on syytä tulla halliin neljään mennessä, jotta pääsemme halvemmalla. Sen jälkeen hinta on kalliimpi. Kyllä me pyrittiin käymään aina ennen neljää, jolloin se ruuhka on isoimmillaan. Onhan se hullua, että hinta nousee sitten.”

Uimahallin pääsymaksu on korkeampi illalla klo 16 jälkeen. Näin on pyritty tasoittamaan iltakäytön ruuhkia. Ruuhkat ovat varsinkin kuntouimareille hankalia, minkä johdosta kahtena aamuna halli aukeaa jo kello 6. Tällöin työssäkäyvätkin ehtivät altaaseen ennen työpäivän alkua.

”Kun meillä on täällä kuudesta kahdeksaan liukuva työaika. Jos menee kuuteen uimaan kerkiää kahdeksaan vielä vallan mainiosti töihin. Uimahallissa ei ole mitään ruuhkaa silloin... iltaisin on enemmän sitä ruuhkaa.”

Myös eläkeläiset ovat varsin vapaita menemään uimahalliin itse valitsemanaan aikana. Toisaalta he haluavat tavata siellä myös tuttaviaan, mistä esimerkkinä on seuraava, eläkkeelle juuri siirtyneen haastatellun näkemys, jossa eläköitymisen myötä vähentyneiden sosiaalisten suhteiden korvaaminen korostui:

”tarve sosiaalisiin kontakteihin varmasti voimistuu, ainakin mulla on vankka käsitys siitä, että se voimistuu...kuitenkin vaikka tarve voimistuu se halu saattaa joillakin yksilöillä heiketä; ne tavallaan eristäytyy, jää kokonaan pois...Mä pidän sitä [sosiaalisia suhteita] yllättävänkin tärkeänä, mä kuvittelin että kyllä se jotain kontaktia sais olla vanhoihin työkavereihin päin kun mä suunnittelin tätä eläköitymistä, mutta nyt kun on näissä ryhmissä ja täällä uimahallissa liikkuu ja tapaa niitä ihmisiä niin mä olen huomannut, että se on sittenkin tärkeämpää kuin mä kuvittelin. Ainakin mulle henkilökohtaisesti.”

Eläkeläinen painotti uimahallissakäynnin kokemuksellisuutta ja elämyksellisyyttä, minkä mukaisesti hän korosti myös sosiaalisia suhteita. Ehkä haastatelluista ”kaikkein” kokonaisvaltaisemmin uimahallissakäynnin koki kuitenkin pyörätuolipotilas.

”se on tosi tärkeää [vesivoimistelu]. Ennen tätä tapahtumaa [alaraaja-amputaatio] olin terveyskeskuksen sydänjumpassa ja allasjumpassa. Näitä jumppia ennen olin jo Suolahdessa allasjumpassa, mutta sitten pääsin terveyskeskukseen kun en enää jaksanut siellä käydä... Että siellä on niin helppo liikkua. Enhän minä voi kuivalla maalla sillä tavalla liikkua. Se tunne on niin ihana, että unohdan sen kokonaan joskus, että mä en pysty kävelemään.”

Käyttäjien haastatteluissa toistuivat osin asiantuntijahaastatteluissa esiintulleet näkemykset. Esimerkiksi autottoman sivukylän asukkaan mukaan omakohtaisen käytön kannalta ongelmalliseksi muodostuivat riittämättömät julkisen liikenteen yhteydet. Näin varsinkin arki-iltaisin keskustasta pohjoisen Äänekosken suuntaan. Pitkät välimatkat aiheuttavat myös koululaisten kyydittämisen järjestämiseksi erityisiä ratkaisuja, joilla koulumatkat ja uimahallimatkat on pyritty nivomaan järkevästi yhteen.

Paikallisen yhteisöllisyyden kannalta uimahallihanketta tarkasteltaessa huomattiin, että sen hyödyt koettiin vähäisemmiksi sivukyläen asukkaille kuin keskustan asukkaille. Tästä osoituksena on myös uimahallin käytön epätasainen alueellinen jakautuminen. Toisaalta uimahalli voi myös toimia paikallista yhteisöllisyyttä lujittavana tekijänä, mikä perinteisellä teollisuuspaikkakunnalla koetaan myös tärkeäksi:

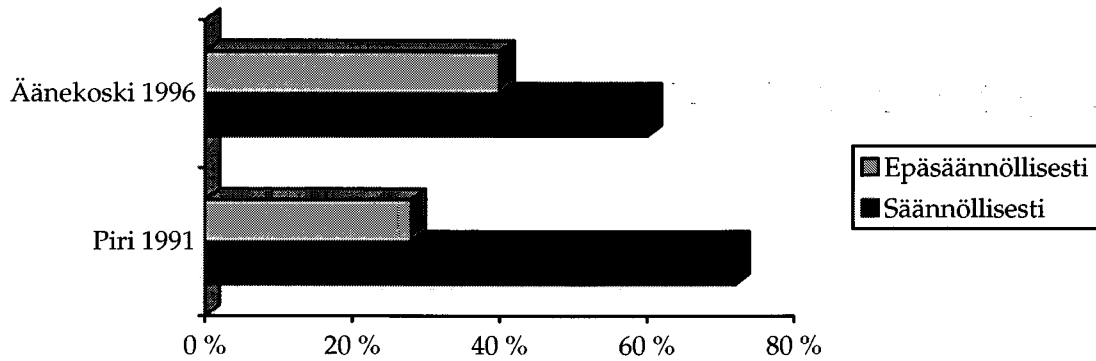
”kyllä se kun tuolla saunan lauteilla istuu tietysti juttu lentää... kaikki ihmiset ovat samannäköisiä; ei ole kellään kravattia kaulassa eikä toisella risaista villapaitaa päällä, kaikki tällaiset erot on pois. Sillä kyllä näyttäisi ainakin mun mielestä olevan merkitystä; siellä uskaltaa kaikki sanoa jotakin ja puhua jotakin...mulla tulee aina se lapsuuden saunareissu mieleen kun käytiin siellä [Tampereella] yleisessä saunassa. Tää on nyt osittain tämän päivän muoto siitä...Minusta täällä on pikkuisen samanlainen fiilinki ja se on minusta hyvä.”

Haastattelun koululaisen näkemyksessä tuli uimahalli esiin vapaa-ajan viettoon ja terveyteen vaikuttavana tekijänä. Koulutuntien lisäksi Äänekosken hallissa tuli käytyä vapaa-ajalla ystävien seurassa. Haastateltu korosti myös uinnin merkitystä oman terveyden ylläpitämisessä, sillä diagnostisoitu selkävaiva vaati säännöllistä kävelyä ja uintia.

Kävijöiden haastatteluiden yhteydessä voitiin valottaa myös uimahallissa käymisen motiiveja yksilöllisempää elämänhistoriaa vasten. Motiiveja tiedusteltiin pyytämällä haastateltavia asettaamaan kävijäkyselylomakkeen (vrt. liite 12) motiivit omakohtaiseen tärkeysjärjestykseen. Useimpien haastateltavien päällimmäiset perustelut omalle uimahallinkäytölleen vaihtelivat kunnon ylläpitämisen ja terveyden edistämisen välillä. Terveyden edistämisen ensisijaiseksi kokeneiden taustalta löytyi jokin todettu sairaus (diagnostisoitu selkävaiva tai liikuntavamma), mutta toisaalta myös laajemman käsityksen mukainen kokonaisvaltainen olotila, jossa terveys koettiin kaiken perustaksi. Kuntoilun ensisijaiseksi kokeneet olivat aktiiviuimareita, joilla oli muitakin liikuntaharrastuksia. Edellä esitetyn mukaisesti eläkeläinen, mutta myös työtön korostivat vielä erikseen uimahallissakäynnin sosiaalisia ulottuvuuksia.

6.2.4 Sosiaalisten vaikutusten arviointi

Äänekosken uimahallin vaikutuksia arvioitaessa on muistettava, että käytön tarkastelun pohjaksi kerätty aineisto heijastelee tilannetta ensimmäisen käyttövuoden ajalta. Vuonna 1996 kävijöitä oli noin 100 000, mikä toisen ja kolmannen käyttövuoden myötä väheni 80 000 käyntikertaan. On ilmeistä, että valmistunut uimahalli keräsi toiminnan alussa käyttäjiä, jotka sitten jatkossa eivät enää säännöllisesti käyttäneet uimahallin palveluja. Kävijämäärät uimahalleissa yleensäkin vakiintuvat ”uutuudenviehätyksen” laantumisen myötä, mitä voidaan havainnollista tarkastelemalla Äänekosken uimahallin ensimmäisen vuoden käyttöä Pirin (1991, 18) yhdeksää uimahallia käsittäneen selvityksen suhteen (kuvio 11).

KUVIO 11. Äänekosken uimahallin käytön säännöllisyys

Vertailun perusteella on ilmeistä, että säännöllisten, vähintään kerran viikossa käyvien, suhteellinen osuus uimahallin käyttäjistä kasvaa kävijämäärän vakiintuessa. On luonnollista, että uimahallin käytöstä aiheutuvat erilaiset terveyteen, kuntoon sekä työ- ja toimintakykyyn liittyvät positiiviset vaikutukset kohdistuvat pitkällä tähtäimellä juuri säännöllisesti hallissa käyviin. Toisaalta monikäyttöisessä virkistysuimahallissa vapaa-ajan vieton ja virkistäytymisen kannalta merkityksellinen käyttö ei ole siinä määrin sidoksissa käytön säännöllisyyteen. Tässä on keskeinen ero nykyaikaisen virkistysuimahallin ja perinteisen rata-altaan välillä: kävijäkunta ei koostu yksinomaan säännöllisistä kunto-uimareista.

Kaksi kolmannesta uimahallin säännöllisistä käyttäjistä ilmoitti aloittaneensa säännöllisen uimahallikäynnin nimenomaan Äänekosken uimahallissa. Kun asukaskyselyn pohjalta arvioitiin säännöllisesti uimahallia käyttävien määräksi noin 1400 asukasta, voidaan edelleen arvioida että uusi uimahalli rekrytoi myös aiemmin uimahallia käyttämättömistä useisiin satoihin (n. 900) nousevan vakituisen käyttäjäkunnan. Uudet, vakituiset uimahallinkäyttäjät ovat konkreettinen esimerkki uimahallin aiheuttamasta liikuntakäyttäytymisen muutoksesta. Kävijäkyselyn perusteella on myös ilmeistä, että uimahallikäynti on osalle käyttäjistä ainoa säännöllisen liikunnan harrastamisen muoto. Vakituisten käyttäjien lukumäärän nojalla arvioiden, näiden määrä on noin 300 asukasta.

Ensimmäisen vuoden käyttöön liittyvien taustahuomautusten myötä on seuraavassa eritelty Äänekosken uimahallin erilaisia sosiaalisia vaikutuksia. Yhteisön asukkaita koskevista poliittis-taloudellisista vaikutuksista edetään uimahallin käytöstä aiheutuneisiin vaikutuksiin ja edelleen käytön ehtojen tarkasteluun.

Poliittis-taloudelliset vaikutukset

Uimahallihankkeen ajamiseen kaupungin suunnitelmissa liittyi merkittävä kansalaismielipiteen ilmaisu kun 5710 kaupunkilaisista allekirjoitti adressin, jossa vaadittiin hankkeen kiirehtimistä. Kaupungin vammaisneuvoston organi-

soiman nimenkeruun vauhdittamana uimahallihanke sai yhä kasvavaa kannatusta kaupunginvaltuustossa, mikä kulminoitui valtuutettujen enemmistön vetoomukseen uimahallihankkeen puolesta. Vetoomukseen liittyi ilmeinen näkemys uimahallihankkeen kiireellisyydestä valtuuston enemmistön ja kaupunginhallituksen välillä. Kädenvääntö päättyi uimahalliasian kannalta suopeasti kun kuntasuunnitelmaan kirjattiin valtuuston esityksen mukainen toteuttamisjärjestys.

Uimahalliaddressi oli hankkeen nelivuotisen etenemisen liikkeellepaneva voima. Addressiin viitattiin useaan otteeseen kun hankkeen tarpeellisuutta perusteltiin julkisessa keskustelussa, mikä Äänekoskella oli varsin vilkasta asian tiimoilta. Päätöksentekijöiden kannalta addressi konkretisoi niitä paineita, joita kaupunkilaiset asettivat heitä kohtaan.

Oman hankkeen toteuttamisen esteenä oli ennekaikkea taloudellinen tilanne, joka 1990-luvun alun lamavuosina oli Äänekoskellakin varsin vaikea. Uusiin investointeihin ei ryhdytty, eikä uusia palveluja voitu toteuttaa taloudellisten edellytysten puuttuessa. Julkisessa keskustelussa tiedostettiin varsin hyvin, että uimahalli lisää veronmaksajien kuormitusta, sillä pääsymaksutuloilla ei kyettäisi kattamaan uimahallitoiminnasta aiheutuvia kuluja: moni ennakoi uimahallia taloudellisena investointina, josta kohdistuu korotuspaineita veroäyriä kohtaan. Tätä painetta konkretisoitiin esittämällä julkisessa keskustelussa toisistaan eriäviä näkemyksiä äyriäikutuksen suuruudesta.

Kun tarkastellaan uimahallin taloudellisia vaikutuksia kahden ensimmäisen käyttövuoden perusteella on julkisen rahoituksen tarve noin 14 markkaa käyntikertaa kohden. Tämä on varsin kohtuullinen tulos vertailtaessa muihin uimahalleihin. Kaupunkilaisten näkökulmaa voidaan lähestyä myös verokertymän määrittämisen kautta. Aiemmin esitetyn (s. 111) mukaisesti uimahallin osuus vuotuisasta veroäyrikertymästä on noin 1/5 äyripenneä. On kuitenkin huomioitava, että määritelty osuus ei sisällä lainkaan valtionosuuksia, joista osa kuntien tuloista muodostuu. Esimerkiksi vertailtaessa uimahallin aiheuttamaa taloudellista rasitusta kirjastoon on huomioitava valtionosuuksien määräytyminen eri perustein. Laskennallisin perustein määräytyvissä valtionosuuksissa uimahallille ei ole kohdennettavissa omaa osuutta, kun taas kirjaston valtionosuus on tälle kohdennettua rahaa.

Uimahallista aiheutuvien menojen suhteellisuus korostuu edelleen kun tiedetään, että säännöllisellä liikunnalla voidaan saavuttaa säästöjä esimerkiksi sairauskustannuksissa, jolloin uimahallin moninaiset vaikutukset tulevat näkyviin vasta pidemmällä aikavälillä.

Eräs perustelu uimahallin rakentamiselle oli odotettavissa oleva vaikutus paikakunnan työllisyyteen. Tarkasteltaessa hankkeen työllistävää vaikutusta jälkikäteen on merkillepantavaa rakentamisen lyhytaikaisuus (14 kk). Toisaalta rakennusmiesten työttömyys oli tuolloin varsin ajankohtaista Äänekoskella,

joten väliaikainenkin työllisyyttä kohentava hanke oli tarpeen, varsinkin kun uimahallin rakentaminen myönnettiin paikalliselle urakoitsijalle. Liikuntahallin henkilöstöä täydennettiin kaupungin työntekijöiden uudelleen sijoittelulla, joten uusia työntekijöitä ei uimahallin valmistumisen myötä otettu kaupungin palvelukseen.

Seudullinen vaikutus

Yhtenä uimahallin sosiaalisena vaikutuksena on tarkasteltu hankkeen seudullista vaikutusta. Suunnittelu- ja päätöksentekovaiheissa käyty vuoropuhelu Suolahden kaupungin edustajien kanssa kiteytyi näiden ehdotukseen Suolahden uimahallin saneeraamisesta koko seudun yhteiseksi uimahalliksi. Tämä oli merkittävä vaihtoehto Äänekosken oman uimahallin rakentamiselle. Ehdotusta perusteltiin seudullisen yhteistyön lujittumisella.

Laajemmin tarkasteltuna seudullinen uimahallihanke näyttyy yhtenä yhteistyöhankkeena muiden joukossa. Kuntainliitos- ja seutuajattelua oli vahvistettu yhteisillä hankkeilla, eikä Äänekosken oma uimahalli tätä ajattelua tukenut. Käytännöllisenä seurauksena tästä oli odotettavissa, että Suolahden hallin käyttäjistä osa siirtyisi naapurikaupungin uuteen halliin. Tämän havainnollistamiseksi tarkasteltiin Suolahden ja Saarijärven uimahallien kävijämääriä ennen ja jälkeen Äänekosken uimahallin valmistumisen.

Saarijärven uimahallin kohdalla ei selkeää muutosta aiempaan ole havaittavissa, mutta Suolahden uimahallin kävijämäärät ovat asettuneet noin 15 prosenttia alhaisemmalle tasolle. Näin Suolahden hallin saneerauksesta huolimatta. On ilmeistä, että vierekkäisistä (välimatka 8 km) uimahalleista monikäyttöisempi Äänekosken uimahalli kerää käyttäjiä myös Suolahden uimahallin aiemmista kävijöistä.

Vaikutukset liikuntakäyttämiseen

Äänekosken uimahallista aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia on edellä esitetty varsin konkreettisesti. On kuitenkin ilmeistä, että osa sosiaalisiksi koetuista vaikutuksista avautuu vasta abstraktimman tarkastelun myötä. Tällaisena sosiaalisena vaikutuksena voidaan pitää esimerkiksi uimahallin vaikutusta kaupungin imagoon ja palvelutarjontaan. Tämä näkökulma tuli tutkimuksen edessä usean tahon toimesta esiin. Uimahallia pidettiin Äänekosken kokoiseen kaupunkiin kuuluvana peruspalveluna, jonka myötä kaupungin ilme liikunta-kaupunkina terävöityi aiemmasta.

Äänekosken uimahallin vuotuinen kävijämäärä on kolmen ensimmäisen käyttövuoden perusteella vakiintumassa noin 80 000 käyntikertaan. Yhtä asukasta kohden tämä merkitsee noin kuutta käyntikertaa vuodessa, mikä on suhteellisen paljon Äänekosken kokoisessa kaupungissa. Uusien, säännöllisten uimahallin käyttäjien määräksi arvioitiin noin 900 äänekoskelaista, mikä on myös paikallisesti merkittävä määrä.

Suurin yksittäinen kävijäryhmä uimahallissa ovat lapset. Heidän osuutensa vuotuisista käyntikerroista on noin 40 prosenttia. Nykyaikaiselle virkistysuimahallille tyypillisesti Äänekosken hallia käyttävät runsaasti nuoret ikäluokat, jotka virkistäytymisen, terveyden ylläpitämisen ja kunnon kohentamisen ohella kokevat ajanviettämisen merkittäväksi uimahalliin tulon syyksi. Vaikka nuorin ikäryhmä on lukumäärällisesti suurimpana kävijäryhmänä, on heidän käyttönsä pääosin epäsäännöllistä. Uimahallin käyttö muuttuu säännöllisemmäksi iän karttuessa, missä mielessä vanhukset ovat uimahallin ahkerimpia käyttäjiä.

Miehet ja naiset käyttävät uimahallia yhtälailla. Erottelevana tekijänä sukupuolten välillä oli se kenen seurassa uimahalliin tultiin. Miehet tulivat uimahalliin pääasiassa yksin tai perheen kanssa, kun taas naiset tulivat pääasiassa ystävien tai perheen kanssa. Kaikenkaikkiaan Äänekoskella yksin uimahalliin tulleiden osuus oli selkeästi vähäisempi kuin aiemmissä käyttöselvityksissä. Näyttää siltä, että yhä useampi lähtee seurassa nauttimaan monipuolisista uimahallipalveluista. Perheiden käytön kannalta merkittäväksi osoittautuivat viikonloput: kyselyviikon lauantaina perheen kanssa tulleiden osuus oli kaksinkertainen arkipäiviin verrattuna.

Vapaa-aikatoimen ja sosiaalitoimen järjestämiä vesivoimisteluryhmiä järjestettiin uimahallissa säännöllisesti viikoittain. Eläkeläisille, pitkäaikaissairaille sekä työikäisille suunnatuissa ryhmissä käytiin noin 7000 kertaa ensimmäisen toimintavuoden aikana. Myös koululaisryhmät käyttivät uimahallia säännöllisesti, noin 6000 käyntikertaa lukuvuoden aikana. Koululaisille suunnatun uimaopetuksen piiriin saatiin ensimmäisenä käyttövuonna kaikki ala-asteiden noin tuhat oppilasta. Tämä on huomattava muutos aiempaan, jolloin uimakoulut pidettiin ulkona (n. 200 uimakoululaista vuodessa). Kattavan uinninopetuksen vaikutukset äänekoskelaisten uimataitoon näkyvät luonnollisesti pitkällä aikavälillä.

Työnantajien ja ammattiyhdistysliikkeen laaja osallistuminen uimahallin käyttöön on eräs Äänekosken uimahallin käytön erityispiirre. Nämä tahot tukivat ilmaisten tai alennettujen pääsylippujen muodossa ensimmäisen vuoden aikana noin 19 000 käyntikertaa. Tähän verrattuna esimerkiksi urheiluseurojen tai muiden yhdistysten käyttö oli varsin vähäistä. Kilpauinnin harjoittaminen ei ole myöskään Äänekosken uimahallin keskeisimpiä toimintoja. Kävijät määrittivät sen vähäisimmäksi uimahallissakäynnin motiiviksi, eikä myöskään uimaseuratoiminta ole käynnistynyt uimahallin ensimmäisten toimintavuosien aikana. Syynä tähän on ollut toiminnan vetäjien puute paikkakunnalla.

Äänekosken uimahallin käyttäjiä tarkasteltaessa on vaikutelma "kaiken kansan liikuntapaikasta" saanut osin vahvistusta. Vaikka uimahallit yleensäkin miellellään käyttäjiensä suhteen varsin tasa-arvoisiksi liikuntalaitoksiksi voidaan näkemystä kuitenkin myös kyseenalaistaa tehdyn tutkimuksen perusteella. Esimerkiksi koulutustaustan suhteen kävijöitä tarkasteltaessa ilmeni, että keski-

tai korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden ja toisaalta kansa-, perus- tai keskikoulun varaan jääneiden uimahallinkäytössä on eroavaisuutta säännöllisen käytön suhteen. Toisaalta myös työttömien osuus on vain viisi prosenttia vuotuisista käyntikerroista, mikä on varsin vähän verrattuna Äänekosken työttömyysasteeseen (22 %).

Vaikka uimahalli aiheuttaa muutoksia paikallisten ihmisten liikuntakäyttäytymiseen, ei tämä vaikutus kohdistu tasapuolisesti Äänekosken väestöön. Vaikutukset kohdistuvat ennenkaikkea keskustaajaman asukkaisiin. Kävijäkyselyn perusteella kaikista käyttäjistä 74 prosenttia, säännöllisistä uimahalliskävijöistä peräti 81 prosenttia tuli Äänekosken keskustasta. Kuitenkin Äänekosken sivukylissä, "viheralueilla" on lähes 4000 asukasta, mikä on noin 30 prosenttia Äänekosken koko väestöstä. Kaupungin palvelutarjontaa ajatellen keskustaajaman asukkaat ovat uimahallin suhteen paremmassa asemassa kuin "viheralueiden" asukkaat.

Kun asukkailta tiedusteltiin syitä sille miksei käyttänyt uimahallia laisinkaan, esitettiin useimmiten syiksi liian pitkä matka uimahallille tai heikoksi koettu terveys. On ilmeistä, että varsinkin sivukylillä asuvat iäkkäät ovat uimahallinkäytön suhteen jääneet marginaaliryhmäksi. Laaja-alaisen vaikutusten arvioinnin näkökulmasta tätä ei voida sivuuttaa, sillä päätöksenteon hetkellä tämänkaltaiset "itsestään selvyydet" ovat avainasemassa kun paikallisia palveluja pyritään todella kehittämään. Onkin syytä huomata se, että osa sosiaalisiin vaikutuksiin liittyvistä yksityiskohdista ei niinkään ole päätöksenteon tavoittamattomissa, vaan ne ovat pikemminkin jääneet vallitsevan ajattelun sivupuolille.

Käytöstä aiheutuvien vaikutusten edellytykset

Jotta uimahallin käyttöön kytkeytyneet vaikutukset asettuvat osaksi kunnallisen palvelutoiminnan järjestämistä, tarkastellaan seuraavaksi käytön rakenteellisia ehtoja. Aiemmin todetusti näitä ovat muun muassa uimahallipalveluiden riittävyys, kohdentuminen ja saavutettavuus. Varsinaista asiakaskyselyä palveluiden laadusta ei tutkimukseen sisällytetty, joten käytön ehtoja tarkastellaan SVA:n hengessä sosiaalisten vaikutusten arvioinnin, ei tiettyjen tavoitteiden suuntaisen vaikuttavuuden arvioinnin pohjalta. Käytännössä tämä on merkinnyt rakenteellisten ehtojen nivoutumista tarkasteluun koko prosessin ajan. Seuraavassa on kuitenkin esitetty keskeisiä huomioita.

Riittävyyden osalta ilmeni, että vapaa-aikatoimen suurimpien vesivoimisteluryhmien (40-50 voimistelijaa) eriyttämiseen on edelleenkin tarvetta, sillä toimintakykyyn liittyvät erot olivat ryhmien sisällä turhan suuria. Ilmeni myös, että joidenkin käyttäjien mielestä uimahalli oli liian pieni, koska iltaisin ruuhkaaikana ei ollut kaikille altaassa tarpeeksi tilaa. Tämä ongelma vähenee sen mukaan kun alkuvaiheen kävijämäärä tasoittuu.

Palveluiden kohdentumista arvioitiin kävijäanalyysin avulla. Aiemmin esitetyn mukaisesti ryhmät, joiden suhteen käytössä oli vajausta, ovat sivukylien asukkaat, vähiten koulutetut sekä työttömät. Runsaimmin uimahallia käyttivät lapset, joiden osuus vuotuisesta käytöstä oli 40 prosenttia.

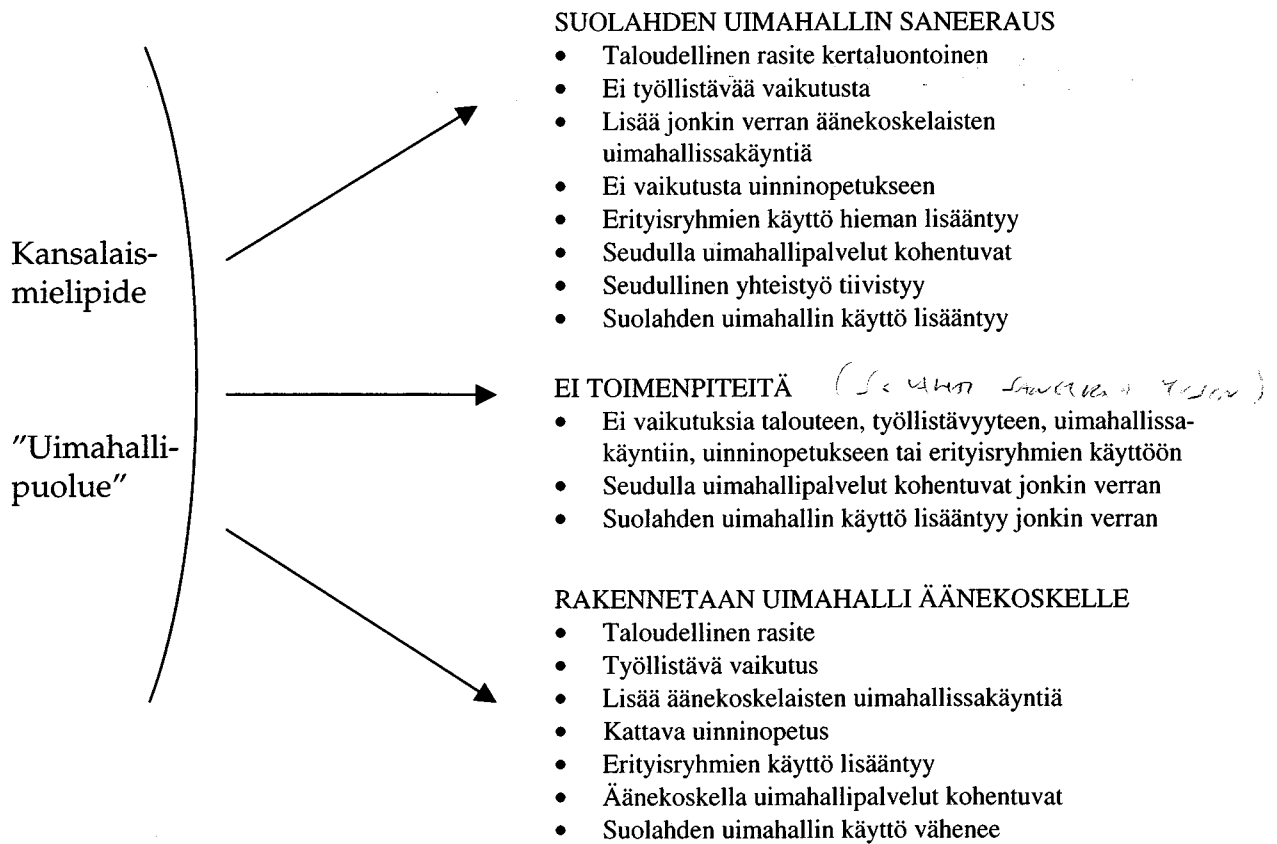
Uimahallin saavutettavuuteen Äänekoskella pyrittiin vaikuttamaan sijoittamalla se aivan keskelle tiheästi asutettua keskustaa ja hyvien liikenneyhteyksien varrelle. Käytännössä tämä merkitsee noin 10 000 asukkaan sijaintia 3 kilometrin etäisyydellä uimahallista. Tämän mukaisesti keskustaa asukkailla on varsin hyvät mahdollisuudet saapua uimahalliin myös jalan. Lyhyt matka mahdollistaa keskustan iäkkäiden asukkaiden uimahallin käytön, kun taas iäkkäät "viheralueiden" asukkaat ovat palvelun saavutettavuuden kannalta eriarvoisessa asemassa.

Etäisyydet Äänekoskella ovat varsin suuret. Pohjoisen Kalaniemestä on matkaa uimahallille noin 35 kilometriä. Kuntaliitoksella Äänekoskeen liitetyn Konginkankaan kirkonkylältäkin matkaa kertyy 25 kilometriä. Henkilöautolla matka taittuu alle puolessa tunnissa, mutta linja-auton käyttöön uimahalliin saapumisessa tuntuu olevan korkea kynnyks. Yleensäkin julkisten kulkuneuvojen osuus uimahallinkäytössä on ollut muutaman prosentin luokkaa, mutta Äänekoskella se oli vain 0,3 prosenttia. Henkilöauton käyttö ei kuitenkaan ole kasvanut aiemmista tutkimuksista, joten sillä ei voi selittää erityisen vähäistä julkisten kulkuneuvojen käyttöä uimahalliin tulon yhteydessä.

Suunnittelun, rakentamisen ja käyttökustannusten kannalta sijoittaminen liikuntatalon kupeeseen oli perusteltu ratkaisu. Saavutettavuuden kannalta merkittävää on se, että liikuntatalo oli jo aiemmin suosittu nuorison kokoontumispaikkana. Kuitenkin on ilmeistä, että uimahalliin saavutaan pääasiassa juuri tätä varten, sillä liikuntatalon muiden palveluiden johdosta (liikuntasali/kuntosali/hieroja) uimahalliin tuli ainostaan 12 prosenttia kävijöistä. Kovin moni ei myöskään koripallo-ottelun jälkeen siirtynyt uimahallin puolelle. Toinen saavutettavuuden kannalta keskeinen asia on sijainti koulukeskuksen (n. 1000 oppilasta) vieressä. Äänekosken suurimman koulun koululaisuinteja varten ei siten tarvita erillisiä kuljetuksia, jotka yleensä muodostavat valtaosan koululaisuintien kustannuksista.

6.3 Yhteenveto

Sosiaalisia vaikutuksia esitettäessä voidaan hankkeesta aiheutunutta muutosta verrataan vaihtoehtoon, jossa hanketta ei olisi toteutettu. Käytännössä vaihtoehdot ovat toisensa poissulkevia, mutta niiden pohjalta voidaan tarkastella päätöksestä aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia havainnollisesti. Seuraavassa kuviossa on esitetty kolmen päätöksentekovaihtoehdon pohjalta esiin nousevat näkökulmat Äänekosken uimahallin sosiaalisiin vaikutuksiin.

KUVIO 12. Sosiaaliset vaikutukset päätöksentekovaihtoehtojen mukaisesti.

Lähtökohdaksi on otettu tilanne, jossa päätöksentekijät joutuivat ennakoimaan eri vaihtoehtojen hyötyjä ja haittoja kaupungin asukkaille. Uimahallihankkeeseen kytkeytyneet poliittiset vaikutukset kulminoituivat kansalaisadressiin ja sitä seuranneeseen hankkeen nelivuotiseen etenemiseen kaupungin virallisissa suunnitelmissa. Esitetyn kansalaismielipiteen jatkona on nähtävissä "uimahallipuolueen" vetoamus, jonka myötä valtuusto asettui hankkeen suhteen eri kannalle kuin kaupunginhallitus. Puoluepoliittista hajautumista kuvaa se, että ainoastaan vasemmistoliitto teki ryhmäpäätöksen uimahallihankkeen suhteen. Nämä edeltäneet vaiheet on kuviossa esitetty päätöksenteon kontekstuaalisina tekijöinä, mutta on huomattava että ne ovat uimahallihankkeesta aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia siinä missä muutkin eritellyt vaikutukset.

Äänekosken uimahallin ylläpitäminen on, kuten yleensäkin yleinen uimahalli, liiketaloudellisesti kannattamatonta toimintaa. Uimahallitoiminta on kuitenkin koettu asukkaiden hyvinvoinnin kannalta tärkeäksi, joten sosiaaliset hyödyt on priorisoitu kustannustappioiden suhteen. Taloudellista rasitetta voidaan havainnollistaa julkisen rahoituksen tarpeella, joka on noin 14 markkaa käyntikertaa kohden. Subventiota ei luonnollisestikaan tarvita tilanteessa, jossa uimahallia ei olisi rakennettu. Jos äänekoskelaiset olisivat päättäneet osallistua Suolahden uimahallin saneeraukseen, kustannusrasite olisi ollut kertaluontoi-

nen ja vähäisempi kuin oman hallin rakentamiskustannukset (16,3 Mmk), jotka jakautuvat poistoina usean vuosikymmenen ajalle.

Hyvinvointia edistävän palvelun redusoiminen taloudelliseksi tunnusluvuiksi ei ole suinkaan tarkoituksenmukaista. Määrällisessä arvioinnissa elämän laadulliset tekijät eivät tule esiin. On ilmeistä, että uimahalli vaikuttaa asukkaiden hyvinvointia edistävästi, mitä asukkaat, päätöksentekijät ja viranhaltijat eivät asettaneetkaan kyseenalaiseksi. Kuitenkin uimahallin päätöksentekovaiheessa taloudelliset argumentit painoivat vaakakupissa eniten, sillä asukkaiden kohdistamista paineista huolimatta päätös rakentamisesta tehtiin vasta kun kaupungin taloudellinen tilanne alkoi laman hellittämisen myötä kääntyä parempaan. Päätöksentekoa edelsi hankkeen käytännöllisten seurausten puntaointi, jolloin taloudelliset näkökohdat nousivat keskeisinä esiin. Tämän mukaisesti näyttääkin ilmeiseltä, että mahdollisimman konkreettisesti perusteltavissa oleva informaatio erilaisista hyödyistä ja haitoista on edelleen käyttökelpoisinta tietoa päätöksenteon kannalta.

Konkreettisena hyötynä uimahallin rakentamisesta äänekoskelaisille oli hankkeen työllistävä vaikutus. Rakentamisesta saatu hyöty oli väliaikaista (14 kk), kuitenkin uudet työpaikat syntyivät ajankohtana, jolloin työttömyys Äänekoskella oli korkeimmillaan. Uimahallin henkilökunta rekrytoitiin kaupungin sisäisen työvoiman uudelleenjärjestelyin, joten valmiiseen uimahalliin ei otettu uusia työntekijöitä.

Asukkaiden liikunnan ja vapaa-ajan vieton kannalta muutos on merkittävä verrattuna uimahallittomaan vaihtoehtoon. Keskittämällä Suolahden saneerauskeskukseen olisivat äänekoskelaiset todennäköisesti käyttäneet naapurikaupungin hallia aiempaa enemmän, eivät kuitenkaan siinä määrin kuin omaa uimahallia. Kaupungin liikuntapalveluita uimahalli lisäsi olennaisesti, sillä uimahalli-liikuntatalo –kompleksi muodostaa kaupungin toisen liikuntakeskuksen urheilupuiston ohella. Toisaalta palvelun sijoittaminen Äänekosken keskustaan vahvisti entisestään keskusta-”viheralueet” -asetelmaa, minkä mukaisesti sivukylissä asuvat ovat palveluiden suhteen heikommassa asemassa.

Myös uinninopetuksen suhteen tilanne Äänekoskella muuttui. Aiemmin uimakouluja järjestettiin sääolojen salliessa uimarannoilla, mihin nähden uimakouluisten määrä on nyt kuusinkertaistunut. Koulujen uinninopetuksen kannalta kuljetuskustannusten väheneminen on keskeistä, minkä pohjalta on ilmeistä, että Suolahden uusittua uimahallia eivät Äänekosken koululaisryhmät olisi käyttäneet sen enempää kuin aiemminkaan. Myös erityisryhmien kohdalla muutos oli huomattava, vaikka äänekoskelaiset kävivät ennen omaa hallia säännöllisesti Suolahdessa vesivoimistelussa. Kaupungin ohjaamissa ryhmissä kasvu oli noin 70 prosenttia. Vaihtoehtoisesti näiden ryhmien Suolahden uimahallissa käyntien edellytyksiä saneeraus paransi.

Kun tarkastellaan seudullista vaikutusta, niin uimahalli uutena palveluna oli omiaan vahvistamaan Äänekosken seutukunnallisesti keskeistä asemaa. Suolahden hallin käytön kannalta eri päätösvaihtoehtojen seuraukset poikkeavat toisistaan. Äänekosken uusi halli verotti Suolahden kävijämäärää noin 15 prosenttia. Toisessa tilanteessa Suolahden uusittuun uimahalliin olisi saatu aiempaa enemmän kävijöitä, Äänekosken taloudellisella osallistumisella saneerauskeeseen olisi ollut mahdollista myös sijoittaa enemmän ja sitä myötä saada lisää käyttäjiä.

7 SOSIAALISTEN VAIKUTUSTEN ARVIOINTI LIIKUNTASUUNNITTELUN TYÖKALUNA

7.1 Vaikutusten arvioinnin siirrettävyydestä

Äänekoskella tehdyn hankearvioinnin pohjalta nousee esiin erinäisiä näkökulmia liikuntapaikasta aiheutuvien sosiaalisten vaikutusten erittelemiseksi. Kuitenkin yhden hankkeen yksityiskohtainen tarkastelu on sidoksissa omaan kontekstiinsa, tässä tapauksessa kyseessä oli nimenomaan äänekoskelaisten suhde omaan uimahalliinsa. Hankehistoria on ainutkertainen, eikä kansalaismielipidettä ja taloudellisia reunaehtoja voida sinällään esittää välttämättöminä yleisinä ehtoina uimahallin rakentamispäätökselle.

Yleistettävyyden sijasta onkin parempi puhua tutkimuksen siirrettävyydestä (Eskola & Suoranta 1998, 68). Yhden tapauksen tiheällä esityksellä voi olla merkitystä myös toisessa toimintaympäristössä. Tällöin yleistys syntyy lukijan toimesta. Samaan viittaa myös Sayer (1992, 249), jonka mukaan konkreettisten tapahtumien tasolla havainnot ovat ainutkertaisia, mutta intensiivisellä otteella voidaan tapahtunutta valaista yleisemmänkin tarkastelun pohjaksi. Tämän mukaisesti tutkimuksessa kuvattua päätöksenteon prosessia ja eri ihmisryhmien kytkeytymistä sen mekanismeihin, voidaan käyttää pohjana liikuntapaikasta aiheutuvien sosiaalisten vaikutusten arvioinnin kehittämiseksi. Keskeistä on kuitenkin huomata, että vasta jatkotutkimus voi osoittaa kuinka yleisistä prosesseista ja vaikutuksista on kyse.

Äänekoskella kaupunginvaltuutetut nojasivat uimahalliadressista välittyneeseen kansalaismielipiteeseen ja asettuivat hallituksen vastaiselle kannalle uimahallihankkeen suhteen. Tapahtuneen merkityksen ymmärtämiseksi on tunnettava paikallista kunnallispolitiikkaa ennen ja jälkeen uimahallipäätöksen. Taustaksi tulkinnalle voidaan kuitenkin nostaa esiin uuden kuntalain mukainen ajankohtainen pyrkimys vahvistaa valtuuston asemaa muuhun kunnalliseen

päätöksentekoon nähden (Uusi kuntalaki 1995; Pihlajaniemi 1997, 300). Tämän-
suuntaisesti Äänekoskella toimittiin: rivivaltuutetut puuttuivat asioiden kul-
kuun tekemällä vetoituksen uimahallihankkeen kiirehtimisen puolesta.
Menettelytapa ei ole yleinen, nimien kerääminen vetoon on päättäjien
keskuudessa varsin vähän käytetty vaikuttamiskanava (vrt. Pikkala 1997, 283-
284).

SVA:n myötä voitiin määrittää ne ihmisryhmät, jotka kykenevät hyödyntä-
mään uutta palvelua ja toisaalta ne, jotka jäävät palvelua paitsi. Äänekoski
sisältää pinta-alaltaan laajana maalaiskaupunkina yhtäläillä maaseutumaista
elinympäristöä kuin taajama-asutustakin, jolloin "viheralue" -problematiikka
nousee myös paikallisten liikuntapalveluiden järjestämisen ja kehittämisen
kannalta erääksi huomionarvoiseksi lähtökohdaksi. Saatujen kokemusten
nojalla näyttää olevan relevanttia huomioida syrjäseutujen asukkaiden lisäksi
myös työttömien ja vähiten koulutettujen liikuntapalveluiden käytön edelly-
tykset. Yleisemmin tarkasteltuna nämä ovat ihmisryhmiä, joihin yhteisöllisen
syrjäytymisen uhat kohdistuvat (Vähätalo 1997, 43-50).

Kun vaikutusten arviointia tarkastellaan paikallistason ylittävästä näkökul-
masta on eräs sovellutusalue liikuntamatkailu. Liikuntasuunnitteluun tämä
nivoutuu erilaisten virkistysalueiden ja -reittien suunnitteluna. Jatkossa
suunnittelu tapahtuu aiempaa useammin yhteistyössä reitin varren asukkaiden
ja maanomistajien kanssa, jotta maanomistukseen ja reittien linjaukseen liittyvät
eturistiriidat saadaan prosessoitavaksi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.
Tehtyjen linjauspäätösten vaikutusten ennakointi on toimenpide parhaan
vaihtoehdon löytämiseksi. Rakennuslaissa edellytetäänkin jo tarvittavien
kaavoitusratkaisujen ympäristövaikutusten selvittämistä.

Seutuajattelun voimistumisen myötä myös liikuntapalveluiden kunnallinen
toimintaympäristö laajenee. Äänekosken uimahallin kävijöistä lähes viidennes
tuli naapurikunnista. Monikäyttöisenä virkistysuimahallina se houkuttelee
käyttäjiä kaupungin ulkopuolelta. Samantyyppisesti voidaan esimerkiksi
palloilu- ja monitoimihalleja tarkastella hankkeina, jotka on tarkoitettu useiden
ihmisryhmien tarpeisiin. SVA:n soveltamista voi kuitenkin hankaloittaa paikal-
listen käyttötietojen kirjavuus. Kävijämäärien arviointia on vaikea suorittaa
luotettavasti pururadoilla, hiihtoladuilla, pallokentillä, jääalueilla ja urheilu-
kentillä. Sisäliikuntapaikoissa kävijäseuranta on helpommin järjestettävissä,
mutta suurten harrastajamäärien ulkoliikuntapaikoissa arviointi perustuu
parhaimmillaan otantamenetelmien käyttöön.

Vaikka Äänekoskella saadut kokemukset ovat hyödyksi kehitettäessä vaikutus-
ten arviointia edelleen, mallin soveltamisen yksityiskohdat muotoutuvat aina
kunkin hankkeen, vallitsevien olosuhteiden ja saatavissa olevan aineiston
mukaisesti. Esimerkiksi uimahalleista tehdyt käyttöselvitykset olivat varsin
hyödyllisiä havainnollistettaessa äänekoskelaisten uimahallikäynnin erityis-
piirteitä. Tällaista selvityskäytäntöä ei muiden liikuntapaikkojen kohdalla ole,

joten käyttöä ja käyttäjiä koskeva aineistonkeruu joudutaan aloittamaan eri tasolta.

7.2 Arvioijan rooli liikuntapaikan vaikutusten arvioinnissa

Tukeutuessaan tieteellisiin menetelmiin tiedonkeruun yhteydessä arvioija toimii tutkijana. Tutkimuksen ja vaikutusten arvioinnin samankaltaisuuden vuoksi voidaan puhua arviointitutkimuksesta. Apuvälineenä ovat yhteiskuntatieteisiin nojautuvat teoreettiset näkemykset, joiden avulla tutkija on kuvannut äänekoskelaisten suhdetta omaan uimahalliinsa. Kerätty aineisto on yhdistänyt tutkijan hankkeeseen, minkä analysoinnin myötä tutkijasta on tullut prosessin kuluessa hankkeeseen perehtynyt asiantuntija.

Hankkeen kannalta arvioijalta vaaditaan kokonaisvaltaista otetta, jotta siihen liittyvät erilaiset näkökulmat tulevat kirjattua ja käsiteltyä arvioitavien vaikutusten suhteuttamiseksi sosiaaliseen ympäristöönsä. Eri ihmisten ja ihmisryhmien näkökulmien tunnistaminen on osa tiedonkeruuta. Eri näkökulmien tulkitseminen ja tiivistäminen on keskeistä arvioinnin onnistuneen esittämisen kannalta, mutta prosessin edetessä on syytä tiedostaa jatkuvasti mikä tietämys perustuu arvioijan syntetisoimaan näkemykseen, mikä taas on jonkin tietyn tahon tietämystä hankkeesta. Kun osallistumispainotteisessa SVA:ssa arvioija joutuu jopa sovittelemaan eri ryhmien välisiä ristiriitoja ja erilaisia näkökantoja, tutkimusta painottavassa arvioinnissa ote perustuu eri näkökulmien yksityiskohtaiseen kirjaamiseen.

Äänekoskella ei osallistumista suunnittelun laajassa mielessä toteutettu, koska uimahalli oli arviointia aloitettaessa jo rakenteilla. Kuitenkin Äänekoskella tehtyä arviointia voidaan tarkastella myös eräänlaisena viestintänä asukkailta päätöksentekijöille, sillä tehtävänä oli valaista hankkeen aiheuttamia vaikutuksia asukkaiden näkökulmasta. Hankearvioinnin ollessa kyseessä paikallisen tiedonintressin merkitys on siinä, että asukkaat ja päättäjät saavat tiivistettyä tietoa omasta hankkeestaan. Käytännössä tätä toteutettiin tutkimusraportin ja tutkimuksen esitystilaisuuden puitteissa. Myös kyselyiden tuloksista tiedotettiin paikallislehdessä pian analyysin valmistumisen jälkeen.

Tutkijan saavuttamaa "asiantuntijuutta" on syytä painottaa hankkeen ja asukkaiden välisen suhteen asiantuntijuutena. Tämän lähtökohtana on suunnittelu-näkemykset, jonka mukaan kukin ihminen on omien tarpeidensa paras asiantuntija. Kommunikointi osuu tutkijan "asiantuntijuudessa" kasvaa entisestään, eikä arvioivan tutkijan tulisi varjella tietämystään. Avoimeen kommunikointiin ryhtyvänä hän pystyy parhaiten edistämään asukasnäkökulman huomioimista palveluiden kehittämiseen liittyvässä päätöksenteossa.

Näin esitetyssä asiantuntijuudessa on yhtymäkohtia Pirttilän, Konttisen ja Lehikoisen (1996, 57-58) esittämään kansalaisten ohjaamaan asiantuntijuuteen, joka perustuu tutkijan tai arvioijan ja asukkaiden väliseen vuorovaikutussuhteeseen. Mallin taustalla on hyvinvointivaltion muutostarpeen ja globaalien ekologisten uhkien tiedostaminen, mikä asettaa asukkaat aiempaa kansainvälisemmän kansalaisyhteiskunnan isänniksi. Myös toisessa mahdollisessa tulevaisuuden asiantuntijuudessa, alueellisen asiantuntijuuden mallissa on globaalinen ulottuvuus taustalla; tulevaisuus näyttäytyy alueiden maailmana, jossa kunnat ja maakunnat ovat keskeisiä perusyksiköitä. Alueellisen asiantuntijan tehtävänä on soveltaa yleistä tietämystä paikalliskontekstiin. Tällöin paikallisten erityispiirteiden sekä elämäntapojen tuntemus korostuu.

Edelleen arvioivalla tutkijalla on tehtävä arvioinnin kehittämisen suhteen, jotta saadut kokemukset palvelevat mahdollisimman hyvin jatkotutkimusta ja arvioinnin jalkauttamista kuntatasolle. Tämän mukaisesti arviointiprosessin teoreettisten ja metodologisten lähtökohtien sekä toisaalta käytännöllisen sovellutusarvon erittelemine on olennainen osa arviointia. Käytännöllisimmillään pyrkimys luoda eri intressitahoille yhteistä tietopohjaa näyttäytyykin tiedon saavuttamisen ehtojen pohdiskelun myötä.

7.3 Arviointiprosessin tarkastelua

Vaikka Äänekoskella tehty vaikutusten arviointi perustuu pitkälti tutkimukselliseen otteeseen, ei sitä voida redusoida pelkäksi sosiaalitieteellisten menetelmien sovellutukseksi. On huomioitava myös arvioinnin poliittinen ja hallinnollinen ulottuvuus. Kyseessä on pyrkimys analysoida moniulotteista tapahtumaketjua, jossa poliittisen päätöksenteon myötä rakennetaan ihmisille hyvinvoinnin edellytyksiä. Tämän mukaisesti tehdyn vaikutuserittelyn evaluaatio on jaoteltu SVA -prosessin päävaiheiden mukaisesti, jolloin arvioija näyttäytyy myös subjektina paikallisessa poliittis-hallinnollisessa kontekstissa Toisaalta arviointitutkimusta voidaan tarkastella aluksi tutkimusongelmiensa kautta.

Arviointitutkimuksen ensimmäisenä tarkoituksena oli Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten kartoittaminen. Aineistoa vaikutusten erittelyn pohjaksi oli riittävästi saatavilla, tosin tiedonkeruu oli aikaavievä operaatio, koska vapaa-aika- ja liikuntasektorilla ei ole kovin kehittyntä systemaattisen tiedonkeruun perinnettä. Myös vaikutusten yksiselitteinen esittäminen ei ollut aina mahdollista, sillä monimutkaisten yhteisöllisten prosessien kausaalisuhteet eivät ole tyhjennettävissä absoluuttisesti. Pikemminkin kyseessä on pyrkimys riittävän tiheään kuvaukseen, jonka pohjalta erilaiset vaikutussuhteet nousevat. Esittämisen ja raportoinnin kannalta vaikutuksia tarkasteltaessa on huomioitava, että moninaisia vaikutuksia on jouduttu yksinkertaistamaan, jotta niiden esittäminen ylipäätään olisi mahdollista.

Toisena tarkoituksena oli tarkastella SVA:n menetelmällistä soveltumista liikuntapaikan vaikutusten arviointiin. Tähän liittyvät havainnot tiedonkeruun kehikon tarjoamista mahdollisuuksista perinteisten uimahallin käyttöselvitysten sekä laajan hyvinvointi – käsitteen hyödyntämisestä haastatteluissa.

Aiempien käyttöselvitysten merkitys oli siinä, että vaikkei niiden pohjalta kartoitettu suoranaisia sosiaalisia vaikutuksia, niiden myötä voitiin spesifisti ymmärtää millaista on Äänekosken uimahallin käyttö. Käytön selvittäminen on tärkeätä, sillä säännöllisen ja monipuolisen liikunnan sekä yhdessäolon merkitys ihmiselle on ilmeinen. SVA:n kannalta uimahallin käytöstä aiheutunut liikuntakäyttäjätymisen muutos on sosiaalinen vaikutus muiden joukossa. Raportoinnissa kävijäkyselyn analyysiä on hyödynnetty taustaksi sosiaalisten vaikutusten erittelylle. Näitä ovat käytön useus, kävijöiden etäisyys uimahallista, uimahallintulokumppani sekä uimahalliin tulon tapa. Myös käytön motiiveja tarkasteltiin aiempien selvitysten pohjalta. Käyttäjien hyvinvointiin ja edelleen tarpeentyydytykseen nämä kytkeytyivät motiivikyselyn myötä, minkä perusteella huomattiin, että nuorimman ikäluokan kohdalla ovat motiivit erilaiset kuin vanhempien, painottuen näitä enemmän myös ajan viettämiseen.

Hyvinvoinnin allardtilaisen käsittämisen pohjalle rakennettiin yksinkertaiset haastattelut, jotka sitten luokiteltiin käsitteen pohjalta. Haastatteluiden edetessä ilmeni, että hyvinvointi on haastattelutilanteessa käsitteellisesti haltuunotettavissa. Kyseessä ei ole operationalisointi tutkimusentekemisen perinteisessä mielessä, vaan ennemminkin teemoittaminen niin, että haastateltava ”voi löytää” esitetyn kehityksen sisältä oman näkökantansa.

Tutkimuksen intressinä on osin menetelmän kehittäminen, jolloin kyseessä on soveltava tutkimus. Liikuntasuunnitteluun liittyen SVA:lla on yhtymäkohtia osallistuvalla liikuntasuunnittelulle (ks. Suomi 1989 & 1998), joka perustuu asukkaiden aktiiviseen osuuteen suunnitteluprosessissa. Osallistuvan suunnittelun peruslähtökohtana on vaatimus suorasta demokratiasta, mikä myös osallistumista painottavassa SVA:ssa on keskeistä. Äänekoskella sovellettu arviointi poikkesi tästä tutkimuksellisempaan suuntaan äänekoskelaisten osallistuessa arviointiprosessiin tutkimusaineiston välityksellä.

Paikallisesti arviointi etenee yhteistoiminnan kautta. Onnistuminen on paljolti kiinni siitä, miten eri tahot sitoutuvat ja miten tärkeäksi paikkakuntalaiset kokevat prosessin. Tässä arvioijan ja yhteisön vuorovaikutuksen onnistuminen tai sen puute nousee keskeiseksi. Arvioijan on otettava ennemminkin aktiivisen kyselijän kuin tarkkailijan rooli, jotta prosessi etenee. Äänekoskella ihmiset olivat varsin avuliaita, mikä oli edellytyksenä monipuoliselle tiedonkeruulle. Kiireistään huolimatta ihmisillä oli aikaa uimahallia koskeviin palavereihin ja juttutuokioihin. Ilman tätä sitoutumista ei arviointitutkimuksen läpivienti olisi ollut mahdollista.

Toisaalta myös ilmeni, että suhtautuminen liikuntatoiminnasta aiheutuvaa arviointia kohtaan on jossain määrin epäuskoista. Toiminnan sinänsä katsottiin perustelevan itse itsensä. Kun arviointia kehitetään edelleen voidaan tätä huomioida siten, että arvioinnin perusteluun ja lähtökohtien esittämiseen kiinnitetään yhä enemmän huomiota, sillä ehdoton luottamus tutkijan ja tiedon lähteiden välillä on arvioinnin käytännön toteuttamisen edellytys. Käytännöllisen ongelman muodosti ajankohta, sillä ensimmäisen vuoden käytöstä aiheutuneet vaikutukset eivät täysin vastaa vakiintuneen toiminnan mukaisia vaikutuksia. Tämä on otettu huomioon vaikutuksia esitettäessä. Toisaalta arvioinnin etuna oli hankkeeseen liittyneen poliittisten ja hallinnollisten prosessien tuoreus, mikä ilmeni myös kaupunkilaisten valmiutena tuoda esiin omia näkemyksiään ja mielipiteitään.

Edelleen arvioinnin onnistuminen riippuu siitä, mitä tietoa on saatavilla. Äänekoskella kyettiin uimahallin pääsymaksujen ja vapaa-aikatoimen laskutuksen kautta erittelemään eri tahojen uimahallissakäyntikertoja, mikä osoitautui varsin tarpeelliseksi lisäinformaatioksi. Maksuttomien liikuntapaikkojen kohdalla yhtenä vaihtoehtona ovat käyttövuorolistat, joissa ei kuitenkaan kävijöiden taustoja ole eritelty.

Kaikenkaikkiaan SVA:n myötä mahdollisuudet saavuttaa aiempaa monipuolisempaa tietoa ovat kokemuksen perusteella varsin hyvät. Käytännössä prosessia työstetään asenteiden ja arvojen tasolla, missä arvioivan tutkijan realistinen ote ja paikallisten tahojen sitoutuneisuus ovat olennaisia tekijöitä. On kuitenkin huomattava ettei arvioinnissa koskaan saavuteta lopullisia tuloksia, vaan kukin prosessi näyttäytyy pidemmällä aikavälillä osana menetelmän kehittämistä.

Tausta-aineiston keruu on vaikutusten arvioinnin pohjatyötä. Alkuvaiheessa on tärkeätä löytää riittävästi relevanttia aineistoa, jonka avulla voidaan paikallisia erityispiirteitä sekä hankkeen vaiheita kuvata. Aineisto koostuu yleisistä paikallisia taloudellisia, poliittisia ja väestöllisiä oloja kuvaavista dokumenteista sekä hankkeen osalta kaavoitukseen, suunnitteluun, rakentamiseen ja päätöksentekoon liittyvästä aineistosta. Tarvittaessa näitä voidaan täydentää pienoishaastatteluilla.

Arvioijan tietoisuus erilaisista hankkeeseen liittyvistä arvoristiriidoista auttaa identifioimaan mistä näkökulmasta kulloinkin hanketta tarkastellaan. Näin varsinkin julkisessa keskustelussa, jota voidaan tarkastella sanomalehtikirjoitusten kautta. Näistä yleisönosastokirjoitukset ovat hyvin subjektiivisia ja asenteellisia. Kuitenkin lehtien sivuilla käyty keskustelu jäsentää paikallista suhtautumista hankkeeseen ja sen avulla voidaan tunnistaa yhteisössä vallitsevia ristiriitaisia näkökulmia. Äänekoskella laajan lehtileikekokoelman myötä saatiin myös hankkeeseen kielteisesti suhtautuneiden näkemykset esiin.

Kerättyä aineistoa täydennettiin asiantuntijahaastatteluilla, joiden myötä selvitetiin paikallisten tahojen näkemyksiä hankkeesta ja ennakoitiin sen merkitystä

äänekoskelaisille. Haastattelut olivat tarpeellisia, sillä päätöksenteon dokumenteista ja lehtikirjoituksista saatu kuva Äänekosken uimahallihankkeesta saatiin konkretisoituitua keskeisten osallisten, päätöksentekijöiden, virkamiesten ja asukkaiden kannalta.

Arviointia suorittavalle tutkijalle on muodostunut jonkinlainen esiyymmärrys mahdollisista vaikutuksista jo ennenkuin hän kerää tausta-aineistoa. Tämän mukaisesti vaikutusten tunnistaminen, valitseminen ja arviointi limittyvät toisiinsa prosessin alusta alkaen. Arvioija käsittelee keräämäänsä materiaalia laajenevan tietämyksensä puitteissa, jolloin hän luokittelee ja arvottaa uutta informaatiota kokonaisuuden kannalta jatkuvasti.

Havainnollisuuden ja systemaattisuuden varmistamiseksi voidaan vaikutuksia luokitella erinäisten kriteerien mukaan. Tässä voidaan käyttää apuna aiempien SVA-sovellutusten pohjalta muodostettuja tarkistuslistoja, joiden avulla voi arvioija muokata oman luokittelunsa paikallisiin oloihin sopivaksi. Tarkistuslistoissa luetellut vaikutustyyppit ja näkökulmat menevät osin päällekkäin, koska tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman kattava näkemys vaikutuksista. Luokittelun merkitys on käytännössä arviointia koskevan ajattelun ja esittämisen selkiyttämässä, mistä esimerkkinä Äänekosken uimahallin kohdalla on uimataito. Vaikutusten erittelyn kannalta ei ollut olennaista eroa sillä huomioidaanko uimataito koko yhteisöä koskevien vaikutusten vai käyttäjiä koskevien vaikutusten yhteydessä.

Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen aineiston rinnakkaiskäyttö perustuu käytännöllisyyden periaatteelle: jos erilaiset aineistot toimivat yhdessä ei estetä näiden käytölle ole. Tutkija asettaa laadulliset yksityiskohdat määrällisen aineiston muodostamaan yleiseen kehikkoon. Uimahallin kohdalla esimerkiksi käytön suuruus ja laajuus sekä kävijöiden määrällinen luokittelu erilaisiin ryhmiin auttoi hahmottamaan käytöstä aiheutuvia vaikutuksia suhteessa paikalliseen väestöön.

Moniulotteisen aineiston tiivistäminen ymmärrettävään muotoon on aina jossain määrin ongelmallista. Laaja-alaiseen vaikutusten arviointiin pyrittäessä koettiin kuitenkin, että riittävän tiheä kuvaus äänekoskelaisten suhtautumisesta uimahalliinsa edellytti erityyppisiä aineistoja. Toisaalta tutkijan valitsemien vaikutusten perustelun lähtökohdaksi voidaan tarkastella sitä kenen kannalta vaikutukset ovat tärkeitä. Yhteiskunnan ja yhteisön mitakaavassa voivat vaikutukset olla vähäisiä, mutta yksittäisen ihmisen elämään se voi tuoda merkittäviä muutoksia. Äänekoskella tällainen suhteellinen vaikutus oli työllistävyys. Yhteisöllisesti tarkastellen keskeistä oli työllistävän vaikutuksen lyhytaikaisuus ja se, että työttömiä ei uimahallin valmistumisen myötä työllistety. Toisaalta rakentaminen aloitettiin heikon työllisyyden aikana, jolloin pienikin helpotus työttömyyteen muodosti perusteen rakentamista puoltavalle argumentoinnille. Arviointitutkimuksen tekemisen kannalta kyseessä on myös tutkimusresurssien kohdentaminen ja tutkimuksen rajaaminen, jolloin esi-

merkiksi yksittäinen uimahallin rakennusmies helposti jää numeroksi tilastoon.

7.4 Ennakoiva ote liikuntapaikan vaikutusten arvioinnissa

SVA:a on kehitetty hankesovellutusten myötä ennakoivaksi arvioinniksi. Sen ennakointi ketkä aiotusta hankkeesta hyötyvät ja ketkä jäävät vaikutusten ulkopuolelle on arvioinnissa keskeistä. Tarkoituksena on valaista päätöksentekotilannetta huomioimalla myös hankkeeseen liittyviä erilaisia näkökulmia ja arvolähtökohtia käytännönläheisesti. Etukäteisarviointia tehdään paikallistasolla päätöksentekoon liittyen, mutta SVA:n myötä pyritään ennakointi vakiinnuttamaan osaksi päätöksentekoa. Seuraavassa tarkastellaan ennakoivaa arviointia päätöksenteon näkökulmasta.

Käytännössä kunnalliseen suunnitteluun sisältyy nykyiselläänkin arviointi- ja ennakointityötä, jossa joudutaan usein tukeutumaan muualta saatuihin kokemuksiin. Näin myös Äänekoskella, jossa uimahallin suunnittelutyöryhmä vieraili neljän vastaavan kokoisen kaupungin uimahallissa. Tutustumiskäyntien pohjalta työryhmä arvioi Äänekosken uimahallin tulevaa käyttöä ja kustannuksia. Työryhmän raporttia on seuraavassa tarkasteltu sen pohjalta miten suunnitelmat toteutuivat. Esityksessä ei ole kyse niinkään työryhmän tekemien esitysten toteutumisen arvioinnista, vaan laajemmassa yhteydessään niiden ongelmien kuvaamisesta, joita rationalistiseen suunnitteluun ja edelleen päätöksentekoon liittyy. Puutteita valaisemalla voidaan ennakoivaa arviointia tiedostaa tutkimuksen näkökulmasta, minkä johdosta Äänekosken uimahallin suunnitteluprosessia valaistaan tarkoituksenmukaisesti.

Suunnittelutyöryhmän raportti luovutettiin kaupunginhallitukselle noin kaksi vuotta ennen uimahallihankkeen päätöksentekoa. Raportissa on tarkasteltu uimahallin monikäyttöisyyttä ja sijoittamista paikallisesta tarpeesta käsin, mutta käytöstä aiheutuneita menoja ja tuloja ei kyetty ennakoimaan kovin tarkasti. Raportissa pääsymaksutulot on arvioitu 60 000 kävijän mukaisesti noin miljoonaksi markaksi, mikä tulos sitten saavutettiin ensimmäisenä käyttövuonna, mutta vasta 94 000 kävijän myötä. Pääsymaksutulojen yliarviointi kompensoitui kävijämääräarviossa, joka osoittautui varman päälle tehdyksi. Työryhmän arvio perustui muiden samankokoisten kaupunkien vakiintuneisiin kävijämääriin, eikä uudenaikaisen varustetason ja monikäyttöisyyden vaikutusta kävijäkuntaan mitenkään erikseen arvioitu.

Työryhmän arvion pohjalta uimahallihanke esiteltiin päätöksentekijöille keväällä 1994. Kaupunginvaltuuston kokouksen liitteenä olevassa muistiossa on eritelty hankkeen toteuttamiseen liittyviä puoltavia ja vastustavia näkökulmia. Tässä yhteydessä on myös esitetty huomio aiemmasta pääsymaksutulojen yliarvioinnista. Esitetyt näkökohdat sisältävät taloudellisten, seudullisten ja työllistävien tekijöiden erittelyä hyvin yleisellä tasolla. Esityksen lopuksi

on todettu uimahallilla olevan kansanterveydellisiä vaikutuksia, joita kuitenkin on "vaikea arvioida rahassa".

Vaikka päätöksiä joudutaan tekemään puutteellisten arvioiden pohjalta, ovat nämä arviot huomioitavissa valintoja ohjaavina tekijöinä. Kaupungin virkamiesten valmistelmina esityksinä ne sisältävät tietämystä, jota päätöksentekijät suhteuttavat omien ehtojensa pohjalta. On luonnollisesti huomattava, että arviot ovat subjektiivisia, sellaisenaan valmistelijan omia valintoja eri näkökohtien ensisijaisuudesta. Tämän mukaisesti arvioiden luotettavuudelle voidaan asettaa erityisiä vaatimuksia, sillä päätöksentekijän oma kompetenssi ei välttämättä ulotu käsiteltävään aiheeseen.

Äänekosken esimerkin mukaan ollaan vielä varsin kaukana monipuolisesta erittelevästä arvioinnista, jossa myös arvion esittäjän arvolähtökohdat tulevat avoimesti esille. Kuitenkin päätöksentekoprosessin tarkastelu laajemmasta yhteisöllisestä tietämyksestä käsin täydentää kuvaa ennakoivan arvioinnin mahdollisuuksista. Äänekosken uimahallihankkeen suhteen on ilmeistä, että ihmiset tietävät asioita, mitä voitaisiin hyödyntää myös ennakoivassa mielessä. Ongelmaksi näyttääkin muodostuvan se, miten paras ja olennaisin tieto saadaan hyödynnettyä päätöksenteon hetkellä, jolloin erilaiset arvot ja intressit vaikuttavat tehtyihin valintoihin.

Kun Äänekoskella suurin huomio kiinnittyi erilaisten taloudellisten tunnuslukujen tarkasteluun jäi erilaisten päätösvaihtoehtojen seurausten arviointi vähäiseksi. Päätösvaihtoehtojen vaikutuksia tarkasteltiin yleisesti, eikä niitä oikein kyetty konkretisoimaan. Esimerkiksi "viheralueiden" näkökulmasta ei erittelyä tehty laisinkaan. Uimahallihankkeeseen liittyneen yleisen keskustelun perusteella tämä olisi ollut kuitenkin varsin perusteltua päätöksenteon yhteydessä. Yksityiskohtaiseen vaikutusten jakautumisen erittelyyn olisi eväitä ollut, mistä yhtenä osoituksena erityisliikunnanohjaajan tarkastelu voimisteluryhmien osanottajista:

"Kyllä se keskustaajama painotteista on. Ryhmissä käy viikottain 300 ihmistä ja niistä noin 75 prosenttia on tästä saaren keskustasta...Esimerkiksi Konginkankaan pohjoinen osa on varmasti hunningolla. Konginkankaan kirkonkylän osalta meillä on ohjaustoimintaa työikäisille ja erityisryhmille. Parantalan ja Koiviston suunnalta ihmiset tulevat näihin ryhmiin. Mä tunnustan tämän tosiasian ja yritän tämän mukaan toimia...Enemmistö on keskustaajamasta, marginaaliryhmä tulee muualta."

Näkemyks ei ole uusi Äänekoskella, ennemminkin se on "itsestään selvyys". Arkiajattelun mieltäminen päätöksentekovaihtoehtojen perustaksi ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Ennemmin vedotaan objektiivisluontoisiin tunnuslukuihin, joiden valintaperusteita ei ole esitetty. Oman valinnan perustelun pohjana jonkun muun tekemät arvovalinnat joudutaan hyväksymään. Laajasti tarkastellen on kuitenkin ilmeistä, että onnistunut päätöksenteko pohjaa käsiteltävän asian omakohtaiseen kokemiseen, joka perustuu aiheelle

ominaisen argumentaation tuntemiseen. Seuraavassa on esimerkki erään haastateltavan puheesta, joka samalla havainnollistaa arkijärjen päättelyketjua:

”Ja lähinnä kuitenkin Äänekoski on paikka, joka on vetten ympäröimänä. Me laskettiin onko siellä peräti 13 tai 14 uimarantaa. Ainakin äänekoskelaiset ovat tottuneet varmasti kesäisin uimaan. Nyt sitten siitä voisi tulla ympärivuotinen harrastus ja mahdollisuus.”

Arkisiin faktoihin nojautuen haastateltu perustelee uimahallin rakentamista Äänekoskelle. Argumentaatiolla on vahva paikallinen painotus. Ympäri-
vuotinen uintimahdollisuus ei kuitenkaan kantanut päätöksenteon yhteyteen, jossa suhdanteet, kustannukset ja kuntayhteistyö nousivat keskeisiksi teemoiksi. Esitetyt lainaukset ovat esimerkkejä siitä, että itse aiheen ympärillä on paljon tietämystä, ongelmaksi muodostuu olennaisen poimiminen epä-
olennaisesta. Päätöksentekoa ajatellen avainasemassa ovat luottamus-
henkilöiden mahdollisuudet saavuttaa hankkeen kannalta relevanttia tietoa, mihin liittyy myös sen tiedostaminen millä perustein päätöksenteon valmistelussa on moninaista tietoa tiivistetty ja tulkittu.

On ilmeistä, että tietämystä ennakoivan arvioinnin pohjaksi oli runsaasti. Tässä mielessä uusi, koeteltu tieto ei ole päätöksenteon keskiössä, vaan tiedonkulun avoimuus sekä tiedon soveltaminen ja saatavuus muodostavat onnistuneen päätöksenteon elementit. Arvioinnin perustana olevat subjektiiviset näkemykset ovat paloja palapeliin, jonka täydentymisen myötä merkittävät vaikutukset voidaan nostaa esiin. Tämän palapelin kokoamisessa ovat päätöksentekijät ja päätöksentekoa valmistelevat virkamiehet paljon vartijoita.

7.5 Pohdinta

7.5.1 Sosiaalisten vaikutusten arviointi osana palauteohjausta

Kuntien niukentuneet resurssit ovat johtaneet tilanteeseen, jossa järjestettävien palvelujen valintojen perustelut ovat nousseet vahvasti esille. Näin myös hyvinvointia edistävien liikuntapalveluiden kohdalla. Tässä tutkimuksessa perustelua lähestyttiin erittelemällä Äänekosken uimahallista aiheutuneita sosiaalisia vaikutuksia. Saatujen kokemusten nojalla voidaan suosittaa paikallistasolla tapahtuvan laaja-alaisen ja käytännönläheisen perustelun pohjaksi tarkastelun ulottamista hankkeen päätöksentekoon liittyneisiin yksityiskohtiin. Ilmeni myös, että pitkällä tähtäimellä vaikutusarvioinnin keskeinen funktio on päätöksentekoon soveltuvan ennakoivan arviointitiedon tuottamisessa. Kyseessä ei ole niinkään rationalistinen päätöksenteko perinteisessä, ylhäältä asetettujen tavoitteiden saavuttamisen mielessä. Ennemminkin lähestymistapa arviointiin on käytännöllinen, mikä ei suinkaan poissulje järkeviä ja taloudellisia päätöksiä.

Vaikutusten arviointi perustuu erilaisten näkökulmien tiedostamiseen ja näiden pohjalta parhaan mahdollisen vaihtoehdon löytämiseen. Päätöksen voidaan

sanoa olevan oikeutettu kun se on mahdollisimman monesta näkökulmasta hyvä päätös. Äänekoskella uimahalli sijoitettiin keskelle väestön painopiste- aluetta, koulujen läheisyyteen, liikenneväylien varrelle sekä edelleen liikunta- talon yhteyteen, jonne varsinkin paikallinen nuoriso oli tottunut kulkemaan säännöllisesti. Tämänkaltainen sijoittelu on järkevää ja perusteltua, kuin suoraan ohjekirjasta. Kuitenkin yleisten ohjeiden ja paikallisesti laadittujen suunnitelmien ulottumattomiin jäi uimahallin käytöstä aiheutuneiden vaikutusten epätasaisen jakautumisen huomiointi. Varsinkin sivukylien asukkaat jäivät uimahallipalvelun suhteen epätasa-arvoiseen asemaan.

Kun ei-toivotut vaikutukset ja vaikutusten jakautuminen otetaan huomioon, voidaan arviointia hyödyntää päätöksenteossa demokratian vahvistamiseksi. Tehdyn päätöksen yksipuolinen legitimointi vaikeutuu, eikä tehdyn päätöksen todistaminen onnistuneeksi jälkikäteen pääse muodostumaan arvioinnin toteutuneeksi funktioksi. Avoimuuden kasvaessa monipuolista arviointia ei voida välineellistää helposti yksittäisen tahon etujen ajamisen välineeksi. Pikem- minkin vaikutusten arvioinnin tehtävänä on eri ihmisryhmien näkökulmien huomioon ottaminen. Tähän pääseminen vaatii suhteellisen tiedon merkityksen uudenlaista tiedostamista päätöksenteon valmistelussa. Onnistuessaan tämä merkitsee kuntalaisten tasa-arvoisen kohtelun ja asiakaslähtöisen ajattelun nousemista tarkastelun lähtökohdaksi kustannustehokkuuden rinnalle.

Muutoksen edistämisen kannalta on merkittävää, että asukkaita ei kohdella pelkästään veronmaksajina ja julkisten palveluiden rahoittajina, vaan näiden lisäksi omien tarpeidensa asiantuntijoina. Tämäkin tutkimus voidaan nähdä näkökulmasta, jonka mukaisesti asukkaat palvelujen käyttäjinä osaltaan ohjaavat palvelujen järjestämistä. Palauteohjauksen edellytysten vahvistaminen tulisi olla myös liikuntapalveluiden suunnittelun ja -kehittämisen kohteena. Jatkuvan palautteen periaate tarjoaa perustan hyvinvointia tukevien liikunta- palveluiden kehittämiseksi.

Asukkaiden näkemysten huomioonottaminen on kirjattu uuteen kuntalakiin. Suunnittelun piirissä on havaittavissa avautumista asukkaiden osallisuutta ohtaan. Myös päättäjät ja virkamiehet kohtaavat suunnittelun ”kommunikaatiivisen käänteen”. Heidän osuuttaan päätöksenteossa suhteutetaan kriteereillä, joissa avoimuus ja julkisuus ovat aiempaa merkittävämmässä roolissa. Päätöksentekijöiden järkevää toimintaa ei mitata niinkään objektiivisen tiedon pohjalta, vaan kommunikaatioprosessissa, jossa eri tavoin elävät ihmiset pyrkivät yhteisiin päämääriin.

Toisaalta on ilmeistä, että toiveista ja ideoista on vielä matkaa käytännön toimintaan. Asukkaiden osallistumisen ongelmiksi on koettu muun muassa aktiivisuuden kasautuminen harvoille asukkaille sekä osallistumisprosessiin valikoituminen. Tällöin uhkana on se, että aktiivinen vähemmistö reflektoi vain omia tarpeitaan ja etujaan. Näennäisdemokratian ohella ongelmaksi on koettu myös osallistumalla oppimisen hitaus, joka ei nivoudu poliittisen päätöksen-

teon jatkuvaan ja reaaliaikaiseen rytmiin. Pitkällä tähtäimellä osallistumista tulisikin laajentaa yksittäisistä hankkeista ja projekteista koskemaan kaikkea päätöksentekoa.

Näihin ongelmiin erittelevä arviointimenetelmä liikuntasuunnittelun välineenä tarjoaa ratkaisuja. Voidaankin puhua tiedonkeruusta mahdollisimman kattavana näkökulmien keruuna, jolloin ristiriitaisetkin näkemykset ovat osa suunnittelun kokonaisnäkemystä. Toisaalta menetelmä edellyttää myös keskustelua, koska arvioinnin tekijä ei tarjoa päättäjille yhtä ainoata ratkaisumallia. Tässä mielessä asukkaiden, päätöksentekijöiden, viranhaltijoiden ja asiantuntijoiden näkökulmien tiedostaminen on edellytyksenä hyvälle päätöksenteolle. Vaikutusten erittelyn käytännöllisyys on siinä, että se mahdollistaa paikallisten vahvuuksien ja heikkouksien identifioimisen tarkasteltavan kohteen suhteen, jolloin kehittämistoimenpiteitä voidaan jatkossa kohdentaa tarkoituksenmukaisesti

7.5.2 Arvioinnin kehittämiskäytännöt ja yksilölliset tarpeet

Etukäteisarvioinnin ongelmallisuus ilmeni tehdyssä tutkimuksessa. Paikalliset ennakoinnit hankkeen vaikutuksista nojasivat osin muualta saatuihin kokemuksiin, joiden soveltuvuutta uimahallihankkeeseen ei arvioitu erikseen äänekeskelaisten tarpeesta käsin. Sama ongelma on myös SVA:n kaltaisessa menetelmässä, jota on sovellettu erilaisissa ympäristöissä kovin vähän. On kuitenkin ilmeistä, että pitkällä aikavälillä jälkikäteisarvioista voidaan siirtyä yhä enemmän ennakoivaan arviointiin. Näin kun relevanttia tietoa opitaan kokemuksen perusteella eriyttämään vähemmän relevantista. Tämän toteutumiseksi on luonnollisestikin panostettava tiedonkulun esteettömään etenemiseen kommunikaatioprosessista toiseen.

Uimahallin eriteltyistä sosiaalisista vaikutuksista käyttöön liittyvät vaikutukset ovat yhdenlaisia vaikutuksia. Näitä ei kuitenkaan kovin keskeisesti huomioitu kun päätöstä uimahallista tehtiin. Erilaiset poliittis-taloudelliset näkökohdat olivat julkisen keskustelun ja edelleen päätöksentekijöiden tarkastelun keskiössä. Käytöstä aiheutuvat terveysvaikutukset priorisoitiin ikään kuin latenteina, myönteisen rakentamispäätöksen varalta esitettyinä tekijöinä. On ilmeistä, että päätöksiä tehdään edelleen yhteismitallisen, taloudelliseen tehokkuuteen perustuvan tiedon varassa, jolloin taloudellisiin tunnuslukuihin yksiselitteisesti palautumattomat liikunnan moninaiset hyvinvointivaikutukset koetaan marginaalisiksi.

Uimahallin käytöstä aiheutuneet vaikutukset on kuitenkin huomioitavissa kun tarkastellaan uimahallipalvelua kaupunkilaisille suunnattuna julkisena hyvinvointipalveluna. Päätöksenteon suhteen näyttää siltä, että ihmisen perustarpeiden tyydyttämisessä ei uimahallia koeta kovin keskeiseksi palveluksi, onhan toiminnassa kyseessä omaehtoinen hyvinvoinnin tukeminen liikunnan ja ajanvietteen merkeissä. Tarpeiden tyydyttämisen hierarkiassa nämä eivät ole, varsinkaan yhteisöllisissä muutostilanteissa, kovin keskeisiä tekijöitä. Sitä vas-

toin erityisryhmille, esimerkiksi liikuntavammaisille, joiden liikkumista vesi edesauttaa, merkitys on varsin huomattava. Heidän kohdallaan kyseessä on palvelu, joka tukee heidän integroitumistaan yhteisölliseen toimintaan.

Julkisesti subventoituna palveluna Äänekosken uimahallin pääsymaksut eivät ole esteenä monien eri ihmisryhmien käytölle. Maksu on normaalia halvempi muun muassa lapsille, eläkeläisille ja työttömille. Sen sijaan etäisyys uimahallille on monien sivukylissä asuvien käytön esteenä. Tutkimuksen yhteydessä nousi esille kuljetusten järjestäminen "viheralueilta" keskustaan. Syrjäseudulla asuvien autottomien ulottaminen palvelun pariin on edelleen paikallisesti avoin kysymys. Etäisyys asukkaiden tarpeiden tiedostamisen ja toimenpiteiden välillä on todellinen.

Liikuntapalvelujen tarjoamista tarkasteltaessa voidaan tarkentaa vaikuttavatko taustalla asukkaiden tarpeet vai markkinoiden tarpeet. On perusteltua olettaa, että markkinoiden yleinen pyrkimys arvon maksimointiin ja inhimillinen, yksilöllisesti koettu kohtuus tarpeentyydytyksessä eivät kohtaa yksinomaan kustannus-hyöty -ajatteluun turvaavassa päätöksenteossa. Tässä mielessä tehty tutkimus on pohjautunut kontekstuaalisesti määritellylle hyvinvoinnille, joka on sidoksissa ihmisen paikalliseen elinympäristöön ja konkreettisiin tilanteisiin. Hyvinvointi esiintyy tällöin ihmisen tarpeiden ja ympäristön rakenteellisten tekijöiden vuorovaikutuksessa. Tämän mukaisesti voidaan tarkastella myös uimahallia kuntalaisen hyvinvoinnin tukijana: rakenteelliset tekijät kuten saavutettavuus, kohdentuminen ja riittävyys ovat yleisiä edellytyksiä yksittäisen ihmisen laadullisten ja määrällisten tarpeiden tyydytykselle. Edelleen nämä ovat tekijöitä, joihin voidaan vaikuttaa yhteisöllisessä päätöksenteossa.

Kaikenkaikkiaan näyttää siltä, että uimahallin aiheuttamia toivottuja muutoksia asukkaiden hyvinvoinnissa ei periaatteellisella tasolla aseteta kyseenalaiseksi. Kuitenkin päätöksentekoa ohjaaviksi tekijöiksi nämä vaikutukset eivät yltäneet. Onkin ilmeistä, että ihmiset suhtautuivat valintatilanteessa siten, että he arvottivat asioita käytännönläheisesti pohtien uimahallin tarvetta, taloudellisuutta ja seurauksia. Näiden erilaisten tekijöiden suhteuttamista vaikeuttaa se, ettei yksiselitteistä tietoa erilaisista vaikutuksista ole saatavilla. Yhteen ainoaan totuuteen pohjautuva yhteismitallinen tieto on kuitenkin osoittautunut varsin lyhytnäköiseksi ratkaisuksi, esimerkiksi taloudellinen tunnusluku tiedon välittäjänä on lopultakin vain yksi havainnollistamisen muoto muiden joukossa.

Tämän tutkimuksen lähtökohtien valossa tällaisen tiedon muodostaminen päätöksenteon pohjaksi ei ole kovin relevanttia, koska se johtaa reduktionistiseen näkemykseen. Toisaalta myös yksiselitteisen tiedon taustalla on yksilöllisiä arvovalintoja. Erilaisiin kustannus-hyöty laskelmiin nojaavat vastakkainasettelut ovat päätöksenteon arkipäivää, koska soveltuvaa laadullista tietoa ei ole saatavilla. Yksilölliselle harkinnalle ja vaihtoehtojen puntaroinnille pohjaava malli asettaa päättäjien harkintakyvyn ja ajankäytön koetukselle. On kuitenkin ilmeistä, että oikotietä monipuoliseen näkemykseen ei ole. Tässä

mielessä laaja näkemys, jossa ympäristölliset, sosiaaliset ja taloudelliset näkökulmat huomioidaan on todellisen kehittymisen ehtona. Yksiselitteisen tiedon tuottaminen ristiriitojen välttämisen toivossa ei tässä mielessä ole kovin hedelmällistä. Pikeminkin voitaisiin tarkastella asukkaiden kyvystä sopeutua tehtyihin päätöksiin, mitä tietoisuus aiempaa avoimemmasta ja monipuolisemmasta valmistelusta voisi edesauttaa.

7.5.3 Jatkonäkymiä

Monipuolisen vaikutusarvioinnin myötä on mahdollista kiinnittää huomiota liikuntapaikasta aiheutuneisiin sosiaalisiin vaikutuksiin laajasti, myös niihin jotka ovat poliittisesti vaikeita. Tämänmukaisesti sivukylien mahdollisuuksia käyttää uimahallipalvelua voidaan tarkastella kehittämisen lähtökohtana, ei pelkästään rakenteellisena itsestään selvyytensä. Tässä SVA näyttäytyy tulevaisuuden arviointimallina, joka voi laajentaa vallitsevia käsityksiä. Arviointi, joka ei suoranaisesti ohjaudu markkinoiden ehdoilla voidaan sijoittaa muun arvioinnin yhteyteen. Vaikutusten arviointi ja toimintaohjelmien tavoitteiden vaikuttavuuden arviointi ovat toisiaan täydentäviä arvioinnin muotoja.

Vaikutusten arviointi voidaan nähdä pluralistisena arviointiohjelmana. Erilaisien arviointi- ja tutkimusmenetelmien tarkoituksenmukainen yhdisteleminen on osa SVA:n tekijän käytäntöä. Tämän mukaisesti ei menetelmän ”vaihtoehtoisuutta” ole tarpeen korostaa, vaan pikemminkin kyseessä ovat painotuserot, joita voidaan menetelmää soveltamalla myös häivyttää. Käytännöllisyyteen tähtäävänä menetelmänä hankkeisiin kytkeytyneiden näkökulmien tarkka kuvaus avaa mahdollisuuksia monenlaiseen arviointiin.

Kehitettäessä edelleen SVA:a osaksi laajempaa liikuntapoliittista kontekstia, voidaan sen käytön edellytyksiä tarkastella strategisen tason arviointivälineenä. Liikuntasuunnittelun kannalta kysymys on siitä, miten menetelmä saadaan istutetuksi luontevasti osaksi liikunnan suunnittelu- ja kehitystyötä. Uhkana on se, että menetelmään turvaudutaan kun halutaan valmis lausunto siitä kannattaako jokin liikuntaan liittyvä hanke hyväksyä tai hylätä. Tämä ei ole vaikutusten arvioijan tehtävänä, vaan hänen tarkoituksenaan on kerätä ja tiivistää mahdollisimman monipuolista tietoa odotettavista vaikutuksista. Yhtenä konkreettisena sovellutuskohteena voisi olla se, että yksittäisen liikuntapaikan valtion tuen myöntäminen edellyttää yksityiskohtaista selvitystä hankkeen odotettavissa olevista vaikutuksista.

Tutkimuksellisenä jatkokehittelynä tulee kyseeseen SVA:n soveltaminen erikokoisiin liikuntahankkeisiin. Useista hankearvioinneista saadut kokemukset muokkavat pohjaa myös ohjelmason vaikutusten arvioinnille, jonka myötä erilaisia liikuntapaikkatyyppisiä voitaisiin tarkastella. On ilmeistä, että päätöksentekijöiden, virkamiesten ja kuntalaisten intressit ovat myös osin yhteneväiset perusteltaessa liikuntarakentamista yhteiskunnallisesti. Arviointiin niveltyy luontevasti päätöksenteon tarkastelu, minkä myötä voidaan valaista liikuntarakentamisen perustelujen konkreettista tilaa. Näin voidaan myös

tarkastella yleisemminkin liikunnasta aiheutuvien vaikutusten priorisointia päätöksenteon tasolla sekä sitä miten tutkijoiden tuottamat perustelut arvotetaan päätöksenteon yhteydessä.

Liikuntapaikkoja tarkasteltaessa strategisen tason vaikutusarviointia hankaloittaa aineistojen hajanaisuus. Erilaiset kävijätilastot ovat usein puutteellisia ja vuoden 1993 valtionosuusuudistuksen johdosta poistuneiden liikuntatoimen valtionosuusselvitysten myötä menetettiin mahdollisuus saada keskitettyä perustietoa tarkastelun lähtökohdaksi. Tämä ei kuitenkaan ole ylipääsemätön este, sillä kuten aiemmin useaan otteeseen on todettu vaikutusten arviointi heijastelee pitkälti asukasnäkökulmaa. Menetelmällisesti tämä merkitsee sitä, että on ennenkaikkea päästävä lähelle asukkaita. Laadullista ja määrällistä aineistoa yhdistelemällä pyritään välttämään liiallisen yksinkertaistamisen ja ulkokohtaisuuden karikkoja tavoiteltaessa laaja-alaista näkemystä eri tyyppisistä vaikutuksista.

Sosiaalisten vaikutusten suhde taloudellisiin ja terveydellisiin vaikutuksiin näyttää olevan liikuntapaikan vaikutusarvioinnissa varsin läheinen. Yhteisöön ja viime kädessä yksittäiseen veronmaksajaan kohdistuvat taloudelliset näkökohdat ovat Äänekoskella saatujen kokemusten perusteella keskeisiä yleisen mielipiteen muodostukseen ja päätöksentekoon vaikuttavia tekijöitä. Toisaalta pyrittäessä monipuoliseen liikuntapaikasta aiheutuvien vaikutusten arviointiin myös koetut terveysvaikutukset ovat keskeisesti esillä.

Integroimalla erilaisia vaikutuksia saman arvioinnin sisälle voidaan tutkimusta ulottaa tieteiden väliseksi. Tämän mahdollisuuden innoittamana on kuitenkin huomattava, että tälläkään arviointimenetelmällä ei voida korvata päätöksentekomenettelyä, jonka perusteella poliittisen valinnan pätevyyttä viimekädessä arvioidaan. Vaikutusten arviointi ei siten ole pätevyysmittari. Edelleenkin katse kohdistuu demokratiaan ja sen kehittämiseen. Vaikutusten arviointiin kohdistuva tutkimus voi toki tässä kehitystyössä olla käytännöllisenä apuvälineenä.

LÄHTEET

- Alanen, P. (1989) Luonnontiede, lääketiede, tieteenteoria. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, P. (1994) Laadullinen tutkimus. (3. painos) Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. (1996) Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Juva: WSOY.
- Allardt, E. (1988) Sosiologia I. Juva: WSOY.
- Allen, T. (1995) Kunnallisten palvelujen kysyntä – tarpeet, kulutus ja kokemukset. Palkansaajien tutkimuslaitos. Tutkimuksia 58.
- Aristoteles. (1989) Nikomakhoksen etiikka. Suomentanut Simo Knuuttila. Helsinki: Gaudeamus.
- Arnkil, E. (1991) Social work in systems of boundary. In Lehto, J. (ed.) Deprivation, social welfare and expertise. National Agency for Welfare and Health. Research Reports 7. Helsinki: VAPK – publishing, 100-113.
- Beck, U. (1990) Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Tampere: Vastapaino.
- Burdge, R.J. (ed) (1998) A conceptual approach to social impact assessment. Collection of writings by Rabel J. Burdge and colleagues (Revised edition) Middleton: Social Ecology Press.
- Burdge, R.J. (1998) A brief history and major trends in the field of social impact assessment. In Burdge, R.J. (ed) A conceptual approach to social impact assessment. (Revised edition) Middleton: Social Ecology Press, 3-10.
- Burdge, R.J. & Vanclay F. (1998) The practice and future of social impact assessment. In Burdge, R.J. (ed) A conceptual approach to social impact assessment. (Revised edition) Middleton: Social Ecology Press, 265-284.
- Campbell, S. & Fainstein, S. (eds.) (1996) Readings in planning theory. Cambridge. Massachusetts: Blackwell
- Chelimsky, E. (1997) The coming transformations in evaluation. In Chelimsky, E. & Shadish, W.R. (eds.) Evaluation for the 21st century. A handbook. Thousand Oaks: Sage, 1-26.
- Chelimsky, E. & Shadish, W.R. (eds.) (1997) Evaluation for the 21st century. A handbook. Thousand Oaks: Sage.

- Cohen, G.A: (1993) Equality of what? On welfare, goods and capabilities. In Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) The quality of life. Oxford: Clarendon Press, 9-29.
- Coser, L. (1971) Masters of sociological thought. Ideas in historical and social context. (2nd edition) New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Declaration on Sport. (1997) Amsterdam European Council. (Declaration on Sport (1997). <http://europa.eu.int/search97cgi>. Tulostettu 12.3.1997
- Doyal, L. & Gough, I. (1991) A theory of human need. London: McMillan Press.
- Ehrnrooth, J. (1990) Intuitio ja analyysi. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 30-41.
- Erityisryhmät uimahalleissa. Uimahallien käyttötoimikunnan mietintö 1990. Komiteamietintö 1990:52. Helsinki.
- Ervasti, H. (1995) Social classes and welfare services. University of Turku, Department of Social Policy. Series B:6.
- Ervasti, H. (1996) Kenen vastuu? Tutkimuksia hyvinvointipluralismista legitimitetin näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimus 62.
- Eräsaari, R., Lindqvist, T., Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. (1999) (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola, J & Suoranta, J (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Euroopan Yhteisöjen neuvoston direktiivi. Asiakirja 385L0337. http://europa.eu.int/eur-lex/fi/lif/dat/fi_385L0337.html. Tulostettu 27.1.1999.
- Euroopan Unionin neuvoston direktiivi. Asiakirja 397L0011. http://europa.eu.int/eur-lex/fi/lif/dat/fi_397L0011.html. Tulostettu 27.1.1999.
- Fainstein, S. & Fainstein, N. (1996) City planning and political values. An updated view. In Campbell, S. & Fainstein, S. (eds.) Readings in planning theory. Cambridge. Massachusetts: Blackwell, 265-287.
- Finsterbusch, K. (1985) State in the art in social impact assessment. Environment and behavior 17 (2), 193-221.

- Fischer, F. (1991) Risk assessment and environmental crisis. Toward an integration of science and participation. In Campbell, S. & Fainstein, S. (eds.). *Readings in planning theory*. Cambridge, Massachusetts.: Blackwell, 485-506.
- Freudenburg, W.R. (1986) Social impact assessment. *Annual review of sociology* 12, 451-478.
- Giddens, A. (1995) Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Beck, U., Giddens, A. & Lash, S. *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino, 83-152.
- Gramling, R. & Freudenberg, W.R. (1992) Opportunity – threat, development and adaptation: toward a comprehensive framework for social impact assessment. *Rural Sociology* 57 (2), 216-234.
- Gratton, C. & Taylor, P. (1990) Leisure vs. conventional pools. *Leisure management* 10 (1), 42-45.
- Haaparanta, L. & Niiniluoto, I. (1986) Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisu 3/1986.
- Habermas, J. (1984) *The theory of communicative action. Volume 1: Reason and the rationalization of society*. London: Heinemann.
- Hahtola, K. (1993) Ihminen, luonto ja todellisuus. *Tiedepolitiikka* 18 (2), 35-46.
- Hammersley, M. (1992) Deconstructing the qualitative - quantitative divide. In Brannen, J. (ed.). *Mixing methods: qualitative and quantitative research*. Aldershot: Avebury, 39-55.
- Hanson, N.R. (1976) Havainnot ja tosiasiat. Teoksessa Tuomela, R. & Patoluoto, I. (toim.). *Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet, osa I*. Hämeenlinna: Gaudeamus, 189-203.
- Hansson, F. (1997) Critical comments on evaluation research in Denmark. In Chelmsky, E. & Shadish, W.R. (eds.) *Evaluation for the 21st century. A handbook*. Thousand Oaks: Sage, 177-188.
- Harrinvirta, M., Uusikylä, P. & Virtanen, P. (1998) Arvioinnin tila valtionhallinnossa. Valtiovarainministeriö. *Tutkimukset ja selvitykset 7/98*. Helsinki.
- Hautamäki, A.. (1995) Kohti kuntien ja valtion yhteisvastuuta. Kunnan ja valtion suhteiden uudistamislinjat. Sisäasiainministeriön kuntaosaston julkaisu 1/1995. Helsinki: Sisäasiainministeriön monistamo.

- Heinilä, K. (1971) Urheilukeskeisestä ihmiskeskeiseen liikuntasuunnitteluun. Teoksessa Yhdyskunnan liikuntasuunnittelu. Seminaariraportti Espoo 6.-8.11.1970. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu 24, 12-17.
- Henry, I.P. (1993) The politics of leisure policy. London: Macmillan.
- Heuru, K. (1995) Uusi kuntalaki. Helsinki: Painatuskeskus.
- IAIA (1998) Impact assessment. <http://iaia.ext.nodak.edu/IAIA>. Tulostettu 22.1.1998
- Ilmanen, K. (1995) Kunnallinen liikuntatoimi 1919-1994. Teoksessa Juppi, J., Klemola, H., Ilmanen, K. & Aunesluoma, J. Liikuntaa kaikelle kansalle. Valtion, läänien ja kuntien liikuntahallinto 1919-1994. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu 142. Helsinki, 213-339.
- Interorganizational committee on guidelines and principles for social impact assessment. (1998) Guidelines and principles for social impact assessment. In Burdge, R.J. (ed) A conceptual approach to social impact assessment. (Revised edition) Middleton: Social Ecology Press, 93-124.
- Itkonen, H. (1996) Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere: Gaudeamus.
- Jallinoja, R. (1993) Arvojen ambivalenssit. Teoksessa Andersson, J., Hautamäki, A., Jallinoja, R., Niiniluoto, I. & uusitalo, H. Hyvinvointivaltio ristiaallokossa - arvot ja tosiasiat. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston julkaisu 131. Porvoo: WSOY, 18-58.
- Juslen, J. (1995) Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA) - monipuolisempaan suunnitteluun. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportti 180. Saarijärvi: Gummerus.
- Kainulainen, S. (1994) Peruspalvelut väestön, päätöksentekijöiden ja työntekijöiden silmin - empiirisiä tuloksia seitsemästä kunnasta. Teoksessa Niemelä, P., Knuutinen, M., Kainulainen, S. & Malkki, P. Peruspalvelut. Mitä ne ovat ja miten ne tulisi tuottaa? Kuopion yliopiston julkaisu E. Yhteiskuntatieteet 23, 87- 120.
- Kainulainen, S. & Niemelä, P. (1996) Lähtökohtia peruspalveluiden tasapuolisuuden arvioimiseksi. Kuopion yliopiston julkaisu E. Yhteiskuntatieteet 40.
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. (1992) Pienten askelten selitysmalli yhteiskuntatieteissä. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisu D-166. Helsinki.

- Kakkuri-Knuuttila, M-L. (1996a) Aristoteelista tieto-oppia jälkipositivisteille. *Sosiologia* 33 (3), 179-190.
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. (1996b) Aristoteleen metodin ytimessä: esimerkkinä akrasia. Teoksessa Holopainen, T. M. & Holopainen, T. J. (toim.). *Sielun liikkeitä. Filosofianhistoriallisia kirjoitelmia*. Helsinki: Gaudeamus, 43-58.
- Kakkuri-Knuuttila, M-L. (1997) Taustaa arvokeskusteluille: Aristoteles ja jälkimodernismi. Käsikirjoitus, joka perustuu esitelämään Tampereen Suuren Filosofitapahtuman antiikin filosofian sektiossa 24.5.1997.
- Karimäki, A.. (1995) Keski-Suomen liikuntatoimen arviointi 1995. Keski-Suomen liikuntalautakunta. Jyväskylä.
- Karimäki, A. (1997) Äänekosken uimahallin sosiaalisten vaikutusten arviointi. SVA-menetelmä tiedonkeruun kehikkona. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan kehittämis keskuksen julkaisu 4/1997.
- Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. (1988) Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka – suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta. Juva: WSOY.
- Kaskinen, J. (1997) Planning theories, road planning and environmental impact assessment in Finland – The case of the European E 18 Road. In Suoninen, M. & Toivonen, T. (eds.) *Perspectives in sociological research*. Turku University, Sociological research reports A 22, 3-14.
- Kasvio, A. (1995) Reinventing the nordic model. Can the nordic countries succeed in 21st century global competition? University of Tampere. Department of Sociology and Social Psychology. Working paper 2.
- Kauppinen, T. (1997) Haluttu tulevaisuus. Kokemuksia sosiaali- ja terveystoimen strategisen tason vaikutusten arvioinnista. Sosiaali- ja terveystoimen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen aihioita 30/1997. Helsinki.
- Kautto, M. & Heikkilä, M. (1998) Pohjoismaiden selviytymistarina. *Yhteiskuntapolitiikka* 63 (4), 301-316.
- Kenvyn, I. & Johnson, C. (1993) The importance of market awareness to successful management and performance: the example of swimming pool provision in the UK. Paper presented in the First European Congress on Sport Management, September 23-25, Groningen, Netherlands.

- Knuutinen, M. (1994) Peruspalvelun käsitteen määrittelemiseen liittyvät odotukset ja problematiikka. Teoksessa Niemelä, P., Knuutinen, M., Kainulainen, S. & Malkki, P. Peruspalvelut. Mitä ne ovat ja miten ne tulisi tuottaa? Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 23, 25-86.
- Koskela, A. (1998) Innovaatioita ja vaikuttavuutta tutkimustuloksia soveltamalla – kokemuksia tutkijan, tutkimusyhteisön ja yrityksen mukanaolosta. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Koski, P. & Heikkala, J. (1998) Suomalaisten urheiluorganisaatioiden muutos. Lajiliitot professionaalistumisen prosessissa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia 63.
- Kuhn, T. (1970) The structure of scientific revolutions. (2nd edition) Chicago: The University of Chicago Press.
- Kuntakirja 1995. Väestölaskenta 1995, osa 2. Tilastokeskus. Helsinki.
- Kunta liikuttajana. (1997) Tutkimus liikunnan tilasta, tiloista ja tulevaisuudesta. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus.
- Kurikka, P. (1996) Yhteistyöllä liikuntapalveluja. Tutkimus kuntien viranomaisten yhteistyöverkostoista liikuntapalvelutuotannossa. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus.
- Kuusinen, K-L. (1995) Motivaatio. Teoksessa Kuusinen, J. (toim.). Kasvatuspsykologia. Juva: WSOY, 191-224.
- Kylpylämatkailun toimialatutkimus. (1993) Matkailun koulutus- ja tutkimuskeskus. Julkaisu A:46. Helsinki.
- Laurinkari, J., Niemelä, P., Pusa, O. & Kainulainen, S. (1995) Kunta valintatilanteessa. Kuka tuottaa ja rahoittaa palvelut? Kunnallisan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisu 7. Saarijärvi: Gummerus.
- Lehtonen, H. (1995) Tarpeesta sosiaalipoliittiseen tarpeeseen. Sosiologia 32 (4), 285-291.
- Lehtonen, H. (1996) Sosiaalipoliittikka moraalitaloutena. Tampere: Gaudeamus.
- Lehtonen, J. (toim.) (1995) Perustietoja Keski-Suomen kunnista. Keski-Suomen lääninhallituksen elinkeino- ja kuntaosasto. Jyväskylä.

- Leskinen, A. (1987) Vertailumenetelmät ympäristöön merkittävästi vaikuttavassa viranomaisen päätöksenteossa. Ympäristöministeriö, ympäristön- ja luonnonsuojeluosasto, sarja A 63. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Leskinen, A. (1994) Environmental planning as learning: The principles of negotiation, the disaggregative decision-making method and parallel organization in developing the road administration. University of Helsinki, Department of Economics and Management, Land Use Economics. Publications No 5. Helsinki.
- Liikunnan kuntakohtaiset perustelut. (1995) Suomen kuntaliitto. Helsinki: Kuntaliiton painatuskeskus.
- Liikuntakomitean mietintö 1990. Liikuntapolitiikan linjat 1990 -luvulla. Komiteamietintö 1990:24. Valtion painatuskeskus.
- Liikuntalaki (1998) <http://www.kuntaliitto.fi/opetus/liiklaki.htm>. Tulostettu 15.5.1999.
- Liikuntatoimen tilastoja 1997. Opetusministeriö. Helsinki.
- Linna, T. (1996) Ympäristövaikutusten arviointi strategisen suunnittelun menetelmänä. Yhteiskuntasuunnittelu 34 (3), 21-36.
- LIPAS. <http://www.sport.jyu.fi/lipas/v0310.htm>. Tulostettu 7.1.1999.
- Lumijärvi, I. (1994) Vaikuttavuusarviointi sosiaali- ja terveystieteiden yksiköissä. Käsitteellisiä tarkennuksia ja sovellutus esimerkkejä. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia no: 187.
- Lumijärvi, I. (1998) Hyvinvointipalvelujen ohjaus ensi vuosituhannella – kuntien palvelujohtajat visionääreinä. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 26 (1), 75-81.
- Moilanen, P. (1997) Agenttikausaalisuus ja tieteellinen realismi. Teoksessa Aaltola, J. & Moilanen, P. (toim.). Hyveet, dialogi ja kasvatus. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 24.
- Mäki, U. (1987) Tieteellinen realismi ja marxismi. Teoksessa Niiniluoto, I. & Saarinen, E. (toim.) Vuosisatamme filosofia. Juva: WSOY.
- Mäntylä, K. (1995) Uinti, laskettelu, jääkiekko, autourheilu ja golf kestävä kehityksen näkökulmasta. Liikuntatieteellisen seuran moniste n:o 25. Helsinki.

- Mäntysaari, M. (1999) Arviointitutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Eräsaari, R., Lindqvist, T., Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. (toim.) Arviointi ja asiantuntijuus. Helsinki: Gaudeamus, 54-68.
- Niemelä, P. (1994) Peruspalvelun käsite ja hyvinvointipalvelujen tuottamisen subjektit – tarkastelukehikko. Teoksessa Niemelä, P., Knuutinen, M., Kainulainen, S. & Malkki, P. Peruspalvelut. Mitä ne ovat ja miten ne tulisi tuottaa? Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 23, 13-24.
- Niiniluoto, I. (1985) Edistyminen soveltavissa tieteissä. Teoksessa Kaukonen, E., Manninen, J. & Verronen, V. (toim.). Tieteen historia ja tieteen edistyminen. Suomen Akatemian julkaisuja 1985:2. Helsinki, 169-192.
- Nissinen, A., Kauhanen, J. & Myllykangas, M. (1994) Kansanterveystiede. Juva: WSOY.
- Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) (1993) The quality of life. Oxford: Clarendon Press
- Närhi, K. (1996) Sosiaalisten vaikutusten arviointi ekososiaalisen sosiaalityön välineenä. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön monisteita 7/1996. Helsinki.
- Oksala, P. (1989) Tieto ja todellisuus. Teoksessa Wilenius, R., Oksala, P., Mehtonen, L. & Juntunen, M. Johdatus filosofiseen ajatteluun. Jyväskylä: Atena kustannus, 41-92.
- Ojanen, E. (1998) Hyvyyden filosofia. Helsinki: Kirjapaja.
- Olympics '94: A showcase for environmental policy in Norway 1988-1994. Planning, results and follow-up. Ministry of Environment. Norway.
- Paukkunen, V. (1990) Hyvinvointivaikutusten arviointi vesistösuunnittelussa. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu B 61. Espoo.
- Paukkunen, V. (1992) Sosiaalisten vaikutusten arviointi. Teoksessa Äijö, H., Siivola, L. & Vakkilainen, P. (toim.). Hyödyn ja vahingon arviointi vesitaloudessa. Teknillinen korkeakoulu. Espoo, 45-60.
- Perttilä, K. & Lehto, J. (1997) Terveys perusteluna kunnallisessa päätöksenteossa. Argumentaatiotutkimus. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 34, 121-133.
- Perusteltua liikuntaa. (1998) Liikunnan yhteiskunnallisen perustelun kuntasovellukset. Suomen kuntaliitto. Helsinki.

- Peuhkuri, T. (1995) Vuotoksen tekojärvi-hankeen sosiaaliset vaikutukset. Vesi- ja ympäristöhallituksen moniste n:ro 644. Helsinki.
- Pihlström, S. (1997a) Onko tieteellinen tieto tietoa todellisuudesta? *Tiedepolitiikka* 22 (2), 5-18.
- Pihlström, S. (1997b) Tutkiiko tiede todellisuutta? Realismi ja pragmatismi nykyisessä tieteenfilosofiassa. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 1/1997. Helsinki: Hakapaino.
- Pihlajaniemi, T. (1997) Odotukset kuntalailta. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 25 (3), 299-301.
- Pikkala, S. (1997) Päättäjien vaikuttamiskanavat. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 25 (3), 283-286.
- Piri, I. (1991) Uimahallien käyttötutkimus, osaraportti 1. Uimahallien kävijäryhmät. *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu* 76. Jyväskylä.
- Pirttilä, I., Konttinen, E. & Lehikoinen, M. (1996) Asiantuntijoiden vaihtoehtoiset polut. *Futura* 15 (3), 56-58.
- Pulkkinen, T. (1989) *Valtio ja vapaus*. Jyväskylä: Gummerus.
- Rahkonen, K. (1995) Hyvinvointivaltion tragedia: Rajallinen järjestelmä ja rajattomat tarpeet. Teoksessa Eräsaari, R. & Rahkonen, K. (toim.) *Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta*. Tampere: Gaudeamus.
- Raivola, J., Jokinen, P. & Kamppinen, M. (1993) Asiantuntijat ympäristövaikutusten arviointiprosessissa. *Yhteiskuntasuunnittelu* 31 (2), 18-33.
- Riihinen, O. (1987) Hyvinvointiteorioista. *Sosiaalinen aikakauskirja* 81 (6), 7-19.
- Rissanen, P., Pekurinen, M. & Valtonen, H. (1992) Liikuntapaikkojen käyttö ennen monitoimihallia. Mitä Kuopio-halli muuttaa? *Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet* 2.
- Rossi, P.H. & Freeman H.E. (1993) *Evaluation. A systematic approach*. (5th ed.) Newbury Park: Sage.
- Ryynänen, A. (1997) Kansanvaltakehitys ja lainsäädännön uudistaminen. Periaatetarkastelua kunnanvaltuuston aseman näkökulmasta. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 25 (3), 221-233.
- Sairinen, R. (1992) Sosiaalisten vaikutusten arviointi. *Yhteiskuntasuunnittelu* 30 (3), 9-20.

- Salmikangas, A-K. (1994) Kainuun liikunnan mallimaakunta -projektin arviointitutkimus. Liikuntasuunnittelun lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto.
- Salo, H., Niskanen, I., Oittinen, A., Puronaho, K., Laihia, K., Meriläinen, J. & Suomi, K. (1996) Jyväskylän suurajot. Ympäristövaikutusten arviointi. Jyväskylän yliopiston Ympäristöntutkimuskeskuksen tiedonantoja 149.
- Sayer, A. (1992) *Method in social science. A realist approach.* (2nd edition) London: Routledge.
- Sen, A. (1993) *Capability and well-being.* In Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) *The quality of life.* Oxford: Clarendon Press, 30-53.
- Seutukuntakatsaus 1996. Tilastokeskus. Helsinki.
- Sihvo, T. & Uusitalo, H. (1994) *The impact of economic crisis on public support for the welfare state.* Themes 7/1994. National Research and Development Centre for Welfare and Health. Helsinki.
- Sihvola, J. (1994) *Hyvän elämän politiikka. Näkökulmia Aristoteleen poliittiseen filosofiaan.* Tutkijaliitto. Helsinki.
- Sihvola, J. (1998) *Aristotelismi, liberalismi ja hyvinvointivaltio.* Teoksessa Kempainen, E. & Mäntysaari, M. (toim.) *Aristoteles, Rawls ja sosiaalipolitiikka. Keskustelua hyvinvointivaltion peruskysymyksistä eurooppalaisten ajatteluperinteiden valossa.* Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 223. Saarijärvi: Gummerus, 27-46.
- Silvennoinen, M. (1987) *Koululainen liikunnanharrastajana. Liikuntaharrastusten ja liikuntamotiivien sekä näiden yhteyksien muuttuminen iän mukana peruskoululaisilla ja lukiolaisilla.* *Studies in Sport, Physical Education and Health* 22. Jyväskylä.
- Simpura, J. (1996) *Elintasosta elämänhallintaan?* Teoksessa Ahlqvist, K. & Ahola, A. (toim.) *Elämän riskit ja valinnat – Hyvinvointia lama-Suomessa.* Helsinki: Oy Edita Ab.
- Sinkkonen, S. & Kinnunen, J. (1994) *Arviointi ja seuranta julkisella sektorilla.* Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet* 22.
- Sotarauta, M. (1996) *Kohti epäselvyyden hallintaa. Pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohtana. Tulevaisuuden tutkimuksen seura.* *Acta Futura Fennica* no 6. Jyväskylä: Gummerus.

- Standeven, J. (1992) Aquatic facility usage trends in UK and Europe. Official Conference Proceedings in Australasian Aquatic Recreation Centre Conference and Trade Show. Melbourne, Australia.
- Stenvall, K. (1995) How to follow welfare in the making. In Stenvall, K. (ed.) Welfare and state. Towards reconstruction. University of Tampere. Research Institute for Social Sciences. Publications no. 10/1995.
- Suhonen, P. (1994) Mediat, me ja ympäristö. Helsinki: Hanki ja jää.
- Summa, H. (1989) Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka: tapaus asuntopolitiikka. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 17. Espoo: TKK offset.
- Suomalaisen liikunnan yhteinen suunta. Suomen liikunta ja urheilu ry:n hallituksen muistio 5.2.1996
- Suomi, K. (1989) Liikuntasuunnittelun uudistaminen yhteissuunnittelulla. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu B 58. Espoo: TKK offset.
- Suomi, K. (1997) Suomen julkisen sektorin modernisaatio ja alueellinen liikuntahallinto. Esitelmä liikuntakonferenssissa Petroskoissa 20-23.3.1997.
- Suomi, K. (1998) Liikunnan yhteissuunnittelumetodi. Metodien toimivuuden arviointi Jyväskylän Huhtasuon lähiössä. Jyväskylän yliopisto. Studies in sport, education and health 58.
- SVA-opas. (1995) Käytännön näkökulma sosiaalisten vaikutusten arviointiin. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2/1995. Helsinki.
- Tanninen, T. (1990) Hyvinvointitutkimuksen sosiaaliteknokraattisuus? Pohjoismaisen hyvinvointi- ja elinolohdetradiation tieteenteoreettinen analyysi. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A 19. Espoo: TKK offset.
- Tuori, K. (1988) Oikeuden rationaalisuus: Max Weber ja Jürgen Habermas oikeuskehityksen tulkitsijoina. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Turunen, I. (1997) Aristoteelinen hyve-etiikka – näkökulma kasvatustilofosofiaan. Teoksessa Aaltola, J. & Moilanen, P. (toim.). Hyveet, dialogi ja kasvatustil. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 24.

- Töttö, P. (1982) Yhteiskuntatiede ja toiminta. Objektivismin kritiikistä yhteiskuntatieteiden metodologiassa. Tampereen yliopisto: yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos A 55.
- Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimus (1993) Opetusministeriön liikuntapaikkajulkaisu 42. Helsinki.
- Uimahallitoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1977:55. Helsinki.
- Uimahallitoimikunta II:n mietintö. Komiteanmietintö 1985:5. Helsinki.
- Verronen, V. (1986) The growth of knowledge. An inquiry into the kuhnian theory. Publications of the Department of Philosophy, University of Jyväskylä; 35.
- Vesanen, A., Paukkunen, L. & Olin, K. (1983) Uimahalli sosiaalisena palvelulaitoksena. Jyväskylän yliopiston liikuntasuunnittelun laitoksen tutkimuksia 27.
- Vihma, M. (1992) Enduron ympäristövaikutusten arviointi Padasjoella. Kestävän kehityksen säätiön julkaisu 5.
- Von Wright, G. H. (1970) Tieteen filosofian kaksi perinnettä. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 1/1970.
- Vuolle, P., Telama, R. & Laakso, L. (1986) (toim.) Näin suomalaiset liikkuvat. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 50. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Vuorela, T. (1990) Toiminnan arvioinnin tutkimusotteiden kehitys. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: VAPK -kustannus.
- Vuorela, T. (1992) Kunnallisten sosiaalipalvelujen arviointi - vaikuttavuuden arvioinnin mallit. Sosiaali- ja terveyshallituksen raportti 53. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Vuorela, T. (1997) Arvioinnin tilaajan opas. Valtionvarainministeriö. Hallinnon kehittämiskeskus. Helsinki.
- Väestöennuste kunnittain 1995-2030. Väestö 1995:9. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väestön koulutus rakenne kunnittain 31.12.1994. Väestö 1996:1. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väestörakenne 1996. Väestö 1997:7. Tilastokeskus. Helsinki.

- Vähätalo, K. (1997) Syrjäytymisen rakenteelliset uhkatekijät. Futura 16 (4), 43-50.
- Väkiluku kunnittain suuruusjärjestyksessä. Väestö 1991:9. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä. Väestö 1993:6. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä. Väestö 1994:4. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 31.12.1994. Väestö 1995:5. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 31.12.1995. Väestö 1996:4. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 31.12.1996. Väestö 1997:2. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väkiluku kunnittain ja suuruusjärjestyksessä 31.12.1997. Väestö 1998:2. Tilastokeskus. Helsinki.
- Väyrynen, P. (1978) Uimahallit ja niiden käyttö. Opetusministeriön urheilu- ja nuorisotoimisto. Helsinki.
- Wynne, B. (1996) May the sheep safely graze? A reflexive view of the expert-lay knowledge divide. Teoksessa Lash, S., Szerszynski, B. & Wynne, B. (Eds.) Risk, environment and modernity. Towards a new ecology. London: Sage.
- Ympäristövaikutusten arviointi. (1995) Ympäristöministeriön julkaisu. Helsinki.
- Äänekosken kaupungin vuoden 1996 tilinpäätös.
- Äänekosken kaupungin vuoden 1997 tilinpäätös.
- Äänekosken kaupunki. (1986) Tavoitteet 1990-luvulle. Kaupunkisuunnittelu-toimikunta.
- Äänekosken kaupunki. (1989) Kehittämissuunnitelmat valtuustokaudelle 1989-1992.
- Äänekosken koulukeskuksen kilpailuohjelma. (1974) Äänekosken kaupunki, palkintolautakunta.

Äänekosken koulukeskuksen suunnittelukilpailu. (1974) Arkkitehtuurikilpailuja 8, 2-9.

Äänekosken kunnalliskertomus 1994.

Äänekosken kunnalliskertomus 1995.

Äänekosken liikuntasuunnitelma 1989-1993. (1988) Liikuntasuunnittelutyöryhmä..

Äänekosken uimahallin suunnittelutyöryhmän raportti 1992.

Pöytäkirjat:

Äänekosken kaupungin vapaa-aikalautakunnan kokouspöytäkirjat 1973-1994.

Äänekosken kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirjat 1986-1995

Äänekosken kaupunginhallituksen pöytäkirjat 1994-1995

Äänekosken uimahallin rakennustyömaan pöytäkirjat 1994-1995

Sanomalehdet:

Keskisuomalainen 1990-1994

Sisä-Suomen lehti 1990-1994

Hajanumeroita ilmaisjakelulehdistä Sisäsuomalainen, Ääneseutu ja Kanavanseutu

LIITE 1. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin matriisi

SVA –muuttuja	Suunnitteluvaihe	Rakentamisvaihe	Ylläpitovaihe
Väestön luonnehdinta			
Väestömuutokset			
Väliaikainen työvoima			
Sesonkiasukkaat			
Yhteisölliset ja institutionaaliset rakenteet			
Vapaaehtoisjärjestöt			
Intressiryhmien toiminta			
Paikallishallinnon rakenne ja koko			
Työllisyys- ja ansiotaso			
Kytännät alue- ja kansalliselle tasolle			
Suunnittelu ja kaavoitustoimenpiteet			
Poliittiset ja sosiaaliset resurssit			
Vallan jakautuminen			
Osallisten tunnistaminen			
Hankkeeseen osalliset poliittiset tahot			
Muutokset yksilöiden ja perheiden elämässä			
Terveys- ja turvallisuusriskit			
Muuttoliikkeen voimakkuus			
Yhteisön koherenssi			
Asenteet hanketta kohtaan			
Perhe- ja ystäväverkotot			
Huoli sosiaalisesta hyvinvoinnista			
Luottamus politiikkaan			
Yhteisölliset resurssit			
Muutokset yhteisön rakenteessa			
Maankäyttö			
Kulttuurihistorialliset muutokset			

LIITE 2. Uimahallin kävijäselvitykset

Selvitys	Uimahallit	Vuosi	Otos
Väyrynen, P./ Opetusministeriö "Uimahallit ja niiden käyttö"	Jalasjärvi, Kankaanpää, Kauhajoki, Kemijärvi, Kokemäki, Kuopio, Kurikka, Leppävaara, Lohja, Orivesi, Padasjoki, Pyhäjärvi, Rauma, Tarvashovi	1975	3947
Vesanen, A., Paukkunen, L. & Olin, K./ Jyväskylän yliopisto "Uimahalli sosiaalisena palvelulaitoksena"	Jyväskylä	1977	390
Piri, I./ Liikunnan ja kansan- terveyden edistämissektori "Uimahallien kävijäryhmät"	Haapajärvi, Haapavesi, Jyväskylä, Kokkola, Kuopio, Mikkelin mlk, Peurunka, Tikkakoski	1990	1411
Matkailun koulutus- ja tutki- muskeskus/ Opetusministeriö "Uimahallien käyttö- ja saneeraustutkimus"	Iisalmi, Järvelä/Kärkölä, Kauniainen, Kerava, Lohja, Malmi, Oulu, Raksila, Rovaniemi, Savonlinna, Uusikaupunki, Valkeala, Vuokatti, Vuosaari, Ylivieska, Ämmänsaari	1992	2158

LIITE 3. Äänekosken perustietoja verrattuna Keski-Suomen lääniin.

Ikärakenne (1.1.1994)	Äänekoski	Keski-Suomen lääni
0-14 vuotiaat	20 %	20 %
15-64 vuotiaat	68 %	66 %
65 vuotiaat ja yli	12 %	14 %
Yht.	100 %	100 %

Elinkeinorakenne (v. 1992)		
Alkutuotannon työlliset	10 %	11 %
Jalostuksen työlliset	41 %	28 %
Palvelujen työlliset	49 %	61 %
Yht.	100 %	100 %

Työpaikkaomavaraisuus (v. 1991)		
Työpaikat/työlliset	105 %	99 %

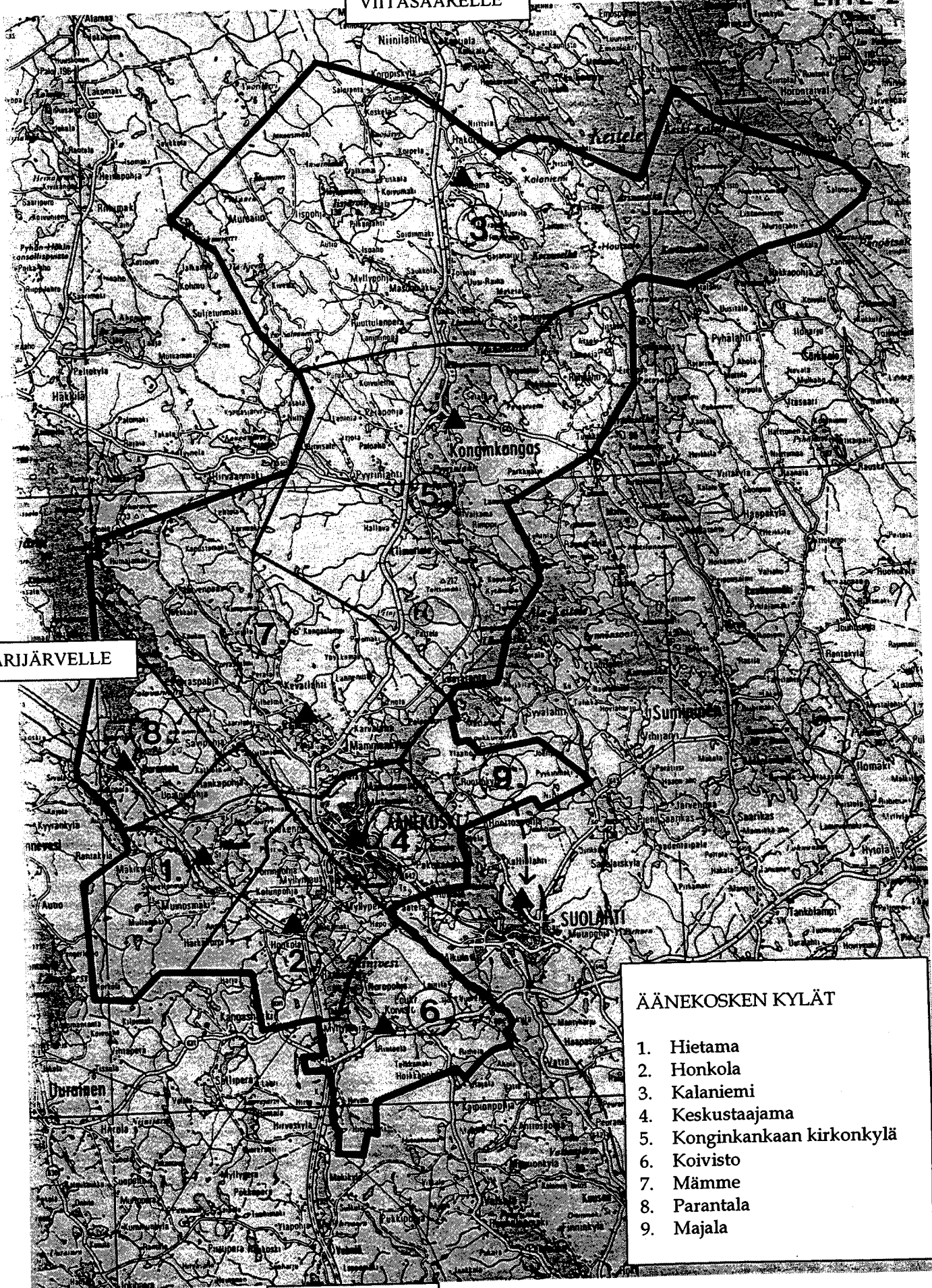
Työttömyysaste		
31.12.1994	26 %	24 %
31.12.1993	30 %	26 %

Talous		
Äyrin hinta 1995	17,5	17,9
Verotulot mk/asukas 1993	9316	8724
Vuosikate p/ä 1993	6,0	4,0
Vakavaraisuus p/ä 1993	-2,3	-10,7

(Lehtonen, J. (toim.) (1995) Perustietoja Keski-Suomen kunnista. Keski-Suomen lääninhallituksen elinkeino- ja kuntaosasto. Jyväskylä.)

VIITASAARELLE

SAARIJÄRVELLE

ÄÄNEKOSKEN KYLÄT

- 1. Hietama
- 2. Honkola
- 3. Kalaniemi
- 4. Keskustajama
- 5. Konginkankaan kirkonkylä
- 6. Koivisto
- 7. Mämme
- 8. Parantala
- 9. Majala

JYVÄSKYLÄÄN

LIITE 6. Tutkimushaastatteluiden rungot

Asiantuntijahaastattelut

1. Tutkijan esittely ja lyhyt johdanto tutkimuksen tarkoitukseen
-laajan hyvinvointi -käsityksen hahmottaminen
2. Haastateltavan taustan selvittäminen
-kuinka kauan olet asunut Äänekoskella?
-mikä on asemasi/organisaatiosi Äänekoskella?
-kuinka kauan olet ollut nykyisessä työtehtävässasi?
-kuvaile sen sisältö lyhyesti
-mikä on suhtautumisesi rakenteilla olevaan uimahalliin?
-aiotko itse käyttää uimahallia, voitko hyödyntää sitä työssäsi?
3. Uimahallin merkitys äänekoskelaisten hyvinvoinnille yleensä
-millaisia yhteyksiä näet uimahallin ja äänekoskelaisten hyvinvoinnin välillä?
4. Uimahallin merkitys haastateltavan edustamalle organisaatiolle/ihmisryhmälle SIDE KONKREETTI
(SEN)
-[varmistus siitä, että tutkijalla ja haastateltavalla sama käsitys]
-millaisia yhteyksiä uimahallilla voisi olla näiden ihmisten hyvinvointiin?
-millaisia käytännön järjestelyjä tämän toteutuminen vaatii?
-onko konkreettisia suunnitelmia asian hyväksi tehty?
5. Mitä muita näkemyksiä uimahallia koskien haluat tuoda esille?

Uimahallin käyttäjien haastattelut

1. Tutkijan esittely ja lyhyt johdanto tutkimuksen tarkoitukseen
-laajan hyvinvointi -käsityksen hahmottaminen
2. Haastateltavan taustan selvittäminen
-kuinka kauan olet asunut Äänekoskella?
-mikä on työ/koulutilanteesi tällä hetkellä?
-kuinka kauan olet ollut nykyisessä tilanteessa?
3. Uimahallin käyttöön liittyvät seikat
-kuinka säännöllisesti käytät uimahallia?
-onko sinulla muita säännöllisiä liikuntaharrastuksia? Mitä harrastuksia?
-oletko käyttänyt uimahallia ennen Äänekosken uimahallin valmistumista?
-jos olet, niin mitä uimahallia?
4. Uimahallin merkitys haastateltavan hyvinvoinnille.
-mitä merkitystä uimahallilla on ollut hyvinvoinnillesi?
-miksi käytät uimahallia?
5. Mitä muita näkemyksiä uimahallia koskien haluat tuoda esille?

LIITE 7. Tarkasteltavat sosiaaliset vaikutukset

YHTEISÖLLISET VAIKUTUKSET

Poliittinen vaikutus

- kansalaisaddressi
- valtuutettujen vetoamus

Taloudellinen vaikutus

- rakentamiskustannukset
- käyttötulot/käyttömenot
- kaupungin subventio
- osuus verokertymästä

Työllistävä vaikutus

- rakentamisvaihe
- uimahallin henkilökunta

Vaikutukset liikuntakäyttämiseen

- uimahallissa kävijät/uimahallia käyttämättömät
- liikunnanharrastamisen aloittaminen
- uimahallissakäynnin aloittaminen

Seudullinen/maakunnallinen vaikutus

- muiden uimahallien käyttö
- siirtymäkäyttäjät/rinnakkaiskäyttäjät

VAIKUTUKSET PAIKALLISILLE TAHOILLE

- vapaa-aikatoimi
- terveystoimi
- sosiaalityö
- koulutoimi
- muut oppilaitokset
- kansalaisopisto
- tekninen toimi
- liikuntaseurat
- työpaikat
- viheralueet

UIMAHALLIN KÄYTÖSTÄ AIHEUTUVAT VAIKUTUKSET

Vaikutukset hyvinvointiin

- määrälliset tarpeet
- laadulliset tarpeet

KÄYTÖSTÄ AIHEUTUVIEN VAIKUTUSTEN EDELLYTYKSET

Palvelujen riittävyys

- toimivat ryhmät (täynnä/tilaa/kysyntää)
- muu kysyntä
- muut palvelut (hieroja, kuntosali, liikuntasali ja kahvio)

Palvelujen kohdentuminen

- mitkä ryhmät käyttävät

Palvelujen saavutettavuus

- sijainti asukaskeskittymiin nähden
- liikenneväylät
- kävijöiden asuinpaikka
- käytetyt liikennevälineet
- kuljetukset "viheralueilta"
- aukioloajat
- pääsymaksut

LIITE 8. Kysely äänekoskelaisille

Kysymykset 1 ja 2 koskevat koko ruokakuntaasi (kanssasi samassa taloudessa asuvat).

1. Ruokakunnan koko _____ henkilöä
2. Ruokakunnan jäsenten Äänekosken uimahallin käyttö (sulkuihin kuhunkin luokkaan kuuluvien määrä)

1	ei käytä	(	henkilöä)
2	silloin tällöin	(	henkilöä)
3	1-3 kertaa/kuukausi	(	henkilöä)
4	1 kertaa/viikko	(	henkilöä)
5	useamman kerran viikossa	(	henkilöä)
6	lähes päivittäin	(	henkilöä)

Yht. ruokakunnan koko (henkilöä)

Kysymykset 3-14 koskevat Sinua henkilökohtaisesti. Ympyröi oikea vaihtoehto tai kirjoita vastauksesi riville.

3. Sukupuoli
1 Mies
2 Nainen
4. Syntymävuosi _____
5. Koulutustausta
1 Kansakoulu/peruskoulu
2 Keskikoulu
3 Ylioppilas
4 Ammattikoulututkinto
5 Opistotutkinto
6 Korkeakoulututkinto
6. Miten usein käytät Äänekosken uimahallia?
1 En lainkaan
2 Silloin tällöin
3 1-3 kertaa/kuukausi
4 1 kertaa/viikko
5 Useamman kerran viikossa
6 Lähes päivittäin

7. Jos et käytä Äänekosken uimahallia lainkaan, nin miksi et?
_____
_____

8. Jos käytät Äänekosken uimahallia, niin kenen kanssa yleensä käyt uimahallissa?

- 1 Yksin
- 2 Ystävän/ystävien kanssa
- 3 Perheen/perheenjäsenen kanssa
- 4 Koululais/opiskelijaryhmässä
- 5 Ohjatussa vesivoimisteluryhmässä, missä _____
- 6 Muussa ryhmässä, missä _____

9. Jos käytät Äänekosken uimahallia, niin miten yleensä menete uimahalliin?

- 1 Kävelen
- 2 Polkupyörällä
- 3 Omalla autolla
- 4 Linja-autolla
- 5 Jotenkin muuten, miten _____

10. Miten pitkä matka on kotoasi Äänekosken uimahallille tietä myöten mitattuna? _____

11. Jos käytät Äänekosken uimahallia, niin mikä merkitys sinulle on seuraavilla asioilla?
(Ohje: ympyröi yksi vaihtoehto kultakin riviltä; 0 = ei merkitystä, 1 = pieni merkitys, 2 = pienehkö merkitys, 3 = kohtalainen merkitys, 4 = suurehko merkitys ja 5 = suuri merkitys)

Työkyvyn ylläpitäminen	0	1	2	3	4	5
Virkistäytyminen	0	1	2	3	4	5
Terveysten ylläpitäminen	0	1	2	3	4	5
Saunominen/ peseytyminen	0	1	2	3	4	5
Ajan viettäminen perheen tai ystäväiden kanssa	0	1	2	3	4	5
Kunnon kohentaminen uimalla	0	1	2	3	4	5
Uimataidon kehittäminen	0	1	2	3	4	5
Kilpauinnin harjoittaminen	0	1	2	3	4	5

12. Yleisesti ottaen, millaisena koet Äänekosken uimahallin merkityksen itsellesi?
(Ohje: 0 = ei merkitystä, 1 = pieni merkitys, 2 = pienehkö merkitys, 3 = kohtalainen merkitys, 4 = suurehko merkitys ja 5 = suuri merkitys)

0   1   2   3   4   5

13. Entä millainen on mielestäsi Äänekosken uimahallin merkitys äänekoskelaisille?
(Ohje: 0 = ei merkitystä, 1 = pieni merkitys, 2 = pienehkö merkitys, 3 = kohtalainen merkitys, 4 = suurehko merkitys ja 5 = suuri merkitys)

0   1   2   3   4   5

14. Oliko päätös oman uimahallin rakentamisesta Äänekoskelle mielestäsi onnistunut vai epäonnistunut ratkaisu? Perustele mielipiteesi

---

Kiitos vastauksistasi! Niitä käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja vain tutkimuksen käyttöön!

LIITE 9. Kyselyn äänekoskelaisille näyte sukupuolen ja iän mukaan

Sukupuoli	Näyte	Äänekosken väestö
Miehiä	56 %	50 %
Naisia	44 %	50 %
Ikäjakauma		
18-29 v.	11 %	20 %
30-39 v.	19 %	20 %
40-49 v.	20 %	21 %
50-59 v.	17 %	15 %
yli 60 v.	32 %	25 %

(Lähde: Väestörakenne 1996, 108-109)

LIITE 10a. Äänekosken uimahallin käyntikerrat eri tahojen mukaan

Taho	Käyntikerrat
Työnantajat	11 000
Ay-liike (paikallisosastot)	8 000
Viikottaiset ryhmät	7 000
Koululaiset	6 000
Yhdistykset ja järjestöt	1 000

LIITE 10b. Äänekosken uimahallin viikottaiset kävijäryhmät

Ryhmä	Useus	Koko
Ääneseudun allergia- ja astmayhdistys	1 x/vko	n. 5
Kehitysvammaisten toimintakeskus	1 x/vko	n. 10
Päihdeongelmaisten päiväkeskus	1 x/vko	n. 5
Sosiaalitoimi (Kuhnamon palvelukeskus)	2 x/vko	n. 10
Vapaa-aikatoimen vesivoimistelut	4 x/vko	n. 15-50
Äänekosken Liikuntaseura (hydrobic)	1 x/vko	n. 15
Äänekosken Liikuntaseura & Äänekosken Huima	1 x/vko	n. 20 perh.

LIITE 11. Äänekosken uimahallin rakennustyömaan vahvuus

Kuukausi	Pääurakoitsija		Alihankkijat	Sivu-urakoitsijat	YHT.
	Työnjohto	Rakennusmiehet			
11/94	2	7	7	2-7 (4)	20
12/94	2	10	9	6 (6)	27
1/95	2	11	2	1-9 (4)	19
2/95	2	12	5	0-6 (3)	22
3/95	2	14	-	0-10 (4)	20
4/95	2	13	3	0-15 (6)	24
5/95	1	15	4	3-15 (10)	30
6/95	1	17	15	3-18 (9)	42
7/95	2	19	11	10-20 (15)	47
8/95	2	15	6	11-29 (19)	42
9/95	2	9	8	14-22 (16)	35
10/95	1	5	20	14-20 (18)	44
11/95	1	3	16	17-22 (19)	39
12/95	1	3	4	11-21 (17)	25

Suluissa oleva luku kertoo kuinka monta työntekijää eri sivu-urakoitsijoilla on keskimäärin ollut kuukaudessa.

LIITE 12. Kyselylomake Äänekosken uimahallinkäyttäjille

1. Sukupuoli
- 1 Mies
  - 2 Nainen
2. Syntymävuosi _____
3. Työtilanne
(Ammattinimike)
- 1 Koululainen/opiskelija
  - 2 Työssä _____
  - 3 Työtön
  - 4 Eläkkeellä
4. Asuinpaikka
(Kylän tarkkuudella)
- 1 Äänekosken keskustaajama
  - 2 Muualla Äänekoskella, missä _____
  - 3 Muu kunta, mikä _____
- 5 Kuulutko seuraaviin erityisryhmiin?
- 1 Reumasairaat
  - 2 Hengityselinsairaat
  - 3 Tuki- ja liikuntaelinvammaiset
  - 4 Muu erityisryhmä, mikä _____
6. Kenen kanssa tulit uimahalliin?
- 1 Yksin
  - 2 Ystävän/ystävien kanssa
  - 3 Perheen/perheenjäsenen kanssa
  - 4 Koululais/opiskelijaryhmässä
  - 5 Muussa ryhmässä, missä _____
7. Miten tulit uimahalliin?
- 1 Kävelen
  - 2 Polkupyörällä
  - 3 Omalla autolla
  - 4 Linja-autolla
  - 5 Jotenkin muuten, miten _____
8. Kuinka usein käytät Äänekosken uimahallia?
- 1 Silloin tällöin
  - 2 Säännöllisesti kerran viikossa
  - 3 Säännöllisesti useamman kerran viikossa
  - 4 Lähes päivittäin
9. Tulitko uimahalliin jonkin muun muun palvelun johdosta?
- 1 Hieroja
  - 2 Kuntosalin käyttö
  - 3 Liikuntasalin käyttö

10. Jos käytät säännöllisesti (kerran viikossa tai useammin) Äänekosken uimahallia, niin mikä seuraavista vaihtoehtoista kuvaa sitä parhaiten?

- 1 Olen aloittanut säännöllisen uimahallissakäynnin nimenomaan Äänekosken uimahallissa
- 2 Kävin aiemmin säännöllisesti _____ uimahallissa, nyt Äänekoskella
(joku muu uimahalli, mikä?)
- 3 Edelleenkin käytän säännöllisesti myös _____ uimahallia
(jotain muuta uimahallia, mitä?)

11. Harrastatko säännöllisesti (kerran viikossa tai useammin) muuta liikuntaa?

- 1 En harrasta säännöllisesti muuta liikuntaa
- 2 Harrastan säännöllisesti muuta liikuntaa, mitä _____

12. Mikä merkitys on seuraavilla asioilla kun käyt äänekosken uimahallissa?

(Ohje: Ympyröi yksi vaihtoehto kultakin riviltä; 0 = ei merkitystä, 1 = pieni merkitys, 2 = pienehkö merkitys, 3 = kohtalainen merkitys, 4 = suurehko merkitys ja 5 = suuri merkitys)

Työkyvyn ylläpitäminen	0	1	2	3	4	5
Virkistäytyminen	0	1	2	3	4	5
Terveysten ylläpitäminen	0	1	2	3	4	5
Saunominen/peseytyminen	0	1	2	3	4	5
Ajan viettäminen perheen tai ystävien kanssa	0	1	2	3	4	5
Kunnon kohentaminen uiden	0	1	2	3	4	5
Uimataidon kehittäminen	0	1	2	3	4	5
Kilpauinnin harjoittaminen	0	1	2	3	4	5

13. Mitä mieltä olet Äänekosken uimahallin palveluista?

(Ohje: Ympyröi yksi vaihtoehto kultakin riviltä; 1 = täysin samaa mieltä, 2 = osittain samaa mieltä, 3 = en osaa sanoa, 4 = osittain eri mieltä ja 5 = täysin eri mieltä)

Lipun hinta on sopiva	1	2	3	4	5
Aukioloajat ovat sopivia	1	2	3	4	5
Uimahalli on riittävän tilava	1	2	3	4	5
Uinnin valvonta on riittävää	1	2	3	4	5
Kahviopalvelut ovat hyvät	1	2	3	4	5
Henkilökunta on palveluultista	1	2	3	4	5
Seuraavat ryhmät on mielestäni huomioitu hyvin uimahallissa					
Lapset	1	2	3	4	5
Aikuiset	1	2	3	4	5
Vanhukset	1	2	3	4	5
Liikuntaesteiset	1	2	3	4	5

Kiitos vastauksestasi! Jos haluat osallistua uintilippujen arvontaan, kirjoita nimesi ja asuinpaikkasi:

LIITE 13. Uimahallin kävijät ikäryhmittäin suhteessa Äänekosken väestöön, käytön useuteen ja uimahallintulokumppaniin

Ikäryhmä	Osuus kävijöistä	Osuus Äänekosken väestöstä	
12-19 v.	18 %	15 %	
20-29 v.	11 %	14 %	
30-39 v.	20 %	18 %	
40-49 v.	16 %	18 %	
50-59 v.	14 %	14 %	
yli 60 v.	20 %	20 %	

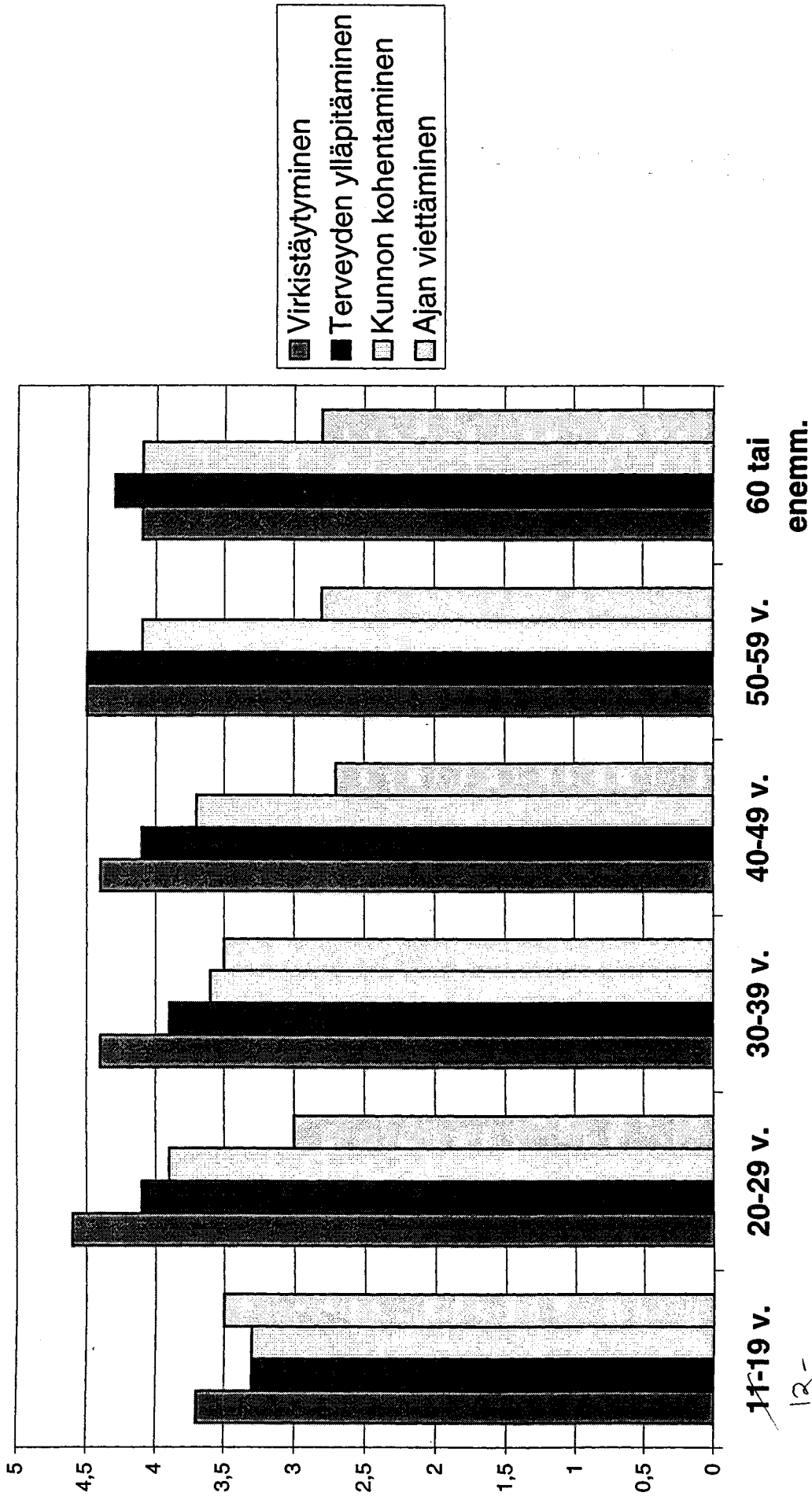

Käytön useus		
	Silloin tällöin	1 x/vko tai useammin
12-19 v.	51 %	49 %
20-29 v.	49 %	51 %
30-39 v.	48 %	52 %
40-49 v.	40 %	60 %
50-59 v.	39 %	61 %
yli 60 v.	19 %	81 %

Uimahalliintulokumppani			
	Yksin	Perhe	Ystävät
12-19 v.	8 %	15 %	77 %
20-29 v.	23 %	29 %	48 %
30-39 v.	21 %	57 %	22 %
40-49 v.	38 %	27 %	34 %
50-59 v.	40 %	27 %	32 %
yli 60 v.	40 %	31 %	28 %

Äänekosken uimahallinkäyttäjien motiivit ikäluokittain

12-